

Notes

Notes

VOLUM 40
2025

Aquest llibre ha estat editat amb el suport de

Les lletres **Notes** de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló.

Notes

Revista miscel·lània de recerca i divulgació sobre Mollet del Vallès i el Baix Vallès
Volum 40 (gener de 2025)
Revista anual, des de 1987

© dels articles: els autors
© de l'edició: Centre d'Estudis Molletans – Ajuntament de Mollet del Vallès
Plaça Major, 1
08100 Mollet del Vallès
cem@molletvalles.cat
www.molletvalles.cat/cem

Notes no es fa responsable del contingut ni de les opinions expressades en els articles que s'hi publiquen.

Edició: Centre d'Estudis Molletans – Ajuntament de Mollet del Vallès
Coordinació: Jordi Bertran Duarte
Consell de redacció: Jordi Bertran Duarte, Raul Broto Cervera, Joaquim Domínguez Montornès, Oriol Fort Marrugat, Estela Mas Cagide, Jaume Noró Camats, Rosa M. Securún Fuster, Asunción Valiente Bermejo
Revisió d'estil i lingüística: Books Populi-Manel Xicota Clement
Traducció a l'anglès: Books Populi-Hannah Bestow
Fotografia de portada: a principis del segle xx el centre històric de Mollet encara conservava l'aparença de l'antiga sagrera medieval. A l'esquerra, la masia de can Falguera (abans coneguda com mas Ros del Cloquer) i, al centre, l'antiga església gòtica, dècada de 1900. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA).
Compaginació i impressió: Editorial MIC

Tiratge: 450 exemplars

ISSN versió impresa: 1578-6009
ISSN versió electrònica: 2385-4367
ISBN: 978-84-128022-1-4
DL: B-37-059-1987

Notes està indexada a Dialnet i RACO; avaluada a MIAR

La versió electrònica de Notes està subjecta a una llicència Creative Commons del tipus "Reconeixement – No Comercial – Sense Obra Derivada" (cc by-nc-nd).

Criteris de publicació

SUMARI

PRESENTACIÓ	5
Mireia Dionisio Calé	
MISCEL·LÀNIA	7
Fons Ramon Ros Castelló (segles XIII-XX). Dels masos medievals a la indústria tèxtil	9
Jordi Bertran Duarte, Dolors González Reche i Xavier Pérez Gómez	
Temps de masos, terra de masies. Estudi del fons patrimonial Ramon Ros Castelló.	
Segles XIII-XVI	33
Jaume Vilaginés Segura	
Can Mulà, el primer parc públic de Mollet	67
Jordi Bertran Duarte	
Eines per a l'estudi demogràfic de Mollet del Vallès al segle XIX	93
Ramon Renedo Yanguas	
Vicenç Corominas i Pi. Passió per la sardana	105
Oriol Fort Marrugat	
Jordi Solé Tura, l'itinerari vital d'un molletà conseqüent	131
Raül González del Pozo i Marcel Planellas Aran	
Jordi Solé Tura. Tres mirades properes	147
Ramon Company Estadella	
Andreu Balius, tipògraf. Entrevista al dissenyador molletà que es va enamorar de les lletres	175
Glòria Arimon Ventura	
MEMÒRIA ORAL	191
Pepita Egea Zaragoza, una odissea d'anada i tornada a la masia de Can Lledó	193
Joaquím Domínguez Montornès	
Vicenç Pascual Agudo, records dels darrers anys de l'Hostal la Marinette	201
Rosa M. Securún Fuster	
PATRIMONI	211
ARXIU. El Fons Joan Ambrós i Lloreda. Noves incorporacions a l'arxiu de Mollet	213
Oriol Fort Marrugat	
ARQUEOLOGIA. La làpida romana de Mollet, després d'un segle i mig desapareguda	231
Míriam Pelayo	

Presentació

Tot just avui fa un any, el 22 de gener de 2024, Ramon Ros Castelló i jo mateixa signàvem públicament i donàvem a conèixer la incorporació al nostre arxiu, en condició de dipòsit, d'un interessantíssim fons documental familiar on destacàvem la importància d'un conjunt de pergamins molt antics. En aquell moment, encara estaven per datar, però a dia d'avui ja sabem que entre aquests pergamins s'hi troba el document més antic que fins ara es conserva a l'arxiu de Mollet, amb data de 15 de març de 1282. A més a més, els primers estudis d'aquesta documentació constaten l'excepcional importància patrimonial i historiogràfica del Fons Ramon Ros Castelló. De fet, els tres primers articles d'aquest volum de Notes ens parlem de les característiques i la importància d'aquest fons documental; de la història social de Mollet i de Gallecs, al llarg dels segles, a través d'aquests pergamins; i de la història de la darrera residència de la família Ros a Mollet fins que va esdevenir l'actual parc de Can Mulà.

A continuació, en el mateix apartat de "Miscel·lània", hi trobareu un conjunt d'articles ben diversos: una aportació per a l'estudi de la demografia molletana al segle XIX; la passió per la sardana de l'autor de l'himne de Mollet, Vicenç Coromines, que ens va deixar l'any passat; dos articles sobre el molletà il·lustre Jordi Solé Tura, quan tot just acabem de commemorar els 15 anys de la seva mort, i un article sobre Andreu Balius, un molletà que ha portat el disseny de les seves lletres arreu del món.

En l'apartat de "Memòria oral", hi trobareu dues entrevistes a persones que van viure en edificis singulars que més endavant van esdevenir equipaments municipals. Pepita Egea recorda la seva infantesa i joventut a can Lledó i Vicenç Pascual, els anys que va viure i treballar com a cambrer a l'antic Hostal la Marinette, avui La Marineta.

El volum 40 de la revista Notes acaba, com és habitual, destacant elements patrimonials. En aquest cas, les darreres incorporacions a l'arxiu de Mollet del Fons Joan Ambrós i Lloreda i la extraordinària història i posterior localització d'una peça arqueològica excepcional, la làpida romana de Mollet.

Per acabar, com a alcaldessa de la ciutat i presidenta del Centre d'Estudis Molletans, vull agrair i felicitar totes les persones que han fet possible aquest nou volum: els autors dels articles, el Consell de Redacció, els serveis tècnics municipals, els revisors i traductors... i també l'empresa KAO pel constant suport en la publicació de la revista Notes.

Són ja molts anys de constància i rigor, de recerca metòdica i d'afany de divulgació. Una llarga trajectòria, de més de tres dècades, que situa el Centre d'Estudis Molletans com el gran referent del coneixement molletà alhora que contribueix, com pocs, en la construcció de la nostra identitat com a ciutat. Una entitat de la qual em sento molt orgullosa! Gràcies i molts anys més de feina rigorosa i de qualitat.

Mireia Dionisio Calé

Alcaldessa i presidenta del Centre d'Estudis Molletans

Miscel·lània

Fons Ramon Ros Castelló (segles XIII-XX). Dels masos medievals a la indústria tèxtil

Jordi Bertran Duarte*
Dolors González Reche**
Xavier Pérez Gómez***

Resum: A principis de 2024 s'incorpora a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), en condició de dipòsit, el Fons Ramon Ros Castelló. Es tracta d'un fons familiar, amb documents de Mollet i Gallecs, d'un ampli abast cronològic (segles XIII-XX). Els documents més importants d'aquest fons són 53 pergamins datats entre 1282 i 1602. La restauració, transcripció i traducció dels pergamins ha permès els primers estudis que han posat en valor la seva importància per a la historiografia molletana i vallesana.

Paraules clau: fons documental, Fons Ramon Ros Castelló, Gallecs, Mollet del Vallès, pergami.

The Ramon Ros Castelló archives (13th - 20th century). From medieval masos to the textile industry

Abstract: At the beginning of 2024, the Ramon Ros Castelló archives were incorporated into the Mollet del Vallès historical archives (AHMVA), where they could be stored and consulted. This collection of family archives, with documents from Mollet and Gallecs, cover the broad time period of the 13th to the 20th centuries. The most important documents in this collection are 53 scrolls that date from between 1282 and 1602. The restoration, transcription and translation of these scrolls has allowed for preliminary studies, which highlight the importance of the documents for the historiography of Mollet del Vallès.

Keywords: documentary collection, Ramon Ros Castelló archives, Gallecs, Mollet del Vallès, scroll.

*Geòleg, director del Centre d'Estudis Molletans i tècnic d'Estudis i Recerca de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, jbertran@molletvalles.cat

**Documentalista-arxivera, responsable de l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès, dgonzalez@molletvalles.cat

***Arxiver i historiador, director de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental, jperezgomez@gencat.cat

Article rebut el 16 d'octubre de 2024; acceptat el 20 de novembre de 2024.

1. Introducció

El 22 de gener de 2024, en el context de la Festa Major d'hivern, es presentava el volum 39 de la revista Notes. En la cloenda de l'acte es donava a conèixer un fons documental de gran valor patrimonial i històric. Durant la presentació, ja es destacava la importància d'una col·lecció de pergamins que, en aquell moment, encara estaven pendents d'una datació exacta. Davant del públic assistent, el posseïdor legal del fons, Ramon Ros Castelló, i l'alcaldeessa de la ciutat, Mireia Dionisio Calé, signaven el document pel qual es formalitzava el dipòsit del fons a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), amb l'objectiu de preservar-lo, estudiar-lo i divulgar-lo.

10

Figura 1. L'alcaldeessa —Mireia Dionisio Calé— i Ramon Ros Castelló en el moment de la formalització del dipòsit del fons documental a l'arxiu de Mollet, 22 de gener de 2024. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

Ramon Ros Castelló (Barcelona, 1969)¹ és l'hereu i el posseïdor legal d'aquest excepcional fons documental familiar. Tot i haver nascut a Barcelona i no tenir un vincle directe amb Mollet, sempre ha tingut ben presents els orígens molletans de la seva família paterna i encara recorda la seva primera infantesa quan estiujava a can Mulà. Ell és fill de Ramon Ros Costa-Jussà (1937-2014) i Maria Rosa Castelló Dauner (1943-2013), net de Ramon Ros Campanà (1907-1956), besnet de Frederic Ros Sallent (1875-1957), rebesnet de Ramon Ros Parellada (1845-1916)... tots ells personalitats destacades del Mollet de l'època. Amb l'afany de conèixer els orígens familiars, Ramon Ros Castelló va encarregar, l'any 2016, un arbre genealògic, elaborat a partir de la documentació familiar, que arribava fins a l'any 1375. Avui sabem, gràcies a Vilaginés (2015), que l'origen de la nissaga Ros és anterior i cal situar-lo, com a mínim, al segle XII.

2. Un llarg recorregut i alguns canvis de guió

La coneixença d'aquest fons havia començat deu anys abans, amb motiu de les XVII Jornades del Centre d'Estudis Molletans "La indústria tèxtil a Mollet", celebrades la tardor de 2014. Unes jornades i la posterior publicació d'un monogràfic al volum 30 de la revista Notes (2015) que eren

¹ Casat amb María Fernanda (Nana) Corredera és pare de quatre fills (Ramon, África, Sofia i Pablo). Va estudiar al col·legi dels Jesuïtes de Sarrià i es va formar en administració d'empreses, fet que el va portar, des dels inicis de la seva carrera professional, a estar vinculat a la indústria dels materials de construcció, on ha ocupat diferents responsabilitats en diverses empreses. Actualment, és el director general d'URSA Ibérica Aislantes, una multinacional europea líder en materials aïllants tèrmics i acústics per a la construcció. Ramon i les seves dues germanes (Rosa i Gemma) han heretat dels seus pares la sensibilitat per la història, la cultura i l'art. Prova d'això és que han sabut valorar la importància del llegat documental familiar que ara han dipositat a l'arxiu de Mollet.

el resultat d'anys de recerca, on van ser imprescindibles les fonts orals de treballadors, directius i empresaris. És en aquest context que és contacta² amb Ramon Ros Castelló, besnet del fundador d'una de les grans empreses tèxtils de Mollet, coneguda popularment per tothom com la fàbrica de Can Mulà (1913-1971).³

Figura 2. Detall d'un document de la fàbrica tèxtil de l'any 1921, quan aquesta es deia oficialment Griñau y Ros. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Ramon Ros Castelló.

Figura 3. Vitrall dels darrers anys de la fàbrica tèxtil, quan aquesta es deia oficialment Industria Textil Ibérica SA (ITISA). Font: AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló.

Ramon Ros Castelló, a més a més de papers i d'objectes de la fàbrica, també posseïa documents familiars anteriors, d'entre els quals destaca la col·lecció de pergamins. Inicialment, es pensava que tots aquests pergamins estaven relacionats amb la masia de can Mulà de Gallecs. Efectivament, és en aquesta masia de Gallecs on la historiografia, la tradició popular i la mateixa família situaven els orígens de la nissaga Ros. De fet, és en aquesta masia on s'havien preservat, en un bagul de ferro, els pergamins i altres documents antics que després es traslladaran a Mollet quan, a principis de la dècada de 1870, Ramon Ros Parellada (1845-1916) i la seva esposa, Teresa Sallent Serra (1850-1924), prenen la decisió de marxar de Gallecs per anar a viure a Mollet. Fan construir una torre envoltada d'un gran jardí i hort i, poc després del trasllat, neix aquí l'hereu de la família: Frederic Ros Sallent (Mollet del Vallès, 1875 - Barcelona, 1956), que esdevindrà un dels personatges més influents del Mollet de la primera meitat del segle XX i el fundador de la fàbrica tèxtil de Can Mulà. Es casarà amb Delfina Campaña Margarit (1878-1963) i tindran sis fills. La família viu a la torre de can Mulà fins al 1922. A partir d'aquest any, passen temporades a Mollet i a Barcelona, fins que el 1945 decideixen instal·lar-se definitivament a la capital. És probablement en aquest moment quan el bagul viatja també

² Agrair a Rosa M. Securún Fuster els contactes i les gestions que han fet possible el dipòsit d'aquest fons.

³ Els noms oficials d'aquesta fàbrica van ser: Arimany y Griñau (1913-1915), Guiñau y Ros (1915-1923), Ros y Campaña (1923-1931), Sedas Ros Campaña SA (1931-1948) i Industria Textil Ibérica SA = ITISA (1948-1971).

a Barcelona. Anys després, el 1975, la finca de la família Ros a Mollet es convertirà en el primer parc públic de la ciutat, gràcies a la donació que fan els hereus (Ramon i Frederic Ros Costa-Jussà)⁴ a l'Ajuntament. Es tracta del parc de Can Mulà, on trobem l'antiga residència de la família Ros avui transformada en biblioteca.

Com hem vist, el fons documental retorna a Mollet el gener de 2024 i queda dipositat a l'AHM-VA. Es procedeix a catalogar-ne el conjunt i es restauren, digitalitzen i daten els pergamins. Dos pergamins són del segle XIII (1282 i 1297); quatre, del segle XIV (1325-1364); quinze, del segle XV (1403-1500); trenta, del segle XVI (1506-1595); un, del segle XVII (1602), i un no es pot datar a causa del mal estat de conservació. A continuació, se signa un conveni de col·laboració amb l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental (ACVO) per a la transcripció i traducció dels pergamins (vegeu l'annex). Els artífexs en són Xavier Pérez Gómez (arxiver, historiador i director de l'ACVO) en col·laboració amb Jaume Vilaginés Segura (medievalista i col·laborador del Centre d'Estudis Molletans). És aquest darrer autor qui fa el primer estudi dels pergamins i en constata la importància. Els pergamins "permeten un estudi exhaustiu de la història social de Mollet i Gallecs en el transcurs de diferents segles, a través de dues famílies, i ens amplien el coneixement de la topografia i la toponímia històrica de les dues localitats" (Vilaginés, 2025, p. 33). És aquest autor qui detecta que els pergamins no pertanyen a una sola família, com es pensava, sinó a

dues. D'una banda, la família Mascort, els propietaris de la casa que després esdevindrà can Mulà de Gallecs i, de l'altra, la família Ros, propietaris del mas Ros del Cloquer, una casa situada a la sagrera medieval de Mollet. Tot sembla indicar que serà a partir de 1613, com a resultat d'un matrimoni entre aquestes famílies, quan els Ros aniran a viure a Gallecs (Vilaginés, 2025).

3. Abast i contingut del fons

El Fons Ramon Ros Castelló conté documents relacionats, en general, amb l'activitat d'àmbit familiar, a Mollet i a Gallecs, entre els segles XIII a XX, tant en el sector agrícola com en el de la indústria tèxtil.

Es tracta d'un fons de gairebé dues-centes unitats documentals amb una tipologia molt diversa. Hi ha des de documents notarials, ben signats i rubricats, fins a notes molt simples. La catalogació inicial i els estudis de Vilaginés (2025) posen de manifest una gran diversitat de noms de persones i de llocs que indiquen dues procedències i un llarg recorregut fins a arribar a les mans de Ramon Ros Castelló.

Com ja hem esmentat, el més destacat és el lot de 53 pergamins del segle XIII al XVII que ha estat força ben conservat. La resta és un volum de manuscrits que va del segle XIV fins al XIX, i un altre grup de documents mecanoscrits o impresos ja del segle XX.

Completen el fons alguns plànols de Mollet i Gallecs, una cinquantena de fotografies i un arbre genealògic elaborat el 2016 per encàrrec de Ramon Ros Castelló.

⁴ Respectivament, el pare i el tiet de Ramon Ros Castelló.

4. Classificació i descripció

El Fons Ramon Ros Castelló es defineix com un fons patrimonial i familiar perquè respon a la descripció següent:

Són aquells que contenen la documentació generada o rebuda per una o diverses famílies relacionades, durant la successió de diverses generacions, i que són el resultat de la seva vida de relació, de l'actuació de cadascun dels seus membres i de les activitats relacionades amb la formació, administració i transmissió d'un patrimoni (Boadas et al., 2000, p. 299).

El fons arriba a l'AHMVA sense un ordre original ni una agrupació que vinculi els documents de manera cronològica o temàtica. Per tant, s'han classificat i ordenat amb un criteri arxivístic propi seguint l'estil de l'Arxiu Nacional de Catalunya.⁵

El quadre de classificació que s'ha elaborat és el següent:

1. Genealogia, família i herència
2. Patrimoni
3. Correspondència
4. Dimensió pública
5. Documentació local
6. Documentació d'interès familiar i personal
7. Pergamins
8. Imatge fixa (fotografies)

Així, els documents s'han agrupat per classes i s'han ordenat cronològicament dins de cada classe.

4.1. Genealogia, família i herència

Sota aquest concepte es classifiquen els documents que ens aporten informació directa sobre les relaci-

ons familiars i l'evolució de l'estructura de la família. Parlem de capítols matrimonials, certificacions de baptismes, testaments, l'arbre genealògic i altres documents amb dades personals d'algun membre de la família.

En total, 12 unitats documentals.

4.2. Patrimoni

Inclou documents que aporten informació dels béns de propietat familiar, de les seves transaccions i de qualsevol gestió econòmica. Aquí hi trobem, sobretot, documents notariais com ara actes, àpoques, censals, contractes, escriptures, poders, i també rebuts i llibres comptables. Fins al segle XIX ens parlen del patri-

Figura 4. Relació de terres de la família Ros del Cloquer subjectes al pagament de delme al monestir de Sant Cugat del Vallès, 1683. Font: AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló.

⁵ <https://anc.gencat.cat/ca/coneix/Fons-i-colleccions/fons-patrimoniais-i-familiars>

Figura 5. Litigi de Rosa Ventalló, vídua de Francesc Ventalló, apotecari de Mollet, contra Pau Falguera Ros per la possessió d'una peça de terra, lligall de 1722. Font: AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló.

Figura 6. Notificació oficial de resolució d'un procés, on destaca el segell de Felip V en molt bon estat de conservació, 1727. Font: AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló.

ment de 1727, amb un segell del rei Felip V en molt bon estat de conservació, i unes cartes de pagament a l'exèrcit de 1804.

En total, 12 unitats documentals.

14

moni rústic i de l'activitat agrícola, principalment a Mollet i Gallecs, però també a Santa Perpètua de Mogoda i Lliçà de Vall. A partir del segle xx, ens parlen de l'activitat industrial de la fàbrica tèxtil sedera de Can Mulà.

És la classe més voluminosa amb 81 unitats documentals.

4.3. Correspondència

Es classifiquen aquí les cartes entre dues persones sobre temes diversos, generalment de caire personal.

Només trobem 6 unitats documentals d'aquesta classe.

4.4. Dimensió pública

Comprèn documents que relacionen la família amb l'entorn polític, eclesiàstic i militar. Aquí hi trobem documents amb encapçalaments i segells oficials. En destaca un docu-

4.5. Documentació local

La informació d'aquesta documentació està relacionada amb assumptes d'àmbit local que van més enllà del nucli familiar. Un exemple seria un lligall amb el cadastre de Gallecs de 1779 o un document amb el repartiment d'hores de reg de 1783.

En total, 5 unitats documentals.

4.6. Documentació d'interès familiar i personal

Classifiquem aquí la documentació que no està relacionada amb cap de les classes anteriors i que pot contenir informació molt diversa, que s'ha conservat a la família per algun motiu o interès personal. Una mostra molt curiosa és una unitat formada per una petita col·lecció de 12 notes manuscrites de medicina popular amb remeis casolans per guarir malalties a les persones i al

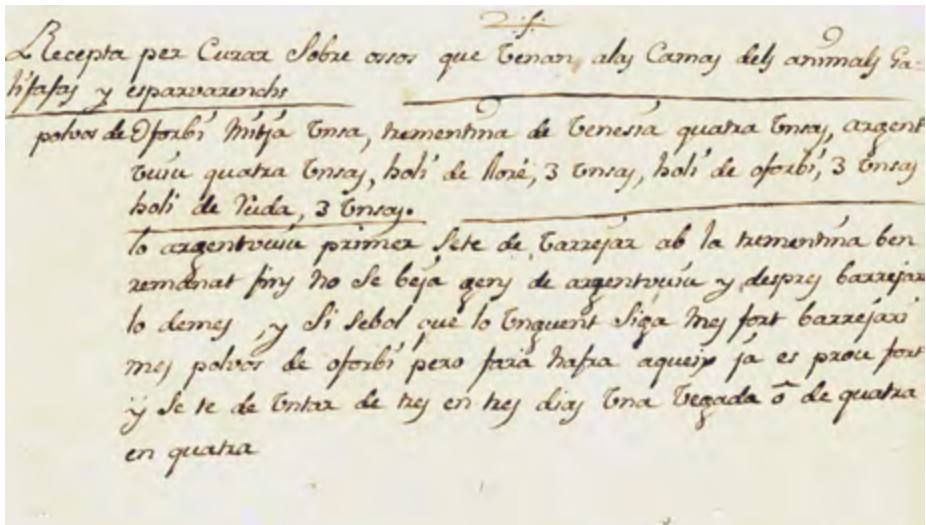

Figura 7. Manuscrit de medicina popular. Font: AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló.

bestiar. Malauradament, aquestes receptes no tenen data. Si comparem l'escriptura amb altres documents datats, podríem situar-les en el segle XVIII.⁶

En total, 4 unitats documentals.

4.7. Pergamins

El lot de 53 pergamins és, sens dubte, el conjunt documental més important d'aquest fons. Tot i que, pel seu contingut, segons l'anàlisi de Xavier Pérez i Jaume Vilaginés, els podríem classificar gairebé tots en l'apartat de "Patrimoni", i alguns, en el de "Genealogia, família i herència", els hem agrupat sota una classe específica per tractar-se de documents amb un suport diferent i un format especial. Tenen unes característiques que els fan peculiars tant de cara a la seva descripció com a la seva conservació.

Físicament, el suport és pell animal. En trobem de diferents mides segons el retall de la pell, que van des de 925 x 740 mm (el més gran) fins a 190 x 255 mm (el més petit). En alguns casos, s'aprecien irregularitats en el contorn degut a la posició de la pell en l'animal a què pertanyia. Es tracta d'un suport molt resistent al pas del temps i a les erosions físiques. La tinta emprada en l'escriptura també és molt resistent i en la majoria dels documents manté un nivell de visibilitat molt alt. Només en uns quants hi ha alguns estrips que comporten la pèrdua de text.

Pel que fa a l'escriptura, la cal·ligrafia és acurada i la majoria contenen una rúbrica notarial clàssica, amb un dibuix diferent per a cada notari, molt vistosa des del punt de vista actual. La llengua emprada és el llatí.

⁶ Segons Xavier Pérez Gómez.

16 **Figura 8.** Aquest pergami, datat el 15 de març de 1282, és el document més antic del Fons Ramon Ros Castelló i també dels documents que es conserven a l'arxiu de Mollet. Font: AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló.

Com hem esmentat anteriorment, estaven ben conservats i s'aprecia que havien rebut algun tractament de neteja. Tot i així, han estat restaurats per netejar-los més a fons, estabilitzar-ne les parts deteriorades o estripades i eliminar-ne els plecs. Val a dir que s'ha fet un treball excel·lent que permetrà la conservació dels pergamins a llarg termini.⁷

Els experts medievalistes esmentats, Xavier Pérez i Jaume Vilaginés, han analitzat els textos i han extret la informació essencial en un regest⁸ o

resum que explica el motiu del document i cita els noms de les persones que intervenen i els llocs afectats.

Els pergamins amb el seu regest es poden consultar a: <https://arxiu.molletvalles.cat/index.php/ramon-ros-castell-2>

5. Conclusions

La incorporació del Fons Ramon Ros Castelló a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), més enllà de garantir-ne la conservació, ha permès posar a l'abast de tothom uns docu-

⁷ Silvia Villa, de Blasi Conservació-Restauració; amb el suport de la Diputació de Barcelona.

⁸ El regest és un registre o catàleg (del llatí tardà *regesta*, *-orum*) que conté el resum del contingut d'un o diversos documents. Habitualment, s'elaboren regestos de pergamins, documents, lli-galls... de documentació de diferents èpoques, amb valor històric, literari o cultural en general (Viquipèdia).

ments, fins ara inèdits, de gran valor patrimonial i historiogràfic, com així ho constaten els primers estudis (Vilaginés, 2025). A partir d'aquí, s'obre la porta a nous estudis i recerques.

El fons també suposa la incorporació d'un nombre important de documents, sobretot el lot de pergamins, que corresponen a unes cronologies de les quals, fins ara, hi havia molt poca documentació a l'arxiu molletà. Efectivament, els docu-

ments conservats fins ara a l'AHMVA eren majoritàriament d'època contemporània, on destaca el fons municipal, amb documentació des de 1836, i els fons externs, amb alguns documents —molt pocs— dels segles XIV al XVIII, alguns del XIX, i la majoria del XX. Entre els pergamins del Fons Ramon Ros Castelló hi trobem el document més antic conservat fins ara a l'AHMVA, datat el 15 de març de 1282.

Bibliografia

- Ansó, J. i Campoy, G. (2011). *La vida rural a Gallecs. Dietaris de Joan Ros Herrero (1895-1978)*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 12.
- Arimon, G. (2015). Frederic Ros Sallent i Mollet del Vallès. *Notes*, 30, 175-192.
- Bertran, J. (2025). Can Mulà, el primer parc públic de Mollet. *Notes*, 40, 67-92.
- Boadas, J., Fernández, J., Masachs, J.M., Planes, R. i Rovira, M. (2000). Conceptes generals i tipologies de fons privats. *Lligall*, 16, 299-314.
- González, D. (2024, novembre). El Fons Ramon Ros Castelló: la història de can Mulà. *Butlletí Informatiu de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental*, 23, 7.
- Securún, R.M. (2015). La fàbrica de Can Mulà en el record de la gent. *Mollet del Vallès, 1913-1971. Notes*, 30, 141-156.
- Vilaginés, J. (2025). Temps de masos, terra de masies. Estudi del Fons patrimonial Ramon Ros Castelló. Segles XIII-XVI. *Notes*, 40, 33-65.

Annex. Regest dels pergamins⁹

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 1 (15/03/1282)

Atorgants: Maria, filla del difunt Berenguer d'Spiellis.

Regest: Venda atorgada per Maria, filla del difunt Berenguer d'Espills (Spiellis) i de la seva dona Astruga (Astruque), i esposa de Joan de Plans (Planius), amb el consens d'ell, per la qual venen i traspassen a Mateu Gerald de la parròquia de Santa Maria de Palau-solità i a la seva dona Elisenda dues quarteres de forment censals a recta mesura de Barcelona que dita Maria rep i ha de rebre cada any de cens en la festa de Sant Pere i Sant Feliu del mes d'agost en dues feixes de terra que tenen sota domini i alou seu al comtat de Barcelona, a Mollet (*apud Molletum*), per raó de successió de la seva mare. El preu són 11 lliures i cinc sous de moneda de Barcelona. Fet el primer dia dels idus de març de l'any del Senyor *MCCLXXX secundo*. Testimonis: Guillem de Vila, prevere; Romeus de Sabadell, Pere d'Ametlla (*Amigdalario*) i Pere de Plans.

Notari o escrivà: Mateu Llobet, notari públic de Barcelona (*Mathei Lupeti*).

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 2 (07/11/1297)

Atorgants: Guillem de Pujol i la seva dona Geralda, i d'altres, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Venda atorgada per Guillem de Pujol (*Podiolo*), fill del difunt Pere de Pujol, i Geralda, la seva dona, i Guillema, mare de dit Guillem, i Arnau, marit de dita Guillema i Elisenda, germana de dit Guillem de Pujol, de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, a favor de Guillem des Clos i el seu fill Pere de dita parròquia, d'aquella peça de terra que tenen a la mateixa parròquia, al lloc anomenat "Prat de Devesa", i la tenen pel senyor bisbe de Barcelona; el preu de venda són 45 sous de tern. Fet el VII idus de novembre de l'any del Senyor *MCCXCVII*. Testimonis: R. Cudina. Berenguer Am(er?), A. Burgès i Bernat Burgès. Signatura autògrafa de Bernat, bisbe de Barcelona, que ho subscriu.

Notari o escrivà: Simon de Vilamajor, notari públic de Caldes de Montbui.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 3 (05/04/1325)

Atorgants: Feliu d'Olivera, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Venda atorgada per Feliu d'Olivera, fill dels difunts Pere d'Olivera i d'Elisenda, de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, hereu pel testament de la seva mare, a favor de Bartomeu de Mollet i la seva dona Elisenda d'unes cases amb edificis i sortides i entrades, que té a cens d'un parell de capons bons pagadors al Nadal del Senyor al monestir de Sant Cugat del Vallès, que es troben a la sagrera de dita parròquia de Sant Vicenç, sota alou i domini en part del bisbe de Barcelona i en part del celler de dit monestir; limiten amb un carrer o camí públic. El preu de venda són vuit lliures i mitja de moneda barcelonina. Testimonis: Martí de Cirera, ciutadà de Barcelona, Bernat de Vilar i Simon Girona de la parròquia de Santa Maria de Gallecs. Signatura autògrafa de fra Pere de Rubí, cambrer del monestir de Sant Cugat (*pridie nonis aprilis anno domini 1325*).

Notari o escrivà: Bartomeu March, notari públic de Barcelona.

⁹ Regests fets per Xavier Pérez Gómez, excepte els dels pergamins 40 (1559), 47 (1578), 48 (1580), 49 (1588) i 51 (1595) que corresponen a Jaume Vilagínés Segura.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 4 (19/11/1344)

Atorgants: Fra Arnau de Palou (Palatiolo), prior del monestir de Sant Marçal de Montseny.

Regest: Establiment emfitèutic atorgat per fra Arnau de Palou, prior del priorat i monestir de Sant Marçal del Montseny, a favor de Guillem Satya de Sant Genís de Vilassar de tot aquell agrari i quint sobre una peça de terra situada en dita parròquia, al lloc anomenat "Al camp de Sereny". XIII kalendes decembris anno Domini MCCCXLIII. Signatura autògrafa del prior.

Notari o escrivà: No s'hi veu signatura de notari o escrivà.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 5 (18/07/1355)

Atorgants: Bernat Mir, de la vila de Sabadell.

Regest: Definició de drets que atorga i reconeix Bernat Mir, de la vila de Sabadell a Bernat Calvet, fill del difunt Berenguer, de Sant Martí de Cerdanyola. Testimonis: Berenguer Janer, Miquel Bernat i Jaume Barçalona del mas Moragues.

Notari o escrivà: Guillem Estaper (Stiperi), notari públic de Sabadell.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 6 (15/05/1364)

Atorgants: Jaume Esteve, de Santa Maria de Montmeló.

Regest: Concòrdia i pactes entre Arnau Mascort, Bartomeu Blanc, Maria (vídua de Francesc Febrer) i Francesca, filla d'aquests, tots ells de la parròquia de Santa Maria de Gallecs, per solucionar la qüestió i controvèrsia per causa dels drets de regar els horts als voltants dels torrents de Vilars i Caganell. Testimonis: Antoni Febrer i Feliu Mason (?). Fet a Granollers.

Notari o escrivà: Pere Salvador, notari públic per a tota la terra del rei d'Aragó, tinent de les escriptures de Mn. Jaume de Coll, difunt.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 7 (30/01/1403)

Atorgants: Arnau Mascort, Bartomeu Blanc, Maria (vídua de Francesc Febrer) i Francesca, filla d'aquests, tots de Gallecs.

Regest: Època per la qual Jaume Esteve de la parròquia de Santa Maria de Montmeló reconeix que els prohoms de la universitat (ajuntament) de les parròquies de Sant Esteve de Parets, Sant Vicenç de Mollet i Santa Maria de Gallecs li han pagat 15 lliures barcelonines que se li devien per raó d'un censal mort. Testimonis: Jaume de Prat, de Sant Cristòfol de Lliçà, i Pere Sard (Sardus), habitant de Montmeló.

Notari o escrivà: Francesc Espanyol (Spanyolli), rector de Santa Maria de Montmeló i notari públic.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 8 (17/07/1418)

Atorgants: Margarita, filla de Jaume Ros.

Regest: Definició i remissió dels drets de legítima paterna i materna que firma Margarita, filla de Jaume Ros i Margarita, i esposa de Ponç de Torra de Sant Cebrià de Cabanyes, als seus esmentats pares; rep a canvi 55 lliures de moneda. Testimonis: Jaume Roca, rector de l'església de Santa Maria de Montmeló, Ramon Ferrer (àlies Cabassa de Parets), Miquel Colomer, de Santa Perpètua de Mogoda,

i Arnau Dezplà, oriünd del terme del castell de Sentmenat. Fet a la parròquia de Sant Vicenç de Mollet.

Notari o escrivà: Berenguer de Jonquera, notari públic per autoritat de l'il·lustríssim rei d'Aragó.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 9 (27/07/1423)

Atorgants: Maria, vídua d'Arnau Sabater.

Regest: Donació que atorga Maria, vídua d'Arnau Sabater, guixer de Barcelona, hereu universal del difunt Gabriel Sabater, pintor de la mateixa ciutat, a favor d'Antònia, cunyada seva. Testimonis: Pere Roca, apotecari, Antoni Martí, notari, i Pere de Torres, escrivà. Fet a la ciutat de Barcelona.

Notari o escrivà: Julià dez Roure, notari públic.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10 (17/11/1428)

Atorgants: Jaume Ros de la Sagra, de Mollet del Vallès.

Regest: Testament que atorga Jaume Ros de la Sagra, de Sant Vicenç de Mollet; nomena marmessors Ramon Borrell i el seu fill Salvador Ros, també de Mollet. Deixa 10 lliures per a la seva ànima i la de tots els difunts, i per pagar el seu enterrament al cementiri de Sant Vicenç de Mollet. Dona també diverses sumes de diners per als bacins de Sant Vicenç i la candela de Santa Maria, i per a la capella de Santa Maria de Belulla (Canovelles). Deixa encarregades 33 misses per a la seva ànima i per a les dels parents seus difunts. Testimonis: Bertomeu Eymeric i Joan Teixidor, tots dos de Mollet.

Notari o escrivà: Ramon Romanguera, vicari de l'església de Sant Vicenç de Mollet, regent de l'escrivania de dita església en nom del rector Pere Vernet.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 11 (14/04/1448)

Atorgants: Pere Incla, de Palau-solità.

Regest: Àpoca per la qual Pere Incla, fill de Francesc Company, àlies Incla, hereu i propietari del mas Incla de Santa Maria de Palau-solità, reconeix que Eulàlia filla de Cristòfol (...?), àlies Mascort, i de Salvadora, difunts, de Santa Maria de Gallecs, li ha pagat 30 lliures pel dot. Fet a Santa Maria de Palau-solità. Testimonis: Joan Blanch i Miquel Sanxis de Granollers.

Notari o escrivà: No va clos per cap notari; la signatura final és l'aprovació de l'àpoca per part del prior de Sant Llorenç del Munt i cambrer del monestir de Sant Cugat.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 12 (20/01/1465)

Atorgants: Francesc Mascort, de Gallecs.

Regest: Testament que atorga Francesc Mascort, de Santa Maria de Gallecs (Gallex). Marmessors: Francesc Lledó, àlies comte de Sant Esteve de Palaudàries, i Elianor, oncle i esposa respectivament del testador. Vol que l'enterrin al cementiri de la parròquia de Santa (Beata) Maria de Gallecs. Deixa diverses quantitats per pagar deutes i per a ànimes dels difunts i la seva. Testimonis: Jaume Vilarrosal de Parets i Joan Llagostera, escolar de Mollet.

Notari o escrivà: Imbert o Umbert Gallart, prevere, rector de l'església parroquial de Santa Maria de Gallecs (Gallex).

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 13 (00/08/1479)

Atorgants: Joan Colell, de Santa Maria de Sallent, diòcesi de Vic.

Regest: Testament que atorga Joan Colell, hereu del mas Colell, de Santa Maria de Sallent, diòcesi de Vic. Marmessors: Bernat Colell, àlies Mascort, fill seu i Elianor, dona del testador. Vol que l'enterrin al cementiri de Santa (Beata) Maria de Gallecs (*Gallex*). Testimonis: Antoni Plana i Marc Morell, tots dos de Gallecs.

Notari o escrivà: Imbert o Umbert Gallart, prevere, rector de l'església parroquial de Gallecs (*Gallex*).

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 14 (23/10/1489)

Atorgants: Gaspar Esteve, de Santa Maria de Barberà.

Regest: Època per la qual Gaspar Esteve i el seu fill Gaspar, del mas Masqueró de Santa Maria de Barberà, reconeix que Antònia, filla de Vicenç Ros, vivent, i de Margarita, difunta, tots dos de Sant Vicenç de Mollet, li ha pagat 35 lliures pel dot matrimonial. Testimonis: Pere Cases, corder, ciutat de Barcelona, i Francesc Bonet, de Sant Feliu de Sabadell. Fet a Santa Maria de Barberà.

Notari o escrivà: Pere Joan, notari públic per autoritat reial per a tot el Principat de Catalunya i el Regne de Mallorca.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 15 (28/10/1490)

Atorgants: Bartomeu Colells¹⁰ de Santa Maria de Sallent.

Regest: Donació i definició dels drets de legítima paterna i materna que atorga Bartomeu Colells, fill de Joan Colells i de Joana, la seva difunta esposa, de la parròquia de Santa Maria de Sallent, diòcesi de Vic, a Bernat Colells, àlies Mascort, habitant a la parròquia de Santa Maria de Gallecs. Es fa referència al mas Colells de Sallent i a la parròquia de Sant Fruitós del monestir de Sant Benet de Bages. Testimonis: Antoni Bou, de Palou, i Joan Castellet, àlies (...) mon, de Gallecs. Fet a Granollers.

Notari o escrivà: Pere Joan, ciutadà de Barcelona, notari públic per a tota la terra i domini del senyor rei d'Aragó.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 16 (04/09/1492)

Atorgants: Miquela, esposa de Bernat Colell, àlies Mascort, de Gallecs.¹¹

Regest: Testament que atorga Miquela, esposa de Bernat Colell, àlies Mascort, de la parròquia de Santa Maria de Gallecs, i senyora útil i propietària del mas Mascort de Gallecs. Testimonis: Pere Estany, de Gallecs, i Pere Juste, de Sant Vicenç de Mollet.

Notari o escrivà: Antoni Andreu, prevere vicari i notari públic de dita església de Santa Maria de Gallecs.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 17 (03/09/1495)

Atorgants: Salvador Mascort, de Santa Esteve de la Garriga.

Regest: Època per la qual Salvador Mascort, de Santa Esteve de la Garriga, originari del mas Cort de Santa Maria de Gallecs, reconeix que Bernat Colell, àlies

¹⁰ Aquí el cognom és Colells mentre que als documents 13 (1479), 16 (1492) i 17 (1495) és Colell.

¹¹ Al mateix pegamí hi escriuen *Gualechs* i *Gallex*.

Mascort, pare i legítim administrador de Jaume Mascort fill i hereu universal, li ha donat 20 lliures que se li devien pels drets de legítima paterna (hi ha un forat al text). Testimonis: Baltasar Tremunt, de Santa Coloma de Marata, i Bartomeu Carreras, àlies Guerau, de Sant Julià d'Argentona.

Notari o escrivà: Pere Marrull, ciutadà de Barcelona, habitant a Granollers, notari públic per a tota la terra i dominis del sereníssim senyor rei d'Aragó.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (15/12/1497)

Atorgants: Bartomeu Mascort, de Santa Maria de Gallecs. Sebastià Guerengol, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Bartomeu Mascort, pagès de Santa Maria de Gallecs, propietari del mas Mascort de la mateixa parròquia, declara i reconeix els drets que ha de pagar a Jaume Joan de Vilatorra, senyor del castell de Plegamans, per les terres que té en dit terme de Gallecs. Còpia notarial de 1561.

Notari o escrivà: Miquel Vives, notari públic per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 19 (19/01/1498)

Atorgants: Sebastià Guerengol, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Reconeixement d'un deute de 40 lliures que firma Sebastià Guerengol, fill de Ramon Guerengol, difunt, a favor de Benet Guerengol, fill de Joan, tots de Mollet, sobre els drets del mas Guerengol de dita parròquia. La Pia Almonia dels Pobres de la Seu de Barcelona té alguns drets sobre aquest mas. Testimonis: Sebastià Riera, Jaume Rossinyol i Bartomeu Rexach, tots de la parròquia de Sant Vicenç. Escripura feta a Mollet.

Notari o escrivà: Pere Marrull, ciutadà de Barcelona, notari públic de Granollers per autoritat reial per a totes les terres i dominis del rei d'Aragó.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 20 (15/03/1498)

Atorgants: Jaume Mascort, de Santa Maria de Gallecs.

Regest: Establiment atorgat per Jaume Mascort, de la parròquia de Santa Maria de Gallecs, a favor de Joan Castellet, de dita parròquia, de diverses peces de terra situades al camp de Gallecs, subjectes a cens anual de diners i unes gallines. Estan sota senyoriu de la casa de Vilatzir. Fet a la casa de Vilatzir (Vilantzir). Testimonis: Guillem de Malla, donzell domiciliat a la ciutat de Vic i Joanot de Malla, donzell, fill del senyor de dita casa de Vilatzir.

Notari o escrivà: Bartomeu Torrent, notari públic de Barcelona per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 21 (05/10/1500)

Atorgants: Benet Garangoll, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Testament que atorga Benet Garangoll, fill de Joan Garangoll, difunt, de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet. Nomina marmessors el seu oncle Joan Ros i Melcior Ros Subirà, també de Mollet. Elegeix sepultura al cementiri parroquial de Mollet, al túmul dels seus familiars. Vol que es paguin els seus deutes i que es facin misses i un novenari per a la seva ànima. Testimonis: Tomàs Gràcia, àlies Balasch, i Pere Balasch, el seu fill, tots dos de Mollet. Fet el testament a Mollet.

Notari o escrivà: Gabriel Romaguera, prevere, rector de l'església parroquial de Sant Vicenç de Mollet.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (06/01/1506)

Atorgants: Joan Ros de l'Església, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Document atorgat per Joan Ros de l'Església, de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, relatiu a la redempció d'un cens; es parla d'Antoni Fonolleda. Document de lectura difícil ja que la digitalització és deficient. Testimonis: Joan Colomer, sabater de Mollet, i Francesc Senros (?). Al final hi ha una anotació posterior que diu: "Ha pagat Toni Guell, curador del pubill Fonolleda de Mollet, a mossèn Joan Duran procurador del *camarer* de Sant Cugat..." (cambrer del monestir de Sant Cugat). En aquella època es tractava de "mossèn" (*don*) tant a capellans com a laics.

Notari o escrivà: Joan Miquel, vicari de l'església parroquial de Sant Vicenç de Mollet.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 23 (23/06/1509)

Atorgants: Salvador Gili, de Santa Maria de Badalona.

Regest: Redempció d'un censal mort que fa Salvador Gili, de la parròquia de Santa Maria de Badalona, a canvi de 24 lliures de moneda barcelonina que li paga Bernat de Sentromà, de Sant Cebrià de Tiana; s'esmenta el dot de la difunta Francesca, que era de 24 lliures, mare de Salvador, fillastre de l'atorgant, veí de Sant Esteve de Parets. Document fet o datat a Barcelona. Testimonis: Francesc Pont, Gabriel Robi i Pere Janer; fideïcomís Joan Carcerenya. Va amb època, al mateix pergami, firmada pel mateix Salvador Gili.

Notari o escrivà: Esteve Soley, notari públic de Barcelona per autoritat reial.

23

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 24 (06/10/1510)

Atorgants: Antoni Gual (Quall), de Sant Esteve de Parets.

Regest: Antoni Gual (Quall), de Sant Esteve de Parets, reconeix que Bernat Mascort, de Santa Maria de Gallecs, li ha pagat 25 lliures que li devia segons debitori pel dot de Margarida, filla de dit Bernat i esposa d'Antoni. Fet a Sant Genís de Plegamans. Testimonis: Narcís Fontanet, Miquel Plana i Miquel Semerti.

Notari o escrivà: Narcís Rolf, notari públic de Caldes de Montbui per autoritat reial a tot el Principat de Catalunya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 25 (11/03/1511)

Atorgants: Fra Pere Viloça, monjo de Sant Cugat del Vallès.

Regest: Fra Pere Viloça, monjo cambrer, i fra Miquel Ros, monjo vicari del monestir de Sant Cugat del Vallès, atorguen i firmen procura a favor de Joan Ros, de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, perquè en el seu nom pugui actuar, recaptar i reclamar rendes, fruits i censos que a ells li deuen. Testimonis: Pere Tintorer de Vilafranca i Bernat Vell, pagès de Sant Cugat del Vallès. Fet al monestir de Sant Cugat del Vallès.

Notari o escrivà: Jaume Planes, notari públic de Barcelona per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26 (17/02/1514)

Atorgants: Pere Font, pagès de Sant Cebrià de Cabanyes.

Regest: Pere Font, pagès de Sant Cebrià de Cabanyes, de la baronia i terme de Mogoda, ven per necessitat a Pere Aymerich i Joan Colomer, tots dos de Sant

Vicenç de Mollet, el dret de lluir i redimir (*ius luendi*) d'una peça de terra situada als Prats de Mogoda. Fet a Santa Perpètua. Testimonis: Antoni Teixidor i Amador Planas, de Santa Perpètua. Vistiplau amb signatura autògrafa de fra Llorenç Verra, prior del monestir de Santa Maria de Montalegre, com a senyor jurisdiccional. Va amb època pel cobrament de 38 lliures, 14 sous i 4 diners.

Notari o escrivà: Bernat Planas, notari públic de la baronia de Mogoda per autoritat apostòlica i del prior del monestir de Montalegre.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 27 (13/10/1514 i 16/01/1515)

Atorgants: Joan Ros del Cloquer i Bernat Mascaró, àlies Umbert, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Sentència arbitral sobre la controvèrsia entre Joan Ros del Cloquer i Bernat Mascaró, àlies Umbert, tots dos de Sant Vicenç de Mollet, sobre els drets de pas per un camí que passa pel camí ral de Mollet a Barcelona i per terres d'Antoni Fonolleda i el mas Umbert. S'esmenta un molí i el torrent Caganell. Actua de mediador i àrbitre fra Guerau Miquel de Vilatorra, monjo cambrer del monestir de Sant Cugat del Vallès.

Notari o escrivà: Pere Çaragossa, notari públic de Barcelona per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 28 (04/06/1516)

Atorgants: Pere Font, de Sant Cebrià de Cabanyes.

Regest: Venda atorgada per Pere Font, de Sant Cebrià de Cabanyes, a Joan Colomer i Pere Aymerich, de Sant Vicenç de Mollet, d'una peça de terra campa situada a la parròquia de Mollet, al Pla de Mollet, de pertinences del mas Cunill derruït de la parròquia de Santa Perpètua per tres lliures. S'afirma que la parròquia de Mollet era al terme de la baronia de Mogoda, cosa que no és correcte. Testimonis: Pere Leget, àlies Torra de Cabanyes, i Bartomeu Muntalt, de la parròquia de Guaharans (?). Signatura autògrafa de fra Llorenç Verra, monjo, prior de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre, en tant que senyor jurisdiccional. Al mateix document hi ha l'època pel pagament del preu i es fa constar que al monestir se li paguen 2 lliures i 10 sous.

Notari o escrivà: Bernardí Planas, notari públic per autoritat apostòlica de la baronia de Mogoda i del prior de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 29 (17/05/1523)

Atorgants: Jaume Salba, de Santiga.

Regest: Època per la qual Jaume Salba, de Santa Maria d'Antiga (Santiga), confessa i reconeix que Antiga, vídua de Bernat Mascort, i Antic Mascort, de Gallecs, li han pagat 50 lliures pel dot d'Antònia, filla i germana d'aquests. Testimonis: Marc Raga, de Santa Maria de Montmeló, i Sebastià Antic Cos (...?), de Sant Vicenç de Mollet.

Notari o escrivà: Joan Jeroni Canyelles, notari públic de Barcelona per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30 (10/08/1523)

Atorgants: Pere Ruguel, de Santa Perpètua de Mogoda.

Regest: Venda atorgada per Pere Ruguel, de Santa Perpètua de Mogoda, a favor de Joan Colomer, de Sant Vicenç de Mollet, d'una peça situada a la parròquia de Mollet, al terme de la baronia de Mogoda. Es donen les afrontacions. Es fa referència a la intervenció del batlle de la baronia; Jaume Piera. Fet a Santa Perpètua de Mogoda. Testimonis: Cebrià Borrell i Rafael Ros, tots dos de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet.

Notari o escrivà: Antoni Taner, veí de Granollers, notari per autoritat reial i notari de la baronia de Mogoda per autoritat del prior de la cartoixa de Montalegre.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 31 (07/01/1525)

Atorgants: Jaume Rovira, de Sant Cebrià de Cabanyes.

Regest: Venda d'un censal¹² mort de 20 lliures atorgada per Jaume Rovira, de Sant Cebrià de Cabanyes, a favor de Francesc Ros, hostaler de la ciutat de Barcelona. Fan de fideïcomissaris: Antic Refart, de Sant Pere de Reixac, Miquel Ribalta, de Sant Fost de Campsentelles, i Antoni Mas, blanquer de Barcelona. Testimonis: Jaume Bruguera, pagès, Sebastià Gisbert i Jaume Farran, escrivans de Barcelona. Va amb època de 16 lliures firmada el 15 de gener de 1525.

Notari o escrivà: Pere Janer, notari públic de Barcelona per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 32 (02/01/1528)

Atorgants: Gaspar i Antoni Guàrdia, de Sant Julià de Palou.

Regest: Època de dot firmada per Gaspar i Antoni Guàrdia, de Sant Julià de Palou, per la qual reconeixen que Sebastiana, esposa de dit Antoni, ha pagat per mans d'Antic Mascort de Gallecs 50 lliures com a dot matrimonial. Fet a Granollers. Testimonis: Jaume Jover, clergue de Barcelona, i Antoni Folch, de Sant Vicenç de Medalla, diòcesi de Vic.

Notari o escrivà: Albert Montaner, notari públic de Granollers per autoritat reial per a tot el Principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 33 (10/09/1529)

Atorgants: Jaume Castellet, de Santa Maria de Gallecs.

Regest: Venda atorgada per Jaume Castellet, senyor útil i propietari del mas Castellet de Santa Maria de Gallecs, a Joan Ros del Cloquer, de Sant Vicenç de Mollet, d'un censal mort de 18 sous anuals de renda per preu de 18 lliures. Fideïcomissaris: Bartomeu Castellet, Bartomeu Amatller i Esteve Saragoça; testimonis: Miquel Guatell, batlle de Montmeló, i Jaume Fonolleda, de Sant Vicenç de Mollet.

Notari o escrivà: Llorenç Guillamot, notari públic per autoritat reial per a tot el Principat de Catalunya i per autoritat del prior del monestir de Montalegre, com a senyor de la baronia de Mogoda.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (20/08/1533)

Atorgants: Fra Jaume de Rocacrespa, monjo cambrer del monestir de Sant Cugat.

¹² El censal era de fet un préstec; el que venia el censal era el que rebia el préstec.

Regest: Època per la qual fra Jaume de Rocacrespa, cambrer del monestir de Sant Cugat del Vallès de l'orde de Sant Benet, reconeix que Jaume Montanyola, pagès de Sant Julià de Palou, li ha pagat 20 ducats d'or que se li devien en relació amb el mas Ros del Cloquer de Sant Vicenç de Mollet, del qual és propietari. Testimonis: Antoni Joan Bonet i Miquel Çacirera, escriptors. Fet a Barcelona.

Notari o escrivà: No hi consta.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 35 (17/09/1535)

Atorgants: Narcís i Joan Canyet, de Sant Julià de Lliçà d'Amunt.

Regest: Definició de drets atorgada per Narcís i Joan Canyet, germans, pagesos de Sant Julià de Lliçà d'Amunt, fills del difunt Julià Canyet, que va morir intestat, i de Narcisa, vivent, amb el consentiment d'Antoni Canyet i Segimon Aguilar, oncles d'aquests, a favor de Francesc Canyet, en relació amb els drets de legítima. Testimonis: Joan Potau, prevere, rector de Sant Julià de Lliçà d'Amunt, i Joan Illa, pagès de Mosqueroles.

Notari o escrivà: Joan Feu, de Santa Eulàlia de Ronçana, notari públic del terme de Montbui, per autoritat reial per a tot el Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 36 (15/02/1543)

Atorgants: Fra Jaume de Rocacrespa, monjo de Sant Cugat del Vallès.

26 **Regest:** Època per la qual fra Jaume de Rocacrespa, monjo cambrer del monestir de Sant Cugat del Vallès, reconeix que Cebrià Borrell de Sant Vicenç de Mollet, administrador legítim d'Eulàlia, impúber, filla de dit Cebrià i de la difunta Elionora, hereva universal de la seva difunta mare, li ha donat 12 ducats d'or per raó del lluïisme de terra o foriscapi per una remuneració o transacció que dita Eulàlia va fer per Jaume Montanyola, de Sant Julià de Palou, i de na Clara, difunta, com a hereva universal dels béns que foren del difunt Joan Ros del Cloquer, de Sant Vicenç de Mollet. Fet a Barcelona. Testimonis: honorable Francesc Vallers, mercader, i Francesc Beres i Jaume Bellisser, escriptors de Barcelona.

Notari o escrivà: Pere Janer, notari públic de Barcelona per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 37 (21/04/1552)

Atorgants: Andreu de Caldes, pagès de Sant Cebrià de Valldoreix.

Regest: Donació que fa Andreu de Caldes, pagès de Sant Cebrià de Valldoreix, a favor de Cebrià Borrell, àlies Ros del Cloquer, de Sant Vicenç de Mollet, del mas Moragues de dita parròquia de Mollet a més d'altres peces de terra. Fet a Granollers. Testimonis: Joan Lledó pagès de Palaudàries, i Benet Brut, habitant a Parets.

Notari o escrivà: No va clos o autoritzat per notari.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 38 (22/06/1556)

Atorgants: Joan Borrell, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Establiment en emfiteusi que atorga Joan Borrell, pagès de Sant Vicenç de Mollet, a Cebrià Borrell, àlies Ros del Cloquer, també de Mollet, d'una peça de

terra que té a la mateixa parròquia, sota domini de la casa del mas Puig, al lloc dit la Vall de Palau. Fet a dins de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet el 22 de juny de l'any de la Nativitat del Senyor de 1556. Testimonis: Jaume Garangol, de Sant Vicenç de Mollet, i Joan del Mou, de la diòcesi de Sarlat, del regne de França, ara habitant a la parròquia de Mollet.

Notari o escrivà: No va clos o autenticat per notari.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 39 (23/04/1557)

Atorgants: Jaume Pujol, de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Època per la qual Jaume Pujol, pagès de Sant Vicenç de Mollet, casat amb Eulàlia, filla de Benet Cot de Parets, reconeix que el seu pare Pere Pujol li ha donat 60 lliures pels drets de legítima que se li devien. Fet a Granollers. Testimonis: Narcís Boter, pagès de Sant Cristòfol de Monteugues, i Antic Camprejoler, pagès de Santa Maria de Martorelles.

Notari o escrivà: Llorenç Guillamot, habitant de Granollers, notari per autoritat reial per al Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 40 (05/10/1559)

Atorgants: Bernat Duran, ciutadà de Barcelona, en el seu nom, en el d'Eulàlia Rossa, vídua de Francesc Ros, hostaler de Barcelona, i en el de l'esposa del primer, Elisabet.

Regest: Cancel·lació davant del notari de Granollers d'un deute que els devien Cebrià Borrell, anomenat Ros del Cloquer, conjuntament amb Antoni Lledó, anomenat Ros del Cloquer, i la seva esposa Eulàlia, de la parròquia de Mollet, que s'havia retornat parcialment i els seus deutors havien reclamant abans que s'acabés de satisfer.

Notari o escrivà: Bernat Pla, notari per a tot el Principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya, a la vila de Granollers.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 41 (24/02/1565)

Atorgants: Antic Oriach, pagès de Sant Julià d'Altura del terme de Terrassa.

Regest: Època per la qual Antic Oriach, pagès de Sant Julià d'Altura del terme de Terrassa, reconeix que la seva dona Joana, filla de Bartomeu Mascort, pagès de Santa Maria de Gallecs, i d'Elisabet, li ha pagat 100 lliures com a dot pel matrimoni. Fet a la vila de Sabadell. Testimonis: Mn. Melcior Folgaroles, prevere de Sant Vicenç de Mollet, i Lluís Matheu, pagès de Barberà.

Notari o escrivà: Gabriel Pont Tristany, habitant de Sabadell, notari públic per autoritat reial per a tot Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 42 (01/06/1565)

Atorgants: Enric Amat, donzell, i la seva dona Joanota, i llur fill Serapi, domiciliats al Vallès.

Regest: Venda d'un censal (préstec) de pensió anual de 70 sous atorgada per Enric Amat, donzell domiciliat al Vallès, la seva dona Joanota i el fill de tots dos, Serapi Amat, també donzell, a Bernat Duran, mercader de Barcelona, per un preu de 70 lliures. Testimonis: Joan Pere Ginesta, cirurgià, i Pere Cases, mercader, tots dos de Barcelona.

Fet a Barcelona. Va amb època en la qual els atorgants reconeixen haver rebut dites 70 lliures de Bernat Duran. El document esmenta Joanot de Malla, donzell, Arnau Mascort, de Santa Maria de Gallecs, i Pere d'Om (Ulmo), àlies Amatller, de Palau-solità.

Notari o escrivà: Pere Thalavera, notari públic de Barcelona per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 43 (18/12/1565)

Atorgants: Joan Colomer, ferrer de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Venda d'una peça de terra campa de cinc quarteres, situada al pla de Mollet, atorgada per Joan Colomer, ferrer de Sant Vicenç de Mollet, a favor d'Antoni Lledó, àlies Ros, també de Mollet. Va amb època de 300 lliures pel pagament del preu. Fet a Mollet. Testimonis: Bartomeu Fontanet i Tomàs Giralt, escrivà. Signa també Margarita Colomer. Firma donant el vistiplau fra Joan Camps, monjo ecònom de la cartoixa de Montalegre. A l'època signa com a testimoni Antoni Banús, ferrer de Santa Perpètua de Mogoda, i Miquel Mullerat (?).

Notari o escrivà: Esteve Janer, notari públic per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 44 (09/01/1571)

Atorgants: Joan Colomer, ferrer de Sant Vicenç de Mollet, la seva esposa Margarida i els seus fills Andrea i Jaume Pau, i Vicenç Colomer, tots de Mollet.

Regest: Venda atorgada per Joan Colomer, ferrer de Mollet, la seva esposa i fills, a Antoni Lledó, àlies Ros del Cloquer, pagès també de Sant Vicenç de Mollet, de dues peces de terra que tenen a la mateixa parròquia, al lloc dit vulgarment "Lo Pla de Mollet"; document fet a la sagrera de la parròquia de Sant Vicenç. Testimonis: Pere Rexach, pagès, i Jaume Texidor, hostaler de Sant Vicenç de Mollet; al mateix pergami hi ha una altra venda atorgada per aquests a favor també d'Antoni Lledó, àlies Ros del Cloquer, de dues peces de terra, una de terra campa del mas Conill, de cinc quarteres de forment a mesura de Barcelona, sota alou o jurisdicció del prior de la cartoixa de Montalegre, i l'altre al mateix lloc. Testimonis: els mateixos.

Notari o escrivà: Benet Pla, notari de la vila de Granollers per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 45 (16/02/1573)

Atorgants: Joan Colomer, ferrer, senyor útil i propietari de la casa i ferreria dita d'en Colomer de la vila de Sant Vicenç de Mollet, i els seus fills Andrea i Jaume Pau, també ferrer, i Antoni Colomer, pagès, i Pere Colomer, ferrer, i Vicenç Colomer, habitant de Barcelona, i Joana, donzella, germana de part de pare de Joan Colomer.

Regest: Joan Colomer, ferrer, de Sant Vicenç de Mollet, i d'altres venen a Francesc Mollet, pagès, senyor útil i propietari del mas Mollet de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, una peça de terra de vinya *debrocada* (?) plantada (*vinea debrocada*) que ells tenen a la parròquia de Santa Perpètua, al lloc dit "Lo Puix" dels mas Conill, per tal de lluir i redimir un censal mort de 25 sous anuals i recuperar així de mans d'Esteve Serra, pagès de Sant Esteve de Parets, habitant de Mollet, una peça de terra plantada de vinya.

Fet a la sagrera de Sant Vicenç de Mollet. Testimonis: Matheo Parellada, pagès, i Jaume Texidor, hostaler de Sant Vicenç de Mollet. Signatura autògrafa de Fr. Miquel Ferran, prior de la cartoixa de Montalegre, que dona el seu vistiplau. Signatura

dels venedors Jaume Pau Colomer i Antoni Colomer. Va amb època de 100 lliures firmada per Joan Colomer, ferrer.

Notari o escrivà: Benet Pla, notari de la vila de Granollers per autoritat reial per a tot el Principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 46 (13/09/1576)

Atorgants: Jaume Cot, pagès, propietari del mas Cot de Santa Eulàlia de Ronçana.

Regest: Època per la qual Jaume Cot, pagès, propietari del mas Cot de Santa Eulàlia de Ronçana, reconeix que la seva dona Antònia, filla del difunt Bartomeu Mascort i d'Elisabet, de Santa Maria de Gallecs, li ha pagat 200 lliures pel dot matrimonial. Fet a Granollers. Testimonis: Pere Many, menor, pagès de Palou, i Miquel Bris, pedrenyaler de Granollers.

Notari o escrivà: Benet Pla, notari de la vila de Granollers per autoritat reial per a tot el Principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 47 (27/05/1578)

Atorgants: Joan Fonolleda, pagès i batlle de la parròquia i vila de Mollet, Iolanda, la seva esposa, filla del difunt Antoni Lledó de can Ros del Cloquer, i Eulàlia, esposa d'aquest.

Regest: Joan Fonolleda, pagès i batlle de la parròquia i vila de Mollet, casat amb Iolanda, filla del difunt Antoni Lledó de can Ros de Cloquer i d'Eulàlia, esposa d'aquest, signa l'època per la qual reconeix haver rebut el dot de tres-centes lliures i l'aixovar de la seva esposa, segons es va establir en els capítols matrimonials signats a l'església de Mollet. El dot va ser lliurat per la mare i el germà de Iolanda, Vicenç Ros del Cloquer, hereu familiar.

Notari o escrivà: Benet Pla, notari de la vila de Granollers per autoritat reial per a tot el Principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (14/03/1580 i 20/03/1580)¹³

Atorgants: Jaume Montanyola, Antic Fontanet, Lluís Puig i Antic Guasch, tutors de Bartomeu Mascort, hereu del mas Mascort de Gallecs i menors d'edat. També Eulàlia Mascort, primera esposa del difunt Bartomeu Mascort i mare del menor.

Regest: Retrocessió i cancel·lació parcial de dot i escriu: Jaume Montanyola, Antic Fontanet, Lluís Puig i Antic Guasch eren tutors de Bartomeu Mascort, hereu del mas Mascort de Gallecs, menor d'edat i fill de Bartomeu Mascort, que era difunt. Els tutors es presenten davant de Joan Fonolleda, batlle de les parròquies de Mollet, Parets i Gallecs, a qui li plantegen l'emissió d'un censal per retornar el dot i altres drets matrimonials a Eulàlia Mascort, primera esposa del difunt, i evitar haver d'alienar una part de l'herència del fill. El batlle sol·licita l'assessorament de Francesc Fort, que demana testimoni a dos pagesos que corroboren els fets i aconsellen l'emissió del censal. El batlle concedeix la petició i permet l'emissió d'un censal mort de cent lliures en el mercat (de Granollers). Inclou època de retorn d'una part del dot: Eulàlia, primera esposa del difunt Bartomeu Mascort i en el moment promesa de

¹³ Aquest pergami conté dos escrits relacionats, escrits amb sis dies de diferència.

Jacob Llaurador, reconeix haver rebut cinquanta lliures de la segona esposa del difunt, Elisabet. També, Eulàlia retorna les cent lliures del censal al creditor, Lluís Sanosa de Martorelles, amb l'acord del seu futur marit.

Notari o escrivà: Joan Antoni Albanell, notari de la vila de Granollers, redactat en l'escrivania de Joan Colomer, ferrer de la parròquia de Mollet; època: Joan Antoni Albanell, notari de la vila de Granollers, redactat pel rector Jacob (Jaume) Sabater de Martorelles.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 49 (27/10/1588)

Atorgants: Enric Mir, sastre, originari i habitant de la parròquia dels Sant Iscle, i Victòria de Dosrius, esperant traslladar-se a viure a Mollet.

Regest: Època i cancel·lació de deute atorgada per Enric Mir del dot determinat en els capítols matrimonials entre ell i la seva esposa Eulàlia, filla de Cebrià Borrell, del Ros del Cloquer, difunt, pagès de Mollet, després que Vicenç, hereu del mas de Ros del Cloquer, hagués satisfet la quantitat de dues-centes vint lliures de Barcelona i dues caixes d'àlber com a aixovar.

Notari o escrivà: Bernat Pla, notari per a tot el Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya, de la vila de Granollers.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 50 (05/12/1593)

Atorgants: Pere Masó i Umbert, pagès de Sant Esteve de Parets, i Joana Masó i Umbert, hereva del mas Umbert.

Regest: Venda atorgada per Pere Masó i Umbert, de Sant Esteve de Parets, usufructuari per matrimoni amb Joana Masó i Umbert, filla del difunt Joan Umbert, pagès de Sant Vicenç de Mollet, i també de Margarida, difunta, d'un censal mort de preu 72 lliures i pensió anual 72 sous a favor de Pere Lledó, àlies Gurri, de Sant Cristòfol de Lliçà de Vall. Fet a Sant Esteve de Parets. Hi intervé també Bartomeu Mascort, propietari del mas Mascort de Santa Maria de Gallecs.

Notari o escrivà: Josep Bonet, notari públic de Granollers per autoritat reial.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 51 (30/03/1595)

Atorgants: Joan Labòria,¹⁴ cirurgià de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, i la seva esposa Francesca, filla d'Antoni Lledó, anomenat Ros del Cloquer, difunt.

Regest: Joan Labòria emet una època de cancel·lació del deute del dot de la seva esposa, que va rebre a través del germà de l'esposa, Vicenç.

Notari o escrivà: Miquel Josep Bonet, notari públic per al Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya, a la vila de Granollers.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 52 (19/12/1602)

Atorgants: Joan Mollet, pagès, propietari del mas Mollet de Sant Vicenç de Mollet.

Regest: Venda d'un cens de parell de gallines fet per Joan Mollet, pagès, hereu, senyor i propietari del mas Mollet de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, a Vicenç Ros del Cloquer, pagès i batlle del terme de Mollet per un preu de 4 lliures de

¹⁴ El cognom sembla Labòria, tot i que també podria ser una C inicial.

moneda barcelonina. Fet a Granollers. Va amb una àpoca. Va la firma d'aprovació de fra Rafael Amel, monjo i cambrer del monestir de Sant Cugat. Testimonis: Gerard Stela, prevere de Santa Eulàlia de Corró de Dalt, i Antoni Vilanova, causídic de Barcelona.

Notari o escrivà: Pere Busqui o Burgui (?), notari públic de Granollers per autoritat reial al Principat i als comtats de Rosselló i Cerdanya.

AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 53 (No se'n veu la data)

Atorgants: G. Arderiu, de Santa Maria de Barberà.

Regest: Testament de G (...) Arderiu (?), de la parròquia de Santa Maria de Barberà; marmessors: Jaume Arderiu, germà seu. Testimonis: Miquel Sala i Gabriela (...). Pergamí de lectura difícil, amb lletres molt borroses; al lloc on va la data hi ha un forat. La lectura del cognom és difícil, però podria ser Arderiu o Arderius, cognom que surt en altres referències documentals de Barberà del Vallès.

Notari o escrivà: Miquel Fuster, prevere i regent de l'escrivania de Santa Maria de Barberà.

Temps de masos, terra de masies. Estudi del Fons Ramon Ros Castelló (segles XIII-XVI)

Jaume Vilaginés Segura*

Resum: Els pergamins del Fons Ramon Ros Castelló, dipositats a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), permeten un estudi exhaustiu de la història social de Mollet i Gallecs en el transcurs de diferents segles, a través de dues famílies, i ens amplien el coneixement de la topografia i la toponímia històrica de les dues localitats. Aquests documents ens aporten informació sobre les dues famílies esmentades, els Mascort de Gallecs i els Ros del Cloquer de Mollet, que van posseir el domini útil dels masos respectius abans que, probablement per un matrimoni posterior, s'unissin en una sola família i establissin la residència al mas Mascort (can Mulà de Gallecs). Els documents del fons són de caràcter notarial i es van conservar amb la finalitat de justificar el domini patrimonial sobre les propietats familiars. A través d'aquesta documentació, podem observar el

model familiar que va ser el puntal de la societat catalana fins a l'època contemporània, basada en la figura de l'hereu, que va permetre crear llinatges de pagesos que se sentien identificats amb el seu mas, el nom del qual portaven com a cognom. També, es pot observar com la successió en un sol fill generava problemes greus de supervivència del patrimoni i de la família, ja que la llei obligava a pagar la legítima dels germans cabalers i els dots de les germanes amb oneroses quantitats. Finalment, l'estudi de les dues famílies demostra com les dones, quan esdevenien hereves (pubilles), conservaven l'autoritat sobre el mas i s'encarregaven de transmetre la continuïtat dinàstica de la família i la integritat del mas.

Paraules clau: mas, hereu, sagrera, pubilla, família, contracte emfitèutic, senyor útil i propietari, censal mort.

33

*Historiador, jvilagin@gmail.com

Article rebut el 9 de setembre de 2024; acceptat el 24 de setembre de 2024.

L'autor agraeix la col·laboració de Xavier Pérez Gómez –arxiver, historiador i director de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental–, en l'elaboració de l'article, com a redactor dels registres dels pergamins del Fons Ramon Ros Castelló dipositats a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA) i com a transcriptor del pergami de l'Annex.

The time of *masos*. Study by the Ramon Ros Castelló heritage fund. 13th-16th centuries

Abstract: The scrolls belonging to the Ramon Ros Castelló heritage fund, which are held at the Mollet del Vallès historical archives (AHMVA), give us an in-depth insight into the social history of Mollet and Gallecs. The records span several centuries from the perspective of two families, and help us expand our knowledge of the topography and historical toponymy of the two local areas. The documents provide us with information about the families, the Mascort family from Gallecs and the Ros del Cloquer family from Mollet, who held ownership of their respective farms before they were joined as a single family—probably as a result of a subsequent marriage—and established their residence at Mas Mascort (Can Mulà in Gallecs). The documents held in the heritage fund are notarial in nature, and were kept in order to prove ownership of the family

properties. Through this documentation, we can gain insight into the family model that was the mainstay of Catalan society until contemporary times, which was based around the figure of the heir. This clear concept of inheritance meant there were lineages of rural people who identified with the local country estate, or 'Mas', whose name they bore as a surname. We can see how the succession of the eldest son and heir could cause serious problems for the survival of the family estate, as the law stated his obligation to pay forced heirship to his brothers and dowries to his sisters for burdensome amounts. Finally, the story of the two families shows how, when women were the heirs (known in Catalonia as "pubilles"), they retained power over the estate and were responsible for transmitting the continuation of the family line and keeping the farmland together.

Keywords: mas, heir, churchyard, pubilla, family, emphyteutic lease, senyor útil i propietari, censal mort.

Introducció

La masia està admirablement asseientada sobre la terra: la seva presència no crispa res, no enerva res... Terra i edifici es fonen en la mateixa, llarga, ampla simfonia. Ho deia Josep Pla a la dècada de 1960, l'autor de l'Empordà s'endinsà a descriure en el llibre *Els pagesos* una realitat que coneixia molt bé, perquè en procedia i de la qual no va renegar mai (Pla, 1968, p. 89). En el temps de Josep Pla, la masia i el mas eren un conjunt paisatgístic destacat, important encara, que anava perdent la rellevància en la personalitat del territori. Efectivament, la masia i el mas van ser un dels elements definidors del paisatge català, però també de la seva economia i dels valors de la seva gent.

El mas va esdevenir el puntal bàsic de l'estructura social de la societat catalana durant segles (To 1998; Congost i To 1999; Congost, 1990). Els mecanismes socials que l'han definit, la figura de l'hereu i la donació unigènita en vida, que han caracteritzat el sistema successori català, aparegueren com una solució per a la subsistència del mas i la pervivència del sistema de producció del qual era l'element essencial (Terrades, 1984; Ferrer, 2007). El pagès, que portava el mas, i la seva família van configurar una manera de pensar i d'entendre el món molt determinada. Certs autors de finals del XIX i de començaments del segle XX van convertir aquesta visió del món

en una ideologia conservadora, anomenada pairalisme (Congost, 1990), que Josep Pla va criticar. El pagès, segons Pla, no era un simple llaurador, un camperol que mantenia uns forts vincles amb la terra, sinó el gestor d'una realitat, el mas, que era la seva font de subsistència, però també un fi en ell mateix. Com veurem, a Mollet la família s'integrava en el mas i, en alguns moments crucials, el mas i la seva família es confonien i se substituïen. Durant segles, la família pagesa i el seu mas han estat la base de la societat catalana. En el seu temps, Josep Pla encara podia observar els trets que caracteritzaven la mentalitat del pagès de mas, individualista i emprenedor, que es van modelar durant segles.

Passejant pel tram urbà de Mollet (a vista d'ocell, una indiscutible ciutat industrial), encara hom pot trobar inesperadament la façana d'alguna masia. L'expansió urbanística va engolir o esborrar del mapa les masies més properes al nucli de la localitat, l'església i el barri de la sagrera; també, les que en la difusió de la trama urbana hi quedaven més allunyades. El territori de Gallecs va quedar més immunitzat d'aquesta onada urbanitzadora, per lluites populars que tothom coneix, i encara s'hi poden trobar antigues masies que continuen amb la seva funció original.

Mollet també va ser una terra de masies. Com en tota localitat del Principat en èpoques preindustrials (fins i tot encara durant molts temps en plena industrialització), les masies i l'activitat agrària van tenir un paper predominant en la vida social i econòmica de Mollet. L'inventari de

les cases de pagès del municipi, elaborat pels serveis municipals, posa en evidència la pervivència de l'activitat agrària a Mollet i la importància que en el passat van tenir les masies en la vida local (Garcia-Pey, 2001). També es constata la desaparició de molts edificis de pagès, alguns dels quals eren masies molt antigues amb un alt valor històric i patrimonial. El canvi de sistema de producció i d'estil de vida que es va produir en el darrer segle el representa perfectament la família Ros, el patrimoni documental de la qual ens servirà per conèixer el Mollet de l'època de les masies. Els Ros van posseir la masia de Ros del Cloquer, que després s'anomenarà de can Falguera, al costat de l'església, i finalment per matrimoni es van traslladar a la de can Mulà (antigament can Mascort), a Gallecs. De gent de masies van esdevenir en el segle xx propietaris de la fàbrica de Can Mulà.

La història de Mollet des de fa mil anys ha estat ben estudiada (Vilaginés, 2006a, 2020). També, la de la seva gent, almenys dels qui van esdevenir l'aristocràcia local (com deia Josep Pla); és a dir, dels pagesos de mas més destacats (Vilaginés, 2020). Ells van dirigir les institucions locals, la universitat de parròquies de Mollet, Gallecs i Parets, juntament amb els pagesos d'aquestes dues darreres localitats; van lluitar perquè les tres parròquies esdevinguessin carrers de Barcelona i evitar així el domini jurisdiccional dels senyors de Vilatzir (Torre de Malla); i van afegir-se a la revolta remença per alliberar-se dels mals usos que a molts els oprimia (Vilaginés 2020). Cristòfor Mascort i Jaume Ros es van declarar remen-

ces i es van afegir al sindicat que s'estava formant per enfrontar-se a les forces senyoriales, l'any 1448. Vicenç Ros també va participar en la recaptació del tall que havien de pagar els pagesos remences per acabar el conflicte (Vilaginés, 2020).

No obstant això, el coneixement de Mollet que tenim dels segles en què es va consolidar el que podríem anomenar el "temps de les masies", especialment els segles xv i xvi, és escadusser. El Fons Ramon Ros Castelló, dipositat a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), ens ofereix una excel·lent oportunitat per apropar-nos-hi.¹ A través dels pergamins que formen el fons, hi trobarem la història de dues famílies, els Mascort de Gallecs, i els Ros de can Ros del Cloquer, de Mollet (veurem que hi havia diferents masies amb el cognom Ros). Hi trobarem descripcions topogràfiques del Mollet d'una època en què el tramut urbà es limitava a l'església i als edificis de la sagrera i evidències històriques de la toponímia de la parròquia de Mollet, més específicament de les zones més properes a la Mogoda (els Ros tenien com a senyor el monestir de Montalegre) i de la parròquia de Gallecs (Gallecs va ser durant molt de temps una parròquia independent). Els pergamins ens explicaran les polítiques matrimonials, ens donaran coneixement del sistema successori, que hi anava molt relacionat (Gifre, 2003; Ferrer, 2007), i ens parlaran de les complicacions econòmiques de la vida dels pagesos dels masos, que tot i no ser els senyors de la terra, n'eren usufructuaris vitalicis i

hereditaris, en virtut dels contractes emfitèutics que havien contret amb els veritables senyors de la terra (en el cas dels Mascort, el senyor del castell de Plegamans; en el cas dels Ros del Cloquer, els monestirs de Montalegre i de Sant Cugat del Vallès). Tot això, en el marc d'una societat respectuosa i compromesa amb la legalitat, representada en la figura del notari i en la força jurídica del document escrit.

El Fons Ramon Ros Castelló

El Fons Ramon Ros Castelló és un conjunt documental de caràcter familiar que actualment està dipositat a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA). És un fons que recull la documentació notarial que afecta el patrimoni de la família. Això vol dir que està compost per material justificatiu del patrimoni immobiliari familiar: cancel·lacions de deutes i altres documents importants sobre la propietat o sobre els membres familiars. Està format per 53 pergamins, que són la base d'aquest estudi, datats des del segle XIII fins a finals del segle XVI, i per altre material documental, que correspon a èpoques posteriors.

El conjunt del fons està integrat per documents d'origen notarial. Els notaris van ser un element que ha caracteritzat al llarg del temps la legalitat catalana. Des dels segle x, els documents redactats per persones amb credibilitat social servien com a proves irrefutables en els judicis. Els primers escrivans amb funcions notariales van ser eclesiàstics, normalment eren jutges o, en les petites poblacions, els cape-

¹ Conté 53 pergamins i material divers (sobretot manuscrits) en procés de catalogació.

llans locals (Vilaginés 2023; Ferrer, 2000). Quan es va desenvolupar la monarquia medieval, els reis van intentar substituir els primers escriptors-notaris per funcionaris públics (Ferrer, 1995). No ho van aconseguir del tot i així fins a inicis del segle XVI els vicaris o rectors parroquials encara redactaven o donaven fe de l'acte notarial (època, testament, venda, etc.). Ho van fer, per exemple, els rectors i vicaris de les parròquies de Mollet i de Gallecs els anys 1428, 1465, 1492, 1500 i 1506.² A Mollet també hi havia una escrivania pública que va regentar Joan Colomer, el ferrer, segurament sota l'autoritat del batlle local.³ Les principals institucions eclesiàstiques tenien els seus propis notaris. En els pergamins del fons hi destaquen els notaris que actuaven sota l'autoritat del prior del monestir de Montalegre: per exemple, “Bernat Plana notari públic per autoritat apostòlica de la baronia de Mogoda i del prior de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre” (1516).⁴ Els notaris de nomenament reial estaven instal·lats a la ciutat de Barcelona i a les viles comarcals importants: Sabadell, Caldes de Montbui i Granollers.⁵ A Granollers hi residia una notaria reial: els seus notaris apareixen onze cops en els pergamins del fons.⁶ Cada cop que un notari

de Granollers signava un document, recordava que exercia la seva funció per manament reial, amb atribucions per a tot el territori reial i en el segle XVI limitades al Principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya: per exemple, “Llorenç Guillamot, habitant de Granollers, notari per autoritat reial per al Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya”.⁷

Els pergamins del Fons Ramon Ros Castelló permeten analitzar la societat de l'època a partir de la informació que fa referència a dues famílies de pagesos de mas. El conjunt documental correspon a la unió de dues famílies, els Mascort de Gallecs i els Ros del Cloquer de Mollet, que van posseir l'explotació dels dos masos homònims. Per tant, el conjunt documental té una part de pergamins referits als Mascort (15) i una part, referits al Ros del Cloquer (25). Uns quants pergamins no tenen cap relació aparent amb les dues famílies. La vinculació d'aquests darrers documents amb els Mascort o els Ros del Cloquer és difícil d'establir. El material documental de les dues famílies es devia unir quan es va produir la fusió familiar probablement amb un matrimoni, que queda fora de l'àmbit temporal d'aquest treball. Segurament, aquest matrimoni va

² Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Ramon Ros Castelló. Gallecs: doc. 10 (1428), 12 (1465) i 16 (1492); Mollet: doc. 21 (1500) i 22 (1506).

³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (1580).

⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 28 (1516).

⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló. Caldes de Montbui: doc. 2 (1297) i 24 (1510); Sabadell: doc. 5 (1355) i 40 (1565); Granollers: doc. 17 (1495), 19 (1498), 30 (1523), 32 (1528), 39 (1557), 40 (1559), 46 (1576), 47 (1578), 48 (1580), 49 (1588) i 51 (1595).

⁶ Vegeu la nota anterior.

⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 39 (1557).

ser el de Vicenç Ros amb Elisabet Mascort l'any 1613, segons es desprèn de l'arbre genealògic familiar (figura 4). La nova família, que devia mantenir el cognom Ros, es va traslladar a viure al mas Mascort, més endavant anomenat can Mulà. Sabem que una branca dels Ros del Cloquer van continuar residint en el mas del mateix nom, que en el segle XVIII es deia can Falguera, per referències documentals posteriors.⁸ Encara en el segle XX els habitants de can Falguera portaven el nom Ros (Garcia-Pey, 2001).

L'inventari dels pergamins està format per vendes (9), establiments o contractes emfitèutics (3), reconeixements de drets (6),

pactes o sentències arbitrals (2), èpoques (rebutts de pagaments) i redempcions de deutes (20), testaments (5) i donacions (3). Hi ha 5 documents del fons de pergamins que són de difícil transcripció i que hem deixat fora de l'estudi. Com es pot observar, hi apareixen tipologies documentals que clarament corresponen a la finalitat del fons, com són els testaments i les èpoques. D'aquestes darreres, la majoria són justificants de pagament de legítimes i de dots matrimonials. També, la presència de vendes i de contractes emfitèutics, referits a béns immobiliaris (terres), resulta lògica per a la finalitat del fons. En canvi, es troben a fal-

38

Figura 1. Can Mulà de Gallecs. Font: Generalitat de Catalunya, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 72 (1683).

tar capítols matrimonials, el contingut dels quals podia comportar una important afectació sobre la propietat del mas.

El patrimoni documental del Fons Ramon Ros Castelló va més enllà de permetre conèixer l'origen d'un nissaga molt antiga de Mollet i de Gallecs. La informació que ens aporta ens permet conèixer millor la societat d'una època fins ara poc estudiada i coneguda: ens ajuda a entendre una societat en què la base era el mas, una unitat d'exploració i de recaptació de tributs i de rendes, però també una unitat de convivència que tenia en les seves famílies el suport essencial. Així mateix, com hem observat més amunt, els pergamins ens amplien la informació que tenim sobre la toponímia i la topografia del passat de Mollet i Gallecs, que és amb el que començarem, tot seguit.

Topografia històrica: vila i masos

Com en moltes altres localitats de la plana prelitoral, la història de Mollet es comença a conèixer bé a partir del segle X i és en els segles XI i XII quan la documentació escrita i les fonts arqueològiques són més pròdigues. El Mollet del segle XII era una comunitat amb parròquia pròpia i tenia un paisatge físic i humà bastant definit (Vilaginés, 2006c). El nucli de la població envoltava l'església; probablement un edifici romànic. Al voltant seu hi havia l'entorn de la sagrera, de la qual coneixem l'extensió aproximada, per les descripcions de les actes de consagració d'altres parròquies i per les troballes arqueològiques que s'han realitzat a prop de l'església (Vilaginés, 2001; Roig,

2015). Les sagreres tenien un perímetre de 30 passes al voltant de l'església, encara que amb el temps el nucli construït es va anar estenent. Això va passar segurament a Mollet, on les construccions que s'hi bastiren van conformar un tram urbà compacte, possiblement més enllà de la sagrera, que la documentació reconeix amb el terme de *villa* (vila). La composició de la sagrera de Mollet la coneixem des de finals del segle XII, a través del capbreu que va redactar el batlle episcopal (Vilaginés, 2006a). Per les possessions que tenien a la sagrera pagaven rendes al bisbe 17 persones, entre elles l'esposa de Rossi (probablement avantpassats dels Ros), i el taller del ferrer, que havia estat Gerard Martí (Vilaginés, 2020). Aleshores, la sagrera devia ser prou densa. Segurament, l'interès per ocupar un espai amb protecció sagrada va provocar una abundància d'edificacions (sagrers), algunes habitades, altres simples magatzems (cellers) i aquesta pressió constructiva devia provocar l'amortització d'una part del cementiri que es constata en les troballes arqueològiques, entre els segles XI i XII (Roig, 2015).

En el conjunt d'edificis que es generaven més enllà de la sagrera hi havia el mas en què residia Pere Bora: "*mansum in villa ipsa in quo stat Petrus Bora*" (Vilaginés, 2006a). La sagrera i els edificis annexos formaven la vila que se cita ja en el capbreu del segle XII i que servia per localitzar altres indrets del terme de la parròquia: "*subtus villam iuxta idem molendinum alterum campum*"; "*habet super villam de Molleto ad ipsum Ledone*". La sagrera va perdre la seva funció inicial d'espai

protegit i, com hem dit, es va difondre territorialment, però el nom es va mantenir i encara en el segle XVI servia per ubicar-hi habitants de la localitat: “honore barnardi riera cellaria de molleto”; “Bernardi Riera de sacraria”, “en el camí que va del mas Cuscó a la sagrera”.⁹ Si en el segle XII la majoria de sagrers pertanyien al bisbe, sabem que en el segle XIV alguns eren propietat del monestir de Sant Cugat, que va desenvolupar un domini important a Mollet. El monestir tenia diverses cases i algun celler a la sagrera, pels quals els pagesos que els aprofitaven pagaven una renda: Feliu Olivera, un pagès de mas, va vendre les cases que tenia en usdefruit pel monestir a Bartomeu Mollet l’any 1325; les mateixes cases limitaven amb un celler de Sant Cugat.¹⁰

40

Un mas que pagava rendes al monestir vallesà era el de Ros del Cloquer. Sobre el mas i la família que el va regentar en parlarem més endavant. En tot cas, la ubicació que tenia aquest mas a la sagrera és indubtable. Jaume Ros va fer testament l’any 1428; es feia dir Jaume de la Sagrera.¹¹ Més endavant el seu net, Joan Ros, es feia dir Joan Ros de l’Església.¹² El nom de Cloquer que comença a aparèixer en el segle XVI (1514)¹³ ens remet a la proximitat al campanar que actualment encara avui s’erigeix com a emblema de la localitat;

una construcció imponent si tenim en compte les dimensions de l’església gòtica edificada a començaments del mateix segle i de l’anterior església romànica, segurament molt més petita. El nom del mas, relacionat amb el campanar, ens permet especular que l’erecció d’aquesta construcció correspongui a la mateixa època en què es va edificar l’església gòtica, entre 1498 i 1508 (Gordi i Vilaginés, 1993). D’èpoques més recents tenim una fotografia de la masia de Ros del Cloquer, que en el moment de la imatge es deia can Falguera. La imatge permet fer-nos una idea de la ubicació del mas (masia), que amb el nou edifici gòtic va quedar enganxat a les parets de l’església (figura 2).¹⁴

Figura 2. Can Falguera és la masia que està a l’esquerra de l’antiga església, dècada de 1900. Font: AHMVA.

⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26 (1514), 30 (1523) i 72 (1683).

¹⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 3 (1325).

¹¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10 (1428).

¹² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (1506).

¹³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 27 (1514).

¹⁴ Hi ha la possibilitat que el campanar fos edificat anteriorment, perquè un pergami de 1310 es refereix a “el castell i la vila de Mollet”. L’aspecte fortificat del campanar podria explicar la descripció de la localitat com a castell. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, pergamins, 269, 1A-261.

Per un document de 1683, sabem que el mas de Ros del Cloquer limitava amb l'església, el cementiri i les cases del ferrer Joan Colomer.¹⁵ El cementiri es devia estendre per la part sud-est de les esglésies (primer romànica, després gòtica) en una àmplia àrea que devia variar amb ocasionals amortitzacions, com indica l'arqueologia (Roig, 2015). La ferreria, que ja s'esmenta l'any 1136 (Vilaginés, 2006c), es trobava dins de la sagrera i probablement es devia mantenir en la mateixa localització en el segle XVI.¹⁶ L'any 1423 el ferrer, que s'anomenava Vicenç, apareix esmentat en una afrontació d'una terra campa.¹⁷ Un segle més tard, el ferrer era Joan Colomer; probablement qui apareix com a sabater, l'any 1506.¹⁸ Un fill seu del mateix nom va heretar la seva professió de ferrer i també exercia la d'escrivà de la localitat, l'any 1580.¹⁹ Els Colomer podien ser originaris d'una família de Santa Perpètua, on també havien exercit l'ofici de ferrers (Canyameres, 2009).

Per tant, a la sagrera hi trobàvem en els segles XV i XVI nombroses edificacions, magatzems (cellers) i

cases, la ferreria i un mas. En el fogatge de 1497 sabem que la població tenia una plaça, al voltant de la qual residien Ros de la Plaça i Riera de la Plaça (Iglésies, 1991); on habitava aquest últim podia ubicar-se la residència d'un successor seu, segons un document de 1514 i un altre de 1523, en els quals s'afirma que Bernat Riera vivia a la sagrera o a la cellera de Mollet.²⁰ Aquesta plaça devia correspondre a l'antiga plaça del Mercadal, que es trobava darrere de can Falguera i de l'antiga església, a l'interior de la sagrera.²¹

A la vila, és a dir, en el nucli edificat, també hi devien residir els habitants que tenien una professió especialitzada: l'any 1322, en la fundació del beneficiat de Santa Maria de la parròquia, hi trobem un Arnau sastre i un Bernat Riba teixidor (Vilaginés, 2006b); l'any 1448, Joan Vilardell, portava la carnisseria de Mollet, que devia ser un monopoli del senyor de la localitat, segons consta en l'acta del Sindicat Remença de 1448 (Vilaginés, 2020). Coneixem dos paraires i un fuster l'any 1497 (Iglésies, 1991) i segles més tard, un sabater (l'abans esmentat Joan Colomer), l'any

¹⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 72 (1683).

¹⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30 (1523).

¹⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 9 (1423).

¹⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (1506).

¹⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (1580).

²⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26 (1514) i 30 (1523).

²¹ La ubicació de la plaça Mercadal es pot observar en el plànol de Mollet de Domènec Sugrañes de 1913 (AHMVA, F150191300001 *Plànol general de reforma i eixample de Mollet del Vallès*). L'autor agraeix els comentaris de Jordi Bertran sobre la ubicació de la plaça del Mercadal. Segons ell, ocupava l'espai que hi havia entre el darrere de can Falguera i l'antiga església, fins a la façana de La Marineta; la plaça del Mercadal va existir fins a la construcció de l'església actual i, ara, la plaça de l'Església ocupa només una part del que havia estat. Vegeu una localització aproximada de la plaça esmentada en el mapa de la figura 3.

1506;²² un sastre que es traslladava a viure a Mollet, l'any 1588, un sastre, l'any 1591 i un cirurgià, l'any 1595.²³ Aquests professionals compaginaven la seva feina especialitzada amb el treball de peces de terra, que cultivaven ells directament o cedien en arrendament. Mateu Angelet, que era sastre l'any 1591, confessava pagar el delme a la Pia Almoina per una peça de terra que posseïa al lloc anomenat la Devesa.²⁴

Més enllà de l'espai edificat crescut a redós de l'església, s'estenien les terres ermes i de conreu, així com els boscos i els prats, que ocupaven el territori definit pels límits del terme de la parròquia de Sant Vicenç. Una altra parròquia era la de Santa Maria de Gallecs. També tenia un territori propi, amb un petit nucli edificat, el de la sagrera, que coneixem des del segle XII (Vilaginés, 2006c). A la sagrera de Gallecs hi havia el cementiri que encara funcionava en el segle XVI i on hi havia la tomba on s'enterraven els membres de la família Mascort: "el túmul on els meus predecessors van ser enterrats"²⁵.

La documentació esmenta els topònims d'alguns indrets del territori rural de les parròquies de Mollet i Gallecs. A vegades aquests noms aju-

den a entendre el paisatge que els caracteritzava. Així, a prop de la sagrera de Mollet hi havia un conjunt de terres del bisbe de Barcelona (el més gran propietari de la localitat en els segles medievals), que s'anomenaven el Prat de la Devesa o la Devesa del Bisbe;²⁶ encara a finals del segle XVI apareix aquest topònim (1591).²⁷ Per les afrontacions d'aquest darrer document podem situar l'indret en el nord de la vila segurament a prop del torrent Caganell. Un altre espai era el del Pla de Mollet (les Planes en el segle XII), que s'estenia entre el turó de la vila i el Besòs (1516, 1565).²⁸ Era un espai fèrtil per l'abundància d'aigua i arribava fins als límits de la Mogoda. El lloc de la Mogoda tenia una àrea de cultiu ("lo camp de l'hort") i de pastures ("prats de Mogoda").²⁹ En els límits amb la parròquia de Santa Perpètua de Mogoda hi tenien terres els pagesos del mas Ros del Cloquer, confrontant amb possessions dels masos Cuscó, Cunill de Santa Perpètua i Riera de la Sagrera de Mollet.³⁰ Aquesta toponímia en gran part es mantenia en el segle XVIII, segons un mapa de l'any 1726 (Pérez, 2014). Uns altres masos esmentats en la documentació del Fons Ramon Ros Castelló

²² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (1506).

²³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 49 (1588), 54 (1591) i 51 (1595).

²⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 54 (1591).

²⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 16 (1492).

²⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 1 (1282) i 2 (1297).

²⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 54 (1591).

²⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 28 (1516) i 43 (1565). Sobre el topònim Les Planes, vegeu Vilaginés (2016).

²⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26 (1514) i 30 (1523).

³⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30 (1523).

són els masos Guanagol (més endavant can Besora), Moragues i Pujol, que van acabar sota el control de la mateixa família Ros del Cloquer; a més, trobem esmentats els masos (i famílies) Fonolleda (Joan Fonolleda va ser batlle de la universitat de parròquies de Mollet, Parets i Gallecs els anys 1578 i 1580),³¹ Puig, Banyaloca, Parellada, Fontanet i especialment els masos Borrell i Lledó. Les famílies d'aquests masos, els Borrell i els Lledó, es van emparentar amb els Ros del Cloquer i van esdevenir propietaris emfitèutics del mas Ros del Cloquer durant el segle XVI.

Sobre Gallecs, la toponímia que trobem a la documentació del Fons Ramon Ros Castelló correspon a alguns espais del terme parroquial, alguns dels quals ajuden a entendre el paisatge i l'ús agrari que se'n feia: l'indret de l'Estany ens remet a un espai amb aigües acumulades, amb els masos Estany, Castellet i Pinyol; també, trobem el camp de Gallecs, àrea de conreu propera a la sagrera, i la bassa del camp de l'Albareda, d'on es repartia l'aigua per al regatge.³² El mas Mascort se situava en l'indret on es troba l'actual mas de can Mulà, segons evidencien de manera incon-

testable unes afrontacions de l'any 1561.³³ A prop s'esmenta el vilar de la Rovira, a cavall amb el terme de Santa Perpètua de Mogoda. També els masos i les terres que formaven part de la parròquia de Gallecs servien per delimitar les possessions terreres que esmenten els diferents pergamins del fons: mas Blanc, mas Ametller i mas Aymeric, a més dels anteriorment citats.³⁴

Finalment, entre els cursos fluvials, la riera Caganell apareix com un eix geogràfic tant per a la zona de Gallecs com per a Mollet;³⁵ altres petites rieres i la del Tenes també servien per localitzar propietats, com ho feien les serres que travessen la geografia local i que ajudaven a ubicar desdoblaments de masos: Fonolleda de la Serra i Ros d'Amunt o Ros de la Serra.³⁶ Finalment, també, les vies de comunicació apareixen per delimitar possessions: el camí ral de Barcelona, la via que anava de Barcelona a la sagrera de Mollet, el camí de Parets del Vallès i el camí a Caldes de Montbui.³⁷

Els masos, els senyors, els pagesos i els contractes emfitèutics

Escampats en el terme parroquial hi trobem els masos. Com deïem

³¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 47 (1578) i 48 (1580).

³² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló. El camp de Gallecs: doc. 20 (1498); bassa i camp de l'Albareda: doc. 6 (1364).

³³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497).

³⁴ Per exemple, AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 33 (1529).

³⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló. Torrent Caganell: doc. 6 (1364), 18 (1497), 27 (1514-1515) i 37 (1552); riu Tenes: doc. 2 (1297); rieres i torrents: doc. 6 (1364), 9 (1423), 18 (1497) i 37 (1552).

³⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 19 (1498), 37 (1552) i 38 (1556).

³⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló. Camí de Mollet a Barcelona: doc. 27 (1514-1515) i 43 (1565); Camí de Mollet a Caldes: doc. 37 (1552); Camí de Mollet a Parets: doc. 38 (1556); Camí a l'església o a la sagrera: doc. 20 (1498) i 72 (1683).

més amunt, el mas va ser un element característic del paisatge rural català, amb una implantació predominant en la Catalunya Vella (To, 1998; Congost i To, 1999). També va esdevenir un element característic del paisatge d'altres zones d'Europa. Per exemple, el trobem molt difós en el Llenguadoc (Durand, 1998). Els masos formaven part del paisatge del Vallès des del segle XI (Vilaginés, 2001). El capbreu del segle XII que hem citat abans esmenta un seguit de pagaments que alguns pagesos feien al bisbe pels masos que treballaven: "Guillem Bellsolà dos parells de capons pel mas" (Vilaginés, 2006a).

Podem definir el mas com una realitat paisatgística. Tenia com a component edificat la masia, acompanyada pels altres elements que l'envoltaven: corts, eres, pellers, horts i quintanes. En el període que tractem, l'edifici del mas s'esmenta amb el mateix nom, *mas*, o en tot cas amb el nom de *casa*. El terme *masia* encara no apareix. En el segle XVI les masies (o les cases dels masos) van començar a esdevenir construccions imponents, que demostraven la capacitat econòmica dels seus propietaris (Barbany, 1996). El paisatge natural del mas era molt heterogeni, format per un mosaic de terres disperses (a vegades ubicades a certa distància de l'habitatge del pagès), que estaven cultivades o eren temporalment ermes; també hi havia vinyes, boscos i prats. En alguns casos, tenien associats molins i horts, amb les infraestructures relacionades: recs i basses (Vilaginés, 2001).

El mas també era una realitat econòmica, perquè era el fonament de la societat senyorial que s'estenia per tot el país. Els masos de Mollat i de Gallecs eren administrats per famílies que rebien el mateix nom que el mas. El nom del mas s'imposava sobre el de la família i els membres masculins que venien de fora per matrimoni agafaven el nom familiar del mas, com un àlies (Ferrer, 2007). Els seus successors perdien el cognom patern i agafaven el matern, que era el del mas. Per exemple, Miquela era la senyora útil del mas Mascort l'any 1492; va fer testament i un dels marmessors va ser el seu marit, Joan Colell, àlies Mascort, a qui va concedir els drets sobre el mas; no obstant això, va nomenar hereu universal el seu fill Jaume.³⁸ Només amb el pas del temps i en comptades ocasions, el nom del mas podia canviar si hi residia una família nova; però això no ho trobem en el període estudiat. En el segle XVII, però especialment en els segles XVIII i XIX, molts masos van canviar de nom, probablement perquè els nous habitants del mas eren d'una família que no tenia cap relació amb els que havien retingut des de segles el mas.

La família del mas i el mateix mas formaven una simbiosi que es mantenia amb estratègies matrimonials i successòries que potenciaven la permanència en el temps de l'exploatació del mas (Ferrer, 2007; Gifre, 2003). La successió del mas passava al fill hereu, que rebia l'herència en els capítols matrimonials quan es casava (esdevenia l'hereu universal) i es confirmava en el testament del

³⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 16 (1492).

cap de família: Jaume Ros de l'Es-glésia va fer testament l'any 1428 i va deixar tots els béns a Salvador Ros, el seu fill, a qui declarava hereu universal.³⁹ La família (els pares o l'hereu) havia d'esforçar-se per casar les germanes i proveir-les amb un bon dot, que se satisfesia amb una quantitat dinerària al marit que l'esposava; així mateix, la família havia de lliurar la legítima als germans cabalers (Ferrer, 2007). L'època del lliurament en efectiu del dot o de la legítima es guardava entre els documents importants de la família: L'any 1565 Antic Oriach, casat amb Joana, reconeixia haver rebut 100 lliures de Bartomeu Mascort pel dot;⁴⁰ Jaume Pujol, casat amb Eulàlia, filla de Benet Cot de Parets del Vallès, admetia l'any 1557 haver rebut del seu pare, Pere Pujol de Mollet, 60 lliures per la legítima.⁴¹ Aquest esforç financer complicava la vida econòmica familiar, que s'afegia a la variabilitat dels rendiments agraris, i podia portar a recórrer a préstecs o a endeutar-se amb les famílies polítiques, per no poder satisfer quan tocava les quantitats compromeses. Els tutors de Bartomeu Mascort, menor d'edat, van demanar permís al batlle de Mollet per vendre un censal mort, amb la finalitat de pagar el deute d'un dot, l'any 1580.⁴²

Quan l'hereu era una dona (pubilla), aquesta esdevenia la cap del

mas (hereva universal): Francisca era filla d'Antoni Lledó, àlies Mascort, i d'Eulàlia, propietària i hereva del mas Mascort.⁴³ La pubilla solia casar-se amb un fill cabaler o amb l'hereu d'una altra masia, en el nostre cas a vegades provinents de llocs allunyats, com és el cas dels Colell de Sallent que van emparentar-se amb els Mascort de Gallecs.⁴⁴ El marit cabaler es traslladava a viure al mas de la pubilla i assolía importants drets sobre la gestió del mas, adquirint l'àlies del nom de la família que l'acollia. Com hem comentat, el seu fill, l'hereu següent, perdia el cognom del pare i adquiria el de la família de la mare i del mas: Vicenç Ros era el futur hereu del mas Ros del Cloquer i era fill d'Antoni Lledó, àlies Ros del Cloquer, ja difunt, i d'Eulàlia, la propietària del mas, l'any 1578, quan mare i fill van pagar el dot a la germana i filla Iolanda, casada amb Joan Follolleda de la Serra.⁴⁵

Les famílies gestionaven els masos, però no n'eren els veritables propietaris. Els caps familiars (els hereus) eren anomenats "senyors i propietaris útils" d'aquests masos, però, en realitat els propietaris veritables (directes) eren famílies nobiliàries i institucions religioses, que cedien en emfiteusi els masos a pagesos (els senyors útils) (Gifre, 2003). En el cas dels Mascort

³⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10 (1428).

⁴⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 41 (1565).

⁴¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 39 (1557).

⁴² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (1580).

⁴³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 51 (1595).

⁴⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 13 (1479) i 15 (1490).

⁴⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 47 (1578).

de Gallecs, els seus senyors directes eren els del castell de Plegamans pel mas Mascort, però també ho eren els senyors de Vilatzir per un seguit d'altres terres que els Mascort cultivaven també a Gallecs.⁴⁶ Els Ros del Cloquer tenien com a senyor pel mas Ros del Cloquer el monestir de Sant Cugat del Vallès, a qui pagaven el delme per la casa i les terres que depenien del mas;⁴⁷ així mateix, el monestir rebia el lluïsmen quan es feia una transacció del mas o d'una part d'aquest.⁴⁸ Els Ros del Cloquer també tenien com a senyor el monestir de Montalegre per unes terres que cultivaven en la zona propera a la Mogoda.⁴⁹ Els pagesos del mas pagaven rendes per l'usdefruit dels masos i de les terres que tenien en emfiteusi i els senyors confirmaven el vincle amb els pagesos pels masos amb confirmacions dels contractes de manera periòdica. Diverses generacions de la família Mascort van reconèixer com a senyors seus els amos del castell de Plegamans (els anys 1497, 1508 i 1561). El document de 1561 reconeix la propietat directa de Jaume Joan de Vilatorra, donzell, senyor del castell de Plegamans, i la senyoria útil del mas Mascort a Bartomeu Mascort, a canvi de rendes diverses.⁵⁰ Els Mascort es declararen pagesos solius i afocats, això vol dir vinculats al mas. Aquesta condició es va abolir amb la Sentència Arbitral de Guadalupe de l'any 1486, que va acabar

amb el conflicte remença, però que en el cas de la dependència senyorial dels Mascort es va mantenir.

Molts pagesos de mas abans de 1486 tenien la condició de remences, és a dir estaven vinculats al mas i si volien abandonar-lo havien de pagar una renda onerosa; també, estaven sotmesos a cinc mals usos que també caracteritzaven la condició de remença: l'eixorquia, la cugucia, la intestia, l'àrsia i la ferma d'espoli (Vicens Vives, 1978). Cristòfor Mascort i Jaume Ros eren pagesos remences i van acudir el 24 de novembre de l'any 1448 a la crida dels oficials reials a la plaça de Mollet. La convocatòria es feia, com a molts altres pobles, amb la finalitat d'elaborar una llista de pagesos remences (Vilaginés, 2020). Els remences de Mollet, Parets i Gallecs, reunits a la plaça de Mollet, van formar part del Sindicat (associació) de Pagesos Remences i, com la resta, es van enfrontar a l'oligarquia senyorial. Els remences van participar amb un exèrcit propi en dues guerres (1462-1472 i 1484-1485), col·laborant en la primera amb el bàndol reial que també s'enfrontava a les institucions de govern catalanes (Consell de Cent barceloní i Generalitat), dominades per la noblesa i les altes institucions religioses catalanes (Vicens Vives, 1978).

La Sentència de Guadalupe de l'any 1486 va ser un arbitratge reial que abolia els mals usos (entre aquests, la

⁴⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497) i 20 (1498).

⁴⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 72 (1683).

⁴⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (1533) i 36 (1543).

⁴⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 43 (1565).

⁵⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497).

remença), després de la segona guerra remença, però mantenia la propietat directa de les terres en mans senyoriales. En molts casos, la condició de pagès soliu i afocat (gairebé la mateixa que la remença) es va mantenir després de Guadalupe, com observem en el cas dels Mascort (Gifre, 2003; Dantí, 2023). La Sentència Arbitral va alterar la relació de la pagesia de mas amb els senyors, perquè els va permetre reforçar la seva posició en el contracte emfitèutic que els vinculava amb els veritables propietaris de la terra (els senyors directes), alliberant-los dels odiats mals usos, que gravaven per circumstàncies que ofenien la dignitat dels pagesos i en limitaven la llibertat (adulteri femení, abintestat, incendi del mas, abandonament del mas, etc.) (Vicens Vives, 1978).

48

El contracte emfitèutic que relacionava els senyors directes amb els pagesos de mas tenia un caràcter vitalici i comportava el compromís de pervivència generacional (Gifre, 2003). Després de la Sentència Arbitral els pagesos esdevenien propietaris, això vol dir amos per fer i desfer en el mas. Es comprometien a pagar les rendes pertinents, però podien vendre una part o la totalitat dels seus drets sobre el mas i les terres, a canvi d'un pagament al senyor, que s'anomenava llüisme o foriscapi. El senyor també tenia el dret de fadiga durant uns dies si volia intervenir en la transacció

(Brocà, 1985). L'any 1533 es va vendre el mas de Ros del Cloquer a Jaume Montanyola, un pagès de Palou, per raons que comentarem més endavant.⁵¹ El document que ens informa de la venda és una àpoca (rebut) del pagament del llüisme que va rebre el senyor del mas, el monestir de Sant Cugat. Uns anys més tard, l'any 1543, Cebrià Borrell en nom de la seva filla Eulàlia, va tornar a pagar un nou llüisme al monestir, per la recuperació del mas.⁵² El llüisme també es pagava quan el pagès venia unes terres del mas a un altre pagès. L'any 1523 el ferrer Joan Colomer va comprar una peça de terra d'hort a prop de Mogoda i va haver de pagar el llüisme corresponent al senyor, que era el monestir de Montalegre.⁵³ L'any 1552 Cebrià Borrell, àlies Ros del Cloquer, va adquirir el mas Moragues a un pagès de Valldoreix i va haver de pagar el llüisme a la Pia Almoina de Barcelona, aleshores senyor directe del mas.⁵⁴

Els pagesos de mas podien contractar (arrendar) terres que formaven part del mas o sobre les quals tenien drets emfitèutics a altres pagesos, com feien els senyors amb el seus masos. En el Fons Ramon Ros Castelló tenim dos contractes emfitèutics entre pagesos. En un, Jaume Mascort signava amb Joan Castellet de Gallecs la cessió d'unes peces de terra de Gallecs l'any 1498, que estaven

⁵¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (1533).

⁵² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 36 (1543).

⁵³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30 (1523).

⁵⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 37 (1552).

sota el domini de Joanot de Malla, senyor de Vilatzir;⁵⁵ en un altre, l'any 1556 Joan Borrell del mas Borrell cedia al seu germà Cebrià Borrell, àlies Ros del Cloquer, una peça de terra que tenia darrere del mas Puig de Mollet.⁵⁶ Aquests contractes es feien entre membres de les famílies de pagesos de mas que negociaven entre ells arrendaments o vendes per interessos circumstancials. Algunes famílies podien assolir èxit en la gestió del seu mas i reunir capital per comprar-ne altres o acumulaven masos per les vinculacions familiars que els casaments acabaven creant. Així, els Lledó van esdevenir senyors útils de can Ros del Cloquer, però havien de continuar residint i gestionant el seu mas i d'aquesta manera esdevenien propietaris absents de can Ros del Cloquer (Gifre, 2003). Per mantenir aquest darrer mas en funcionament, busquen un altre matrimoni, que acabava esdevenint qui gestionava el mas, en subestabliment. Antoni Lledó i la seva esposa eren "propietaris absents" del mas Ros del Cloquer, l'any 1559, mentre que Cebrià Borrell i la seva esposa eren "propietaris presents";⁵⁷ tant Antoni com Cebrià eren senyors del mas per casament amb dues filles de la família del mas, perquè ambdós van adquirir l'àlies del mas ("àlies Ros del Cloquer").

Els Mascort i els Ros del Cloquer formaven part de l'aristocràcia pagesa que governava les parròquies de Mollet i Gallecs; eren membres de les famílies que maldaven per mantenir en funcionament els masos amb els quals estaven tan íntimament lligats. La manca de fills mascles els obligava a realitzar pactes matrimonials amb altres famílies de pagesos de mas, de lluny, de les poblacions veïnes o de la mateixa parròquia; també, els drets de les filles i dels fills segons situava les seves finances en una situació compromesa cada generació. A això, cal afegir la variabilitat de la feina agrària, que depenia de la meteorologia (sequeres, inundacions i pedregades) i de les plagues. Tot i això, ells formaven part de l'elit local que governava el municipi i que trobem majoritàriament en la documentació que ens ha arribat. A part, hi havia una població de quantia desconeguda que ajudava a mantenir aquest sistema que tenia en el mas el seu fonament. Eren pagesos més pobres, potser molts d'ells sense terres o que treballaven moltes de les *tenentias* o *honores* que apareixen en les afrontacions de les terres dels masos.⁵⁸ En un document se'ls anomena *laboratores*, en oposició als *agricultores*, que era com s'esmenten habitualment els pagesos de mas.⁵⁹

⁵⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 20 (1498).

⁵⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 38 (1556).

⁵⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 40 (1559).

⁵⁸ Per exemple, "afronta de circio cum tenedone Anthici Cosco dicte parrochie de Molleto" (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26, 1514); "terminat in oriente in riarra qui ibi est et in meridie in honore vincenci ferrari et in occiduo in honore de fonollada et in circio in honore Jacobi ros dicte parrochie de molleto" (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 9, 1423).

⁵⁹ "Michaele Ferassti et Petro Burgiu laboratoribus habitatoribus dicte parrochie de Galecs" (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30, 1523).

Finalment, el mas va conformar una sociologia característica de les terres catalanes i de la Mediterrània occidental, amb una idiosincràsia i uns valors característics, que la documentació notarial amb prou feines apunta. D'una banda, l'aposta per una successió unigènita masculina (l'hereu universal), sense imposició legal, però com una tradició arrelada, afavoria una manera d'entendre la família com un patriarcat que concentrava tot el poder en l'hereu (Terrades, 1984; Fargas, 2003). Els fills segons havien de buscar fora de l'espai familiar el seu futur. Les professions liberals van ser una sortida per a la família Ros del Cloquer. Alguns dels seus membres van enfocar el seu futur en l'hostaleria (1525) o el notariat (1489) a la ciutat de Barcelona.⁶⁰ Una altra opció era seguir la carrera eclesiàstica, com probablement ho va fer Miquel Ros, monjo vicari de Sant Cugat, l'any 1511.⁶¹ El rastre de les filles és més fàcil de seguir per les abundants èpoques de pagaments de dot i censals (préstecs) que es van haver de signar per satisfer els compromisos nupcials de les filles. Els pagaments de deutes que s'arrossegaven sobre alguns dots mostren l'esforç econòmic que comportava el sistema dotal sobre les famílies: per exemple, l'any 1510 Antoni Gual reconeix haver rebut 25 lliures del deute que Bernat Mascort li devia pel dot de Margarida, filla seva i esposa d'Antoni.⁶²

Tot i el paper predominant de l'home en la gestió dels masos, les dones sovint adoptaven un protagonisme destacat, especialment quan esdevenien pubilles (hereves). La condició de caps de casa no es perdia amb el matrimoni. El marit, que venia de fora, tenia un paper rellevant però només com un afegit familiar, perquè l'hereva era la pubilla i ell només obtenia el nom del mas (de la família) com un àlies (Gifre, 2003). En el cas dels Mascort i dels Ros del Cloquer la successió femenina va ser força freqüent. Elles permetien la continuïtat de sang i la permanència del binomi família-mas. La freqüència de la successió femenina i el problema ocasional de manca d'hereus entre els fills es pot explicar per una natalitat escassa, promoguda pels problemes que l'excés de fills podia ocasionar en les finances familiars (dots i legítimes). La demografia dels segles XIV al XVI va estar marcada per l'estancament o un creixement molt reduït (Dantí, 1988). Això està constatat a Santa Perpètua de Mogoda i també es pot observar parcialment a Mollet (Canyameres, 2009; Gordi i Vilaginés, 1993). Les dificultats per a l'augment demogràfic provenien d'una mortalitat ocasional i epidèmica, però també en el cas català per un model familiar que buscava tenir pocs fills. Tot això va permetre l'arribada d'immigració, especialment del sud de França (gascons), en una època de

⁶⁰ “Francesc Ros, hostaler de la ciutat de Barcelona” (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 31, 1525). “Pere Ros, ciutadà de Barcelona, notari públic” (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 14, 1489; i 15, 1490).

⁶¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 25 (1511).

⁶² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 24 (1510).

prosperitat i oportunitats com va ser el segle XVI i de persecucions religioses a França (Dantí, 1988; Gifre, 2003; Gual i Masdéu, 2021). Tenim una mostra d'aquesta immigració a Mollet, l'any 1556, en el cas de "Joan del Mou, de la diòcesi de Sarlat, del regne de França que ara és habitant a la parròquia de Mollet".⁶³

52

Com hem comentat abans, les característiques del contracte emfitèutic donava al pagès una seguretat en el control sobre el mas i en la continuïtat familiar d'aquest que el convertien en un propietari de fet i pràcticament de dret. Això potenciava les capacitats emprenedores, que en els pergamins apareixen reflectides en l'adquisició de terres i d'altres masos. L'acumulació de masos que veiem en els casos dels Mascort i dels Ros del Cloquer, evidencien una política emprenedora, que podem considerar també un valor de la mentalitat del pagès de mas. La política matrimonial era una bona solució per mantenir la continuïtat dinàstica quan faltava un hereu masculí, però també era l'instrument més útil per créixer el patrimoni familiar: servia per crear lligams familiars que en el futur podien permetre fusions familiars i patrimonials, com va passar finalment amb la unió dels Mascort i els Ros del Cloquer.

Els Mascort i els Ros del Cloquer

Com hem comentat abans, les dues famílies, els Mascort i els Ros del Cloquer, són les que nodreixen

els documents del Fons Ramon Ros Castelló: els Mascort, del mas de Gallecs del mateix nom, actualment la masia de can Mulà; els Ros del Cloquer, del mas de Mollet adherit a l'antiga església gòtica, que va rebre el nom de can Falguera. El mas de can Mascort es pot identificar amb l'actual de can Mulà de Gallecs per les afrontacions que apareixen en el document de reconeixement de drets de l'any 1561, que Bartomeu Mascort va signar amb el senyor directe del mas, Jaume Joan de Vilatorra, donzell, senyor del castell de Plegamans.⁶⁴ El mas limitava amb l'indret de l'Estany, el torrent Caganell, el torrent de can Veire i el vilar de la Rovira, exactament on podem situar el mas de can Mulà. Els Mascort apareixen a la documentació en el segle XIV. L'any 1364 Arnau Mascort va pactar el repartiment de l'aigua del torrent de Vilars (de can Veire) i del torrent Caganell amb Bartomeu Blanc, també de Gallecs.⁶⁵ Arnau cedia els drets a canvi d'un cens i en el contracte s'establia el repartiment dels dies de la setmana d'aprofitament de l'aigua, que s'acumulava a la bassa del camp de l'Albareda.

L'ocasió següent en què trobem informació sobre la família és d'un segle més tard. Els Mascort eren pagesos de remença, perquè l'any 1448 Cristòfor Mascort va acudir a la convocatòria del Sindicat Remença (Homs, 2005). Probablement, els Mascort eren remences pel mas Mascort que tenien en emfiteusi pels senyors del castell de Plegamans.

⁶³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 38 (1556).

⁶⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497).

⁶⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 6 (1364).

També és molt probable que Cristòfor fos originari del mas Lledó. Tot i que en el document del Sindicat Remença Cristòfor apareix amb el nom Mascort, en l'època del mateix any del dot de la seva filla Eulàlia, casada amb Pere Incla, del mas Incla de Palau-solità, se l'anomena Cristòfor Lledó, àlies Mascort, la qual cosa demostra que el seu origen era el mas Lledó.⁶⁶ Aquesta menció de l'època del dot d'Eulàlia és el primer cop en què tenim constància d'una pubilla com a senyora del mas (Salvadora, l'esposa de Cristòfor) i fa evident la freqüència amb què les dones here-taven com a pubilles i es buscava el matrimoni amb un home d'un altre mas, en aquest cas no gaire llunyà (de can Lledó de Mollet).

Uns anys més tard (1465), coneixem el testament de Francesc Mascort, probablement l'hereu del mas, successor de Cristòfor i Salvadora. Francesc va deixar com a hereu universal el seu fill Salvador, que era menor d'edat. Per això, Francesc institueix com a tutors del seu fill menor la seva esposa, un pagès de Parets i el seu oncle Francesc, que vivia en un mas de Palaudàries. En la minoria d'edat de l'hereu, la seva esposa esdevenia senyora del mas, sempre i quan es mantingués "*casta et sine viro*".⁶⁷

En les darreres voluntats, Francesc va donar una quantitat a la seva filla Miquela, que és la que

havia d'heretar en cas que morís el seu germà. Salvador, l'hereu, devia morir abans de fer testament i possiblement abans d'heretar. Així doncs, Miquela va esdevenir "senyora útil i propietària".

Miquela va exercir la governança sobre el mas Mascort almenys fins a l'any 1492, que és quan va fer testament.⁶⁸ El seu marit va ser Bernat Colell, àlies Mascort, a qui Miquela va deixar com a administrador: li va concedir el *directum*, esdevenint "*presentem et usufructuarius*", del mas Mascort. Bernat Colell era l'hereu universal del mas Colell de la població de Sallent (Bages). El mas Colell devia ser un mas menys productiu que el de can Mascort, perquè el pare de Bernat, Joan, es va traslladar a viure al mas Mascort, amb el seu fill i la seva nora, com ens informa el testament que Joan va manar redactar "estant en el mas Mascort", l'any 1479.⁶⁹ Bernat va mantenir la residència a Gallecs, segons evidència l'època del pagament de la legítima que va fer al seu germà, Bartomeu Colell, l'any 1490.⁷⁰ També, en nom del seu fill Jaume va fer el pagament de la legítima a Salvador, germà de Jaume, que vivia a la Garriga.⁷¹

Miquela, en el seu testament, va establir com a hereu universal Jaume Mascort. Jaume exercia com a senyor del mas l'any 1498. Aquell any va establir a Joan Caste-

⁶⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 11 (1448).

⁶⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 12 (1465).

⁶⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 16 (1492).

⁶⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 13 (1479).

⁷⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 15 (1490).

⁷¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 17 (1495).

54

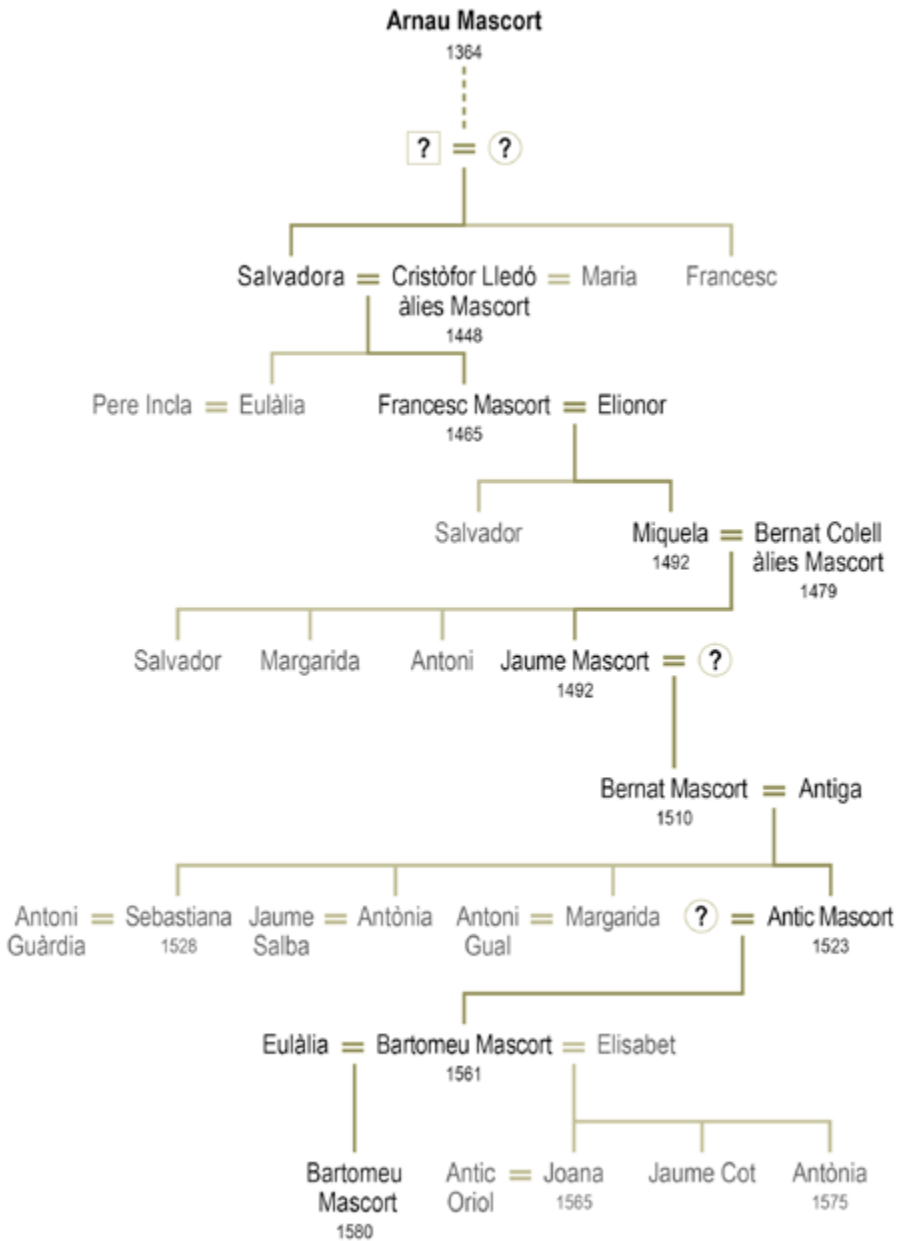

Figura 5. Arbre genealògic de la família Mascort. Font: elaboració pròpia, disseny Josep Fusalba.

llet de Gallecs unes terres en el camp de Gallecs, que eren del senyor de Vilatzir, Joanot de Malla.⁷² Jaume era un pagès de mas que assumia la gestió de més terres senyorial (els Vilatzir tenien dominis a Gallecs des de feia almenys un segle) de les que podia treballar, i havia de recórrer a l'establiment d'altres pagesos (els Castellet eren pagesos de mas, també). Amb el contracte d'establiment esmentat podem observar com els Mascort prosperaven ampliant la gestió agrària d'altres terres amb el concurs d'altres pagesos del voltant.⁷³

El successor de Jaume Mascort va ser Bernat Mascort, que estava casat amb Antiga. L'any 1510 va pagar el dot per la seva filla Margarida a Antoni Gual de Parets del Vallès.⁷⁴ L'any 1523 Bernat era mort perquè va ser Antiga, la seva vídua, i el seu fill i hereu, Antic Mascort, qui van pagar el dot d'Antònia, la germana d'Antic, a Jaume Salba de Santiga.⁷⁵ Antic Mascort també va pagar el dot d'una altra germana, Sebastiana, l'any 1528, a Antoni Guàrdia de Sant Julià de Palau, el marit de Sebastiana.⁷⁶ L'hereu d'Antic Mascort va ser Bartomeu Mascort, que trobem pagant el dot de la seva filla, Joana, a Antic Oriac de Sant Julià

d'Altura (Terrassa), l'any 1565.⁷⁷ Uns anys abans, en 1561, Bartomeu Mascort va confirmar la vinculació de dependència al senyor del castell de Plegamans, Jaume Joan de Vilatorra.⁷⁸ El document esmenta el seu avantpassat Bernat Colell com el primer Mascort que feia un reconeixement semblant, l'any 1497. Probablement, l'abolició de la legislació remença, que deixava només el contracte emfitèutic com a únic lligam dels pagesos a la terra dels senyors directes, va portar a aquests a plantejar una renovació periòdica de la vinculació entre ells i els pagesos, per recordar qui era el veritable propietari i assegurar la continuïtat de l'explotació (el mas).

L'any 1575 Bartomeu Mascort estava mort i va ser la seva esposa Elisabet qui va pagar el dot d'Antònia, que estava casada amb Jaume Cot de Santa Eulàlia de Ronçana, per un import considerable, 200 lliures.⁷⁹ L'import del dot se solia correspondre amb el valor econòmic del mas on anava a residir la filla (Ferrer, 2007). Uns casaments amb masos importants demostraven un cert poder econòmic del mas d'on provenia la núvia. Els Mascort havien passat de pagar dots de 25 lliures a les 200 de

⁷² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 20 (1498).

⁷³ Segurament, les terres abans estaven explotades per Candela, l'esposa de Joan Castellet. Amb el matrimoni d'ambdós, la gestió i el treball de les terres passaven a través de l'establiment a Joan; les terres motiu de l'establiment, anteriorment ja devien estar sota un contracte d'establiment. Vegeu la nota anterior.

⁷⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 24 (1510).

⁷⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 29 (1523).

⁷⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 32 (1528).

⁷⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 41 (1565).

⁷⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497).

⁷⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 46 (1576).

Joana (1565) i les 200 d'Antònia, amb la qual cosa es pot observar que el mas havia prosperat i la família que el gestionava s'havia enriquit.

56 La informació que tenim sobre la família Mascort i el seu mas acaba amb un document de l'any 1580 un xic complicat d'entendre perquè no coneixem bé el context en què es va produir.⁸⁰ Els tutors de Bartomeu, l'hereu del mas Mascort, quan estava mort el pare d'aquest (l'anteriorment esmentat Bartomeu Mascort), van demanar un arbitratge per sol·licitar un permís d'emissió d'un censal mort (un préstec), que tenia com a objectiu pagar la retrocessió dels drets dotals d'una primera esposa de Bartomeu (el pare), anomenada Eulàlia, que s'havia tornat a casar. El batlle de Mollet, Parets i Gallecs, Joan Fonolleda, va realitzar l'arbitratge. La peticionària, mare de Bartomeu, va rebre una part de l'import sol·licitat i va renunciar a la resta, segons consta en un afegit al document que donava permís a l'emissió del censal. Així doncs, Bartomeu Mascort pare, no sabem per quina raó, es va separar de la seva primera esposa, Eulàlia, que li havia donat un fill (Bartomeu, en el moment del document menor d'edat) i es va tornar a casar amb Elisabet.⁸¹ En el moment del document, l'any 1580, Eulàlia estava a punt de casar-se amb un pagès de Cardedeu, i Elisabet apareix com a vídua de Bartomeu, pare.

Tenim coneixement de la casa Ros a Mollet des d'èpoques molt retirades. En el capbreu del segle XIII apareix un mas Ros que pertanyia al bisbe i un Rossi que tenia un sàgrer (Vilaginés, 2020). És possible que també estigués relacionat amb ells Berenguer de Rosens, que pagava una renda de reconeixement senyorial al bisbe a començaments del segle XIII (Vilaginés, 2006a). Jaume Ros era un dels vilatans que va col·laborar en la fundació del beneficiat de Santa Maria l'any 1322 (Vilaginés, 2006b). Molt més tard, l'any 1418, Jaume Ros de la Sagrera va pagar el dot (legítima materna i paterna) a la seva filla Margarida, casada amb Ponç de Torra de Sant Cebrià de Cabanyes, i va testar l'any 1428, deixant com a hereu universal el seu fill Salvador.⁸² No sabem si Salvador va viure molts anys. Sabem que vint anys més tard, Jaume, Pere i Joan Ros eren remences i van participar en el Sindicat Remença, afegint-se a la convocatòria de 1448 (Vilaginés, 2020). Potser algun d'ells era fill de Salvador. Els Ros de la Sagrera eren una branca de la família Ros dels segles anteriors. En el fogatge de 1479 a Mollet hi havia quatre cases que portaven el nom Ros: en Ros del Vall, en Ros del Munt, en Ros de la Plaça i en Ros (Vilaginés, 2020). El desdoblament familiar en diverses cases és un fet que ja l'observem l'any 1448 (amb tres remences amb el mateix cognom). Segurament, els Ros de la Sagrera (del Cloquer) corresponien al Ros

⁸⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (1580).

⁸¹ Elisabet apareix anteriorment com a esposa de Bartomeu Mascort, pare, els anys 1565 i 1576: respectivament, AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 41 (1565) i 46 (1576).

⁸² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 8 (1418) i 10 (1428). Vegeu l'annex.

sense apel·latiu de l'any 1479. Les altres branques apareixen ocasionalment i de manera tangencial en algun document del Fons Ramon Ros Castelló: Ros de Munt (1498) o Ros Sobirà (1500), Ros de la Vila (1556) o Ros de la Plaça (1565) i Ros de la Serra (1556).⁸³ Els desdoblaments de masos i de famílies s'explica com una manera d'instalar els fills que no podien heretar el mas principal.

Una altra opció dels fills segons (cabalers) era marxar a la ciutat i dedicar-se a professions liberals. Ja hem comentat els possibles casos de Pere Ros, que apareix com a notari i ciutadà de Barcelona els anys 1489 i 1490 i de l'hostaler de Barcelona Francesc Ros (1525);⁸⁴ aquest darrer, un cop mort, va deixar un deute pendent (potser d'una possible legítima) que la seva vídua, anomenada Eulàlia Rossa, i el seu gendre es van encarregar de reclamar i cobrar dels hereus del mas Ros del Cloquer (1559).⁸⁵ Uns altres fills buscaven fer carrera en el món eclesiàstic. Anteriorment, hem parlat del monjo vicari del monestir de Sant Cugat, Miquel Ros. Miquel segurament estava emparentat amb la família de can Ros del Cloquer. Ho demostra el fet que va promoure un pacte amb Joan Ros del Cloquer, que convertia aquest en recaptador del monestir vallesà (1511).⁸⁶

A finals del segle xv, l'any 1489, l'amo del mas Ros del Cloquer era Vicenç, que va pagar el dot de la seva filla Antònia, casada amb Gaspar Esteve del mas Masqueró de Santa Maria de Barberà.⁸⁷ Vicenç era l'avi de Bernat Guanagol, segons consta en el testament que va fer Bernat l'any 1500.⁸⁸ Bernat, fill de Joan Guanagol i segurament de la filla de Vicenç, va nomenar hereu universal el seu avi, Vicenç, i així el mas Guanagol (el desaparegut mas de can Besora) passava a mans de la família Ros del Cloquer. Es demostra així com la política matrimonial podia acréixer el patrimoni familiar. Un dels marmessors de Bernat era el seu oncle, Joan Ros; també va ser marmessor Melcior Ros Sobirà, i en el testament s'esmenta un enigmàtic Vicenç Ros del Llobregat. Bernat va demanar que l'enterressin a la tomba del cementiri parroquial de Mollet que tenia la família ("en el túmul on reposen els ossos dels meus parents"), una petició que també havia fet Jaume Ros l'any 1428 quan va fer testament.⁸⁹ Les tombes familiars (on reposaven els ossos dels parents) demostren la mentalitat de llinatge que regnava en les famílies dels pagesos de mas. Bernat conservava aquest sentiment, però es veia obligat a cedir les possessions familiars a la branca femenina del seu origen, la de la seva mare.

⁸³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 19 (1498), 21 (1500), 38 (1556) i 43 (1565).

⁸⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 14 (1489), 15 (1490) i 31 (1525).

⁸⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 40 (1559).

⁸⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 25 (1511).

⁸⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 14 (1489).

⁸⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 21 (1500).

⁸⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10 (1428).

58

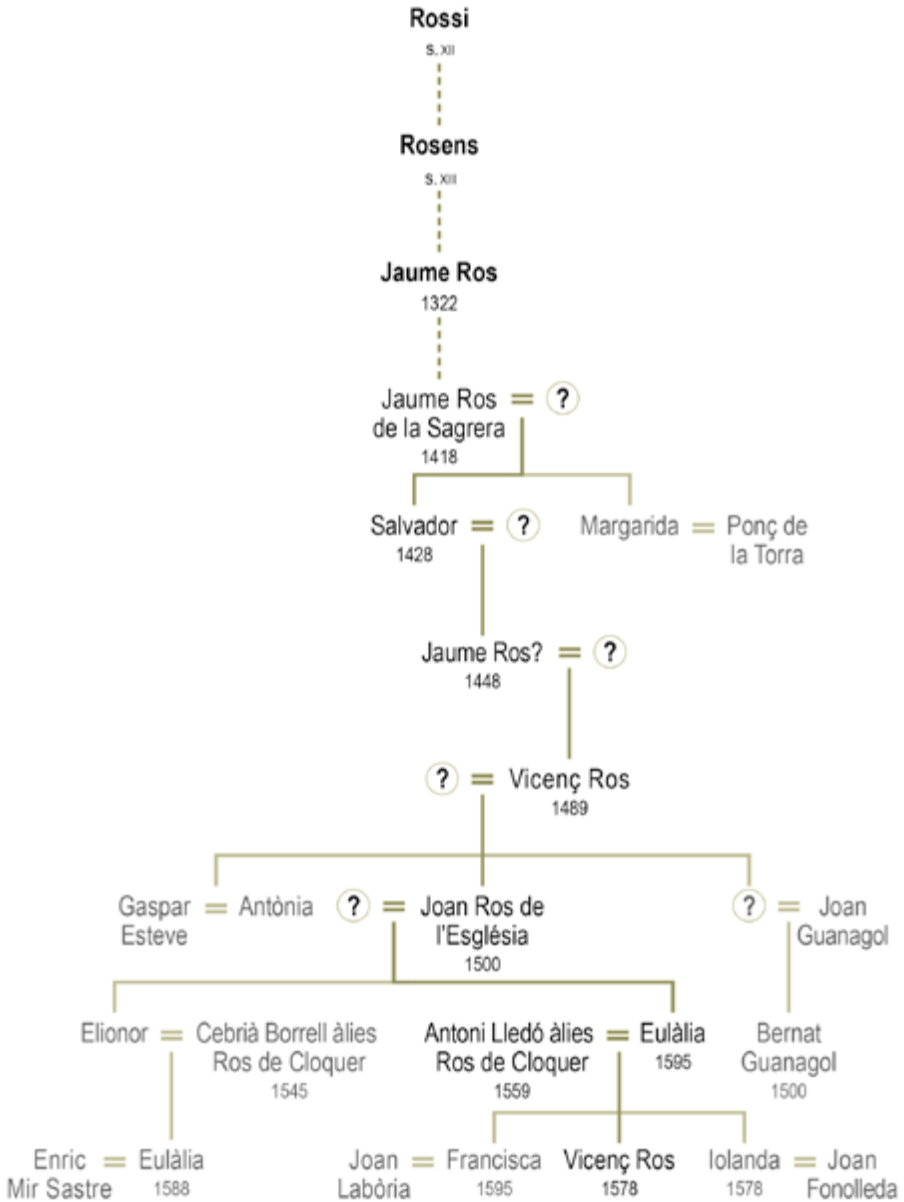

Figura 6. Arbre genealògic de la família Ros del Cloquer. Font: elaboració pròpia, disseny Josep Fusalba.

Joan Ros de l'Església es declarava hereu universal de Vicenç Ros l'any 1506, quan redimia un cens a Antoni Fontanet de la parròquia de Cabanyes.⁹⁰ L'any 1511 esdevenia recaptador de rendes de Sant Cugat.⁹¹ El monestir era el senyor directe del mas de Ros del Cloquer i un càrrec monàstic de la seva família (un germà?), Miquel Ros que hem esmentat abans, li facilitava la prerrogativa. L'any 1514 Joan Ros ja s'anomenava Ros del Cloquer.⁹² Entre 1511 i 1516 es devia aixecar el nou campanar, probablement coincidint amb la nova església gòtica. Potser també la imponent masia que va arribar al segle xx, adherida a les parets de l'església, es va aixecar en aquell moment. El 1514 Joan Ros va dirimir els drets de pas a través de terres de Bernat Mascaró, àlies Umbert, i Antoni Fonolleda, a prop del torrent Caganell.⁹³ L'arbitratge el va fer el cambrer del monestir de Sant Cugat, la qual cosa confirma la vinculació dels Ros del Cloquer amb el monestir. L'any 1523 Joan Ros va comprar un censal mort,⁹⁴ això és, va demanar diners a canvi d'una renda perpètua, a Jaume Castellet, senyor útil del mas Castellet de Gallecs. La venda es va fer davant de les autoritats locals, els batlles de Mollet, Joan Fonolleda, i de Montmeló. El censal es devia comprar

per les dificultats econòmiques que passava la família. Els problemes econòmics es van agreujar fins al punt de provocar la venda del mas. L'any 1533, Jaume Montanyola de Palau va pagar el lluïsm pel mas Ros del Cloquer i se'n declarava propietari.⁹⁵ El pitjor havia passat i la família havia perdut el mas, l'havia venut a un pagès de Palau. Probablement, Joan Ros havia mort o estava a punt de morir. Un parell de filles s'havien casat amb membres de dos masos de Mollet. Un cabaler del mas Borrell s'havia casat amb Elionora, hereva del mas Ros del Cloquer, segons consta en un document de 1543.⁹⁶ Cebrià Borrell, àlies Ros del Cloquer, recomprava el mas i pagava, segons veiem en aquest document, el lluïsm al senyor directe, i així recuperava el mas per a la família.

Cebrià Borrell va aconseguir refer el mas i el va capitalitzar, afegint-hi les propietats del mas Moragues. El mas Moragues era un mas molt antic de Mollet i devia estar en males condicions, perquè Cebrià el va rebre com a donació d'Andreu de Caldes de Sant Cebrià de Valldoreix, l'any 1552.⁹⁷ A més, Cebrià Borrell va rebre del seu germà, Joan Borrell, senyor útil i propietari del mas Borrell, un seguit de terres en establiment entorn del

⁹⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (1506).

⁹¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 25 (1511).

⁹² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 27 (1514-1515).

⁹³ Vegeu la nota anterior.

⁹⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 33 (1529).

⁹⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (1533).

⁹⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 36 (1543).

⁹⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 37 (1552).

mas Puig de Mollet, l'any 1556.⁹⁸ Cebrià Borrell va poder tirar endavant el mas Ros del Cloquer perquè Antoni Lledò es va casar amb una altra filla de Joan Ros, Eulàlia. Antoni Lledó també es feia dir àlies Ros del Cloquer. Ell era el propietari absent (“*absentius*”), mentre que Cebrià era qui residia i gestionava el mas (propietari present; 1559)⁹⁹. De fet, Antoni Lledó va continuar la nissaga del mas, perquè la seva esposa Eulàlia va adquirir la condició de propietària del mas Ros del Cloquer per la mort de la germana (així consta l'any 1595).¹⁰⁰ L'hereu d'Antoni va ser Vicenç Ros, que era fill seu i d'Eulàlia (la propietària del mas) i tenia com a germana Iolanda, que va rebre de la seva mare i del seu germà el dot, estant ja mort el seu pare Antoni, l'any 1578.¹⁰¹ Iolanda s'havia casat amb el batlle local, Joan Fonolleda.

Cebrià Borrell havia tingut una filla d'una segona esposa, també anomenada Eulàlia, que havent mort el seu pare, s'havia casat amb Enric Mir, sastre de Dosrius, que estava disposat a traslladar-se a Mollet. La tieta d'Eulàlia (del mateix nom i propietària del mas Ros del Cloquer) i el seu cosí (Vicenç Ros) li pagaven el dot l'any 1588.¹⁰² Uns anys més tard, Eulàlia (l'esposa d'Antoni Lledó i propietària del

mas de Ros del Cloquer) i l'hereu del mas Vicenç Ros, pagaven el dot de Francesca, la filla i germana dels anteriors, casada amb el cirurgià de Mollet, Joan Labòria, per 270 lliures.¹⁰³ La quantitat demostra que el mas tornava a ser solvent i amb un cert poder econòmic.

Conclusions

Els Mascort i els Ros del Cloquer es van acabar unint en una sola família i al final es van instal·lar a la masia de can Mulà de Gallecs, antic mas Mascort. Això va passar més enllà del límit temporal que ens hem marcat, al qual ens obliga el contingut del Fons Ramon Ros Castelló. El conjunt de pergamins d'aquest fons està integrat per documents d'origen notarial (testaments, èpoques, vendes, etc.), redactats a les escrivanies de notaris públics, de Barcelona i de les viles veïnes, especialment Granollers, però en alguns casos també per capellans (vicaris o rectors) locals, o per notaris del monestir de Montalegre. El caràcter legal dels documents va ser el motiu de l'existència del fons familiar i és en darrer terme el que ha permès que ens hagi arribat la informació que contenen.

El fons documental familiar Ramon Ros Castelló ens facilita informació de les dues famílies, els

⁹⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 38 (1556).

⁹⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 40 (1559).

¹⁰⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 51 (1595).

¹⁰¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 47 (1578).

¹⁰² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 49 (1588).

¹⁰³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 51 (1595). Per la lectura del pergami, el cognom és Cabòria, però Xavier Pérez creu que probablement era Labòria, per una mala redacció de l'escrivà.

Mascort i els Ros del Cloquer durant cinc segles; sobretot ens ofereix notícies del segle XVI, que és de quan hi ha més pergamins. Aquesta centúria, el segle XVI, va representar l'apogeu de la societat del mas en el món rural català. El mas era una creació medieval, que a Mollet ja va estructurar la sociologia i l'economia de la localitat des del segle XII. El mas va ser la base econòmica de la societat medieval en les èpoques posteriors, però una data va marcar un canvi importat en la societat rural: l'any 1486 es va proclamar la Sentència Arbitral de Guadalupe, que va alliberar molts pagesos de mas de les limitacions que suposaven els mals usos i la remença. Els anys posteriors van permetre una època de prosperitat en el país, i especialment en el món rural. Es van començar a aixecar les masies imponents que coneixem avui dia. A Mollet, es va edificar l'església gòtica, també com a signe d'aquesta prosperitat dels habitants rics del poble, els pagesos de mas. Els Ros del Cloquer formaven part d'aquesta elit, com ho eren els Mascort a Gallecs. Però la vida a les masies no era fàcil.

Les vicissituds de les campanyes agrícoles feien que la prosperitat pogués trontollar i es posés en dubte la viabilitat financera del mas. Els Ros del Cloquer van estar a punt de perdre el mas; l'any 1533 un pagès forà, Jaume Montanyola, l'havia comprat.¹⁰⁴ Només els pactes matrimonials van fer possible que tornés a mans de la família. A les dificultats econòmiques s'hi afegia un dels principals problemes dels masos, la continuïtat

dinàstica. La fecunditat dels matrimonis estava destinada a evitar famílies nombroses. La successió passava íntegrament a un sol fill i els fills segons s'havien de compensar (dots per a les filles que es casaven, legítimes per als fills cabalers) amb quantitats importants. Les famílies de mas del segle XVI tenien pocs fills i això provocava que una mortalitat important deixés sovint la família sense hereus masculins. Els casaments de les filles amb altres famílies de mas i la capacitat de lideratge de les pubilles, quan no hi havia fill mascle, permetien la continuïtat familiar. En el cas dels Ros del Cloquer va ser el casament de les filles amb membres d'importants masos locals, els Borrell i els Lledó, el que va permetre superar la situació crítica de l'any 1533. El casament de pubilles amb cabalers d'altres masos, tant entre els Mascort com entre els Ros del Cloquer, va permetre que les famílies tinguessin continuïtat. Les pubilles esdevenien aleshores les hereves i propietàries i els marits nouvinguts assumien un paper legal secundari. El lideratge femení en alguns períodes va convertir les famílies de les masies en matrilineals, en què la sang de la nissaga passava per via femenina a les properes generacions.

El model sociològic de la família de mas trontollava sovint però tenia mecanismes per aguantar els embats difícils. També permetia als caps del mas emprendre i prosperar. Els Ros del Cloquer van incorporar al patrimoni que gestionaven els masos Moragues, Guanagol (can Besora)

¹⁰⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (1533).

i probablement Pujol (en aquest cas, ho explicaria la presència en el fons d'alguns documents sobre aquesta família). La prosperitat de les famílies quedava sotmesa a la tutela dels veritables propietaris, els senyors directes, que intervenien en comptades ocasions en les maniobres dels seus pagesos emfitèutics. Els senyors del mas Mascort eren els Plegamans, el del mas Ros del Cloquer, el monestir de Sant Cugat; però en algunes terres les famílies d'aquests masos tenien altres senyors directes (els senyors de Vilatzir, el monestir de Montalegre o la Pia Almoina de Barcelona).

El segle XVI va ser una època de relativa prosperitat, malgrat una climatologia afectada per l'anomenada petita edat de gel. No obstant

això, va ser durant el segle XVII quan una intensificació de les mala climatologia (Fagan, 2009) va ajudar a crear unes condicions (sequeres, inundacions, baixes temperatures i plagues) que provocaren efectes molt perjudicials per a l'activitat agrària (Canyameres, 2009). A tot això, s'hi van afegir els conflictes militars que afectaren directament el territori rural: guerres i problemes originats pels allotjaments de les tropes (Dantí, 1988). L'impacte que tot això va provocar a Mollet i a Gallecs està per investigar. Així com hi ha molts temes que queden oberts més enllà d'aquest estudi, també dels segles medievals, i que més recerques en el Fons Ramon Ros Castelló i en altres fonts arxivístiques poden ajudar a aclarir.

Bibliografia

- Barbany, C., Cantarell, C., Dantí, J., Garcia, R.M., Ribas, P. i Terrades, E. (1996). *De la balma a la masia. L'hàbitat medieval i modern al Vallès Oriental*. Museu de Granollers, Col·lecció Treballs del MdG, 2.
- Biagioli, G., Congost, R. i Jover, G. (Coord.) (2003). *L'organització de l'espai rural a l'Europa mediterrània. Masos, possessions, poder*. Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i Centre d'Història Rural de la Universitat de Girona. Biblioteca d'Història Rural, Col·lecció Estudis, 5.
- Brocà de, G.M. (1985). *Historia del Derecho de Cataluña especialmente del Civil y exposición de las Instituciones del Derecho Civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia*, volum I. Generalitat de Catalunya, Col·lecció Textos Jurídics Catalans, 1.
- Canyameres, E. (2009). *Masos, masies i masoveries. Estudi de l'agricultura de Santa Perpètua de Mogoda i Santiga (segles XI-XX)*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda.
- Congost, R. (1990). *Els propietaris i els altres. La regió de Girona, 1786-1862*. Eumo.
- Congost, R. i To, L. (Coord.) (1999). *Homes, Masos, Història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Abad Oliba, 215.
- Dantí, J. (1988). *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*. Autoedició.
- Dantí, J. (2023). *Remences i pagesos benestants a la Catalunya moderna: els Puig de Lliçà d'Amunt*. Dins F. Andrés, J.F. Pardo, M. Lomas i B. Pomara (Coord.), *Poderosos, marginados y gente común: una historia de todos. Homenaje a Rafael Benítez Sánchez-Blanco* (pp. 261-268). Albatros.
- Durand, A. (1998). *Les paysages médiévaux du Languedoc (Xe-XIIIe siècles)*. Presses Universitaires

- res du Mirail-Université de Toulouse-Le Mirail.
- Fagan, B. (2009). *La Pequeña Edad del Hielo. Cómo el clima afectó a la historia de Europa 1300-1850*. Gedisa.
- Fargas, M.A. (2003). Código y realidad de la construcción política de la familia. *Cataluña, siglos XVI i XVII. Revista Pedralbes*, 23, 479-496.
- Ferrer, L. (2007). Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya. *Afers*.
- Ferrer, M.T. (1995). L'expansió d'una regalia al començament del segle XIV: el notariat reial. Dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, volum 13 (pp. 55-74).
- Ferrer, M.T. (2000). L'instrument notarial (segles XI-XV). Dins *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*. (Barcelona, novembre de 1998) (pp. 29-88). Fundació Noguera.
- Garcia-Pey, E. (2001). Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès. *Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada*, 6.
- Gifre, P. (2003). La consolidació d'un grup pagès: els senyors útils i propietaris de masos (1486-1730). *Revista Pedralbes*, 23, 513-523.
- Gordi, J. i Vilaginés, J. (Coord.) (1993). *Mollet-Mollet (993-1993)*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Gual, V. i Masdéu, R. (2021). *La immigració occitana a la Catalunya moderna*. Rafael Dalmau Editor, Col·lecció Episodis de la Història, 371.
- Homs, M.M. (2005). *El sindicat remença de l'any 1448*. Ajuntament de Girona, Col·lecció Documents de l'Arxiu Municipal, 11.
- Iglésies, J. (1991). *El fogatge de 1497*. Estudi i transcripció. Volum 1. Fundació Salvador Vives Casajuana. Rafael Dalmau editor.
- Pérez, X. (2014). Plànol del Baix Vallès, 1726. *Notes*, 29, 53-58.
- Pla, J. (1968, 3 ed.). *Els pagesos*. Volum VIII de l'Obra completa. Destino.
- Roig, J. (2015). Dades arqueològiques sobre la sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la villa de Moletto (s. XI-XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-23 de Mollet del Vallès. *Notes*, 31, 55-83.
- Terrades, I. (1984). *El món històric de les masies*. Curial.
- To, L., Moner, J. i Noguer, B. (Coord.) (1998). *El mas medieval a Catalunya. Actes del col·loqui de tardor*. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Col·lecció Quaderns, 19.
- Vicens Vives, J. (1978). *Historia de los Remensas en el siglo XV*. Ediciones Vicens Vives.
- Vilaginés, J. (2001). *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segle X-XII)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 234.
- Vilaginés, J. (2006a). Comentari al capbreu de Mollet. Dins *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval* (pp. 35-42). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Textos i estudis de cultura catalana, 106.
- Vilaginés, J. (2006b). El benefici de Santa Maria de la parròquia de Mollet. Dins *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval* (pp. 75-86). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Textos i estudis de cultura catalana, 106.
- Vilaginés, J. (2006c). Senyors i pagesos. Les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena edat mitjana (segles XI i XII). Dins *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval* (pp. 117-130). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Textos i estudis de cultura catalana, 106.
- Vilaginés, J. (2016). El molí de Sota la Vila a Mollet. Recs i molins al Vallès en època medieval. *Notes*, 32, 9-30.
- Vilaginés, J. (2020). Famílies pageses, elits rurals i remença a Catalunya. El cas de Mollet del Vallès. *Estudis d'Història Agrària*, 32, 173-209.
- Vilaginés, J. (2023). Gombau de Besora, el senyor del Vallès. Del servei comtal a la creació de patrimonis nobiliaris a la Catalunya postcarolíngia. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 34, 17-75.

Annex. Testament de Jaume de la Sagra, 1428

Reproducció del pergamí i transcripció del testament de Jaume de la Sagra, 1428 (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10).

In Christi nomine qui pro humani generis redemptione in ara Crucis se ipsum obtulit sacrificium Deo patri et glorioses Virginis Marie humani generis advocate totiusque /2/ celestis curie triumphantis Pateat universis et singulis presentem seriem inspecturis Quod ego Jacobus Ros de la Sagra parrochie Sancti Vicentii de Molleto /3/ infirmitate gravi detente tamen in meo bono intellectu et clara memoria facio et Ordino meum testamentum in quo eligo manumessores meos et huius mei /4/ testamenti et ultime voluntatis mee executores Raymundum Borrelli et Salvatorem Ros filium meum ambo de parrochia Sancti Vicentii de Molleto quos carius /5/ rogo in domino quod ipsi ambo ambo aut alter ipsorum in absentia sive deffectu alterius velint sive complere hoc meum testamentum pro ut inferius invenerint /6/ sive invenerit scriptum et ordinatum quibus dono tantum posse quod ipsi ambo sive alter ipsorum possint sive possit de bonis meis vendere tantum quantum fuerit /7/ necessarium pro complemento huius mei testamenti. Et primo accipio autem de bonis meis pro anima mea et omnium ffdelium deffunctorum decem libras de quibus /8/ ffiat sepultura mea et solvantur aliqua legata quod inferius ffacio quam sepulturam meam eligo in ciminterio Sancti Vicentii de Molleto quam sepulturam /9/ volo quod

fiat bene et honeste arbitrio meorum manimessorum. Item dimitto bacino operis ecclesie Sancti Vicentii de Molleto quatuor denarios. Item dimitto bacino /10/ cereorum dicte ecclesie quatuor denarios. Item dimitto bacino candeles Beate Marie dicte ecclesie. Item dimitto capelle Sancte Marie de Belluya unum solidum. Item /11/ dimitto Beate Marie Montserrati unum solidum. Item dimitto manimessoribus meis cuilibet quinque solidos. Item volo que facta sepultura et legatis predictis so/12/lutis in continenti celebrantur pro anima mea parentum meorum et omnium fidelium defunctorum triginta et res misse que vulgariter nuncupantur Sancti Amato/13/ris . Et completis omnibus supradictis volo que residuum dictarum decem librarum expendantur in ecclesia Sancti Vicentii de Molleto in capite anni in missis ce/14/lebrandis et in aliis piis causis arbitrio meorum manimessorum de aliis bonis vero meis dimitto domino Deo terreno unum solidum omnia vero alia bona mea /15/ mobilia et immobilia ubicumque sint dimitto Salvatoris Ros filio meo et illum mihi heredem universalem instituo pro ut ipsum tempore nuptiarum suarum in /16/ heredem universalem institui. Et hec es ultima mea voluntas et ultimum meum testamentum quam et quod volo valere possit iure testamentum que si /17/ non valet aut valere non poterit iure testamenti saltem volo que valeat et valere possit iure codicilorum aut nuncupatum testamenti vel aliter quo /18/ melius deiure et consuetudine valere possit et teneri.

Actum est hoc in parrochia Sancti Vicentii de Molleto decima septima die mensis novembris anno /19/ a Nativitate Domini Millesimo Quadringentesimo vicessimo octavo.

Sig+num Jacobi Ros testoris predicti qui hoc meum testamentum quod est /20/ mea ultima voluntas, laudo et firmo. /21/

Testes rogati et vocati sunt Bartholomeus Eymerici et Johannes Textoris ambo de /22/ parrochia Sancti Vicentii de Molleto. /23/

Sig+num mei Raymundi Romaguera vicarii ecclesie Sancti Vicentii de Molleto et regentis scribaniam eiusdem ecclesie /24/ pro domino Petro Verneti rectore eiusdem qui hec scribi, feci et clausi. +

Can Mulà, el primer parc públic de Mollet

Jordi Bertran Duarte*

Resum: L'actual parc de Can Mulà, que acull la biblioteca, fou en origen una finca propietat de la família Ros. A la dècada de 1870, hi construeixen una torre residencial envoltada de jardí i hort. Poc després, l'any 1875, hi neix aquí Frederic Ros Sallent (Mollet del Vallès, 1875 – Barcelona, 1956), que esdevindrà un dels personatges més influents del Mollet de la primera meitat del segle xx. A la dècada de 1940, la família Ros se'n va a viure definitivament a Barcelona i la finca passa a ser un lloc d'estiueig i de trobada familiar. L'any 1961, s'inicia un conflicte d'interessos amb l'administració pública, quan aquesta qualifica una part de la finca com a zona verda. Després d'una llarga negociació i de moments d'incertesa, l'any 1975, es formalitza la donació de la finca per part dels hereus –Ramon i Frederic Ros Costa-Jussà– a l'Ajuntament. Entre les condicions, s'estableix que l'edifici –la torre– es destini a activitats culturals i que no s'edifiquin els exteriors. Aquell mateix any, per la Festa Major, s'obren al públic els espais exteriors, que esdevenen el primer parc públic de la ciutat. Anys

després, el 1990, s'inaugura la biblioteca en l'edifici que havia estat la residència de la família Ros.

Paraules clau: Ajuntament de Mollet del Vallès, Biblioteca Can Mulà - Jordi Solé Tura, can Mulà, conflicte, donació, fàbrica tèxtil, Frederic Ros Sallent, Gallecs, germans Ramon i Frederic Ros Costa-Jussà, ITISA, Mollet del Vallès, parc públic, urbanisme.

Can Mulà, Mollet's first public park

Abstract: The current Can Mulà park, which is home to the library, was originally an estate owned by the Ros family. In the 1870s, the family constructed a residential building surrounded by a garden and orchard. Shortly after, in 1875, Frederic Ros Sallent was born on the estate (Mollet del Vallès, 1875 – Barcelona, 1956). He went on to become one of the most influential figures in Mollet in the first half of the TWENTIETH century. In the 1940s, the Ros family made a permanent move to Barcelona and the estate became a summer home for family reunions. In 1961, there was a conflict of interest with the local government, when it classified part of the property as a green area. After a long negotiation and much uncertainty, in 1975 the property was donated to Mollet Local Council by the

67

*Geòleg, director del Centre d'Estudis Molletans i tècnic d'Estudis i Recerca de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, jbertran@molletvalles.cat

family heirs Ramon and Frederic Ros Costa-Jussà. The conditions established that the main building be used for cultural activities, and that the grounds should not be built on. That same year, for the Festa Major, the outdoor spaces were opened to the public, and it became the town's first public park. Years later, in 1990, the library was opened

in the building that had been the Ros family residence.

Keywords: Mollet del Vallès Local Council, Can Mulà Library - Jordi Solé Tura, Can Mulà, conflict, donation, textile factory, Frederic Ros Sallent, Gallecs, brothers Ramon and Frederic Ros Costa-Jussà, ITISA, Mollet del Vallès, public park, urban planning.

1. Introducció

Avui Can Mulà és un parc consolidat i molt conegut, un lloc de pas i de gaudi, un espai de joc, de descans i d'esbarjo... i també un emplaçament de cultura, que acull la Biblioteca Can Mulà - Jordi Solé Tura. A primer cop d'ull, és fàcil d'observar que es tracta d'un gran espai arbrat al bell mig de la ciutat. El predomini de caducifolis en determina els canvis estacionals: verd i frondós a l'estiu; colors càlids i intensos a la tardor; branques nues que deixen passar el sol a l'hivern; i verds delicats, floració i olors subtils a la primavera. Una mirada més acurada permet la identificació d'algunes espècies vegetals autòctones i moltes –la majoria– d'al·lòctones. Això ens posa en la pista dels orígens del parc. No es tracta d'un espai de natura relictiva que ha sobreviscut, sinó d'un espai altament antropitzat i transformat. Però això no és motiu d'anar a menys sinó al contrari. Es tracta d'un espai copios de biodiversitat que alhora atresora un ric i variat patrimoni arqueològic, arquitectònic, escultòric i històric.

Can Mulà va ser el primer parc públic de Mollet. Una generosa taca verda, a disposició de la ciutadania, enmig del gris Mollet de la dècada

de 1970. Un Mollet en plena transformació, com a conseqüència del màxim creixement demogràfic i urbanístic de tota la seva història. Un Mollet que canviava a ritme trepidant des de la més absoluta manca de serveis. En aquest context, el parc de Can Mulà va suposar un veritable reducte de pau i tranquil·litat i l'única illa de verdor, de tota la població, durant molts anys.

Per entendre Can Mulà, cal conèixer-ne la història, associada a un topònim i a una família i també a les singularitats d'un personatge.

2. Can Mulà, un topònim mal escrit

A Mollet, can Mulà és un topònim molt conegut i d'ús generalitzat, que hom relaciona amb el parc i la biblioteca. Ara bé, aquest no és l'únic can Mulà que trobem en la toponímia del terme municipal. No obstant això, tant de manera oficial com informal, sempre el trobem mal escrit:

Hauria de ser Molar, derivat de mola (com el poble del Molar, al Priorat); com a molt, i de manera molt rebuscada, es podria acceptar la forma Mular, que es relacionaria amb mul –en relació amb aquest animal de càrrega– però no tenim

cap informació que avaluï aquesta hipòtesi (Rabella,¹ comunicació personal, 6 maig 2021).

Un altre aspecte molt important a tenir en compte és que el topònim can Mulà, en relació amb Mollet –concretament a l'indret on avui hi ha el parc–, sorgeix, com veurem, a la dècada de 1870, a partir d'un altre can Mulà que ja existia en el terme municipal, en aquest cas a Gallecs. Per tant, can Mulà de Mollet –el del parc– deriva de can Mulà de Gallecs, una masia molt més antiga, situada entre la carretera de Granollers a Sabadell (C-155) i can Veire, ja als confins del terme municipal de Mollet. A Gallecs, a més a més de la masia, el topònim can Mulà també s'utilitza per designar diferents elements vinculats a la masia: l'era i el safareig de la casa, una peça de terra, un turó, un bosc, una verneda, una timba,² un gorg i una mina d'aigua.

3. Els orígens: can Mulà de Gallecs i la família Ros

La tradició popular i la historigrafia situen can Mulà³ com

una de les masies més antigues de Gallecs i del terme municipal de Mollet. És probable que els seus orígens se situïn als segles X-XI (Ansó i Campoy, 2011) o fins i tot siguin anteriors.⁴ La primera referència documental, coneguda, és del 1364,⁵ quan els propietaris en són la família Mascort i la casa es coneix amb aquest nom. Tot sembla indicar que la família Ros s'estableix aquí, al mas Cort de Gallecs, el 1613, com a resultat d'un matrimoni entre totes dues famílies (Vilaginés, 2025). Ara bé, els orígens de la família Ros⁶ són molt anteriors a aquest trasllat i tot just ara, gràcies a Vilaginés (2025), sabem que cal situar-los a la sagrera medieval de Mollet, com a mínim des del segle XII. Tant, primer, a Mollet com, després, a Gallecs serà sempre una família benestant. També sabem que, com a mínim des del segle XVIII, diversos membres de la família van ocupar llocs de responsabilitat política. Desconeixem a partir de quin moment el mas Cort de Gallecs canvia de nom i passa a dir-se can Mulà.

¹ Joan Anton Rabella i Ribas és doctor en Filologia Catalana i especialista en lingüística històrica i onomàstica. És cap de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans i forma part de la Comissió de Toponímia de Catalunya.

² Terme que s'utilitza al Vallès per designar torrenteres que s'han encaixat profundament en els sediments tous de la plana vallesana.

³ La masia fou declarada bé cultural d'interès local (BCIL) el 24 de febrer de 2000.

⁴ L'any 1934 s'hi van trobar restes romanes (Ansó i Campoy, 2011; Estrada, 1961) i cal tenir present que la masia està situada a tocar del ramal interior de la Via Augusta.

⁵ Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Ramon Ros Castelló, pergami 6 (15/05/1364).

⁶ Els Ros eren propietaris de la masia Ros del Cloquer, que després s'anomenarà can Falguera. Estava literalment enganxada a la paret nord-oest de l'antiga església de Sant Vicenç de Mollet. La masia fou enderrocada el 1925 i, l'antiga església, el 1936-37, quan només en va quedar dret el campanar. L'església actual es construeix entre 1939-41.

Figura 1. Can Falguera (esquerra), enganxada al campanar de l'església de Mollet, dècada de 1900. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA).

70

Figura 2. Can Mulà de Gallecs, principis del segle xx. Font: AHMVA.

4. Can Mulà de Mollet

Ramon Ros Parellada⁷ (1845-1916) i la seva esposa, Teresa Sallent Serra (1850-1924), prenen la decisió de marxar de Gallecs per anar a viure a Mollet. A principis de la dècada de 1870, fan construir una

torre a Mollet, envoltada d'un gran jardí i hort. És el can Mulà que tots tenim en ment. Poc després de la construcció, en la nova torre de Mollet, hi neix el seu primer fill: Frederic Ros Sallent, que esdevindrà un dels personatges més influents i decisius del Mollet de la primera meitat del segle xx. El seu pare va gravar en una de les bigues de fusta de la torre: "Avui ha nascut el meu hereu. 10 d'abril de 1875".

5. El personatge: Frederic Ros Sallent

Frederic Ros Sallent (Mollet del Vallès, 1875 – Barcelona, 1956) fou propietari rural, advocat i empresari, exercí d'alcalde i de regidor, però sobretot fou un emprenedor amb una gran visió de futur.

⁷ Alcalde de 1895 a 1897.

Figura 3. Dibuix de Ramon Ros Parellada. Font: AHMVA, Fons Vicenç Torrents Falguera.

El 26 de novembre de 1901 es casa amb Delfina Campañà Margarit (1878-1963). Tindran sis fills: Josefina (1902); Maria (1904); Roser (1906); l'hereu, Ramon (1907); Teresa (1908) i Salvador (1910). La família viu a la torre de can Mulà.

5.1. Estudiós i innovador agrari

Primer, destacà com a estudiós i innovador agrari: introdueix noves varietats agrícoles, com ara el blat de primavera o llavors de cànem italianes; experimenta amb noves tècniques i nous fertilitzants; és pioner en la mecanització del camp; manté una intensa activitat associativa; és professor de la càtedra agrícola ambulat Pere Grau; i també és autor de nombrosos arti-

Figura 4. Retrat de Frederic Ros Sallent. Font: AHMVA.

cles i conferències sobre tècniques agrícoles.

El 1898 i el 1899, ja participa activament en els primers congressos de la Federació Agrícola Catalano-Balear, celebrats respectivament a Sant Sadurní d'Anoia i Reus.

Des de 1899, és membre i administrador del Centre Mutual de Sant Isidre de Mollet.

El 1900, és el secretari de l'Associació de Propietaris Rurals del Vallès, de la qual ja era membre abans.

El 1901, impulsa la fundació de la Cambra Agrícola del Vallès, d'on serà el primer secretari fins al 1907.

Aquell mateix any, el 1901, viatja a Itàlia amb l'industrial barceloní Jaume Martí Calvell per estudiar nous mètodes de bregar el cànem de manera mecanitzada.

Amb els coneixements adquirits a Itàlia, el 1903, crea la Bregadora del Vallès, la primera planta moderna de Catalunya i d'Espanya de manipulació de cànem. Pensem que es-

72 **Figura 5.** Única fotografia coneguda de la Bregadora del Vallès. Font: Carreras Candi (1908-1918).

tava situada on més tard instal·larà la fàbrica tèxtil.

També el 1903,⁸ és pioner a Mollet en la introducció de dues màquines de batre mogudes per força elèctrica.

Des de 1907, és soci de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i formarà part de la seva junta directiva de 1917 a 1921.

El 1907, també funda el Sindicat Agrícola de Mollet, del qual serà el president.

El 1910, impulsa la fundació de la Unió de Vinyaters de Catalunya, una secció de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya.

El mateix any, és un dels impulsors de la Junta de Defensa de les Aigües del riu Mogent, que es crea

per oposar-se al projecte de portada d'aigües del Besòs a Barcelona. En serà el president a partir de 1914.

A la dècada de 1930, és membre de l'Associació de Propietaris Agrícoles del partit judicial de Granollers que, seguint les consignes de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, s'oposa a les demandes dels rabassaires.

5.2. Polític transformador i polèmic

Com a polític, és militant de la Lliga Regionalista. És alcalde de Mollet del Vallès de 1906 a 1909 i regidor en multitud d'ocasions al llarg de 12 anys; però sempre estarà al darrere de tot allò que passa a la població. És un polític controvertit que desperta reticències i alhora

⁸ Abans, l'any 1896, Vicenç Plantada ja havia defensat l'ús d'aquestes màquines.

grans mostres d'admiració. Impulsa moltes iniciatives on coincideixen interessos públics i privats. A l'època és conegut com "l'amo de mig poble". Sigui com sigui, durant els 12 anys de participació política, Mollet viurà una transformació urbanística i de serveis sense precedents.

Amb ell arribaran a Mollet l'aigua potable, la xarxa de clavegueram, l'electricitat, el telèfon... I també la urbanització del carrer de Berenguer III, un nou safareig públic, noves passarel·les en el torrent Caganell, voreres en els principals carrers de la població i la construcció d'equipaments, com és el cas de l'Ateneu (1902), l'edifici de l'escola de les monges (1908) o l'escorxador (1911).

L'acció de govern de Ros és possible gràcies a la planificació, per primera vegada en la història de Mollet, de la despesa municipal: "Es pressuposta en funció de les necessitats i no del que es recapta i es comencen a demanar crèdits." (...) "El pressupost municipal es duplica en 7 anys (...)" "Des de l'any 1905 hi ha constància que l'Ajuntament emetia deute (...)" (Arimon, 2015, p. 189).

Ros és un persona de profundes conviccions catòliques que va fer una contribució importantíssima per facilitar l'accés de les noies a una educació religiosa i de qualitat. Primer, amb l'obertura del Col·legi de Sant Josep de Cluny (1904-1916) i després, amb el Col·legi Lestonnac (1917-actualitat), tots dos coneguts popularment com l'escola de les monges.

Amb una enorme visió de futur, el 1911 encarrega al prestigiós ar-

Figura 6. Ros va ser l'impulsor d'edificis tant emblemàtics com l'Ateneu (a dalt) o l'escola de les monges (a baix). Font: AHMVA.

quitecte Domènec Sugrañes el que serà el primer plànol d'ordenació urbanística de Mollet, que permetrà el primer creixement ordenat de la població al voltant del torrent Caganell i el carrer de Berenguer III. Sugrañes era deixeble d'Antoni Gaudí i, a la mort d'aquest, el succeirà com a director de les obres de la Sagrada Família de Barcelona.

5.3. Emprenedor i empresari industrial

En l'àmbit empresarial, serà un dels fundadors de la Caixa d'Estalvis i Previsió Molletense. L'entitat es va fundar el 1911 i va estar en actiu fins al 1940, quan es fusiona amb la Caixa de Pensions de Barcelona.

Menció a part mereix la creació d'una important empresa tèxtil sedera, coneguda popularment amb el

nom de fàbrica de Can Mulà (1913-1971),⁹ que esdevindrà una de les més importants de Catalunya i d'Espanya. Aquesta fàbrica presenta una gran singularitat respecte a la resta d'empreses instal·lades fins aquell moment a Mollet. Totes les grans iniciatives industrials anteriors havien vingut de fora, sobretot de la mà d'industrials barcelonins, que trobaven en Mollet una major competitivitat. En canvi, Can Mulà és una iniciativa cent per cent molletana.

L'origen de la fàbrica el trobem l'any 1913, quan Frederic Ros lloga una propietat seva, situada al carrer de la Pau, a dos socis –Arimany i Griñau– per posar-hi uns telers.

El 1915, Ros s'incorpora al negoci. La fàbrica passa a dir-se Griñau y Ros. Probablement, és aquest mateix any quan traslladen la fàbrica a la ubicació definitiva, on ara hi ha l'illa de Can Mulà,

entre el mercat municipal i la Casa de la Vila. La fàbrica creixerà molt gràcies a l'oportunitat que va oferir la Primera Guerra Mundial.

El març de 1916, mor el pare de Frederic Ros i ell hereta totes les propietats de la família.

5.4. La torre de can Mulà, la residència de la família Ros

La família Ros viu a la torre de can Mulà. El conjunt de la finca supera els 21.300 m². La torre –el cos antic de l'actual biblioteca– és un edifici de planta baixa, pis i golfes. Entre la torre i el carrer d'Alsina –ara ocupat per la part nova de la biblioteca– hi havia un pati, la masoveria, el celler, les corts per al bestiar i el garatge. Al davant de la façana de la torre hi havia el pou i una gran bassa circular. La torre i la fàbrica estaven connectades per un passeig¹⁰ arbrat amb til·lers,¹¹ que

74

Figura 7. La fàbrica de Can Mulà esdevindrà una de les sederies més importants del país. Sala de telers, dècada de 1950. Font: AHMVA.

⁹ Els noms oficials d'aquesta fàbrica van ser: Arimany y Griñau (1913-1915), Guiñau y Ros (1915-1923), Ros y Campañà (1923-1931), Sedas Ros Campañà SA (1931-1948) i Industria Textil Ibérica SA = ITISA (1948-1971).

¹⁰ L'actual camí que travessa el parc entre el carrer d'Alsina i l'avinguda de Burgos.

¹¹ Malgrat que a casa nostra tenim dues espècies autòctones de til·lers (el de fulla gran i el de fulla petita), l'alineació del parc de Can Mulà correspon al til·ler argentat (*Tilia tomentosa*), un arbre originari dels Balcans.

hi donaven ombra i frescor. Alguns d'aquests arbres encara hi són, els altres han mort de vells. Al nord d'aquest camí, hi havia una pista de tennis envoltada d'una gran arbreda, on predominaven els oms. Al sud del camí, hi havia una gran extensió d'arbres fruiters i horta. A l'extrem sud, en la cantonada del carrer d'Alsina i l'avinguda de Burgos hi havia la casa del director de la fàbrica.¹²

El 1925, la finca es redueix en 1.332 m², com a resultat de la modificació del traçat de la carretera de Santa Perpètua (avinguda de Rafael Casanova). Frederic Ros cedeix aquestes terrenys a canvi que l'Ajuntament hi construeixi un mur perimetral de pedra d'1,5 m d'alçada i canalitzi la mina d'aigua de can Lledó fins a la seva finca.¹³

5.5. Lenta desvinculació de Mollet

El 1922, compren un pis a Barcelona,¹⁴ on passaran temporades aquí i allà.

El febrer de 1937, en plena Guerra Civil, Frederic i els altres homes de la família¹⁵ marxen cap a Andorra i França per arribar a l'Espanya nacional, concretament a Sant Sebastià. Les dones i la canalla es refugien al pis de Barcelona. A Mollet, el Consell Obrer d'Empresa col·lectivitza la fàbrica i també la torre amb l'hort i

Figura 8. Camí d'accés a la torre de can Mulà, dècada de 1930. Font: AHMVA.

el jardí, amb la intenció de fer-hi una guarderia per als fills dels treballadors de la fàbrica. El 1939, acabada la Guerra, els homes retornen, recuperen les propietats i reprenen l'activitat de la fàbrica. Aquell mateix any, Ros cedeix uns terrenys seus al bisbat de Barcelona, per a usos socials i culturals. Amb el pas dels anys, aquest espai, situat entre la rambla de Fiveller i el carrer de la Pau,¹⁶ es coneixerà com el Centre Parroquial.

¹² El més conegut, Timoteu Parera Comellas, director de 1922 fins al tancament de la fàbrica.

¹³ AHMVA, Acta del ple municipal de 08/02/1925.

¹⁴ "A la Delfina [l'esposa de Frederic Ros] no li agradava viure a Mollet i quan l'any 1922 la seva filla Maria es va casar, molt jove, va veure el cel obert i va decidir anar a viure a Barcelona" (Arimon, 2015, p. 180).

¹⁵ Són Frederic, el seu germà Ramon, el gendre (Emili Campañà) i algun conegut més (Arimon, 2015, p. 181).

¹⁶ L'espai que avui ocupa la Sala Fiveller, la plaça d'Europa i Càritas.

76 **Figura 9.** Fotografia aèria de Mollet, finals dècada de 1940. En primer terme, a l'esquerra, la finca de can Mulà i, a la dreta, la fàbrica tèxtil. A la finca, s'hi observa la casa del director de la fàbrica (primer terme), l'àrea plantada amb fruiters i l'espai arbrat situat a l'altra banda del camí. Font: AHMVA.

El 1945, la família Ros marxa a viure definitivament a Barcelona i la torre es converteix en el lloc de trobada i d'estiueig de tota la família.¹⁷ Els masovers s'encarreguen del manteniment de la torre, el jardí i l'hort.

Frederic compagina la direcció de la fàbrica amb altres iniciatives empresarials dins de l'àmbit del comerç (teixits i roba de moda) i l'hostaleria.

5.6. Temps malastrucs

El 1956 és un any tràgic per a la família Ros. El 4 de febrer, Ramon Ros Campañà, el fill que havia de ser l'hereu, mor en un accident

de trànsit, als 49 anys. Tot just tres mesos després, el 4 de maig, mor —amb 81 anys— el seu pare, Frederic Ros Sallent. Els nous hereus són els seus nets: Ramon (1937) i Frederic (1940) Ros Costa-Jussà, que aleshores tenien només 18 i 15 anys. “Aquest fet va ser decisiu, a la llarga, per provocar el tancament de la fàbrica” (Securún, 2015, p. 145).

Ramon i Frederic Ros Costa-Jussà eren molt joves. Inicialment, qui es fa càrrec de l'empresa és el seu tiet: Salvador Ros Campañà, qui “sembla que no estava gaire interessat en la fàbrica (ell era químic i tenia una altra empresa). Possiblement tenia altres interes-

¹⁷ Fins al 1971, la família mantindrà el costum d'estiuejar a Mollet (Arimon, 2015).

Figura 10. Ramon Ros Campañà, fill de Frederic Ros Sallent. Font: AHMVA.

Figura 11. Ramon i Frederic Ros Costa-Jussà, nets de Frederic Ros Sallent. Font: AHMVA.

sos” (...) (Securún, 2015, p. 146). La inexperiència dels germans Ros Costa-Jussà farà que, quan ells s’incorporin a l’empresa, “es deixin aconsellar en tot pels directors de la fàbrica (...). Així, seguint els seus consells, Frederic es va quedar al despatx de Barcelona i Ramon va venir a Mollet” (Securún, 2015, p. 146). Tots aquests canvis, en la direcció de l’empresa, coincideixen amb la gran crisi del tèxtil de les dècades de 1960-1970 i amb una fàbrica amb maquinària envellida que calia modernitzar de manera urgent, però la situació econòmica de l’empresa ho dificultava:

La situació [econòmica] no va millorar, cada vegada les pèrdues eren més importants i la família Ros va haver de començar a vendre propi-

etats per anar pagant: es va despendre de finques i terrenys de Mollet i altres petites empreses (...). Els directius i els càrrecs de responsabilitat de l’empresa eren conscients de les dificultats en què es trobava la fàbrica, però no deien res i els treballadors, tot i que constataven que no hi havia tanta feina, en general no s’esperaven que la fàbrica tanqués (Securún, 2015, p. 146).

Per si tot això no fos poca cosa, a aquest context de dificultats econòmiques aviat s’hi afegirà un conflicte d’interessos amb l’administració pública.

6. Conflicte i entesa amb l’Ajuntament

El 17 de maig de 1961, el Ministeri d’Habitatge aprova definitivament el Pla comarcal del sector

de Mollet del Vallès, Martorelles, la Llagosta, Sant Fost de Campsenelles i Santa Perpètua de Mogoda, que havia estat redactat per la Comissió Provincial d'Urbanisme de Barcelona. Aquest serà, a partir d'aquell moment, l'instrument urbanístic, de caràcter general, en l'àmbit municipal per a aquestes poblacions. En el cas de Mollet del Vallès, el Pla comarcal qualifica una part de la finca de can Mulà com a zona verda. Es tracta de la part actualment compresa entre l'avinguda de Burgos, l'avinguda de Rafael Casanova, el carrer d'Alsina i la prolongació –fins a l'avinguda de Burgos– del carrer de la Diputació. Aquesta requalificació suposarà l'inici d'un llarg litigi entre l'administració que ha d'impulsar el Pla –l'Ajuntament de Mollet del Vallès– i els propietaris de la finca, que ara són els germans Ramon i Frederic Ros Costa-Jussà.

La resolució del conflicte d'interessos entre l'Ajuntament i els hereus s'accelera a partir de 1970. El 2 de juny, el consistori molletà encarrega “al Servei Tècnic d'Arquitectura la redacció amb urgència d'un projecte de parc municipal”.¹⁸ Com a reacció, el 25 d'agost els germans Ros Costa-Jussà envien una carta a l'Ajuntament on manifesten la seva predisposició a cedir gratuïtament els terrenys afectats pel projecte amb la condició que l'edifici –la torre– es destini a activitats culturals i que no s'edifiquin els exteriors. A canvi, demanen que l'Ajuntament accepti concedir llicències municipals

per edificar en uns terrenys seus. L'1 de setembre, l'Ajuntament aprova inicialment el projecte de parc municipal, pressupostat en 5.133.402,50 ptes.¹⁹ A continuació, es llegeix, davant del ple, i de manera íntegra, la carta que havien presentat els germans Ros Costa-Jussà el 25 d'agost. En l'Acta del ple d'aquell dia, hi llegim:

(...) recollint l'esperit dels seus avantpassats de vinculació a la vila de Mollet, fan donació gratuïta a l'Ajuntament dels terrenys de la seva propietat afectats pel projecte de Parc Municipal (...), amb inclusió d'una casa de planta baixa i dues plantes nobles que hi ha dins del recinte (...), imposant a l'Ajuntament com a condició resolutòria les que s'indiquen (...) a dit escrit (...).

(...) per unanimitat s'adopten els acords següents:

1. Acceptar la donació gratuïta que els germans Sr. Ramon i Sr. Frederic Ros Costa-Jussà fan a l'Ajuntament d'un terreny de la seva propietat (...) amb inclusió de la casa de planta baixa i dues plantes nobles existents dins aquests límits.
2. Acceptar expressament les condicions que imposen els donants i, en conseqüència, l'Ajuntament es compromet que el jardí i bosc existent no es destinaran a edificació en cap moment sinó que formaran part del que s'anomenarà Parc Municipal que servirà de

¹⁸ AHMVA, Acta del ple municipal de 02/06/1970, punt 6.

¹⁹ AHMVA, Acta del ple municipal de 01/09/1970, punt 4.

solar i esbarjo a tota la població i l'edifici esmentat que es dona igualment, amb les modificacions precises, serà destinat necessàriament a activitats d'ordre cultural, com poden ser sala de conferències, exposicions, museu i actes culturals en general, sense que en cap moment i per cap raó podran ser objecte d'alienació aquests béns cedits que quedaran d'una manera definitiva integrats al patrimoni municipal i per als fins esmentats.

3. Són condicions també de la donació i que així s'accepten expressament per l'Ajuntament el que es concediran llicències municipals per edificar a l'illa triangular compresa entre la prolongació del carrer Diputació, Burgos i Alsina, així com l'illa existent entre els carrers de Sant Ramon, avinguda de José Antonio,²⁰ Capitán Cortés²¹ i Burgos, amb subjecció a les normes generals d'edificació corresponents.
4. Que per tant si no es complissin els fins assenyalats en el [punt] segon i si no es poguessin concedir les llicències municipals d'edificació bé per decisió municipal o de les autoritats urbanístiques superiors quedarà nul·la i sense efecte la

donació efectuada revertint la propietat als senyors Ros Costa-Jussà o els seus drethavents²² corresponents, amb nul·litat total de la donació de què s'ha fet menció.

No es presenten al·legacions durant el període d'exposició pública, de manera que el projecte de parc municipal s'aprova, provisionalment, el 10 de novembre de 1970,²³ i s'envia el projecte a la Comissió Provincial d'Urbanisme. L'aprovació definitiva, per part d'aquest organisme, arriba el 15 de gener de 1971. El setmanari granollerí *Vallés*, en l'edició del 13 de febrer, recull la notícia. Segons aquest periòdic, el parc municipal, inicialment, havia de dir-se Frederic Ros.

Tot això passava mentre es produïa el tancament de la fàbrica tèxtil; per aquest motiu, en els acords ja es té en compte la urbanització de l'illa que ocupa la fàbrica. El 7 de juny de 1970, l'empresa havia fet suspensió de pagaments. "Aleshores hi treballaven 346 persones (entre la fàbrica i el despatx de Barcelona)" (Securún, 2015, p. 147). El 12 de gener de 1971, la fàbrica tèxtil tanca definitivament.

El 5 d'abril de 1971, els germans Ros Costa-Jussà presenten un escrit a l'Ajuntament on recorden el "seu oferiment de donació gratuïta

²⁰ Avui, l'avinguda de la Llibertat.

²¹ Capitán Cortés és avui el carrer d'Onze de Setembre. Però a l'escrit fan referència a la prolongació, cap a l'est, d'aquest carrer. Aquest tram avui correspon a l'avinguda de Badalona.

²² Persona física o jurídica que deté un dret derivat o transmès d'una altra i, fins i tot, el pot exercitar judicialment a la mort d'aquesta. Per exemple, l'hereu pot exercitar el crèdit de qui li va deixar l'herència.

²³ AHMVA, Acta del ple municipal de 10/11/1970, punt 2.

i condicionada d'un terreny de la seva propietat".²⁴ En l'Acta del ple del 4 de maig es parla d'aquest escrit i, a continuació, hi llegim:

(...) el Pla Parcial Rectificat de la Zona Sud, tramitat per aquest Ajuntament ha estat retornat sense aprovació per la Comissió Provincial d'Urbanisme (...) per afectar substancialment les zones verdes previstes (...) i, per tant, mancat l'Ajuntament de facultats legals per modificar per si sol les zones verdes assenyalades (...) s'adopten els següents acords (...).

Els acords que adopta el ple són dos. Primer, comunicar als germans Ros Costa-Jussà quina és la situació i reiterar, malgrat les dificultats, la voluntat de l'Ajuntament per solucionar el tema. Segon, encarregar als serveis tècnics municipals la redacció d'un nou projecte de Pla parcial de la Zona Sud, "que pugui donar solució legal a les propostes dels germans Ros Costa-Jussà". El 1970, l'Ajuntament havia modificat el Pla parcial de la Zona Sud, de 1967,²⁵ per tal d'incorporar-hi les operacions urbanístiques de la finca de can Mulà i l'illa que ocupava la fàbrica. La modificació del Pla s'havia aprovat in-

icialment el 7 d'abril de 1970.²⁶ En l'aprovació provisional del 4 d'agost s'hi incorporen, de manera parcial, les alegacions que havien presentat els germans Ros Costa-Jussà²⁷ però la Comissió Provincial d'Urbanisme no aprova el Pla modificat i el retorna el 7 de novembre. És per aquest motiu que l'Ajuntament encarrega, el 4 de maig de 1971,²⁸ la redacció d'una segona modificació del Pla. L'aprovació inicial d'aquesta segona modificació té lloc el 7 de setembre²⁹ i l'aprovació provisional el 7 de desembre.³⁰ El Pla serà novament tombat per la Comissió Provincial d'Urbanisme. Es treballa en una tercera modificació que s'aprova, de manera inicial, el 13 de març de 1973,³¹ i de manera provisional, el 8 de maig,³² que serà novament tombada per la Comissió Provincial d'Urbanisme. Les tres modificacions presentades per l'Ajuntament anaven en la línia de trobar una solució satisfactòria per a totes les parts, però cap d'aquestes s'ajustava a la llei. El problema estava en les expectatives de l'operació urbanística que els germans Ros Costa-Jussà volien impulsar en els terrenys que ocupava l'antiga fàbrica tèxtil. Davant d'aquest atzucac, l'Ajuntament decideix tirar pel dret i forçar la situació.

²⁴ AHMVA, Acta del ple municipal de 04/05/1971, punt 7.

²⁵ Aprovat inicialment el 3 d'octubre de 1967 i, de manera provisional, el 5 de desembre de 1967.

²⁶ AHMVA, Acta del ple municipal de 07/04/1970, punt 5.

²⁷ AHMVA, Acta del ple municipal de 04/08/1970, punt 1.

²⁸ AHMVA, Acta del ple municipal de 04/05/1971, punt 7.

²⁹ AHMVA, Acta del ple municipal de 07/09/1971, punt 3.

³⁰ AHMVA, Acta del ple municipal de 07/12/1971, punt 2.

³¹ AHMVA, Acta del ple municipal de 13/03/1973, punt 1.

³² AHMVA, Acta del ple municipal de 08/05/1973, punt 9.

L'11 de setembre de 1973,³³ l'Ajuntament manifesta la necessitat urgent de disposar de zones verdes per al creixement urbanístic de Mollet i es queixa de la lentitud, malgrat la bona voluntat dels hereus, per desencallar la donació de la finca de can Mulà. Per aquest motiu, el consistori molletà encarrega als serveis tècnics municipals l'inici de l'expedient d'expropiació forçosa. El 6 de novembre,³⁴ l'Ajuntament decreta l'expropiació de la finca de can Mulà, incloent-hi les construccions, per un valor d'11.386.966, 82 ptes. També es decreta l'expropiació de la casa de l'antic director de la fàbrica,³⁵ per un valor de 787.249,19 ptes. L'expropiació es comunica als implicats i aquests presenten recurs. El 8 de gener de 1974,³⁶ l'Ajuntament desestima els recursos presentats. En l'edició del 28 de gener, el setmani Vallés recull la notícia de l'expropiació. Els propietaris al·leguen que el valor de les seves respectives propietats és molt superior: 124.393.999,80 ptes. (finca de can Mulà) i 5.901.525 ptes. (casa del director de la fàbrica). L'Ajuntament considera que la diferència de preus és tan gran que suposa un punt de partida molt difícil per arribar a una entesa. Tot i la posició de fermesa de l'Ajuntament, l'alcalde, en la sessió del ple d'1 d'abril,

recorda la voluntat negociadora del consistori però també diu que el temps s'esgota. Finalment, es decideix donar una pròrroga d'un mes per intentar arribar a un acord que, segons l'alcalde, depèn de la proposta final que presentin els germans Ros Costa-Jussà. De moment, s'acorda "deixar sobre la taula l'expedient d'expropiació"³⁷ fins al proper ple. Aquest té lloc el 6 de maig i, curiosament, es decideix que l'assumpte "quedi una altra vegada sobre la taula".³⁸ Aquesta sorprenent situació, de fermesa i alhora d'espera per part del consistori, s'explica per la necessitat de disposar de la finca de can Mulà el més ràpidament possible però també al preu més baix, que òbviament és la donació. Les pròrrogues formen part de l'estratègia. L'objectiu és guanyar temps per fer un darrer intent de rebaixar les expectatives de l'operació urbanística, de manera que aquesta s'ajusti a llei i sigui encara satisfactòria per a totes les parts. En l'Acta del ple, del 10 de juny de 1974, es parla del nou projecte que han presentat i el secretari de la corporació escriu: "que si s'obtingués l'aprovació definitiva d'aquest per la Comissió Provincial d'Urbanisme, cedirien gratuïtament a l'Ajuntament els terrenys de la seva propietat".³⁹ A continuació, l'alcalde recorda:

³³ AHMVA, Acta del ple municipal de 11/09/1973, punt 6.

³⁴ AHMVA, Acta del ple municipal de 06/11/1973, punt 6.

³⁵ L'expropiació no es va materialitzar i encara avui és una propietat privada.

³⁶ AHMVA, Acta del ple municipal de 08/01/1974, punt 3.

³⁷ AHMVA, Acta del ple municipal de 01/04/1974, punt 5.

³⁸ AHMVA, Acta del ple municipal de 06/05/1974, punt 9.

³⁹ AHMVA, Acta del ple municipal de 10/06/1974, punt 10.

(...) les laborioses i prolongades gestions que, des de fa anys, s'efectuen per part de l'Ajuntament en relació amb l'ordenació de l'illa de referència, en què estaven emplaçades les instal·lacions de l'empresa ITISA (...), el que va motivar que en aprovar-se el Pla general comarcal continuessin com a zona industrial tot i estar en plena zona urbana. Havent-se presentat diversos avantprojectes i projectes d'ordenació amb una compensació adequada al municipi però que no s'ajustaven a les normes urbanístiques i havent resolt la Comissió Provincial d'Urbanisme el 18 de maig de 1973 quines són les normes urbanístiques a tenir en compte en la nova ordenació d'aquella illa.

82 Segons informa l'arquitecte municipal, el nou projecte que han presentat ara sí que s'ajusta a la

normativa urbanística. Per aquest motiu, l'Acta del ple de 10 de juny recull:

(...) després de deliberar i per unanimitat, s'adopten els següents acords:

1) Aprovar inicialment el projecte d'ordenació urbanística de l'illa [on hi havia la fàbrica] (...).

2) És condició expressa de l'aprovació inicial que s'acaba de concedir que (...) d'obtenir-se l'aprovació definitiva de la Comissió Provincial d'Urbanisme passarà a ser de propietat municipal, en virtut de donació, el terreny propietat del Sr. Frederic i el Sr. Ramon Ros Costa-Jussà [es refereix a la finca de can Mulà].

(...) si no s'aprova el projecte a què es refereix l'acord anterior no tindrà lloc la donació i, per contra, si això s'obtingués s'haurà de formalitzar en escriptura pública la do-

Figura 12. Fotografia aèria de la finca de can Mulà i el solar on havia estat la fàbrica tèxtil, mitjans dècada de 1970. Font: Pere Bertran Mañosa.

nació gratuïta en el termini de 30 dies, amb despeses a compte dels donants.⁴⁰

El 2 de setembre de 1974, l'Ajuntament informa que durant el termini d'exposició pública no s'han presentat al·legacions i, per tant, el projecte s'aprova provisionalment i s'envia a la Comissió Provincial d'Urbanisme. Aquesta vegada obtindrà el vistiplau.

Finalment, el 7 de març de 1975 es formalitza la donació, mitjançant la signatura, davant de notari, entre l'alcalde Fermí Jaurrieta Gallego i els hereus, Ramon i Frederic Ros Costa-Jussà. També s'acorda una indemnització de 200.000 ptes. per al darrer masover, Ramon Negra Pou. La donació inclou la totalitat de la finca de la família Ros, és a dir, com la coneixem avui, incloent-hi el triangle comprés entre la prolongació del carrer de la Diputació, el carrer d'Alsina i l'avinguda de Burgos, que inicialment no estava previst com a zona verda. La casa i el jardí del director de la fàbrica en queda exclosa i encara avui és una propietat privada.

La donació del parc ja era una realitat però la urbanització de l'illa, on estava la fàbrica tèxtil, anirà per llarg. Els germans Ros Costa-Jussà no van poder fer front a la hipoteca de la fàbrica, de manera que va passar a mans del Banc

d'Espanya i el Banc dels Pirineus (Securún, 2015). El 7 de juliol de 1976, la immobiliària Renthogar SA la compra en liquidació. Enderroquen la fàbrica i durant molts anys serà un solar abandonat, fins que l'any 1985 l'Ajuntament el neteja per instal·lar-hi la fira de la Festa Major. En aquells temps, Renthogar SA havia fet suspensió de pagaments i depenia del Fons de Garanties de Dipòsits. L'Ajuntament estava interessat en la compra del solar, negocia amb el Fons de Garanties de Dipòsits i arriben a un acord. El 12 de novembre de 1986, el ple n'acorda la compra per 138.000.000 de ptes.⁴¹ El 27 de gener de 1987, l'Ajuntament i Renthogar SA signen el contracte de compravenda.

7. Obertura del jardí i primera ordenació del parc

El 18 de juliol de 1975, per la Festa Major,⁴² s'obren al públic els jardins de Can Mulà i el parc acull les ballades de sardanes:

Mollet: festa major amb estrena del parc. (...) L'obertura al públic dels jardins de Can Mulà ha estat una de les sorpreses més agradables de les festes. Mollet a partir d'ara disposarà d'un parc d'autèntica categoria, ampli, frondós i situat al cor mateix de la vila (*El Correo Catalán*, 1975, 30 de juliol).⁴³

⁴⁰ L'Acta del ple (10/06/1974, punt 10) fa referència a les condicions que van presentar per escrit, el 27 de maig (entrada de registre 2.645), els germans Ros Costa-Jussà.

⁴¹ AHMVA, Acta del ple municipal de 12/11/1986, punt 22.

⁴² Aquell any, la Festa Major va tenir lloc del 18 al 22 de juliol.

⁴³ Abans, el setmanari *Vallés*, en l'edició de l'1 de juny, ja anunciava que les ballades de sardanes de la Festa Major tindrien lloc al parc municipal de "Can Mulà".

El 6 d'octubre,⁴⁴ l'Ajuntament acorda convocar un concurs de projectes per a l'ordenació del parc municipal. Uns dies després, la premsa publica aquesta notícia (Vallés, 1975, 25 octubre). El 3 de novembre, el mateix consistori fa marxa enrere i abandona la idea del concurs, amb l'argumentació que el procés serà massa lent i cal garantir "un equip tècnic amb titulació suficient".⁴⁵ Després de votar, el ple de l'Ajuntament acorda no convocar el concurs i encarregar el projecte als arquitectes Jaume Alcoberro i Francesc Millán. A finals d'any, la premsa recull que el parc continua sense urbanitzar (Vallés, 1975, 6 desembre).

El 6 de juny de 1977,⁴⁶ l'Ajuntament aprova el projecte d'obres per construir uns urinaris al parc municipal. El 5 de setembre⁴⁷ s'adjudiquen aquestes obres i també la instal·lació de fanals per a l'enllumenat. Més endavant, s'hi instal·laran els primers jocs infantils.

84

Figura 13. Zona de jocs infantils, 1981. Font: AHMVA.

A principis de 1982, l'Ajuntament encarrega a l'enginyer municipal el projecte d'instal·lació d'un parc infantil de trànsit, com a culminació del curset d'educació viària que s'havia fet a les escoles (Informatiu Mollet,⁴⁸ 2, febrer 1982, p. 4). El 7 d'abril,⁴⁹ l'Ajuntament ratifica el projecte d'urbanització del parc municipal Can Mulà.

8. Primers usos de la torre

Tan bon punt es qualifica, l'any 1961, bona part de la finca de can Mulà com a zona verda, comencen les especulacions sobre possibles usos de la torre. En aquest sentit, el pintor i col·leccionista molletà Joan Abelló (Mollet del Vallès, 1922 – Barcelona, 2008) serà el primer en veure una oportunitat per ubicar-hi el seu desitjat museu. Així ho recordava el mateix pintor:

L'octubre de 1946 es va fer la primera reunió pública, al cine Avinguda de Mollet del Vallès, per parlar de fer un museu. S'hi van reunir unes 40 persones, entre les quals recordo Joan Aligué, el Dr. Santiago Tiffon, Peret Solé, Joan Planelles, Rafael Sarto... Vaig oferir casa meua per fer-hi un museu.

L'any 1955 ja es visitava el primer museu (Masats, 2001, p. 112).

Corria l'any 1962. Casa dels Ros i Campanyà, anomenada can Mulà

⁴⁴ AHMVA, Acta del ple municipal de 06/10/1975, punt 1.

⁴⁵ AHMVA, Acta del ple municipal de 03/11/1975, punt 1.

⁴⁶ AHMVA, Acta del ple municipal de 06/06/1977, punt 10.

⁴⁷ AHMVA, Acta del ple municipal de 05/09/1977, punts 10 i 11.

⁴⁸ Ajuntament de Mollet del Vallès. Butlletí informatiu (1980-1981) i Informatiu Mollet (1981-1988) són els butlletins informatius municipals predecessors del Quatre Cantons (1989-actualitat).

⁴⁹ AHMVA, Acta del ple municipal de 07/04/1982, punt 5.

de Mollet del Vallès. Feia dies que es parlava de destinar-la a fer-hi el Museu Abelló. Vaig regalar algun quadre als Ros i Campanyà. Al capdavall, l'Ajuntament la va començar a promoure com a casa de cultura i el Museu no s'hi va poder fer (Masats, 2001, p. 196).

Més endavant, l'any 1968, també en relació amb el museu:

Com que en aquella època tenia una relació personal amb en Dalí, ell va voler fer una col·laboració per al futur Museu de Mollet, al parc de Can Mulà.

(...) Vaig suggerir a Dalí que fes una girafa gegantina per a l'entrada del parc del meu poble, la que dona a la carretera de Barcelona.⁵⁰ S'hi havia d'entrar per sota de les potes de la bèstia, la qual tindria, per ulls, uns reflectors. Vaig fer-ne dibuixos amb idees d'en Dalí i els vaig presentar als ajuntaments d'aquells anys. Devia ser el 1968. No se'ls van prendre mai seriosament.

No sé on paren, ara, aquests dibuixos. Hauríem tingut la primícia de la vinguda de Dalí a Mollet del Vallès, quan es va celebrar el *happening* de Granollers, el 1970.

En veure'm defraudat pel fet que no es fes el museu a can Mulà, vaig decidir de continuar-lo a casa meva, encara que no reunís totes les condicions (Masats, 2001, pp. 196-197).

Tot i la decepció d'Abelló, l'Ajuntament, l'any 1974, encara tenia en compte aquesta possibilitat quan la donació de la finca de can Mulà era a un pas de materialitzar-se tot i que no estava del tot garantida: "(...) l'edifici de l'antiga casa pairal de la família Ros [podria convertir-se en] una casa de cultura en què podria ubicar-se un museu de pintura amb aportacions inicials de l'il·lustre pintor molletà el Sr. Joan Abelló".⁵¹

Com hem vist, el jardí s'obre al públic el 18 de juliol de 1975 i aquella mateixa tardor es dona el primer ús social a la torre: aules per impartir classes. Entre 1975 i 1979, la torre acull les classes de formació professional,⁵² la primera seu del que després serà l'Institut de Formació Professional de Mollet del Vallès i, avui, l'Institut Mollet del Vallès. En aquella mateixa època, també acollirà, com a extensió, algunes classes de l'Escola Col·legis Nous.

El 1980, l'Ajuntament projecta una escola d'arts i oficis a la torre de can Mulà (*Ajuntament de Mollet del Vallès. Butlletí informatiu*, 1, febrer 1980).

De 1983 a 1986, la torre acull les classes d'adults, una de les moltes seus per les quals ha passat el Centre de Formació de Persones Adultes Mollet.

L'Ajuntament també cedirà alguns locals, situats en les antigues cavalleries, a entitats locals; com és el cas del Grup de Ceràmica de Mollet (1981) o l'Esplai Tuareg (1984).⁵³

⁵⁰ Porta principal de l'avinguda de Burgos.

⁵¹ AHMVA, Acta del ple municipal de 02/09/1974, punt 2.

⁵² De 1975 a 1977 és una secció de l'Institut de Formació Professional de Badalona. L'any 1977 es constitueix com a centre independent, però la seu continua a can Mulà fins al 1979, quan s'inaugura l'edifici de l'avinguda de Burgos.

⁵³ AHMVA, Acta del ple municipal de 07/05/1984, punt 18.

Els edificis eren vells i calien reformes per adequar-los a l'ús públic. El 16 d'abril de 1985, l'Ajuntament aprova el projecte de remodelació de la coberta de les antigues cavallerisses.⁵⁴ El 12 de novembre de 1986, el ple aprova la primera fase del Projecte bàsic de reforma de l'edifici de can Mulà, amb un pressupost de 38.912.375 ptes. i sol·licita la inclusió d'aquest projecte en el Programa d'acció municipal de la Diputació de Barcelona.⁵⁵ La Diputació hi inclou el projecte i el 5 de juny de 1987, el ple aprova l'inici de l'expedient de licitació de les obres.⁵⁶

El 21 de juliol de 1988, s'aproven les tres fases del Projecte bàsic de reforma i ampliació de l'edifici de can Mulà destinat a biblioteca i sala d'exposicions, redactat per l'arquitecte Cristóbal Ramírez Garcerán, amb un pressupost total de 87.969.152 ptes.⁵⁷ Després d'una llarga tramitació, el projecte es modifica, al llarg de 1989, i s'aprova un conveni de col·laboració amb la Diputació de Barcelona per al trasllat de la biblioteca.⁵⁸ La biblioteca anterior s'havia inaugurat el 1964 i estava situada a l'edifici del Casal Cultural, avui El Casal.

9. Inauguració de la biblioteca i consolidació del parc

El 23 de juny de 1990, s'inaugura la Biblioteca Can Mulà, que passa a formar part de la Xarxa de Bibli-

Figura 14. La torre de can Mulà, l'any 1985, durant la reforma de la coberta. Font: família Cabarrocas Viñas.

Figura 15. Jocs infantils, 1985. Font: família Mas Cagide.

oteques Municipals de la Diputació de Barcelona:

El dia de la revetlla de Sant Joan, el 23 de juny passat, es va inaugurar la Biblioteca Can Mulà, situada al parc que porta el mateix nom. La inauguració va anar a càrrec del president de la Diputació, Manuel Royes, i de l'alcaldesa de Mollet, Montserrat Tura. Vam comptar, també, amb

⁵⁴ AHMVA, Acta del ple municipal de 16/04/1985, punt 14.

⁵⁵ AHMVA, Acta del ple municipal de 12/11/1986, punt 4.

⁵⁶ AHMVA, Acta del ple municipal de 05/06/1987, punt 8.

⁵⁷ AHMVA, Acta del ple municipal de 21/07/1988, punt 7.

⁵⁸ AHMVA, Actes del ple municipal de 25/04/1989, punt 13 i del 07/11/1989, punt 21.

la presència de l'escriptora M. Aurèlia Campmany, que va fer un pregó al balcó de l'edifici i va parlar de la importància dels llibres en la formació de les persones i va felicitar els molletans perquè ara comptàvem amb una de les biblioteques més modernes de Catalunya (Quatre Cantons, 1990, juliol, núm. 7, p. 2). Al mateix edifici de can Mulà, hi ha dues sales d'exposicions, a la primera planta i a la segona, respectivament. Per al dia de la inauguració, es va exposar a la primera planta una mostra de 20 quadres del pintor molletà Joan Abelló. L'Ajuntament va voler que la primera exposició de l'edifici de can Mulà fos, precisament, del pintor Abelló. És previst que Joan Abelló vagi exposant la seva obra pròpia i peces del seu museu de manera successiva a les sales de Can Mulà (...) (Quatre Cantons, 1990, juliol, núm. 7, p. 7).

Figura 16. Acte oficial d'inauguració de la biblioteca, 23 de juny de 1990. A l'esquerra, l'alcaldesa Montserrat Tura; al centre amb americana de color clar, el president de la Diputació de Barcelona Manuel Royes; i, a la dreta, l'escriptora M. Aurèlia Campmany. Font: Quatre Cantons.

La biblioteca estava inaugurada però les obres continuaran. El 8 de febrer de 1991, el ple aprova, de manera inicial, el projecte reformat d'execució de la Reforma i ampliació de l'edifici de can Mulà destinat a ús de biblioteca i accepta una subvenció de la Diputació de Barcelona per a la finalització d'aquestes obres.⁵⁹

Després de la reforma dels edificis, ara toca l'adequació de la zona verda. El 30 d'abril de 1992, el ple aprova, de manera inicial, el Projecte de remodelació del parc de Can Mulà, redactat pels servies tècnics municipals, amb un pressupost total de 30.000.000 ptes.⁶⁰

El 3 de maig de 1992, s'inaugura l'escultura *Mollet, ciutat pubilla de la sardana*,⁶¹ dissenyada pel professor de la càtedra Gaudí UPC, Luis Gueilburt. L'any del pubillatge se celebra el 50è Aplec de la Sardana a Mollet. Des de 1989, el parc de Can Mulà s'havia convertit en l'escenari dels aplecs, en substitució del bosc de Can Pantiquet, el lloc històric de celebració des de la primera edició, el 1929.

El 21 de març de 1993, dins dels actes de celebració i commemoració del Mil·lenari de Mollet es planta el *Roure del Mil·lenari*,⁶² un monument viu "com a símbol d'aquests primers mil anys i en record del roure sota el qual, fa més de cinc-

⁵⁹ AHMVA, Acta del ple municipal de 08/02/1991, punt 12.

⁶⁰ AHMVA, Acta del ple municipal de 30/04/1992, punt 7.

⁶¹ A peu pla, hi trobem una gran lletra "M" de 1,80 m d'alçada construïda en acer sobre una base circular de conglomerat artificial de 2,40 m de diàmetre, i al voltant d'una de les potes de la lletra "M" hi trobem els sardanistes fabricats en ferro de fosa (Valiente, 2015).

⁶² Es tracta d'un roure martinenc (*Quercus humilis*), l'espècie de roure pròpia de la plana vallesana.

cents anys es reunia l'Ajuntament"⁶³ (Quatre Cantons, 1993, març, núm. 19, p. 4).

El 1996, l'Ajuntament dedica una plaça a Frederic Ros Sallent.⁶⁴

L'octubre de 2002 té lloc el primer homenatge en reconeixement a les víctimes dels bombardejos de Mollet.⁶⁵ Es col·loca una placa metàl·lica –a prop dels Quatre Cantons, visible des de l'avinguda de Burgos–, en la part exterior del mur de pedra –aleshores emblanquinat– que envoltava el parc.

Entre finals de 2009 i la primavera de 2010, se substitueix l'antic mur de pedra que envoltava el parc

–construït el 1925– per una nova tanca metàl·lica;⁶⁶ es crea una nova xarxa de camins, pavimentats amb lloses, que en defineixen els principals recorreguts i en milloren l'accessibilitat, i se substitueix l'antic memorial en homenatge a les víctimes dels bombardejos per un de nou,⁶⁷ que se situa a la nova entrada pels Quatre Cantons.

El 2010 s'adequa el Jardí Literari per instal·lar-hi una troballa arqueològica excepcional: el Menhir de Mollet o del Pla de les Pruneres.⁶⁸ Fou descobert, el 6 d'abril de 2009, de manera fortuïta, durant les obres de construcció d'un pàrquing sub-

⁶³ Des de 1385 fins a 1849, Mollet, Paret i Gallecs formaven part d'una mateixa universitat, nom que aleshores rebien els municipis. Durant segles, el Consell Ordinari de les tres poblacions es reunia sota els roures d'en Manent. En cas de pluja, s'aixoplugaven a can Ros d'Amunt. Aquesta masia es trobava a prop de l'actual Escola de Seguretat Pública de Catalunya, de manera que cal suposar que els roures d'en Manent deuriem ser a les rodalies d'aquest indret. Cal dir que el lloc triat era equidistant a les tres poblacions.

⁶⁴ AHMVA, Acta del ple municipal de 27/06/1996, punt 5.

⁶⁵ Mollet va ser l'objectiu del primer bombardeig aeri del Vallès Oriental. El 8 de gener de 1938, van perdre la vida 16 persones als Quatre Cantons. Al final de la guerra, el 25 de gener de 1939, quan tot ja estava decidit, bombardegen el carrer de Berenguer III i la riera Seca. Van deixar-hi la vida 8 persones més.

⁶⁶ La tanca és d'acer Corten i simula troncs d'arbustos tant en positiu com en negatiu, és a dir, que hi ha trams on la tanca està formada pels troncs dels arbustos i d'altres, on la tanca està formada pels forats que formen els troncs. També hi ha alguns trams opacs. D'aquesta manera es juga amb dos nivells de transparència i un d'opacitat que "juguen" a ensenyar i amagar la realitat de cada lloc. Aquest disseny permet, tot i que sigui una tanca, transmetre una sensació d'obertura, ja que tant des de dintre com des de fora s'hi pot veure a través. Pel seu disseny, senzillesa i efectivitat, el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya va seleccionar aquesta tanca per formar part de la 6a Mostra d'Arquitectura del Vallès. L'obra fou dirigida pels serveis tècnics municipals amb la col·laboració de l'equip Rosselló-Sangenis.

⁶⁷ Obra de Josep M. Mompín Valeri, dels serveis tècnics municipals. La destrucció ocasionada per les bombes i el lloc d'impacte se simulen amb una planxa frontal d'acer Corten deformada, i amb una base realitzada en acer inoxidable envellit. És just en aquest punt on creix un arbre que simbolitza el renaixement de la vida i l'esperança després de tanta destrucció. A la dreta d'aquest enclavament, hi consten els noms de totes les víctimes dels dos bombardejos de Mollet.

⁶⁸ Un menhir del neolític final, un dels més grans del sud d'Europa, format per un enorme bloc de sorrenca esculpit, que li dona la condició d'estàtua menhir. Tota la superfície del bloc està regularitzada per repicat. En una de les cares s'hi observen diversos gravats esquemàtics i, en l'altra, un relleu en forma de rostre. El 30 d'abril de 2010 fou declarat bé cultural d'interès nacional (BCIN), la màxima categoria de protecció legal del patrimoni cultural català, atorgada per la Generalitat de Catalunya.

terrani al Pla de les Pruneres.⁶⁹ Després dels treballs de neteja, restauració i estudi, realitzats al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC), el menhir retorna a Mollet. El 10 de juny de 2010, queda exposat al Jardí Literari del parc Can Mulà.

El 24 de setembre de 2022 es canvia el nom de la biblioteca, per dir-se Biblioteca Can Mulà - Jordi Solé Tura.

El 22 de gener de 2024 es formalitza el dipòsit a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA) del Fons Ramon Ros Castelló, que inclou 53 pergamins, datats entre 1282 i 1602,⁷⁰ de gran valor patrimonial i històric.

El 17 d'octubre es presenta *Can Mulà i el Secret de Mollet*, un joc de pistes de carrer amb 15 enigmes sobre la història del parc i de Mollet.

Figura 17. QR del joc *Can Mulà i el Secret de Mollet*. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

10. Conclusions

Fins al 1982, Can Mulà continuarà sent l'únic parc públic de Mollet. Això canvia, aquell mateix any, amb la inauguració del parc de l'Estació del Nord el 17 d'abril (*Informatiu Mollet*, 4, juliol 1982, p. 8) i del parc de Plana Lledó el 19 de juny (*Informatiu Mollet*, 4, juliol 1982, p. 11).

La història de can Mulà és indestriable de la família Ros i tots dos ens situen en els grans canvis i transformacions del Mollet del segle xx: el pas d'una societat agrícola a industrial, els anys de prosperitat de les dècades de 1910-1930, la Guerra Civil i la dictadura franquista, la gran crisi del tèxtil de les dècades de 1960-1970, el gran creixement migratori i urbanístic de 1965-1975, la manca alarmant de serveis i d'equipaments, els grans reptes dels primers ajuntaments democràtics...

Can Mulà és també la història d'una donació condicionada, on el context històric, la legalitat vigent i l'economia de les parts implicades en serà determinant. El litigi entre l'Administració i els propietaris estava sobre la taula des de 1961 però, a partir de 1970, entra en escena un altre factor: el tancament de la fàbrica tèxtil. La donació de la finca esdevindrà la solució i alhora la torna de l'operació urbanística que es vol impulsar en els terrenys que ocupava la fàbrica.

⁶⁹ Avui el parc de les Pruneres, on es pot veure i tocar una rèplica del menhir.

⁷⁰ Dos del segle XIII (1282 i 1297), quatre del segle XIV (1325-1364), quinze del segle XV (1403-1500), trenta del segle XVI (1506-1595), un del segle XVII (1602) i un que no s'ha pogut datar a causa del mal estat de conservació. Vegeu, en aquest mateix volum, Bertran et al. (2025) i Vilaginés (2025).

Figura 18. Planta de la finca de can Mula: 1913 i 1925. Llegendari: 1) Torre, residència de la família Ros; 2) Pati i edificis annexos (masoveria, celler, cortis, garatge, etc.); 3) Bassa i pou; 4) Piscina; 5) Pista de tennis; 6) Casa del director de la fàbrica; 7) Mur perimetral de la fàbrica; 7) Mur perimetral de la fàbrica. Font: elaboració pròpia.

Figura 19. Planta del parc segons el projecte, no materialitzat, de 1970. Llegenda: 1) Biblioteca (1990), part corresponent a l'antiga torre residencial de la família Ros; 2) Bassa i pou; 3) Llac. Planta actual del parc (2025). Llegenda: 1) Biblioteca (1990), part corresponent a l'antiga torre residencial de la família Ros; 2) Biblioteca, ampliació (1991); 3) Escultura Mollet, ciutat pública de la sardana (1992); 4) Roure del Mil·lenari (1993); 5) Nova tanca metàl·lica (2009-2010); 6) Homenatge a les víctimes dels bombardejos (2010); 7) Menhir de Mollet (2010); 8) Joc de pistes de carrer Can Mulà i el Secret de Mollet; 9) Antiga casa del director de la fàbrica, propietat privada fora del parc. Font: elaboració pròpia.

Bibliografia

- Aliguer, J. (1992). *Mollet en deute*. Impremta Francesc.
- Ansó, J. i Campoy, G. (2011). *La vida rural a Gallecs. Diataris de Joan Ros Herrero (1895-1978)*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 12.
- Arimon, G. (2015). Frederic Ros Sallent i Mollet del Vallès. *Notes*, 30, 175-192.
- Arimon, G., Bertran, J., Macià, M.C., Securún, R.M., Suárez, M.A. i Ventura, J. (2015). El tèxtil a Mollet. Orígens i singularitats. *Notes*, 30, 73-77.
- Bertran, J. (2018). El tèxtil i la pell, pilars de la industrialització de Mollet del Vallès. Dins *II Trobada d'Entitats d'Estudis del Vallès (Montmeló, 28 de febrer de 2015): El pas de la societat agrària a societat industrial al Vallès* (pp. 109-120). Barcelona, Catalunya: Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana i Institut Ramon Muntaner.
- Bertran, J. (2021). Menhir de Mollet o del Pla de les Pruneres. *Notes*, 36, 277-282.
- 92 Bertran, J., González, D. i Pérez, X. (2025). El Fons Ramon Ros Castelló (segles III-XX). Dels masos medievals a la indústria tèxtil. *Notes*, 40, 9-31.
- Boter de Palau, R. (2002). La indústria tèxtil a Mollet: la fàbrica de teixits de seda de Can Mulà. Dins *L'Abans. Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965* (pp. 470-476). Efadós.
- Carreras Candi, F. (Dir.) (1908-1918). *Geografia general de Catalunya*. Establiment Editorial de Francesc Martín.
- Estrada, J. (1961). Can Mulà de Gallecs (Mollet del Vallès). *Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers*.
- Garcia-Moreno, C. (2007). *La sardana a Mollet. Un segle d'història [inclou un DVD]*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 10.
- Garcia-Pey, E. (2001). Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 6.
- Gordi, J. i Vilaginés, J. (Coord.) (1993). *Molledo - Mollet (993-1993)*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Masats, J. (2001). *Les arrels d'Abelló*. Mediterrània.
- Mompín, J. M. (2011). La nueva piel de Can Mulà. *Paisajismo*, 44, 32-37.
- Pérez, F. (1997). *Obres completes de Vicenç Plantada 1. Cròniques i articles en La Renaixença*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 1.
- Pérez, F. (1998). *Obres completes de Vicenç Plantada 2. Monografies i altres escrits*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 2.
- Piedrafita, M. (2024). La política molletana a través de la premsa local (1909-1931). *Notes*, 39, 107-122.
- Planas, J. (1991). *Propietaris organitzats. Estudi de la Cambra Agrícola del Vallès (1901-1935)*. Ajuntament de Granollers, Col·lecció Estudis de Granollers i del Vallès Oriental, 4.
- Planas, J. (2004a). Aigua i conflicte territorial. La Junta de Defensa de les Aigües del Mogent i altres afluent del Besòs (1910-1936). *Estudis d'Història Agrària*, 17, 687-704.
- Planas, J. (2004b). De poble agrícola a ciutat industrial: els inicis de la industrialització a Mollet del Vallès. *Notes*, 19, 145-161.
- Planas, J. (Coord.) (2006). *Alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental (segle XX)*. Diccionari biogràfic. Museu de Granollers, Col·lecció Treballs del MdG, 4.
- Ros, F. (1990). Els inicis, fundació i desenvolupament de la Caixa d'Estalvis i Previsió Molletense (1907-1928 i 1940). *Notes*, 4, 107-115.
- Securún, R.M. (2015). La fàbrica de Can Mulà en el record de la gent. Mollet del Vallès, 1913-1971. *Notes*, 30, 141-156.
- Solé Tura, J. (1981). *Mollet, una mica d'història*. Gràfiques Aster.
- Solé Tura, J. (1986). *Mollet, cent vides, cent històries*. L'Aixernador, edicions argentonines.
- Solé Tura, J. (1988). *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà*. L'Aixernador, edicions argentonines.
- Valiente, M.A. (2015). *Guia de les escultures de Mollet del Vallès. Metalls, tècniques i curiositats*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 13.
- Vilaginés, J. (2025). Temps de masos, terra de masies. Estudi del Fons patrimonial Ramon Ros Castelló. Segles XIII-XVI. *Notes*, 40, 33-65.

Eines per a l'estudi demogràfic de Mollet del Vallès al segle XIX

Ramon Renedo Yanguas*

Resum: Tots som conscients de la manca de dades demogràfiques de Mollet del Vallès relatives al període immediatament posterior a la guerra de Successió i el primer terç del segle XIX. A la falta de documents propis conservats a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA) o a l'Arxiu Parroquial, s'uneix la disgregació d'altres fonts i fins i tot la seva identificació. També sabem que per a la majoria de les investigacions i recerques ens és necessari disposar, en la mesura que es pugui, de dades fiables i documentades per poder dur a terme una interpretació adequada de les condicions socials i demogràfiques en cada moment històric.

Amb aquest propòsit, l'article és una primera aportació a l'estudi demogràfic de Mollet al segle XIX com una eina oberta a ulteriors aportacions, complementacions i rectificacions que intenta ser d'utilitat per a les tasques de recerca i d'investigació demogràfica i històrica de la nostra ciutat.

Paraules clau: demografia històrica, estadística, Mollet del Vallès, segle XIX.

Tools for a 19th-century demographic study of Mollet del Vallès

Abstract: It is well known that there is a lack of demographic data for Mollet del Vallès in the period immediately following the War of the Spanish Succession and the first third of the 19th century. The lack of documents preserved in either the Mollet del Vallès historical archives (AHMVA) or in the parish archives is compounded by the loss of other sources, or difficulty even identifying them. We also know that for most research, we need to have reliable and well-documented data, as far as possible, to properly interpret the social and demographic conditions in each historical moment.

With this goal in mind, this article aims to contribute to the demographic study of Mollet in the 19th century, as a preliminary tool open to further contributions, additions and rectifications, to be used in demographic and historical research tasks related to our town.

Keywords: historical demography, statistics, Mollet del Vallès, 19th century.

*Periodista, ramon.renedoyanguas@gmail.com

Article rebut el 8 de setembre de 2024; acceptat el 23 de setembre de 2024.

Introducció

Aquest article no neix amb cap altra pretensió que la de ser un document obert a la revisió. Per tant, requereix noves incorporacions de dades gràcies a les investigacions que es realitzin en un futur per ser realment útil. Per aquest motiu, aquestes dades són una eina abans que un resultat en si mateix. L'estadística resultant és un estri que haurà de ser complementari d'altres estudis sobre taxes de nupcialitat, naixements i defuncions, moviments migratoris, taxes d'alfabetització i estructura de la població que, espero, es puguin estudiar i analitzar de manera col·lectiva a partir d'ara.

94

La necessitat de tenir unes dades demogràfiques fiables es feia evident a l'hora d'abordar l'evolució del municipi en un moment crucial de la seva història. El pas de societat rural a societat industrial es desenvoluparà en aquests anys i per entendre gran part de les decisions administratives i polítiques, i tanmateix els esdeveniments socials d'aquella època, cal parar atenció al moviment demogràfic. La destrucció de l'Arxiu Parroquial durant les jornades revolucionàries de resposta al cop d'estat militar entre juliol i agost de 1936 va provocar la desaparició de dades clau sobre casaments, natalitat i defuncions, per la qual cosa ens resulta gairebé impossible tenir sèries històriques adequades per analitzar-les.

Per aquest motiu, i fins a la data actual, les dades demogràfiques locals sobre el segle XIX depenen en la seva pràctica totalitat de diferents censos generals coneguts, començant pel de Pascual Madoz, tot i els

problemes evidents que presentava aquest cens, com tindrem ocasió de comentar més endavant. La sèrie temporal disponible era petita, amb molts anys de diferència entre els anys amb dades, per la qual cosa oferiria unes informacions que si bé demostraven la lenta evolució demogràfica molletana, resultaven massa generalistes. La sospita que aquesta imatge global podia estar no errada, però sí desenfocada, mancada de la nitidesa necessària per constituir una eina adequada per a la investigació històrica, es feia cada cop més evident. La incorporació de les noves fonts que es presenten aquí i la consegüent ampliació de la sèrie estadística amb més precisió de les dades de creixement demogràfic demostren fins a quin punt era necessari afinar les estadístiques per poder abordar la història local d'aquell segle.

La nova sèrie conté dades relatives als anys 1716, 1787, 1819, 1826, 1846, 1848, 1850, 1853, 1857, 1858, 1860, 1871, 1877, 1887, 1891 i 1898 procedents tant de fonts ja conegudes com de noves que hem pogut identificar darrerament. L'article inclou dades sobre els primers anys del segle XX –igual que les dades corresponents al segle XVIII– per a una millor visualització gràfica del període que ens interessa i per facilitar la comprensió de l'evolució (l'abans i el després). Hom observarà que hi ha dades molt agrupades a uns anys. Així, entre 1846 i 1860 disposem de 7 dades i a partir de 1887 en endavant també comptem amb força informació i molt més exacta. Ara bé, en els períodes 1787-1819, 1826-1846 i 1860-1871 hi ha buits im-

portants, respectivament, 32, 20 i 11 anys sense cap referència. La recerca de dades d'aquests períodes continua oberta.

Identificació i anàlisi crítica de les noves fonts

Anteriorment s'advertia que, a diferència d'altres autors, no utilitzaré el cens de Madoz (1845-1850) i el substituiré pel d'Elías (1848-1850). La raó és que, com bé afirmen molts historiadors, les xifres de Madoz resulten clarament qüestionables en el seu conjunt. Veurem el perquè d'aquesta afirmació. Madoz atribueix per a l'any 1848 la quantitat de 711 "almas" per a Mollet. Si tenim en compte que el 1850 –tan sols dos anys després– es parla d'un cens de 1.500 habitants, un simple càlcul ens diria que la taxa de creixement anual acumulat seria de +45,25 %. Per si sola, aquesta dada ens hauria de fer desconfiar de l'exactitud del que ens presenta Madoz. No hi ha cap raó econòmica, ni a Mollet ni a la província de Barcelona ni a Catalunya, que justifiqui una explosió demogràfica d'aquesta magnitud. Ni les capacitats productives molletanes en aquells dos anys podien assumir un creixement natural de la població tan enorme ni hi ha dades que permetin deduir l'arribada d'una allau migratòria pròpia de la febre d'or nord-americana de finals del XIX o similar a les experimentades per la població xinesa o índia a l'actualitat.¹ Una vegada descartada aquesta improbabilitat, no puc fer altra cosa que obviar el cens de Madoz.

Aquesta incongruència del cens de Madoz no afecta únicament la nostra població. Al contrari, és substancial a totes les dades del conjunt del seu *Diccionario geográfico...* (Madoz, 1845-1850) i ha estat assenyalada per un gran nombre d'investigacions recents. L'error conceptual bàsic de Madoz va ser la mateixa manera d'accedir a les dades de població. Les contribucions territorials municipals es calculaven sobre la quantitat de població, augmentant les taxes com més gran era el nombre d'habitants. Els agents ministerials enviats per Madoz demanaven als ajuntaments la xifra d'habitants per al càlcul dels impostos. Òbviament, eren molts els municipis que rebaixaven aquesta xifra com una manera d'evitar gravàmens ja de per si onerosos, per tal de protegir tant els propietaris de terres –que coincidien amb els membres dels consistoris– com la resta de vilatans.

Quant a la resta de fonts, si bé no plantegen tants problemes de credibilitat com l'anteriorment citada, les hem d'acollir amb prudència. Lògicament, en el passat, les fonts d'informació per obtenir dades estadístiques absolutament fiables sobre població podien contenir errors, tant en la manera d'obtenir-les com a l'hora de transcriure i transmetre les informacions. Per tant, i d'una manera personal, em permeto considerar-les una bona aproximació a la realitat abans que una dada absoluta. Hi afegeixo que del càlcul de les taxes de creixement

¹ Per a una crítica i explicació sobre les incongruències de les dades del cens de Madoz, vegeu Martín García (2018).

anual acumulat (TCAA)² podem observar unes dades que conformen un conjunt coherent de percentatges. Al meu parer, això atorga un raonable indicatiu de credibilitat a les noves fonts. Tampoc no podem descartar simples equivocacions no intencionades d'aquests censos. En tot cas, les desviacions esmentades no resulten tan escandaloses com les provocades per Madoz.

96

Les noves fonts identificades estan constituïdes per un grup molt heterogeni que inclou diccionaris geogràfics, promptuaris, documents administratius i censos electorals (en eleccions on calia escollir un diputat per nombre d'habitants) disperses en publicacions diverses que recentment es troben digitalitzades i disponibles. Aquesta heterogeneïtat és fruit de les diferents entitats o administracions que realitzen la recollida de dades i els seus propòsits. En paral·lel, la professionalització de la burocràcia a diferents nivells, des del secretari municipal fins als ens administratius provincials, regionals i estatals al llarg del segle XIX, ens inclina a acceptar també una millora de la recollida de dades i una minimització —que no desaparició— dels errors de registre. També els ajuntaments tenien menys necessitat de falsejar les dades demogràfiques, ja que d'aquestes depenien certs privilegis com, per exemple, la presència de mestres per a les escoles públiques de nens i nenes, tenir escorxador municipal, disposar de força pública com ara carrabiners i

el prestigi dels càrrecs públics. Passar de “poble” a “vila” augmentava la importància dels membres del consistori dins l'engranatge polític i administratiu. Hem de donar un vot de confiança a la versemblança de les dades, si no ho podem fer a la seva absoluta credibilitat.

En alguns casos, s'ha fet un càlcul aproximat a partir de les dades generals, especialment amb les anteriors a 1850. Quan un document era anterior a la separació de Parets, el 1848, s'hi ha aplicat el percentatge de població proporcional a Mollet, el 55 % de tota la població registrada, i excepcionalment s'ha adjudicat un xifra prudent de familiars per cap de família. Aquesta discrecionalitat afegeix incertesa sobre la validesa de la xifra; si m'he decidit a acceptar-la com a representativa és perquè resultava homogènia amb la resta de dades i no hi apareixien distorsions fora de lògica. En altres casos, les dades són extraordinàriament precises. Per exemple, al *Nomenclátor de los pueblos de España*, de 1858, hi llegim: “Mollet (villa): 250 vecinos y 1.247 almas; Gallecs (pueblo) 24 vecinos y 129 almas. (...) Parets (villa) 191 vecinos y 900 almas” (Comisión de Estadística General del Reino, 1858, p. 124).

Aquesta proporció indica una grandària familiar *grasso modo* de gairebé 5 persones per família a Mollet, 5,4 membres per família a Gallecs i 4,7 membres per família a Parets, i ens documenta l'estructura familiar directa en aquestes pobla-

² El model geomètric de població es calcula amb la fórmula $TCAA = (n \sqrt{\frac{P_f}{P_i}}) - 1$, on TCAA és la taxa de creixement anual acumulat; n és el nombre d'anys; P_f, la Població final i P_i és la població inicial.

cions, de la qual es podran deduir les anàlisis adequades. Contrasta aquest nomenclàtor amb les dades proporcionades per l'anterior de 1857 i no pas per la disparitat, sinó perquè només es diferencia en un únic dígit. Això significaria, excepte per un error de les dades de 1857, que el creixement natural de la població va ser realment magre però que resulta congruent amb el període de crisi demogràfica que pateix el municipi. L'altra possibilitat és que la xifra proporcionada pel nomenclàtor sigui anterior a l'any d'edició i que correspongui en realitat al 1856. En qualsevol cas, si mantinc aquest punt és per no menystenir una dada que, tot i

ser confusa, por tenir la seva explicació a falta d'informació més aclaridora.

Altres fonts, com els anuaris comercials i guies, ofereixen una credibilitat interessant, ja que la font utilitzada pels redactors era proporcionada pel mateix secretari municipal. Miquel Vilanova va enviar a una editorial barcelonesa informació estadística i també una llista amb els noms dels grans propietaris i comerciants. El menyspreu a la protecció de dades practicat llavors ofereix un document d'excel·lent valor històric per als investigadors.

En aquesta taula hi ha la relació de les 11 noves fonts, per ordre cronològic:

Font	Típus de dades
Taverner (1716)	Extrapolació
Munárriz (1821)	Extrapolació
Miñano (1827)	Dades directes
Miracle (1835)	Dades directes
Cens electoral del districte de Granollers (1846) ³	Dades directes
Elías (1848)	Dades directes
Comisión de Estadística General del Reino (1858)	Dades directes
Salces (1858)	Dades directes
Gil (1871)	Dades directes
Riera (1896-1908)	Dades directes
Ministerio de Gobernación Estadística de los Municipios (1902)	Dades directes

³ Publicat en diferents diaris de l'època, com és el cas de l'edició del 25 de juliol de 1846 d'El Heraldo (Madrid).

Una primera anàlisi entre aquests noves dades i les ja existents permet establir l'evolució següent per al període 1716-1930:

Any	Habitants	TCAA (%)	Font
1716	260		Taverner (1716)
1797	422	+0,78	
1819	603	+1,64	Munárriz (1821)
1826	670	+1,52	Miñano (1827)
1835	741	+1,13	Miracle (1835)
1846	1.041	+2,04	Cens electoral del districte de Granollers (1846)
1848	1.160	+3,85	Elías (1848)
1850	1.500	+13,71	Arimon (2014)
1853	1.400	-2,27	Arimon (2014)
1857	1.375	-0,45	
1858	1.376	+0,07	Comisión de Estadística General del Reino (1858) i Salces (1858)
1860	1.480	+3,71	Garrabou et al. (2007)
1871	1.600	+0,71	Gil (1871)
1877	1.706	+1,07	
1887	2.056	+1,88	
1891	1.809	-3,15	Acta del ple municipal de 15/03/1891
1898	2.050	+1,80	Riera (1896-1908)
1900	2.130	+1,93	
1902	2.138	+0,19	Ministerio de Gobernación Estadística de los Municipios (1902)
1905	2.188	+0,77	Riera (1896-1908)
1920	3.752	+3,66	
1930	5.527	+3,95	

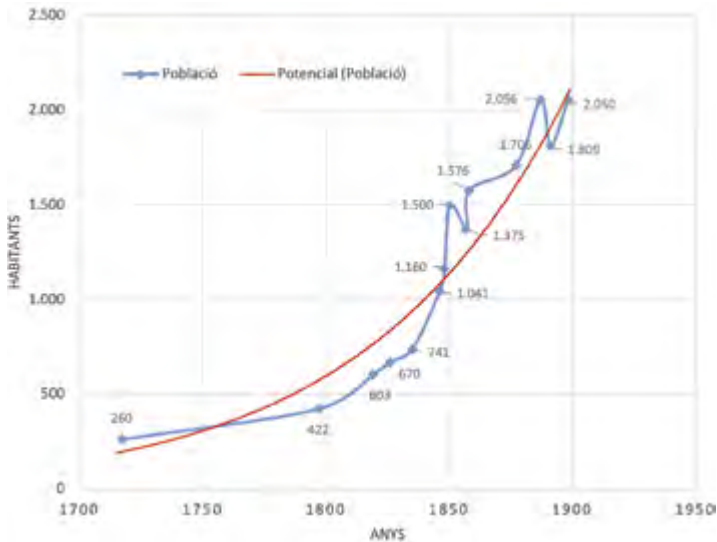

Figura 1. Evolució de la població a Mollet del Vallès durant el període 1716-1898. Font: elaboració pròpia.

L'estat actual de les dades disponibles no permet diferenciar entre creixement natural i creixement per moviment migratori excepte en dos moments molt concrets que seran comentats aquí. Aquesta mancança condiciona la lectura de les dades i els historiadors que decideixin utilitzar-les en les seves investigacions cal que ho tinguin en compte. Aquest condicionant es relaciona amb la mateixa naturalesa de les dades obtingudes i presentades.

La figura 1 ens proporciona algunes dades interessants de manera visual i ràpida. El creixement demogràfic mostra una situació típica de la societat rural, amb un creixement baix que va accelerant-se a mesura que se superen les crisis agràries. El creixement s'incrementa coincidint amb la primera industrialització i continua activament a partir de la segona etapa de la industrialització. En altres paraules, fan falta prop

de cent anys perquè la població de Mollet es multipliqui per dos entre 1716 i algun moment anterior a 1820. La població tornarà a doblar el seu nombre en 38 anys (entre 1810 i 1848, aproximadament) malgrat les epidèmies i les guerres i tornarà a doblar els habitants entre aquest any i 1891, el que representa un període de 45 anys. Entre 1891 i 1920 —en només 29 anys— la població torna a duplicar-se àmpliament. Per què es produeix un alentiment entre 1848 i 1891, uns anys que eren favorables al creixement? Si observem la figura 1 veurem que entre 1850 i 1857 hi ha una pèrdua de població de prop del 8%. Malgrat l'arribada del ferrocarril (1854), que hauria d'haver ajudat a l'augment o si més no a conservar la població, Mollet perd habitants. O ens trobem davant d'un error en les xifres conegudes o hi ha d'haver factors que expliquin el falta-

baix. Possiblement, la resposta ens la dona la premsa del moment: es parla d'anys de sequera i males collites que varen provocar la crisi. El 1854 el còlera s'estén per Barcelona i es provoca una fugida en massa de la capital, que estén la malaltia. No tenim cap dada sobre la incidència a la localitat. Sens dubte, l'existència de llocs insalubres i d'aigües estancades devia afavorir l'epidèmia malgrat fer-se algunes millores higièniques en la població, com el trasllat del cementiri de la sagrera de l'església a la seva ubicació actual, el 1853.

Una altra hipòtesi és si el ferrocarril va servir, precisament, per facilitar l'emigració dels molletans cap a Barcelona, Sabadell o altres localitats que instal·laven fàbriques amb màquines de vapor, reubicant els aturats molletans que quedaven sense feina agrícola.

Aquesta pèrdua de població va trencar completament la tendència alcista, el que explicaria el retrocés demogràfic i l'alentiment del ritme de creixement posterior. Mollet "exporta" població en edat fèrtil i segurament això comportava un descens de la taxa de nupcialitat i de naixements, amb efectes negatius a llarg termini en l'aspecte demogràfic. El segon trencament es produeix entre 1891 i 1898. Novament, una crisi agrícola és la causant d'una pèrdua calculada en

el 12 % de la població. La fil·loxera i la sequera expliquen en aquest cas l'atur entre els peons agrícoles. Ni les obres públiques de carreteres (a Moià, a Badalona) ni les fàbriques poden absorbir els aturats, que opten novament per l'emigració. Les mateixes actes municipals avalen aquesta hipòtesi.⁴ Les xifres ens indiquen, doncs, que ens trobem davant de dues crisis demogràfiques locals.⁵ Tot i que es definia tradicionalment la crisi demogràfica com una crisi de mortalitat o de natalitat, en el context d'una societat en procés d'industrialització també cal incorporar el moviment migratori en el concepte. Una població pot augmentar el nombre d'habitants si la instal·lació de factories atreu treballadors d'altres municipis o comarques. Igualment, els pot perdre si aquestes fàbriques no funcionen o entren en crisi. L'existència d'aquestes sembla indicar que a Mollet es van superposar els efectes d'una industrialització precària combinats amb els efectes de la crisi agrícola, que va generar un moviment demogràfic d'acordi. Per aquest motiu, a uns increments moderats de població hi segueixen unes caigudes tan importants com les descrites. L'aparició d'un atur elevat en moments puntuals explica la creació d'obra pública per donar feina a la població aturada local i nouvinguda, però segurament no

⁴ Degut a la manca d'actes municipals conservades del període 1851-1868, no tenim informació de primera mà sobre aquesta primera crisi demogràfica.

⁵ No es tracta d'un estancament, ja que aquest significa un creixement o decrement proper al 0 % continuat en el temps durant un període extens. Més aviat, la variació, calculada de manera aritmètica o logarítmica, mostra un descens abrupte i significativament més gran que zero i els seus efectes s'estenen durant un període significatiu, que com els casos que examinem significa una pèrdua real de població, no el seu estancament.

va ser suficient per mantenir estable la població molletana.

És lícit i necessari preguntar si aquestes dades són fiables. Les TCAA calculades ens permeten observar que les dades de creixement resulten prou homogènies i coherents. Mostren un creixement que oscil·la entre baix i moderat en la major part del període estudiat. Si el comparem amb les estadístiques de la província de Barcelona i el Vallès Oriental al segle XIX (figura 2) no s'hi observen discrepàncies significatives però sí singularitats locals, la qual cosa és completament lògica, d'altra banda. La comarca observa un estancament de població entre 1860 i 1900, a què les crisis demogràfiques molletanes no deuen ser pas alienes, juntament amb l'emigració dels pobles petits cap a la capital vallesana i Barcelona. Mollet constituïa un dels principals nuclis de població del Vallès i qualsevol factor demogràfic intern afectaria necessàriament el conjunt comarcal. Sembla obvi assenyalar que les noves fonts identificades també contenen dades relatives a la resta de municipis i els investigadors tenen ara la possibilitat d'actualitzar l'estadística amb dades homogènies per al conjunt del territori. Tal com assegura el professor Ferrer Alòs (2020), és un lloc comú acceptat que entre 1780 i 1860 Catalunya duplica la seva població. Per al cas de Mollet, aquesta afirmació es queda curta; ara bé, si examinem les dues dades corresponents al segle XVIII, 1717 i 1797, veiem que el creixement molletà és pràcticament idèntic percentualment al del

conjunt de Catalunya (Ferrer Alòs, 2020, p. 171) per al mateix període de temps: un 62,3 % local i el 63 % el general calculat per al país. Les dades de població estimades per al 1716 a partir de la descripció de Taverner (1716) semblen, doncs, prou versemblants.

Les dades del creixement entre 1860 i 1871 poden estar relacionades amb l'arribada de treballadors masculins des d'altres comarques catalanes o d'Aragó i el País Valencià atrets per les noves zones industrials i obres públiques properes a Barcelona (Valverde i Navarro, 1999, p. 11), per exemple, la construcció de la línia de ferrocarril Mollet-Caldes i diverses carreteres com les de Moià i Badalona, que necessitaven quadrilles d'obres molt extenses. Però els immigrants i els emigrats no devien ser un fenomen nou per als molletans. Casos extrems, recollits per Diego Sola (2019), són els de dos molletans emigrats a les colònies americanes, Montevideo i Santiago de Cuba, el 1804 i el 1819. En el primer cas, Isidre Lladó, de 42 anys, s'instal·larà a la ciutat uruguaiana per realitzar transaccions comercials. En el segon cas, també és una raó comercial, però el que crida l'atenció és la procedència del jove emigrat, Santiago Vilar Parera, orfe de 18 anys i nascut al llogarret de Sant Esteve de la Costa (Fogars de Montclús, Vallès Oriental), acollit a Mollet pel rector provincial i protegit o patrocinat per un comerciant granollerí.⁶ Possiblement es tracti d'un orfe de la guerra del Francès. Les circumstàncies de la seva arribada a Mollet ens

⁶ Consell d'Índies, signatura d'ultramar 337, núm. 16, de 22 de febrer de 1819.

són desconegudes. També observem, a partir de la dècada de 1830, l'arribada d'homes procedents de Vic i d'altres municipis catalans per treballar com a secretaris municipals, farmacèutics,⁷ mestres, etc., i la marxa cap a Barcelona de dones joves per servir o fer de mainaderes a cases de la capital. Això apunta que el desequilibri entre homes i dones (favorable als primers), calculat per Valverde i Navarro (1999) per al conjunt comarcal, també es produïa a Mollet tot i que és difícil de quantificar amb les informacions disponibles actuals. Aquesta incipient migració s'incrementarà posteriorment, però ens situa els orígens d'aquest fenomen social ja en els primers anys del segle XIX. Això ens demostra que la societat molletana era força més permeable en aquest segle del que pensem.

Caldrà completar l'estadística crua amb altres fonts que proporcionen dades demogràfiques directes. Per exemple, sabem gràcies a un in-

forme oficial del metge J. Mercadal Martín que l'epidèmia de còlera de 1885 només va provocar dos morts entre els encomanats, que arribaren a ser el 0,11 % de la població (Mercadal, 1886). L'epidèmia d'aquell any no va significar cap cop demogràfic. Alhora, aquesta informació demostra que les mesures higièniques adoptades per la Junta de Sanitat de Mollet, dirigida pels metges locals, van resultar extraordinàriament eficaces per reduir la mortalitat. També són un indicatiu de les condicions de vida dels molletans quant a les millores en l'alimentació i la salubritat, especialment per la creació de clavegueram, el control sobre pous, fosses sèptiques i aigües negres i l'atenció mèdica a càrrec de l'Ajuntament dels malalts sense recursos, transeünts i pidolaires.

El 1891 el mateix Ajuntament dona les dades de la crisi demogràfica: el cens de població de dret estableix un total de 2.056 habitants, dels quals 44 viuen fora de

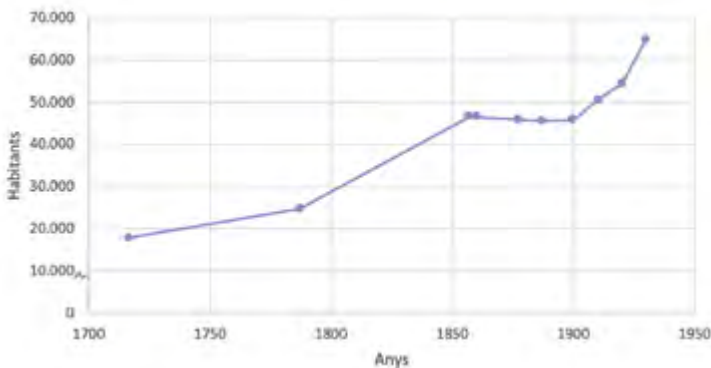

Figura 2. Evolució de la població al Vallès Oriental durant el període 1716-1930. Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

⁷ Llorenç Garcia, barceloní de 38 anys, arribat el 1835 com a nou farmacèutic, es convertirà, un any després, en secretari municipal. Acta del ple municipal de 16/10/1836.

Mollet (Parets, Sant Fost o Barcelona, preferentment) però –i això és rellevant– s'assenyala a l'acta municipal que manquen 65 veïns (caps de família) per l'“emigración de varios vecinos por la falta de trabajo y la miseria”.⁸ Atribuïnt de manera conservadora una mitjana de 3,1 persones per família en un context de forta crisi econòmica per la fil·loxera, podem calcular una pèrdua de 203 habitants com a mínim. Aquesta xifra no es recuperarà fins a l'any 1898, quan la població arriba als mateixos nivells de 1887.

Conclusions

Degut al caràcter d'aquesta presentació de dades en brut i de noves fonts amb el propòsit de posar-les a disposició de tothom per ser completades, discutides i utilitzades lliurement, obriré aquest apartat de conclusions amb algunes recomanacions. Deixo constància, abans que res, que aquesta sèrie actualitzada ens ha permès dues coses: la identificació, quantificació i durada de com a mínim dues crisis demogràfiques, d'una banda, i la sospita de l'aparició de les primeres onades migratòries cap a les dècades de 1860 i 1870, de l'altra.

La primera recomanació que em permeto fer és utilitzar la nova sèrie amb prudència tot esperant que les noves investigacions corroborin o desestimïn les dades obtingudes. Aquesta sèrie resultarà més útil si es consideren com a tendències demogràfiques abans que com a fets absoluts.

Un altre aspecte que mereix la nostra atenció seria aproximar-nos

a les taxes de naixements que ens proporcionen uns documents que fins ara han passat desapercibuts: les llistes de les lleves militars. En efecte, i degut a la necessitat de soldats, la burocràcia cívica militar ens ofereix en aquestes llistes una informació parcial però amb immenses possibilitats. Sabem amb força exactitud el nombre de naixements en anys concrets, les mides, professions, alfabetització i malalties o defectes físics dels homes joves molletans. Les al·legacions presentades ens informen de taxes de mortalitat infantil o juvenil o canvis de residència. Tot i que representen només el 50 % de la població, són un excel·lent indicador sociodemogràfic de gran valor ja que no disposem d'altres dades com ara els batejos o defuncions per a aquells anys.

D'altra banda, seria recomanable el buidatge de les llistes dels padrons d'habitants disponibles corresponents al segle XIX, bàsic per al sistema de taxes per cèdules personals. Aquest buidatge ens hauria de permetre confeccionar la piràmide de població per gènere i edat; obtenir taxes exactes d'alfabetització, situació laboral, tipus de professió, origen en el cas de nouvinguts, estat civil, edat nupcial i estructura familiar de manera gairebé quirúrgica per a anys molt concrets. També proporcionaria dades que ens permetin conèixer la densitat de població en els diversos nuclis urbans que es van conformant.

Sens dubte, les dades aquí presentades resulten primàries i insuficients per força. Tot i així, presenten

⁸ Acta del ple municipal del 15/03/1891.

una millora respecte de les dades precedents, ja que ofereixen una imatge més continuada de l'evolució demogràfica i quantifiquen fenòmens que fins ara havien estat ignorats, com les dues crisis demogràfiques esmentades i que permet presentar noves hipòtesis de treball per a futures investigacions. Si aquesta sèrie estadística ens permet

avançar en el coneixement històric i social de la nostra ciutat, és una possibilitat que queda en mans dels investigadors fer-la realitat. Tant de bo tinguéssim la mateixa sort de tenir una col·lecció de dades semblant per al segle XVIII i anteriors per completar la història demogràfica. De moment, amb els que tenim ara, la feina ja és prou desafiant.

Bibliografia

- 104 Arimon, G. (2014). Vicenç Ros Cruselles, “el Pillo”, jornalero i insubmis. *Notes*, 29, pp. 59-68.
- Comisión de Estadística General del Reino (1858). *Nomenclátor de los pueblos de España*. Imprenta Nacional.
- Elías, J.A. (1848-1850). *Atlas geográfico, histórico y estadístico de España y sus posesiones de Ultramar*. Imprenta Hispana.
- Ferrer Alòs, L. (2020). Migracions estacionals i definitives a la Catalunya del segle XIX. Quan els pagesos i altres van començar a anar a viure a ciutat. Dins J. Bargalló, J. Calvet, N. Carreras, L. Cortès-Braña, L. Ferrer, A. González, T. Ibars i M. Rodrigo (Coord.) *Fenòmens migratoris a Catalunya segles XIX i XX*. Silva Editorial.
- Garrabou, R., Cussó, X., i Tello, E. (2007). La persistència de conreu de cereals a la província de Barcelona a mitjan segle XIX. *Estudis d'Història Agrària*, 20, 165-221.
- Gil, J. (1871). *Excursión de Barcelona a Gerona y viceversa por el ferrocarril*. Imprenta de Narciso Ramírez y Cía.
- Madoz, P. (1845-1850). *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. 16 volums. Establecimiento tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti.
- Martín García, J.J. (2018, 24 juny). “Mintiendo más que hablando”. La imposible población del Diccionario de Madoz. Blog UBU Investiga. Universidad de Burgos. Recuperat 12 juliol 2023, de <https://ubuinvestiga.es/mintiendo-mas-que-hablandola-imposible-poblacion-del-diccionario-de-madoz/>
- Mercadal, J. (1886, 31 agost). Datos estadísticos relativos a la epidemia de cólera en España en 1885. Província de Barcelona. *Gaceta Médica Catalana*, 9(16).
- Ministerio de Gobernación Estadística de los Municipios (1902). Madrid: [s.n.] (Hijos de J.A. García).
- Miñano, S. (1827). *Diccionario geográfico-estadístico de España y Portugal*. Tomo VI (MEN-PES). Imprenta de Pierart-Peralta.
- Miracle, R. (1835). *Prontuario manual de la Provincia de Barcelona*. Imprenta de Tomas Gaspar.
- Munárriz, J.M. (1821). *Gobierno Político Superior de Cataluña*. Sección del Gobierno Político. Circular.
- Riera, E. (1896-1908). *Anuario Riera*.
- Salces, A. (1858). *Noticia estadística de todos los pueblos que componen la provincia de Barcelona*.
- Sancho, S. i Ros, C. (1996). Dinámica demográfica y diferenciación territorial: Cataluña en 1860. *Papers de Demografia*, 110, 1-25.
- Sola, D. (2019). Vallesans a la carrera d'Índies (1783-1830). *Ponències*, 23, 161-172.
- Taverner, O. (1716). *Corregimiento de Mataró* [descripció manuscrita del mapa].
- Valverde, S. S. I.; Navarro, C. R. (1999). *Dinámica demográfica y diferenciación territorial: Cataluña en 1860*. <https://ddd.uab.cat/record/190532>

Vicenç Corominas i Pi. Passió per la sardana

Oriol Fort i Marrugat*

Resum: Aquest article està elaborat, entre altres fonts, a partir de la transcripció dels moments més significatius que van anar aflorant en les diverses converses que vaig tenir amb el compositor de sardanes molletà Vicenç Corominas i Pi (1926-2024). Unes primeres trobades entre 1993 i 1994, com a regidor de Cultura de Mollet del Vallès, en relació amb el poema de Joan Ambròs i Lloreda Mollet del Vallès (himne) que Corominas va musicar i que es va convertir en l'himne oficial de la ciutat i, més tard, diverses reunions els anys 2016, 2019, 2023 i 2024 fetes com a membre del Centre d'Estudis Molletans, amb interès de recerca i divulgació del treball musical de Corominas com a personalitat cultural de la història molletana. Converses amb ell, amb familiars i amics i, també, recopilació d'informació del Fons Joan Ambròs i Lloreda, de premsa, de revistes, de llibres i d'altres orígens, amb la voluntat d'atènyer una precisa informació per a la redacció d'aquest article, que té com a finalitat fer un breu recorregut per la seva vida, donar testimoni de l'extensíssima creació musical –so-

bretot sardanística— i retre-li un necessari homenatge com a persona, com a músic i com a molletà.

Paraules clau: cobla, himne, Joan Ambròs i Lloreda, Mollet del Vallès, música, orquestra, sardana, saxo, Societat Coral El Clavell, Vicenç Corominas i Pi.

Vicenç Corominas i Pi. A passion for the sardana

Summary: This article was written based on transcripts of the most interesting excerpts from a number of conversations I had with the Mollet-based sardana composer Vicenç Corominas i Pi (1926-2024). This includes some initial encounters between 1993 and 1994, in my capacity as Mollet del Vallès Councillor for Culture, in relation to the poem by Joan Ambròs i Lloreda Mollet del Vallès (ode). Corominas set the poem to music, and it went on to become the town's official anthem. We later met on several occasions in 2016, 2019, 2023 and 2024, in my capacity as member of the Centre for Mollet del Vallès Studies, as I was interested in researching and publicising Corominas' musical oeuvre given his status as a key cultural figure in the history of Mollet del Vallès. Conversations with Vicenç, with his friends and family, a compilation of information from the Joan Ambròs i Lloreda Fund, excerpts from

105

*Humanitòleg, oriol.fort@hotmail.com

Article rebut el 8 de setembre de 2024; acceptat el 16 de setembre de 2024.

the press, magazines, books and other sources were all used to provide accurate information to write this article, which aims to take a brief look at his life, and acts as a testimonial to his extensive musical creations—especially in terms of the sardana—while paying him

a well-deserved tribute as a person, a musician and a Mollet native.

Keywords: Coblà, anthem, Joan Ambròs i Lloreda, Mollet del Vallès, music, orchestra, sardana, saxophone, Societat Coral El Clavell, Vicenç Corominas i Pi.

Introducció

Entrevista d'Anna Mir a Mollet a mà, setembre 2023: **“I si li haguessin dit de dedicar-se només a la música? Si m’haguessin dit: ‘Ho pots deixar tot i només fer música’, ho hauria fet.”**

Probablement, sense el poema Mollet del Vallès (himne), sense el seu autor, Joan Ambròs i Lloreda, i sense el músic que li donà el cant, Vicenç Corominas i Pi (1926-2024), bona part de la meua comprensió del “molletanisme” no hauria estat possible. Esmento “molletanisme” perquè la dedicació a la recerca, a l’aproximació i al coneixement d’Ambròs i de Corominas ha sobrepassat allò purament intel·lectual, cultural, per fer-me immersir en allò social i sentit, en allò identitari, en allò que converteix la cultura en eina d’humanisme, en camí per esdevenir certament humans universals i locals.

Cal afirmar-ho: l’himne de Mollet ens mostra allò que podria ser l’essència del “molletanisme”. L’essència del ser i del voler ser col·lectivament ciutadans amarats

Figura 1. Sardanes de Vicenç Corominas (2007), disc amb la Coblà Jovenívola de Sabadell (2007). Font: revista *Enderrock*.

per l’esperit republicà que sintetitzen les paraules llibertat, igualtat i fraternitat, tan properes al lema dels Cors de Clavé “progrés, virtut i amor” que, a través de l’himne i de la Medalla de la Ciutat¹ esdevenen, també, el lema de Mollet del Vallès.

Joan Ambròs i Vicenç Corominas, poesia i música, estaran per sempre units no només per un

¹ La Medalla de la Ciutat és un reconeixement al prestigi professional i al “molletanisme” de molletans il·lustres. Han obtingut aquesta distinció el farmacòleg Josep M. Suñé i Arbussà (Mollet del Vallès, 1929 – Barcelona, 2017), el polític i jurista Jordi Solé Tura (Mollet del Vallès, 1930 – Barcelona, 2009), el pintor i col·leccionista Joan Abelló i Prat (Mollet del Vallès, 1922 – Barcelona, 2008), el músic i compositor Josep Solà i Sánchez (Mollet del Vallès, 1930 – Barcelona, 2009) i l’actor Josep M. Pou i Serra (Mollet del Vallès, 1944).

himne, també i ben profundament per una entitat a què tots dos van pertànyer i que és, joiosament, la veu de l'himne de Mollet: la Societat Coral El Clavell.

Corominas va morir el 18 de gener de 2024, als 97 anys, després d'uns mesos de lluita serena i ferma contra una malaltia implacable. La meva darrera trobada amb ell va ser poc abans, el 5 de desembre de 2023.

Un record emotiu, indissoluble malgrat la presència inclement d'allò cruel que no hi és però que se sent: la presència implacable de "la dama de l'alba" enmig de la boira d'aquell voler estar bé, voler gaudir de la mirada, de la paraula, de les notes de Corominas que ja per sempre seran harmòniques.

El 19 de gener de 2024 havia d'anar a casa seva a la trobada que quasi cada divendres feia amb els seus amics Jaume Boix i Secundino Nofrerias, Tino. Ja no va poder ser. Ens vam trobar, el dia 19, però no pas a casa del mestre Corominas per parlar de sardanes i de música, sinó al luctuós espai dels comiats per sempre, on els records i els silencis omplen l'estada.

Aquest article està impregnat per la sensació persistent de dolor per no haver-me acomiadat d'ell amb paraules públiques a l'església de Sant Vicenç, quan el funeral. A voltes, la veu només es vol expressar en silenci. Confio que Vicenç m'ho hagi perdonat.

Vull agrair molt profundament les converses amb Jaume i Joan Codina, Jaume Boix, Tino Nofrerias, Glòria Cámara i Maria Àngels, Joan i Pere Corominas Bartalot que tant m'han ajudat a tenir una imatge transparent, humana, cultural,

social i familiar del mestre Corominas.

També vull fer un agraïment a la revista *Mollet a mà* per permetre'm publicar l'excel·lent entrevista a Corominas, feta per Anna Mir Guinjoan, que figura com a Annex.

Figura 2. Vicenç Corominas i Anna Bartalot a Mollet, dècada de 1940. Font: Família Corominas Bartalot.

Figura 3. Maria Àngels, Pere i Joan Corominas Bartalot, dècada de 1960. Font: Família Corominas Bartalot.

Família, escola i treball

Vicenç Corominas i Pi, fill de Pere Corominas i Falguera (*Peret Valeta*) i Àngela Pi i Galí, va néixer a Mollet del Vallès el 24 de setembre de 1926, a Can Valeta, allà a la part de dalt del carrer del Comte d'Urgell. Va tenir una germana, Maria. Una família modesta, senzilla, treballadora: els de Can Valeta o Ca la Valeta. El pare treballava a Mollet, a "les moles", transformant a cops d'eina, de força i de precisió les grans pedres que esdevenien la peça imprescindible per als molins, per moldre els cereals. Feia de pagès, com quasi tothom, per poder tenir la collita pròpia del més imprescindible.

Escriu Consol Garcia-Moreno (2007):

108

La infància i l'adolescència del mestre Corominas reberen l'impacte demolidor de la Guerra Civil; l'afectà sobretot en la seva trajectòria escolar, interrompuda quan tenia tot just deu anys. Acabada la guerra, ja no tornà mai més a estudi. Als quinze anys entrà a treballar a Can Mulà, i era després de la jornada de treball que podia dedicar hores a la música, el seu *hobby* (pp. 270-271).

Joan Solé Tura ens en dona una altra visió:

De petit anà al col·legi per a la mainada de la Rosa de Cal Nuvi, al carrer del Sol, senzillament perquè era un indret prop de casa seva, però quan ja estigué en condicions d'aprendre alguna cosa, deixà de jugar amb la sorra i els seus companys d'infància, per anar als Col·legis Nous; primer, amb el senyor

Masclans, després, amb el senyor Vigo (...), en Sissó i finalment el senyor Coll (...). També anà un temps a l'Acadèmia del senyor Ninou a la plaça Mercadal (...).

Però una vegada en disposició d'entrar a treballar i aprendre un ofici (...) en Vicenç es col·loca d'aprenent de barber a Cal Gómez de la plaça i, entre ensabonada i algun tempteig amb la navalla per afaitar un sofert client, arriba als quinze anys la possibilitat d'entrar a treballar al tint de Can Mulà: el noi no s'ho pensa dues vegades. Endemés, en Jaume (*el Xiconet*) era un bon encarregat i el jornal bastant millor que fent de barber (*Solé Tura*, 1986, pp. 202-203).

D'acord amb les seves paraules en la trobada del 5 de desembre de 2023, va anar a treballar a Cal Gómez, la barberia de la plaça de l'Ajuntament,² a instàncies del seu pare, que no volia que Vicenç voltés pels carrers quan no podia anar a l'escola perquè estava tancada per por als bombardejos durant la Guerra Civil. A Vicenç a voltes li calia fer servir un tamboret per poder arribar a remullar la barba del client.

Més tard, quan tenia 14 o 15 anys, va treballar un o dos anys de manobra i de paleta, i més tard fou quan va entrar a la fàbrica tèxtil de Can Mulà on treballava la seva mare. Ell va entrar al tint, però la seva mare volia que arribés a ser contramestre. El mestre Corominas recordava:

A Can Mulà plegàvem a les 5 i 20 i aleshores anava a tocar un piano de lloguer que teníem a casa. Ens

² Es refereix a la plaça de Prat de la Riba, on hi ha l'Ajuntament Vell.

costava 12 pessetes al mes. A les 7, la noia que a mi m'agradava sortia d'on anava a aprendre a brodar. A tres quarts de 7 jo anava a esperar-la. Això feia que estudiés poc piano i el vaig deixar. Ja no vaig agafar cap altre instrument, fins que molt més tard, ja casat, vaig aprendre el saxo i vaig tocar en diverses orquestres.

Quan ja tenia 20 anys i em vaig prometre, per poder tenir algun diner per als diumenges amb la promesa, com que sabia fer de barber, feia aquesta feina els dimecres i els dissabtes. La setmanada que guanyava a la fàbrica la donava a la meva mare (conversa, 5 desembre 2023).

El 3 de desembre de 1952, es va casar amb Anita, Anna Bartalot Galí. Van tenir tres fills: Maria Àngels, Joan i Pere Corominas i Bartalot.

Després de casar-se, Vicenç encara va treballar al tint durant uns anys fins que l'increment de la feina a la cansaladeria Bartalot, dels pares de la seva esposa, al carrer Rafael Casanova, va demanar la seva col·laboració, que va durar fins que es va jubilar.

Va ser ja casat que va tornar al camí de la música. En principi, amb l'instrument i les orquestres. Més tard, vindrien la Coral El Clavell com a cantaire, la direcció de la coral i la seva definitiva i gran dedicació: la composició de sardanes.

La seva filla Maria Àngels el descriu així: "El millor pare del món, molt enamorat de la meva mare durant tota la vida i un gran home. Era entranyable, bo, t'entenia quan li parlaves, t'escoltava..." (Carrillo, 2024).

El setembre de 2023, el mestre Corominas contestava així a la pregunta de la periodista Anna Mir:

De totes les sardanes que ha fet, n'hi ha una que sigui la seva preferida?

N'hi ha unes quantes, però n'hi ha una precisament que no la puc fer tocar perquè un tros el vaig copiar i com que no vaig demanar permís, vaig pensar que l'escoltaria jo a casa quan volgués. Es diu *Junts per sempre* i li dedico a la meva esposa³ (Mir, 2023).

En aquesta mateixa entrevista, el seu amic Jaume Boix i Pujol, també compositor molletà de sardanes, el descriu com "una molt bona persona, seriosa, treballadora. I molt bon músic" (Mir, 2023).

Així m'ho van confirmar Jaume i Tino, els amics de les trobades dels divendres, quan el proppassat 16 d'agost els vaig acompanyar.

Figura 4. Corominas, saxo tenor de l'Orquestra Gran Estilo, dècada de 1950. Font: Família Corominas Bartalot.

³ Corominas va compondre, si més no, tres sardanes per a la seva dona: *Junts per sempre*, *Per l'amor de la meua vida* i *A la meua esposa Anna* (2008).

Figura 5. Orquestra Gran Estilo, dècada de 1950. En primer terme: Àngel Catafau (piano), Vicenç Cuscó (saxo alt), Vicente El Ché (saxo tenor) i Vicenç Corominas; al darrere: Antoni Ton Mayolas (bateria), Josep Toscas (trompeta) i Agustí Farré (trompeta). Font: Susqueda54.

D'estudiant de música a solista d'orquestra

“Amb la música vaig començar quan tenia quatre anys o cinc” (conversa, 5 desembre 2023). Les primeres manifestacions de la seva afició a la música es mostren quan l'infant Corominas comença a recollir llaunes buides de sardines i altres pots buits que penjava al filat del galliner i, amb dos bastons, es convertien en instruments de percussió i d'acompanyament per a la seva entonació de les cançons d'aleshores. Estones fent sons i ritmes que, de ben segur, satisfieien de manera primigènia el seu instint musical. Potser per això, uns Reis li van portar un violí. No va acabar sent el seu instrument, tot i que el va estudiar i tocar, però sí que va ser una eina imprescindible per a les fantasies musicals d'un infant.

En un reportatge periodístic sobre el Tabaran, protagonitzat conjuntament amb Balbina Camp,⁴ Vicenç explica:

Recordo l'últim any que es va celebrar el Carnestoltes a Mollet abans de la guerra. La sala del Tabaran estava plena a vessar, i era tradició que les noies que entraven al ball fessin un parell de voltes a la pista interpretant el paper d'allò que anaven disfressades. La primera anava de papallona, i va recórrer la sala simulant volar amb unes grans ales. La segona va entrar muntada en un cavall, vestida de reina victoriana i la tercera, que anava disfressada de cocodril, es va arrossegar per terra com si fos un rèptil d'escates lluent (Santisteban, 2018).

Corominas recorda amb alegria que quan ell tenia vuit o nou anys anaven, amb la seva mare i la seva germana gran, els diumenges a les 10 de la nit al ball del Tabaran: “La meva germana gran ballava amb els nois i la meva mare ‘vigilava’” (conversa, 25 gener 2023). I com en quedava d'embadalit escoltant i mirant l'orquestra i els músics! Cadascun dels músics ocupava un espai que ell ja somiava.

Eren orquestres de Mollet i ell en coneixia tots els músics. Potser La Palma Molletana, la Novelty, de Vicenç Solà i Pujol; el quintet Jazz Band Imperial, dirigit per Antoni Suñé; l'Appeal Orchestra, d'Àngel Catafau, que després de la Guerra Civil passà a anomenar-se Catafau Orquestra, ja que no era convenient fer servir un nom “estranger” en aquells temps d'ultranacionalisme imposat; potser l'orquestra que va formar Josep Cluet que, a l'Appeal Orchestra, hi

⁴ Balbina Camp i Plans ha fet 90 anys i, molt probablement, és la molletana amb més memòria. Un prodigi de records que els viu i els transmet amb sentiment, i els vol amb certitud, fidels al que va passar. Vegeu: Rabasa (2020) i Fort (2024).

tocava la bateria i el piano; potser també havia escoltat i vist la Rutllant Orchestra, la Jour-Lips Orchestra, la Royal...

No recorda els noms de les orquestres que tant el feien fruir, però recorda noms de músics. A un trompetista que li deien “l’Esquilador”, perquè ho era de cavalls, i que tocava la trompeta “amb les mans”. I els Cerezo, pare i fill, que eren carnissers: el pare tocava el saxo i el fill, el trombó de vares. I el Ribas, que també tocava la trompeta. I el Guiu, el de la bateria i el piano. I el Plata, que també era trompetista. I el “Rebenta pianos”, de qui acordem no citar el cognom...⁵

En aquesta època pensava en estudiar música, malgrat que sentia que la gent deia que això era perdre el temps, però va fer-ho, com ja ha estat relatat abans. “A mi, la música m’ha ajudat molt. Al meu cap, a la meva ment” (conversa, 25 gener 2023). I va fer-ho quan tenia 14 anys, començant pel solfeig i el piano.

Les primeres lliçons de música les va rebre del mestre Antoni Suñé i Font.⁶ Feia, aprenia i contestava moltes més lliçons que les que li demanaven. El mestre Suñé li va dir: “Mira, la música és un llibre cada any i n’hi ha set del primer solfeig; set llibres, set anys”. “És igual”, contestà Corominas; “com que m’agrada, vull fer-ho”. Al cap d’uns dies, el mestre li va dir: “Tu no ho faràs en set anys, ho faràs en dos o tres. I has d’anar a una escola a veure si ho aprofites”. “La música m’entrava sola”, recorda Vicenç.

Així, va anar a l’Escola de Música de Granollers. “Allà, en dos anys vaig fer tots els llibres. Els set cursos de solfeig. Vaig començar als 14 i als 16 ja estava. I després vaig començar a estudiar el piano”, recorda. Tot plegat fins que, com relatava abans, es va enamorar: Anita va esdevenir la millor melodia.

Més tard, ja casat, encara fascinat per les orquestres, va cursar estudis d’instrument (de saxo tenor i de clarinet), d’harmonia i de contrapunt amb el mestre Josep Maria Ruera i Pinart a l’Escola Municipal de Música de Granollers. Va escollir el saxo perquè en l’època de mambos, de boleros i altres formes musicals molt presents aleshores, el saxo tenia un paper força preminent dins els instruments de vent. Però també va tocar el violí perquè li comentà el seu mestre que quan s’interpretaven els valsos, per exemple, convenia que hi participessin molts violins i, tot i que la seva contribució fos senzilla i breu, fent els acompanyaments, omplien molt.

És per aquest temps que “l’Esquilador” —el músic citat abans— va formar un conjunt i va convidar Vicenç a participar-hi. Ho va acceptar. “Tots érem *novatos* excepte l’Esquilador. Ens van convidar a tocar al ball de tarda de Lliçà”. L’encarregat del ball ens va dir:

O canvieu el sistema de tocar o ja podeu fotre el camp perquè el públic se m’exclama. No podíem canviar el sistema de tocar perquè tots érem *novatos*. Tocàvem allò que haví-

⁵ Vegeu: Boter de Palau (2002) i Susqueda54 (2024).

⁶ Antoni Suñé i Font (1901-1989). Pianista, acordionista, compositor de sardanes i professor de música. Va compondre nombroses sardanes i cançons. Va dirigir la Coral El Clavell entre 1929 i 1973.

em estudiat. I vam haver de plegar. Això va ser a la primera orquestra que jo vaig tocar.

Començava la seva etapa de músic d'orquestra, que va continuar, com a saxo tenor, en les formacions del mestre molletà Àngel Catafau: la Catafau Orquestra, la Royal, la Selmer's i, sobretot, la Gran Estilo.

Ell mateix explicava:

Tocava el primer saxo tenor, que és el que fa els solos, però quan anava a tocar a una altra orquestra que no era la meua, com que no havia pogut assajar el repertori, tocava a vista. Això m'agradava, era com demostrar que sí que en sabia d'allò (Mir, 2023).

112

I comentava, la música “era una afició. Jo ja treballava de cansalader,

però per a les revetlles, per a les festes majors, els dissabtes i els diumenges anava a tocar” (Mir, 2023).

Anava a tocar després que ho parlessin amb la seva esposa. El delit de la música, l'amor a la dona, els fills... Calia parlar-ne, i ho van fer. I Vicenç li va demanar a Anita si el deixava anar a tocar amb l'orquestra. I Anita, que sabia la importància de la música per a Vicenç, li va dir que sí. “No ens vam enfadar mai. Sempre, sempre ens vam portar molt bé!” (conversa, 5 desembre de 2023).

I quan es van acabar les orquestres, quan van començar a dominar els conjunts, quan ja tenia, potser 45 anys, es va preguntar: “Soc músic, ara què faig? Valsos? Si no em coneixen no els tocaran. Música simfònica? Jo no soc Beethoven... Sardanes!”.

Figura 6. Membres de la Societat Coral Recreativa El Clavell a les escales del Tabaran, dècada de 1940. Corominas està ajupit en primer terme. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA).

Figura 7. Coral El Clavell al jardí de la Farinera, dècada de 1990. Font: Coral El Clavell.

Director, arranjador i compositor

Cal dir, com a introducció a aquest apartat, que només un estudi de tota la seva documentació relacionada amb les partitures de creació pròpia o les utilitzades per a la Coral El Clavell, que ell adaptava per a quatre veus quan convenia, ens pot donar la informació necessària per comprendre tot el treball fet per Corominas en l'àmbit de la música coral.

Com a director, calia que adaptés les partitures a les veus del cor fent una feina d'arranjador que només poden valorar aquells qui més coneixen la plenitud d'una determinada cançó, o els cantaires en veure com una cançó s'adapta, amb la mà del mestre, a les seves possibilitats.

Nogensmenys, la seva faceta de compositor de cançons per a la Coral i de sardanes especialment, només la podríem valorar a partir d'un estudi en profunditat de tota la seva documentació. Aquestes feines poden ser determinants a l'hora de posar en el lloc que per justícia cultural i social mereix el

treball musical de Corominas com a director, arranjador i compositor.

Cal deixar constància, tot i que pugui semblar anecdòtic, però que denota l'ampli ventall musical de Corominas, que un dels seus arranjaments va ser una versió en format sardana de la cançó *Soy rebelde* que la cantant Jeanette va popularitzar a principis dels anys setanta del segle passat.

És convenient esmentar que els fons documental de la Coral El Clavell, on es podria trobar part del treball de Corominas, és extraordinari. La recerca sobre l'himne de Mollet feta entre els anys 2016 i 2018 em va permetre la visualització i l'estudi de documents musicals d'enorme valor. També, d'objectes, com els estendards de les diferents etapes del cor: magnífics.

D'acord amb el que escriu Garriga (1990), el 1929 va ser nomenat director de la Societat Coral El Clavell el mestre Antoni Suñé i Font, que substituïa el mestre Ernest Berenguer i Pou. Va desenvolupar aquesta funció fins a l'acabament

de la guerra el 1939. No va ser fins al 1945 quan el coro va tornar a cantar; de nou, sota la direcció musical del mestre Suñé. El 1944, el president de la Coral El Clavell, Joan Castells i Morató, s'havia negat a recuperar les cantades que li proposava el cap de la Falange de Mollet si no es podien fer en català. Un any després, en rebria l'autorització.

El mestre Suñé va dirigir la Coral fins al 1973, quan se'n va fer càrrec el director molletà Pelegrí Bernal i Castells. Aquest va haver de deixar-ho per motius d'estudis el novembre de 1975.

Cal esmentar que el desembre de 1974, "amb el vistiplau de tota la Coral i la Junta en ple, el president Sr. Isidre Butjosa i el mestre Pelegrí Bernal prengueren l'acord d'incorporar a la Coral les veus blanques i crearen d'aquesta manera la coral mixta" (Garriga, 1990, p. 36). No és una anècdota: aquella decisió portava un enorme simbolisme cultural, social i històric.

El desembre de 1975, se'n fa càrrec el músic i cantaire Vicenç Corominas i Pi. Ell havia rebut classes de direcció coral amb els mestres Manuel Cabero i Venedas i Pierre Cao. Corominas havia entrat a la coral quan tenia 16 anys i estudiava música. Em comenta amb satisfacció que quan hi havia algun solo, el mestre Suñé li feia cantar a ell.

Garriga (1990) relata:

El desembre d'aquell mateix any 1975 es fa càrrec de la direcció de la Coral el mestre molletà Vicenç Corominas i Pi, persona molt entesa en la música i coneixedor del cant coral, amb uns estudis musicals molt complets, a l'ensem

que sabia com havia de portar la Coral, ja que n'havia estat cantaire quan hi havia el mestre Suñé.

El mestre Corominas, dintre els seus estudis, tenia l'harmonia, base que el facultava per poder compondre, com també per fer algun arranjament que ell cregués oportú, que és el que avui fa, compondre i harmonitzar. Fins avui ha posat música a diferents lletres que li han donat, i n'ha fet unes cançons molt boniques que tots hem cantat a gust i han agradat a tota persona que ens ha escoltat (p. 37).

S'inicia el camí cap a la trobada entre Joan Ambròs i Vicenç Corominas que ens portarà, entre altres col·laboracions musicals, a la creació poètica i musical d'*Himne a Mollet*, futur himne de Mollet:

En arribar l'any 1978 van fer un homenatge al nostre bon amic senyor Joan Ambròs i Lloreda en una visita que va fer a Mollet, ja que d'ençà l'any 1939 és resident francès.

El Sr. Ambròs, fins a arribar a la conflagració civil l'any 1936, havia estat corista i secretari de la nostra Coral El Clavell.

Al Sr. Emili Codina i al mestre Antoni Suñé els unia una gran amistat i des de sempre s'han escrit cartes.

El mestre Suñé alguna vegada havia demanat al Sr Ambròs que li enviés alguna lletra per musicar-la ell; i com que era persona que sabia escriure, va enviar lletres que algunes d'elles són avui cançons que la Coral ha cantat; musicades primer pel mestre Suñé i després pel mestre Vicenç Corominas, han estat aquestes sardanes: *Les parets de Sant Miquel*, *Els Pinetons*, *La Cisa* i l'himne *Himne a Mollet*.

D'aquest himne, el Sr. Corominas ens en va fer uns quants exemplars i en van lliurar un a Ràdio Mollet, com també un a l'Ajuntament de Mollet, els quals, tant l'un com l'altre, ja els han posat alguna vegada. A causa de tots aquests fets es pensà de fer-li l'homenatge al Sr Ambrós. No cal dir amb quina emoció i entusiasme ell va acollir aquesta prova d'amistat, vinguda d'una entitat en la qual ell, al llarg dels anys, havia pensat amb enyorança.

En aquest acte, va ser-hi present el mestre Antoni Suñé, que va caure de la poca salut que tenia. La Coral, la portava el mestre Vicenç Corominas. L'homenatge va ésser molt bonic, amb una gran assistència de gent i un doll d'emotivitat (Garriga, 1990, p. 38).

En aquests temps, Corominas no només va dirigir el cor; també altres corals polifòniques empeses pel bon saber del mestre molletà: l'Escola Orfeònica de Sant Fost de Campsentelles i la Societat Coral La Lira, de Montornès, entre d'altres i fins a quatre.

Un dels motius d'orgull del mestre Corominas com a director de la Coral El Clavell fou el fet de poder cantar –probablement a finals dels anys noranta– al presbiteri de la basílica de Montserrat. Aquest fet, d'acord amb el que em va confirmar el 12 de setembre de 2024 Glòria Cámara, que fou durant més de vint anys cantant i secretaria de la Coral, va ser possible gràcies a les bones relacions que mossèn Daniel Monserdà, fill de Mollet i rector de la parròquia de Sant Fost entre 1960 i 2010, tenia amb la comunitat de monjos de Montserrat. Una excursió al monestir organitzada per ell i on va participar el cor, en va ser la

causa. No estava gens previst que la Coral cantés al presbiteri de l'altar major, sinó que ho fes a l'atri d'entrada, però mossèn Daniel va aconseguir aquest fet extraordinari. Ara, en celebrar-se el Mil·lenari de Montserrat, podem copsar-ne l'excelsionalitat. Per a Corominas i per a tota la Coral, aquest concert fou i serà sempre una fita històrica.

Tot i aquesta vida musical, cap fill de Vicenç Corominas no seguí la línia musical, però sí la de la cansaladeria que tanta anomenada va anar adquirint. Encara avui, al mercat municipal de Mollet, persisteixen dues parades de la família: la Cansaladeria Bartalot, de Maria Àngels, i la Xarcuteria i Cansaladeria Corominas, de Pere.

Tanmateix, el seu fill Joan va tenir als baixos de la casa familiar del mestre Corominas, a l'avinguda de Rafael Casanova, una botiga d'instruments musicals; especialment de teclats. Qui va ser un gran amic de Corominas, Tino Nofrerias, hi va comprar un teclat, un Hammond, i hi va rebre classes. No és una anècdota: és una part de la seva vida musical que enllaça amb tot el seguit d'eines electròniques de les quals precisament Joan n'hi facilità l'aprenentatge i l'ús que tant li ha servit.

Figura 8. Vicenç Corominas, Teresa Boff, Tino Nofrerias i Jaume Boix, als jardins del Restaurant Mediterrània, de Sant Fost de Campsentelles, per la Diada de Tradicions i Costums (12 de novembre de 2022). Font: Tino Nofrerias.

Figura 9. Vicenç i Maria Corominas, d'esquenes, a la rotllana de la darrera sardana del mestre *Per l'amiga Mireia*. A l'altra banda, l'alcaldeessa de Mollet, Mireia Dionisio, i la regidora de Cultura, Mercé Pérez (Festa Major, agost de 2023). Font: Arxiu Tino Norfrerías.

Les sardanes... que siguin balladores

La seva filla Maria Àngels comenta en una entrevista: “La música era el seu deliri”. I afegeix: “Sempre que tenia un moment, creava música” (Carrillo, 2024). Certament, ho tenia ben arrelat, des de ben petit.

Segons el mateix Corominas:

La música em surt sola. A vegades a la nit em desperto i em ve una mena de música al cap i perquè no se me'n vagi, em llevo, vinc al piano, l'apunto i me'n torno a dormir. L'endemà, agafo allò que vaig apuntar, ho toco i si m'agrada ho aprofito i si no, no (Mir, 2023).

Amb el declivi de les orquestres de ball i l'auge dels conjunts, Corominas repensà la seva vida musical i s'inclinà per les sardanes, per aprendre a compondre-les i a fer aflorar tota la seva capacitat creativa a través de la cobla. Aprenqué a escriure sardanes amb les lliçons d'un músic de Granollers que li explicà el paper de cada instrument de la cobla, les seves tonalitats, les notaci-

ons en el pentagrama i tot allò que li calia per compondre.

Corominas va crear la seva primera sardana, *Records de joventut*, l'any 1986. Després, en vingueren quasi mil, o mil, o més de mil. “Hi ha molta feina per fer una sardana, però és molt maco poder-ho fer” (conversa, 10 juliol 2019).

Aquell dia vam trobar-nos a casa seva, al seu estudi —aleshores encara molt petit—, per parlar de música, de com era una sardana, totes les seves parts, cadascuna de les característiques musicals d'aquestes parts, del so de cada instrument i de les seves tonalitats, dels llargs i els curts, dels solos, del paper del flabi-ol —que ell potser el trauria—... I va posar molt d'èmfasi en el fet que les sardanes fossin “balladores”.

Darrere d'aquesta paraula, el mestre hi incloïa alguna cosa més que un desig de notorietat d'una peça musical: no es tractava que la música de la sardana fos més “folklòrica” o més “simfònica”, més senzilla o més complexa; es tractava d'aconseguir l'estímul, l'atracció per ballar una sardana en sentir-ne els primers compassos; d'engrescar la gent a fer la rotllana, a donar-se les mans, a compartir unes notes, uns passos i uns salts, unes vivències i uns sentiments.

I em va parlar de la seva inspiració musical, de les seves composicions, dels mitjans tècnics (ordinadors, samplers, etc.) que utilitzava, a partir dels coneixements tècnics del seu fill Joan, per compondre, per sentir, escoltar la música que anava creant. I de com podia modificar, a través de l'ordinador, notes, compassos, tonalitats, instruments. Com tot allò que li portava la seva creativitat, la seva inspiració, feia un camí in-

usual entre el seu cervell —o el seu cor— i el conjunt d'eines electròniques que convertien l'amalgama de zeros i uns de la computació binària en obra d'art musical, en sons d'alegria, de tristesa, d'amor... de dansa en rotllana que a tots ens uneix.

Una extraordinària lliçó teòrica i pràctica de sardanes, de música, de catalanitat i de societat que em va meravellar pels coneixements i pels pensaments del mestre Corominas, i per la seva capacitat d'explicar-ho i d'ensenyar-ho.

La música, em digué, és un llenguatge mundial. “Si saps música, t'entens amb tothom”. Em queda un irrepertible record de dues hores amb un mestre musical que, durant aquells minuts, va esdevenir un veritable mestre pedagog.

Li ho vaig agrair amb un disc de Glenn Miller; sabia que li agradava aquest músic estatunidenc.

El seu llegat suma un miler de sardanes i altres composicions, com *Estiu*, una peça per a cobla amb components folklòrics (sardanístics i d'altres). Fins i tot, també, creacions experimentals que van estar a punt de tenir una versió per a banda. Tot plegat representa una molt important documentació que mereix ser catalogada i estudiada. Catalogar i estudiar tot allò seu que es refereix a la composició de sardanes i de cançons, els arranjaments de sardanes i cançons que va fer per a la seva interpretació a la Coral (apunts, partitures, partícels, enregistraments a l'ordinador,

etc.) convertiria el treball de Corominas —una feina musicalment singular i notable— en un patrimoni únic històric, musical, cultural i social de Mollet i de Catalunya.⁷

El compositor molletà de sardanes Jaume Boix ens comentava en una trobada a casa seva amb Tino Nofrerias, el 16 d'agost de 2024, que ell va començar a escriure sardanes estimulat pel mestre Corominas. Tots dos coincidien en les feines de xarcuteria (Boix era el subministrador a Can Bartalot dels pernills de la seva marca) i, junts, el 2007, van compondre una sardana que porta per títol *Botifarres i pernills*.

Es dona el fet que el 1r de maig de 2023, amb motiu del 80è Aplec de la Sardana que anualment organitza l'entitat sardanista molletana Tradicions i Costums, tant Jaume Boix com Vicenç Corominas van estrenar sengles sardanes dedicades a la gent, a la ciutadania de Mollet. La de Boix titulada *Ja som a l'Aplec*, i la de Corominas, *Cantant i Xiulant*.⁸ No crec que s'hagi de considerar aquest fet com una casualitat; de ben segur que en les trobades dels divendres en van parlar i es van posar d'acord.

D'altra banda, cal assenyalar —i tampoc això crec que sigui una casualitat— que la sardana que l'agost següent va dedicar a l'alcaldesa de Mollet, Mireia Dionisio, *Per l'amiga Mireia*,⁹ té uns compassos que tenen similitud amb els de *Cantant i Xiulant*, dedicada a la ciutadania molletana. Hi ha un missatge darrere aquest joc musical? *Se non è vero, è ben*

⁷ Una limitada relació de 150 sardanes la podeu trobar al web de Músics per la Cobla (Associació Músics per la Cobla, 2024).

⁸ En relació amb aquesta darrera sardana, vegeu el vídeo de Nofrerias (2023a).

⁹ Vegeu el vídeo de Nofrerias (2023b).

trovato, però crec que indica i posa l'èmfasi en els necessaris punts de comunicació entre el poble i la seva màxima representació política, en el vincle necessari entre representats i representants. Corominas ho expressa amb el seu millor i més popular llenguatge musical: les sardanes.

El 5 de desembre de 2023, després de parlar una estona del seu estat de salut, i en preguntar-li sobre les sardanes –“Ah! Les sardanes! Les sardanes, molt bé!”–, em va comentar amb molta alegria, amb joia, no només l'estrena de la seva darrera sardana dedicada a l'alcaldesa de Mollet sinó, sobretot, que aquella sardana la va ballar a la mateixa rotllana que l'alcaldesa, al costat de la seva filla, Maria Àngels, que l'havia animat a fer-ho després de molts, molts anys, de no ballar-ne cap.

118

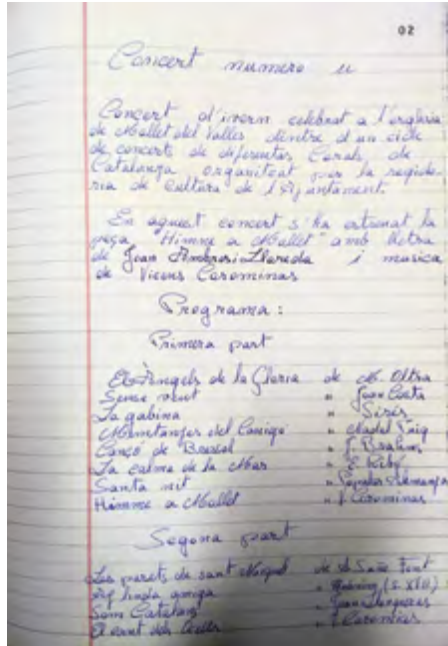

Figura 11. Llibre d'actes de concerts de la Coral El Clavell. Font: Arxiu Coral El Clavell.

Figura 10. Vicenç Corominas, Emili Codina, Joan Ambrós i Quimet de Can Pelat. Acte d'homenatge a Joan Ambrós (1978). Font: AHMVA, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

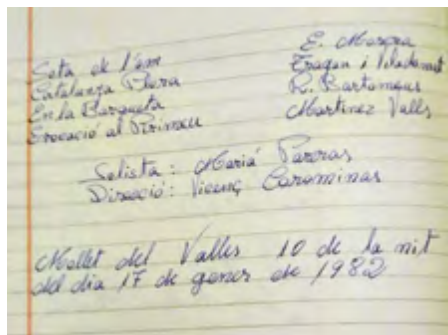

Figura 12. Anotació de l'estrena de l'Himne a Mollet. Font: Arxiu Coral El Clavell.

L'himne que és de tots

Tot i que el tema de l'himne de Mollet està tractat extensament per mi mateix a Fort (2018), s'escauen algunes anotacions i addicions fruit de l'estudi de la documentació del Fons Joan Ambrós i Lloreda dipositat a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA),

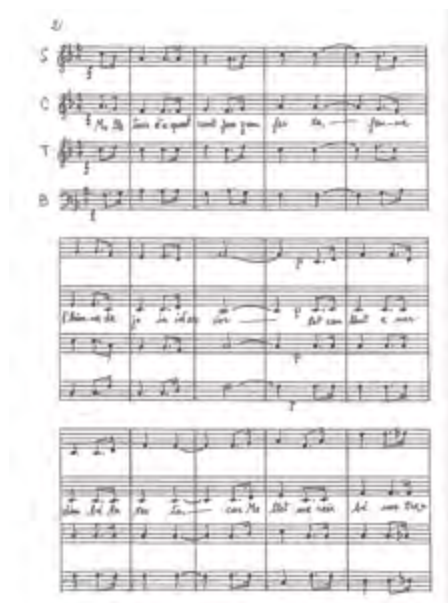

Figura 13. Primers compassos de l'Himne a Mollet. Partitura original de Vicenç Corominas per a coral a quatre veus (1994). Font: Vicenç Corominas.

Figura 14. Enregistrament de la versió coral de l'himne de Mollet. Coral El Clavell, 7 de juliol de 1994. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

singularment les agendes d'Ambrós corresponents als anys 1978, 1979, 1980 i 1982. Anotacions i addicions vinculades al mestre Corominas.

Tanmateix, la primera anotació, introductòria, no serà sobre l'himne sinó sobre la donació del Fons

Figura 15. Enregistrament de la versió per a cobla de l'himne de Mollet. Cobla Montgrins, 22 de juny de 1994. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

Figura 16. Cisqueta Ambrós, Montserrat Tura i Vicenç Corominas en l'acte d'aprovació oficial de l'himne de Mollet, 11 de setembre de 1994. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

Figura 17. Diferents cassetts de l'himne de Mollet: dos enregistraments de Jaume Codina (1978), dos de Vicenç Corominas (1994) i la versió oficial aprovada l'11 de setembre de 1994. Font: Arxiu Oriol Fort.

que fa possible un millor coneixement dels "primers passos" del poema que acabaria sent l'himne de Mollet.

En la recerca de dades sobre el seguiment que des de l'exili a França va fer Ambròs del procés creatiu i interpretatiu de l'himne –anys 1978 a 1982–, hi trobo, amb profunda alegria, l'anotació següent el 6 de febrer de 1980 d'una carta a Joan Solé Tura: “Que té raó el Jordi [Solé Tura] quan diu que caldria escriure la història de Mollet; jo estic disposat a donar tots els meus records per tal feina”. Certament, la seva filla Cisqueta Ambròs Tugas i la seva neta Yolanda Vallès Ambròs han portat a terme la voluntat d'Ambròs amb les seves dues històriques donacions dels “records” del seu pare i avi.

Pouant en la documentació del Fons, concretament en les agendes d'Ambròs, podem seguir la pista de la creació de l'himne amb informació de primera mà. Em sembla adient fer-ho constar aquí en aquest treball sobre Corominas, l'autor de la música que és el vehicle de transmissió d'un text que vol representar la síntesi poètica de l'ideal dels valors molletans.

Abans, però, faig esment d'alguns apunts del mestre Corominas sobre els inicis de la seva col·laboració en posar música a textos d'Ambròs. Recorda, sent ell cantaire de la Coral El Clavell, que Ambròs enviava lletres al mestre Antoni Suñé, que aleshores dirigia la coral –probablement es refereix a la primera meitat dels anys setanta–, per tal que les hi posés música i, així, poder-les cantar amb la coral. Ambròs va enviar força textos que, una vegada musicats

pel mestre Suñé, formaven part del repertori del coro. Cal dir que alguna d'aquests cançons va ser musicada en forma de sardana; era el mestre Suñé qui decidia la música més convenient. Corbalán i Garcia-Moreno en relacionen 12 (2002, pp. 191-205).

Emili Codina i Pou –“un autèntic amic”, fent servir l'expressió de Joan Ambròs, amb qui va coincidir al Foment de la Sardana–,¹⁰ va dedicar a l'autor de la lletra, amb motiu de l'estrena oficial de l'himne de Mollet el 1994, les paraules següents: “Moltes d'aquestes poesies les va enviar al mestre Suñé, Ton Suñé per a nosaltres, qui les va convertir en sardanes amb la lletra de Joan i música de Ton. Un bon exemple del seu amor i de l'enyorança que sentia per la seva terra és la lletra de l'Himne a Mollet” (Corbalán i Garcia-Moreno, 2002, p. 14).

Quan va morir el mestre Suñé, Joan Ambròs va demanar a Emili Codina qui era el nou director de Coral i si creia que podia enviar-li poemes per tal que hi posés música. Codina informà a Ambròs que Corominas podia fer-ho. Bona part del relat següent parteix d'aquest punt.

Ambròs, probablement a través de carta enviant-li algun poema, li demanà a Corominas “una música que els entri a dintre, que els agradi”. Ambròs volia que la música pogués escurçar la distància que el separava des de França; que la música ajudés a viure el sentiment que ell posava a les lletres. Corominas volia donar continuïtat a la feina com-

¹⁰ Joan Ambròs va presidir en diversos períodes el Foment de la Sardana entre 1930 i 1939 (Garcia-Moreno, 2007, pp. 247-249).

positora de Suñé, i n'estava segur d'aconseguir-ho, i n'estava ben content d'haver-ho fet (conversa, 29 setembre 2016).

Durant els mesos d'abril i maig de 1978, Ambròs va fer la primera visita a Catalunya des que fou impel·lit a exiliar-se a finals de gener de 1939. Una llarga visita a Mollet i a altres poblacions catalanes per visitar familiars i amics després de quasi quaranta anys sense poder retornar.

Els dies 7 i 16 d'abril de 1978, la Coral El Clavell –de què, com s'ha dit, n'havia estat cantaire i secretari (Corbalán i Garcia-Moreno, 2002)– li va retre un doble homenatge. El primer al restaurant Can Beumala i el segon, un esmorzar de germanor a Can Butjosa. Són els actes públics centrals que testimonien l'àmplia i sentida estima a Ambròs. Les anotacions a l'agenda que, amb precisió, feia Ambròs, són un devesall de retrobades, sentiments, emotivitat, records i enyorances. Una ben extensa trobada amb els mitjans de comunicació de Mollet i comarca el dia 26 d'abril és una mostra feaent de la personalitat d'Ambròs i dels sentiments i de les emocions que aquell retorn li proporcionava.

Dels dos actes d'homenatge i de la trobada amb els mitjans de comunicació molletans i vallesans, n'existeixen enregistraments sonors gràcies a l'activitat periodística, de promoció cultural i de recopilació històrica feta en el decurs de molts anys per Jaume i Joan Codina, fills de l'esmentat Emili Codina. Cal reblar aquesta

nota amb les paraules següents de Jacint Garriga (1990):

La casa Establiment Codina, propietat del Sr. Emili Codina i, en concret, els seus fills Jaume i Joan, és present en tots els actes que nosaltres realitzem filmant en vídeo tot l'espectacle, tant hi fa que sigui concert, teatre, que espectacle dels que hem fet al llarg d'aquests anys: ells els tenen tots enregistrats. Avui té un bon arxiu de la nostra Coral. Nosaltres també tenim algunes cassetes que ells ens han gravat d'alguns dels concerts de més prestigi que hem donat i que han repartit per tota la Coral (p. 50).

El 7 de juny, ja de tornada a Abbeville, on vivia a França, escrigué a l'agenda unes notes sobre la carta que aquell dia envià a la Coral El Clavell per agrair-li totes les atencions rebudes. Entre altres coses, hi podem llegir: "Records al director, en Vicenç Corominas. Quan tindrè el temps ja li escriuré quelcom perquè pugui compondre alguna cosa per al coro. Ara no tinc temps". És el primer pas vers l'himne.

Ambròs tornà a Mollet l'estiu de 1979. A l'agenda, escrit a Mollet el 28 de juliol, hi trobem: "En [Emili] Codina ha telefonat per posar-nos d'acord en quin dia puc anar a veure en Vicenç Corominas (...). Ens hem vist i m'ha demanat un himne de Mollet i una lletra per sardana". Tot i que el text no és prou precís –estem treballant amb una agenda que no té vocació de testimoni escrit– es pot entendre que Corominas, conjuntament amb Codina, demanen dues lletres perquè Corominas els posi música. I que Codina proposa que una de les dues sigui

un himne. La dedicatòria de l'himne ho confirma: “Dedicat al meu gran amic Emili Codina que és un gran patriota i a l’ensem l’instigador d’aquest himne”. Es tracta, doncs, d’un poema perquè li posi música Corominas i que dedica a Emili Codina.

El 5 de novembre de 1979, trobem a l’agenda apunts d’una carta a Emili Codina: “Que encara no he escrit l’himne per en Corominas. Aviat ho faré”. El 29 de novembre anotà una trucada a Codina: “Li he dit que ara començaré a dedicar-me a l’himne que els vaig prometre”.

El 15 de gener de 1980, hi anotà que començava a escriure el poema que titulava així: *Mollet del Vallès (himne)*. El 16, podem llegir: “Escrit l’himne a Mollet que em varen demanar en Codina i en Corominas l’any passat. Ahir el vaig començar. Es titula *Mollet del Vallès*”. Aquest mateix dia, en una anotació feta posteriorment, hi escrigué: “El mateix dia que vaig escriure *Mollet del Vallès* havia somiat a la matinada a Josep Fortuny”.¹¹ Aquest somiar, fruit de l’empremta traumàtica de l’afusellament de Fortuny, Ambròs el remarcà en un carta adreçada a Teresa Ros Chacón el 21 de febrer de 1977: “Quan em vaig assabentar (...) de la seva mort, vaig estar força temps que no m’ho sabia treure del cap, com em va ocórrer, en un grau un xic més fort, amb en Fortuny; a aquest àdhuc el somniava.” (Corbalán i Garcia-Moreno, 2002, p. 466).

Considero que és d’un enorme valor personal, històric i emotiu aquest fet. De ben segur que l’himne està impregnat d’aquestes vivències.

El 17 de gener, apuntà: “Escrit a en Emili Codina enviant-li l’himne de Mollet que jo he titulat *Mollet del Vallès*. Demanant-li què li sembla (...). Dient-li que li dedico perquè el crec mereixedor. Que al mateix temps que a ell envio l’himne a en Butjosa¹² i a en Corominas”.

El dia 18, complementà la informació assenyalant que a Corominas li comenta que si creu que és massa llarga (la poesia) que li ho digui i la retallarà, i que si no li agrada “que la posi en un racó i que ho deixi córrer”. Amb bon criteri, el mestre Corominas ni la va retallar ni la va posar en un racó. Així, tenim la sort de poder cantar i escoltar el poema d’Ambròs tal com ell el va concebre.

En dies subsegüents el va enviar al mestre Suñé (17 de març), tot dient: “També he escrit un himne a Mollet que Corominas em va demanar l’any passat. Corominas va tenir una bona pensada amb l’himne; nosaltres no hi vam pensar”. Altres receptors de l’himne —enviat conjuntament amb el poema *Miratges*— van ser: Joan Solé Tura (6 de febrer); Miquel Securún i Josefina Fortuny (22 de febrer); Joan Tugas (26 de febrer); Pere Fortuny (10 de març), i Joan Mayol (20 de març). També li va enviar a Teresa Ros (5

¹¹ Josep Fortuny i Torrents (*Mollet del Vallès*, 1902 – Barcelona, 1939) va ser regidor i alcalde durant els anys de la Segona República i la Guerra Civil per Esquerra Republicana de Catalunya. Va morir afusellat al Camp de la Bota, a Barcelona, el 16 de juliol de 1939.

¹² Isidre Butjosa i Prat. Aleshores president de la Coral El Clavell.

de març), amb qui va mantenir una correspondència extraordinària i a qui li exposà que la poesia *Mollet del Vallès* “em segué demanada pel Codina i en Corominas per fer-ne un himne”. Cal dir que totes aquestes persones li van contestar manifestant que l'himne els havia agradat molt.

Aquestes anotacions expliquen el fet de l'existència de manuscrits de l'himne amb la dedicatòria a Emili Codina –potser només un, el seu– i d'altres –potser tots els altres– sense la dedicatòria.

El 17 de gener de 1982, a les 7 de la tarda i a l'església de Sant Vicenç, en un cicle de concerts amb diferents corals organitzat per la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament, s'estrenà *Mollet del Vallès* (himne). El va interpretar la Coral El Clavell com a darrera peça de la primera part. La dirigí el seu mestre, Vicenç Corominas.

El 18 de gener, Ambròs anotà el següent a la seva agenda: “Hem tingut un cop de telèfon¹³ de l'Emili Codina per fer-me escoltar l'*Himne a Mollet* que fou estrenat a l'església de Mollet amb assistència de l'Ajuntament. Diu que fou escoltat dempeus pel públic, que era molt nombrós. Jo [Emili Codina] vaig felicitar el director, en Corominas, i en Butjosa per la interpretació”.

La resposta d'Ambròs a Codina és en forma de carta l'endemà, 19 de gener. La resposta confirma que el concert fou enregistrat pels Codina en una casset i que Ambròs el va escoltar a través del telèfon. “Estic agraït en haver registrat l'himne i haver-me'l fet escol-

tar. Que m'ha agradat molt i que felicito en Corominas i en Butjosa per la interpretació”.

A l'agenda, al 3 de febrer hi consta l'anotació següent:

Rebut una carta del Regidor de Cultura de l'Ajuntament de Mollet, en Josep Serra i Busquets, felicitant-me per haver escrit l'*Himne a Mollet*. Adjunta el programa que l'Ajuntament va editar en ocasió de l'estrena de dit himne pel Cor El Clavell a l'església de Mollet el 17 de gener. En el programa hi ha imprès l'himne.

El dia 10, Ambròs agraï al regidor Josep Serra la carta de felicitació.

Finalment, a la pàgina corresponent al dissabte 10 d'abril hi ha l'anotació següent que correspon a una trucada feta per Emili Codina: “Diu que demà El Clavell té de fer un concert a la Sala Fiveller i que cantaran entre altres coses *Les parets de Sant Miquel* i l'*Himne a Mollet* que ha estat molt apreciat i benvingut pel poble de Mollet”. Es tracta del Concert de Pasqua.

Aquesta primera versió de l'himne, l'any 1982, va ser enregistrada professionalment pels germans Jaume i Joan Codina en una sessió feta a posta a l'església de Sant Vicenç, atès que l'enregistrament fet en concert no havia estat prou satisfactori.

En aquest punt, cal esmentar que la comparació entre la interpretació de l'himne per part de la Coral El Clavell en aquelles dates de 1982 i l'enregistrament de 1994 amb motiu de

¹³ Es tracta d'un gal·licisme: *coup de téléphone*, trucada telefònica.

la seva aprovació com a himne oficial de la ciutat, fa evident uns fets destacables. D'una banda, que la interpretació de l'himne, el 1994, té l'acompanyament de la Cobla Montgrins, la qual cosa comporta que Corominas confegeixi partitures i partícels adequades que no existien.

De l'altra, i és un fet notori, el compositor feu algunes subtils modificacions a les partitures per a la Coral per tal que l'himne fos més vibrant i, així, més alegre, sense que això comporti ni la pèrdua de continuïtat melòdica i de solemnitat de les estrofes descriptives, ni l'eliminació de l'impacte del canvi rítmic que suposen les tornades que són, probablement, l'ensenya musical de l'himne. També modificà, intel·ligentment, la presència de les diverses veus masculines i femenines, per fer el cant més compacte sense disminuir la presència de cadascuna de les quatre veus. Les frases musicals de cloenda aporten un nou to de final esplèndid i exultant. Cal dir que l'acompanyament amb cobla redobla tots aquests matisos i detalls.

El mestre, expressant una vegada més el seu tarannà de buscar sempre un punt de millora, va revisar l'himne, el 1994, plenament conscient del fet que, conjuntament amb Ambròs, estaven creant un símbol oficial que sempre representarà Mollet. S'apleguen, en l'himne, dues

personalitats ben diverses però unides per la voluntat de perfecció en allò que poden fer per al seu poble: Joan Ambròs i Vicenç Corominas.

Per cloure aquest apartat, transcripció la part final de les conclusions que figuren a Fort (2018). És a dir, allò que el ple de l'Ajuntament, de data 11 de setembre de 1994, va aprovar per unanimitat:

Que aquest Ajuntament promogui el més ampli coneixement del nostre himne per tal de fomentar els nostres signes d'identitat, mitjançant aquest símbol que ho ha de ser, també, de la nostra voluntat d'unió, de germanor i de convivència. És amb aquest criteri que cal utilitzar l'enregistrament (...) per tal de poder-ne fer una àmplia difusió ciutadana (Fort, 2018, p. 36).

A la mateixa pàgina, tancava l'article amb les propostes següents:

- Que es faci una reedició digital de l'himne, d'acord amb les tecnologies actuals.¹⁴
- Que es posi a l'abast de tota la ciutadania.
- Que es distribueixi per les associacions ciutadanes i centres educatius.
- Que es facilitin les partitures i les partícels a les entitats musicals.
- Que s'interpreti sovint en actes institucionals i cívics.

¹⁴ Potser, en commemorar els trenta anys de l'Himne, en record a Joan Ambròs i en homenatge a Vicenç Corominas, es podria fer una cantada de l'himne amb una coral *ad hoc* formada per veus de les corals molletanes, amb encàrrec de la direcció a un músic molletà. L'enregistrament ho servaria per sempre.

Figura 18. Vicenç Corominas i Anna Bartalot, principis de la dècada de 2000. Font: Família Corominas Bartalot.

Figura 19. Corominas al seu estudi de música, 10 de juliol de 2019. Foto: Oriol Fort.

Conclusions

De ben segur que hi ha altres poblacions catalanes, o d'arreu, amb més vinculació amb la música que Mollet del Vallès; tanmateix, no són gens menyspreables els lligams molletans amb la música. I aquests lligams, que són eines d'unió, de vincle, de solidaritat, de gaudi col·lectiu, cal que siguin coneguts, enaltits i practicats col·lectivament. També individualment, com a eina que permet el gaudi personal d'allò que és de tots.

Des de la Societat Recreativa Coral El Clavell, la Capella de Música Santa Maria, Ampacanta,¹⁵ Estoc de Veus¹⁶ o Tradicions i Costums fins a l'Escola Municipal de Música i Dansa,¹⁷ l'Esbart Dansaire de Mollet,¹⁸ la Banda de Joves Músics, la Companyia de Sarsuela de Mollet Fòrum Abelló o La Tramolla,¹⁹ des d'Ernest Berenguer i Pou, Àngel Catafau i Salvó o Antoni Suñé i Font fins a Vicenç Corominas i Pi, Josep Solà i Sánchez o Jaume Boix i Pujol; des de Josep Mas Portet, Kitflus²⁰ o Santi Escura Moradell fins a Juanjo Molina²¹ o Víctor Estrada Mañas,²² la relació d'entitats i de persones vinculades amb la música i la dansa és notable. I així, podríem repassar 125 anys d'art i de cultura que formen part indestriable del nostre ser... si no ho

¹⁵ <https://www.ampacanta.wixsite.com/ampacanta->

¹⁶ <https://estocdeveus.blogspot.com>

¹⁷ <https://emmusicamolletvalles.cat>

¹⁸ <https://www.esbartmollet.cat>

¹⁹ <https://www.latramolla.cat>

²⁰ <https://kitflus.com>

²¹ <https://www.juanjomolina.net>

²² <https://www.victorestrada.com>

oblidem, si amb orgull, ho proclamem.

Consol Garcia-Moreno (2007) ho sintetitza:

Mollet ha estat durant anys pedrera de músics que han animat festa i celebració. Uns impulsaren un bon nombre de conjunts musicals, bandes de música i orquestres; d'altres s'han singularitzat com a directores de corals locals i foranes; hi ha hagut mestres que es dedicaren a la docència i han fet una tasca de divulgació dels coneixements musicals molt meritòria, sobretot en èpoques passades, quan a la jovenalla molletana no li era gens fàcil adquirir aquets coneixements. No han faltat tampoc els que s'han dedicat a la composició i, força sovint, les seves creacions s'han integrat en els repertoris dels conjunts de música lleugera o de les corals que dirigien (p. 266).

Corominas, discretament, està ben a prop de l'“epicentre” d'aquest magma de la sensibilitat, la tradició i la permanent recerca de nous sons o de nous passos, sonoritats o coreografies. Perquè ell és, amb senzillesa, poble fent música per ballar junts en cercle, donant-nos las mans.

En l'equidistància entre allò antic i allò modern, entre allò tradicional i allò avantguardista, entre els sons i ritmes arrelats en la nostra història i els sons i ritmes vinguts d'altres terres i que ja són també nostres, entre les notes que s'escolten en el recolliment i aquelles

que cantem col·lectivament, entre la composició amb pentagrames i instruments tradicionals i l'ús de les noves tecnologies per a la creació de sons i de melodies, Vicenç Corominas i Pi és l'equidistància versàtil entre allò consolidat d'arrel popular i la realitat mutant d'allò contemporani.

Ara, com quan el flabiol de la cobla ens crida a ballar, Vicenç ens diu:

—Avui, recordant-me, ballareu en Re menor.

...O potser en qualsevol altra d'aquelles tonalitats menors, el Sol, el La, que ell tant usava perquè, deia, que els músics de les cobles agraeixen les sardanes escrites en tons menors.

—No, Vicenç! Avui cantarem, cantarem en Do major, fent-te homenatge.

I qui sap si en tonalitat major, amb música, cant i dansa, obrirem junts aquell carrer que tu ja no veuràs però que, potser, amb els carrers de la Música, de les Sardanes, de les Gitanes, dels Castells, dels Gegants, dels Diables, del Teatre, de la Dansa, del Cant, de la Poesia... amb els carrers de tantes altres manifestacions culturals de pertot, o de persones que, vingudes d'arreu, les heu conreat, tal vegada podrien acabar conformant —allà al Calderí— un permanent homenatge a la cultura de tots que és de tots.

“S'imaginava tot això?”

Què va! Jo feia botifarres i això i tocar, em feia content. He tingut una vida molt feliç” (Mir, 2023).

Bibliografia

- Associació Músics per la Cobla (2024). Corominas i Pi, Vicenç. *Músics per la Cobla*. Recuperat 15 juliol 2024, de https://musics-perlacobla.cat/compositor.php?autor_id=744
- Boter de Palau, R. (2002). Bandes, quintets, orquestres i grups de “rock”: el reflex d’una tradició musical. Dins *L’Abans. Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965* (pp. 362-366). Efadós.
- Carrillo, S. (2024, 4 febrer). Vicenç Corominas, passió per la música. *somMollet*, 23. <https://www.sommollet.cat/noticia/93757/vicenc-corominas-passio-per-la-musica>
- Corbalán, J. i Garcia-Moreno, C. (2002). Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la Llibertat. Centre d’Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 7.
- Corbalán, J. i Lardín, A. (2002). Josep Fortuny i Torrents. Una biografia política. Centre d’Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 5.
- El 9 Nou (2024, 19 gener). Mor el compositor de sardanes Vicenç Corominas Pi. El 9 Nou. <https://el9nou.cat/valles-oriental/cultura-i-gent/calaix/mor-97-anys-vicenc-corominas-pi>
- Fort, O. (2018). L’himne a Mollet: identitat i valors. *Notes*, 33, 9-40.
- Fort, O. (2024, 2 febrer). Vicenç Corominas i Pi: la mort i el silenci. *somMollet*, 16. <https://www.sommollet.cat/documents/revistes/sommollet-1.120.pdf>
- Fort, O. (2024, 5 juliol). Na Balbina i en Vicenç: memòria i certesa. *somMollet*, 1.142.
- Garcia-Moreno, C. (2007). *La sardana a Mollet. Un segle d’història* [inclou un DVD]. Centre d’Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 10.
- Garriga, J. (1990). *Coral El Clavell, 75 anys d’història: 1913-1988*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Mir, A. (2023, setembre). La música em surt sola. He escrit unes mil sardanes. *Mollet a mà*, 16-18. <https://www.molletama.cat/hemeroteca/2118/mam-1.410>
- Mollet a mà, 6 (2024, febrer). Mor Vicenç Corominas, músic i compositor de sardanes. *Mollet a mà*. <https://www.molletama.cat/documents/revistes/mam-1415.pdf>
- Nofrerias, S. (2023a). *Sardana Cantant i xiulant de Vicenç Corominas i Pi* [vídeo]. Recuperat 15 juliol 2024, de <https://www.youtube.com/watch?v=QqOMBQqmT1E>
- Nofrerias, S. (2023b). *Sardana Per a l’amiga Mireia de Vicenç Corominas i Pi* [vídeo]. Recuperat 15 juliol 2024, de <https://www.youtube.com/watch?v=wmmeDTiGULc>
- Rabasa, O. (2020). Memòria oral de Mollet. Entrevista a Balbina Camp. *Notes*, 35, 141-152.
- Santisteban, M. (2018, 21 desembre). Vam començar amb un ball i la cosa va continuar... tota la vida. *El 9 Nou*.
- Simon, L. (2024, 19 gener). Mor als 97 anys el reconegut compositor de Sardanes Vicenç Corominas. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/articlc/29-necrologiques/23-mor-als-97-anys-el-reconegut-compositor-de-sardanes-vicenc-corominas.html>
- Solé Tura, Joan (1986). *Cent històries. Cent Vides. L’Aixernador*.
- Suárez, M. À. (2000). *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Centre d’Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 4.
- Susqueda54 (2024). *Mollet del Vallès. Fotos de formacions musicals de Catalunya*. Recuperat 15 juliol 2024, de <https://fotos-formacionsmusicalsdecatalunya.blogspot.com/search/label/MOLLET%20DEL%20VALLÈS>
- Tradicions i Costums (1992). *50è Aplec de la sardana de Mollet del Vallès. Ciutat pubilla, Mollet 1992* [inclou un DVD]. Tradicions i Costums. Mollet del Vallès.

Altres fonts documentals

Arxius: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Joan Ambrós i Lloreda.

Annex. La música em surt sola. He escrit unes mil sardanes

Entrevista a Vicenç Corominas i Pi feta per Anna Mir Guinjoan i publicada a Mollet a mà (Mir, 2023):

D'on neix la seva passió per la música?

Des de petit. Recordo que amb sis anys, si trobava una llauna de sardanes buida al carrer l'agafava, la duia a casa i la penjava al filat del galliner. Llavors agafava uns bastons i pim-pam-pum, feia que tocava la bateria mentre cantava una cançó d'aquells temps. Els veïns em veien i els feia gràcia i per Reis em van dur un violí petit. Mare de Déu aquell violí...

Va anar a classes per aprendre'n?

Quan vaig tenir vora els dotze anys, vaig dir que volia estudiar música. Em van dir que per estudiar-la eren set anys i jo ho vaig fer en dos. La música m'entrava sola. El mestre em deia: "Ara estudia aquesta lliçó i aquesta altra" i jo anava allà i els hi donava. Llavors em deia: "I aquesta altra també me la donaries?" i també li donava, i en comptes de dues n'hi donava sis o set.

On va estudiar?

A l'Escola de Granollers. Llavors quan ja vaig aprendre'n, vaig començar amb els instruments. Al llarg de la meua vida, he tocat en quatre o cinc orquestres diferents. També vaig portar fins a quatre corals alhora.

Què era el que més li agradava de tocar en una orquestra?

128 Jo tocava el primer saxo tenor, que és el que fa els solos, però quan anava a tocar a una altra orquestra que no era la meua, com que no havia pogut assajar el repertori, tocava a vista. Això m'agradava, era com demostrar que sí que en sabia d'allò.

La música era la seva feina o ho feia per afició?

Era una afició. Jo ja treballava de cansalader, però per a les revetlles, per a les festes majors, els dissabtes i els diumenges anava a tocar.

I anaven per tot arreu?

Sí, fins i tot vam estar a Itàlia i a França. Jo he gaudit molt amb la música i encara gaudeixo ara escrivint sardanes.

Deia que ara gaudeix molt escrivint sardanes. Quan va començar?

Les sardanes les vaig començar a escriure quan ja m'havia jubilat. Em vaig dir: "Què faré ara? La música ja la sé tota i ara no puc fer res", i vaig pensar a fer sardanes.

I ara a punt de fer 97 anys encara n'escriu.

Al matí quan em llevo, quan m'he dutxat, m'he arreglat i he esmorzat vaig al meu estudi a escriure sardanes i a les tardes, a vegades també, però al matí sempre. I és clar, en vaig fent i fent i no les he contades mai, però les poso en uns calaixos, que sé més o menys les que caben en cada calaix i calculo que 900 o 1.000 hi són.

Un miler? I com li ve la inspiració?

La música em surt sola. A vegades a la nit em desperto i em ve una mena de música al cap i perquè no se me'n vagi, em llevo, vinc al piano, l'apunto i me'n torno a dormir. L'endemà, agafó allò que vaig apuntar, ho toco i si m'agrada ho aprofito i si no, no.

Com va sorgir la idea de dedicar-li una sardana a l'alcalde de Mollet?

Va ser a l'aplec de les sardanes que van fer a Mollet. Jo hi era amb un amic i l'alcalde es va acostar a saludar-nos. Vam estar una estona parlant, que jo no hi havia parlat mai amb ella, i se'm va anar fent simpàtica, així que tot plegat em va sortir de dir-li: "M'has caigut tan bé que m'agradaria fer-te una sardana" i li vaig fer. Quan la vaig tenir feta, la va venir a escoltar al meu estudi amb el tinent d'alcalde i els va agradar molt. Ara els telèfons van plens d'aquesta sardana.

Com va decidir el nom per a aquesta sardana?

Li vaig demanar a l'alcalde quin nom volia que li posés i la noia que a l'aplec anava amb ella em va dir que li posés Mireia Dionisio, *alcalde de Mollet*. Però jo li vaig dir: "Home, aquesta sardana el dia que l'estrena l'orquestra se la queda i quan van a tocar fora, si els hi agrada la posen i no posaran una sardana que digui Mireia, *alcalde de Mollet*". Llavors li vaig proposar d'anomenar-la *Per l'amiga Mireia* i li va semblar bé.

De totes les sardanes que ha fet, n'hi ha una que sigui la seva preferida?

N'hi ha unes quantes, però n'hi ha una precisament que no la puc fer tocar perquè un tros el vaig copiar i com que no vaig demanar permís, vaig pensar que l'escoltaria jo a casa quan volgués. Es diu *Junts per sempre* i li dedico a la meua esposa.

També és seva la música de l'Himne a Mollet.

Me'l van fer fer de cinc maneres diferents, el mateix himne. Primer tocat sol, després el mateix amb orquestra i cantat, però el vam haver d'escurçar perquè van consultar la Generalitat i van dir que era massa llarg i que la gent havia d'estar massa estona dreta. Així que el vaig escurçar amb música sola i llavors curt d'aquella manera, amb música i cant.

Suposo que va ser un orgull per a vostè?

Que em vinguessin i em diguessin que fes l'himne em va agradar molt, perquè és per sempre. També m'han explicat que a l'Ajuntament consta que el músic de Mollet soc jo i que un dels carrers que facin al Calderí quan construeixin tots aquells pisos que han de fer, durà el meu nom.

S'imaginava tot això?

Què va! Jo feia botifarres i això i tocar, em feia content. He tingut una vida molt feliç.

I si li haguessin dit de dedicar-se només a la música?

Si m'haguessin dit: "Ho pots deixar tot i només fer música", ho hauria fet.

Jordi Solé Tura, l'itinerari vital d'un molletà conseqüent

Raúl González del Pozo*

Marcel Planellas Aran**

Resum: Jordi Solé Tura (Mollet del Vallès, 1930 – Barcelona, 2009), ha estat el molletà que més ha destacat en la vida política espanyola. Ha estat protagonista de diversos episodis d'oposició al règim dictatorial franquista i, alhora, constructor efectiu i facilitador, jurídicament i políticament, de l'edificació del nou sistema democràtic de l'Estat espanyol i de les estructures de govern europees. Tot aquest itinerari acadèmic, intel·lectual i polític, s'ha refermat des dels seus posicionaments per la causa catalanista, l'esquerra i la defensa dels drets humans i de les llibertats.

Una vida plena de fermes ideals, importants reptes col·lectius i grans compromisos personals. Ha estat sempre fidel als seus orígens locals, i la seva condició de molletà ha estat present en totes les etapes de la seva trajectòria vital. També en els moments en què ha exercit grans responsabilitats, ha posat en valor el seu Mollet i l'ha fet present en la seva vida pública.

Paraules clau: Alzheimer, antifranquisme, Antonio Gramsci, Consell d'Europa, Constitució

espanyola, democràcia, diputat, Facultat de Dret, EISA, Estatut d'Autonomia de Catalunya, exili, Jordi Solé Tura, la Caputxinada, la Pirenaica, Maig del 68, ministre de Cultura, Mollet del Vallès, PCE-PSUC, presó Model, PSC, PSOE, Radio España Independiente, Universitat de Barcelona (UB).

The life and times of Jordi Solé Tura, prominent figure from Mollet

Abstract: Jordi Solé Tura (Mollet del Vallès, 1930 - Barcelona, 2009), is the Mollet-native who has had the biggest impact on Spanish politics. He was a key figure in several periods of opposition to the Francoist dictatorship. He was also an effective facilitator, in legal and political terms, in building the new democratic system in Spain, and in moulding European government structures. His entire academic, intellectual and political career is testament to his positions championing the Catalan cause, the left and the defence of human rights and freedoms.

Jordi Solé Tura lived a life full of firm ideals, significant collective challenges and great personal commitments. He has always stayed true to his local roots, the fact that he is a Mollet local has been at the forefront of every stage of his life. Even

131

*Politicòleg i tècnic municipal, rgonzalez@molletvalles.cat

**Economista i professor universitari, marcel.planellas@esade.edu

Article rebut el 7 d'octubre de 2024; acceptat el 14 d'octubre de 2024.

when he exercised great responsibilities, he always held Mollet in high regard and made it visible in his public life.

Keywords: Alzheimer's, anti-Franco, Antonio Gramsci, Council of Europe, Spanish Constitution, democracy, elected representa-

tive, Faculty of Law, EISA, Statute of Autonomy of Catalonia, exile, Jordi Solé Tura, La Caputxinada, Pyrenees, May '68, Minister of Culture, Mollet del Vallès, PCE-PSUC, Model prison, PSC, PSOE, Radio España Independiente, University of Barcelona (UB).

Introducció

De les moltes definicions que han fet les persones que han compartit àmbits de treball i d'amistat amb Jordi Solé Tura (Mollet del Vallès, 1930 – Barcelona, 2009), ens quedariem amb les paraules de Josep Borrell: "Jordi és un home conseqüent. Ha sabut adaptar les seves profundes conviccions a allò que l'evolució de la societat requeria".¹ I hi afegiríem la relació amb la seva ciutat, Mollet del Vallès. Tota la munió de responsabilitats associatives, polítiques i institucionals, i de reptes personals i col·lectius que ha tirat endavant, fonamentats en les seves capacitats i habilitats, i impulsats amb les seves conviccions i principis; Solé Tura hi ha mantingut una relació contínua i ha compartit amb el seu municipi tots els períodes i àmbits de la seva vida.

El forn de ca la Vicenta i la Universitat (1930-1952)

Un dissabte, 23 de maig de 1930, va néixer Jordi Solé Tura, a la casa del carrer de Lluís Duran, 88, de Mollet. Els seus pares, Vicenta Tura i Pere Solé, ell va morir durant el seu primer any de vida, compartien edifici amb la família d'un altre molletà

Figura 1. La família Solé Tura davant del forn l'Espiga Molletana, més conegut com ca la Vicenta, l'any 1932. D'esquerra a dreta, la mare Vicenta Tura; Carme López i Fina García, dependents del forn; Joan Solé Tura i, a la seva falda, el petit Jordi Solé Tura, i Jaume Franci, antic propietari de l'edifici. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Jordi Solé Tura.

que també va arribar a ser il·lustre, el pintor Joan Abelló. Aquell Mollet era un poble de 6.000 habitants amb una important extensió agrícola i

¹ Escrit de Josep Borrell per al llibre *Jordi Solé Tura, molletà il·lustre. Apunts d'una biografia* (González del Pozo i Boada, 1998).

unes grans fàbriques, com les tèxtils de Can Fàbregas i Can Mulà i la Tenèria Moderna Franco-Espanyola, més coneguda com la Pelleria; que donaven feina a centenars de treballadors i treballadores. De ben petit, ja ajudava en el negoci familiar, i amb plena dedicació a partir dels 12 anys, al forn de pa de ca la Vicenta, situat al número 35 del carrer de Berenguer III. Ho feia amb el seu germà gran, Joan, tretze anys més gran i sense el germà mitjà, Narcís, que va morir abans de fer els tres anys.

La seva infància va estar marcada i condicionada pels anys de la Guerra Civil, que la va viure amb el seu germà destinat al front de Madrid, a Arganda del Rey, i amb dos records punyents: les bombes sobre Mollet, que van destruir la seva escola una tarda que afortunadament la mestra havia donat festa als alumnes; i l'entrada dels franquistes encapçalats per les tropes feixistes italianes. Els primers anys, després de la Guerra Civil, van ser temps tristos i de revenges. Diversos empresonats i exiliats a França, com el seu padrí Feliu Tura Valldeoriola, alcalde durant la Segona República, o el seu fill –Joan Tura Ros– que va morir al camp de concentració de Mauthausen-Gusen. Els guanyadors van aplicar els seus principis a través de les institucions, l'educació i la religió. La repressió va ser molt dura, amb familiars i amics exiliats i empresonaments de veïns i de veïnes. Quan ja no va poder seguir compatibilitzant treballar al forn a la nit amb l'assistència a les classes durant el matí, no va tenir més remei que deixar l'escola.

Solé Tura a l'escola era un infant ben despert i intel·ligent, i amb el

pas dels anys, una persona inquieta i activa molt interessada en la cultura i els esports. Les seves principals aficions de jove van ser la lectura, l'esport, el cinema i la ràdio. Dins dels límits estrets d'aquell Mollet dels anys quaranta del segle passat, es podria dir que va esdevenir un agitador cultural. Va participar en la resurrecció de la sardana a Mollet amb la creació d'una colla sardanista, va practicar diferents esports, va interessar-se per la literatura, va veure moltes pel·lícules, i, fins i tot, va participar en la creació d'una agrupació teatral que va organitzar la Cavalcada de Reis de 1948, on va fer de rei Melcior, i va fer el seu primer discurs públic a Mollet.

Figura 2. Solé Tura (el tercer per l'esquerra de la primera fila) a l'equip del Club de Futbol Mollet. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Figura 3. La colla de sardanes Montserratina de Mollet al concurs de Sant Adrià de Besòs. Solé Tura en primer terme a l'esquerra. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

La passió pel futbol a casa seva era molt gran. El seu germà Joan, abans de la guerra, va fitxar pel Barça i va ser cedit al club barceloní de l'Europa; i després del conflicte bèl·lic, va passar al Club Girona, de segona divisió; fins que una mala entrada el va fer penjar les botes. Jordi acompanyava el seu germà als partits, i, a més, va esdevenir el cronista esportiu que escrivia les ressenyes dels partits per a diverses revistes esportives catalanes. Durant diferents temporades, va gaudir jugant pels camps de la província de Barcelona, començant amb l'equip de la Penya Cot, que més tard esdevingué la Penya Gonzalvo, entrenat pel jugador molletà Marià Gonzalvo.

134

Als 17 anys va poder reprendre els estudis formals. A les nits continuava treballant al forn i allà va aprendre anglès gràcies a les locu-

cions radiofòniques de la BBC. Més endavant, va anar voluntàriament al servei militar i va estudiar el batxillerat com a alumne lliure a l'Institut Balmes de Barcelona. El servei militar, que va fer a la caserna de Lepant, li ocupava els matins i a les tardes preparava els seus estudis; i els caps de setmana els passava treballant al forn familiar. Els darrers exàmens del batxillerat eren orals i en un sol dia es va haver d'examinar d'un munt d'assignatures. Finalment, l'any 1952 va finalitzar el batxillerat i es va poder matricular a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona.

Lluita antifranquista i exili de París i Bucarest (1952-1965)

Començava una nova etapa de la seva vida: estudiava al matí a la facultat, a la tarda donava classes a l'Acadèmia Mollet –cal Viñas–, i els

Figura 4. Solé Tura fent de traductor a l'Ajuntament de Mollet durant la visita de la VI Flota dels EUA a Barcelona, el 1953. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

cap de setmana ajudava al forn familiar. El seu bon coneixement dels idiomes el va portar a fer de traductor a l'Ajuntament de Mollet del Vallès, l'any 1953, durant una visita de la VI Flota dels Estats Units d'Amèrica que estava atracada a Barcelona. A la universitat va fer-hi grans amistats, que han perdurat durant tota la seva vida, i va entrar en contacte amb activitats literàries, fonamentalment a la Biblioteca de Catalunya, l'Ateneu, l'Institut Francès i l'Institut Nord-Americà; i artístiques, com l'òpera i el teatre. Els estius eren moments de fer viatges, aprofitant els camps de treball per a universitaris, en tren i autoestop per França i Alemanya Federal el primer any, i després a Anglaterra, per millorar el coneixement d'idiomes i veure altres països europeus.

Políticament, el seu activisme es va iniciar l'any 1956 amb el seu ingrés al PSUC, que era el partit més actiu en aquells moments de forta clandestinitat; i va formar part de la primera cèl·lula d'estudiants universitaris. Durant aquest període, va entrar en contacte amb altres dirigents polítics i va impulsar la suma dels moviments universitaris en les mobilitzacions i vagues, com la de tramvies del gener de 1957 i la tancada d'universitaris al Paranimf de la Universitat de Barcelona, el febrer de 1957, per reclamar un conjunt de millores i llibertats. En aquests moments, per agilitzar l'anada des de Mollet a la facultat i el creixent activisme polític clandestí a Barcelona, es movia amb una moto Derbi, de la fàbrica Rabasa de Martorelles.

Finalitza els estudis a la facultat amb l'obtenció del Premi Extraordinari de la carrera de Dret, que li va

Figura 5. Jordi Solé Tura, acompanyat per la seva mare als jardins de la Universitat de Barcelona, el dia de l'entrega del Premi Extraordinari dels llicenciats de la Facultat de Dret (1957). Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

obrir les portes de la docència com a professor ajudant. A partir de l'any 1958, Solé Tura passa de dirigent polític de l'espai universitari a ser un dels dirigents del PSUC. Té contactes amb destacats companys i companyes del partit, com ara Manuel Sacristán, Miquel Núñez, Francesc Vicens..., i passa a participar en reunions polítiques en diverses ciutats europees, amb el seu pseudònim Mateu; amb els principals dirigents de Partit Comunista d'Espanya (PCE), com ara Santiago Carrillo, Dolores Ibárruri, Fernando Claudín, Jorge Semprún, i dels partits comunistes europeus, especialment l'italià, com ara Palmiro Togliatti o Enrico Berlinguer. Amb la detenció d'alguns dels seus companys, com Lluís Goytisolo, que també havia participat en el VI Congrés del PCE, el febrer de 1960, decideix exiliar-se un temps, que va ser de cinc anys.

Figura 6. Membres de l'emissora Radio España Independiente, més coneguda com "la Pirenaica", en una visita de Santiago Carrillo, secretari general del PCE, a la seva seu a Bucarest. Entre d'altres, a la part superior, d'esquerra a dreta: Roberto Carrillo, Federico Melchor, Jordi Solé Tura; en la fila del mig: Ignacio Hidalgo de Cisneros, Josefina López, Santiago Carrillo, Ramón Mendezona, Luis Galán, Teresa Lizarralde, Pedro Felipe y Esperanza González; de genolls: Santiago Álvarez i Goyo Aparicio. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

romanesa, l'abril de l'any 1962 va néixer el seu fill, Albert. A finals de l'any 1963, retorna a Paris i en uns mesos, amb 33 anys casat i amb un fill, fa efectiu el seu desitjat retorn a Catalunya; tot i les diferències amb el seu partit i el risc dels procediments que les autoritats franquistes tenien oberts contra ell.

136

Inicialment va anar a la perifèria de Paris, on és va trobar amb altres joves catalans exiliats i va treballar en la redacció d'articles, amb pseudònims com Mateu Oriol o Albert Prats, per a les revistes *Nous Horizons* i *Treball*; i en un campament de joves comunistes francesos va conèixer la seva primera esposa, Anny Bruset. L'estiu de l'any 1961, va acceptar la proposta d'anar a treballar a Radio España Independiente, més coneguda com "la Pirenaica", l'emissora del PCE i el PSUC, amb seu a la ciutat de Bucarest i sota el nom de Jorge Fabra, on va substituir el veterà Emili Vilaseca. Solé Tura n'era el responsable de les emissions en català, per acabar fent de locutor dels programes en castellà i català, amb innovacions com l'acompanyament musical, debats i un butlletí de notícies cada mitja hora. A la capital

Figura 7. Portada de la primera edició del llibre *Catalanisme i revolució burgesa*, de l'any 1967, publicat dins la col·lecció "Llibres a l'abast" per Edicions 62, i il·lustrada amb una fotografia d'Enric Prat de la Riba. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Figura 8. Fotografia de Jordi Solé Tura, que Edicions 62 va utilitzar per a la promoció de la primera edició del llibre *Catalanisme i revolució burgesa*, l'any 1967. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Retorn i continuació de la lluita per la democràcia (1965-1977)

L'any 1965, van decidir tornar a Catalunya amb la seva dona i el seu fill. En no disposar de recursos propis, s'instal·len a Mollet, a casa de la mare. Es reincorpora a la universitat, a la Facultat de Dret i, de nou, va implicar-se en els moviments democratitzadors. El seu activisme es va fer palès el març de 1966 amb la participació en l'impuls del *Manifest per una universitat democràtica*, reivindicat amb una tancada de més de 500 delegats estudiants del Sindicat Democràtic d'Estudiants al convent del caputxins de Sarrià, la Caputxinada. La detenció dels activistes que durant dos dies van estar tancats al convent li va comportar ser expulsat durant dos anys de la universitat. Anys que va haver de treballar per guanyar-se la vida fent les traduccions al català i castellà de llibres de pensadors europeus, sobretot en l'àmbit de les ciències socials i el pensament polític, per encàrrec d'Edicions 62, que dirigia Josep Maria Castellet. També va embarcar-se en un projecte acadèmic, com a professor durant un any i mig d'un centre EISA (Estudis i Investigacions, SA), per impartir cursos d'història, sociologia i ciència política, amb altres professors i intel·lectuals, finançat per Jordi Pujol, anys més tard president de la Generalitat. El projecte no va continuar endavant ja que el finançador va considerar que el professorat no oferia un enfocament nacionalista en els seus cursos d'EISA. Paral·lelament, el 1967, va aconseguir publicar la seva tesi doctoral sobre el pensament polític d'Enric Prat de la Riba (Solé Tura, 1967), que

va generar un gran debat i el refús dels sectors més nacionalistes de Catalunya, per la seva perspectiva de lluita de classes i no de defenses i enaltiments del nacionalisme català. Sobre aquesta obra se'n van publicar diversos articles, a la revista *Serra d'Or* i altres mitjans, que van obrir un debat que encara continua actualment.

El maig de 1968, Solé Tura estava a París participant en unes jornades de cultura catalana, on va coincidir, entre d'altres, amb Maria Aurèlia Capmany, Teresa Pàmies i Josep Termes, i on va tenir ocasió de mantenir una entrevista amb Josep Tarradellas. Mentre estava a la capital gal·la, va viure els fets del maig francès i les revoltes i protestes amb vagues, ocupacions d'edificis públics i manifestacions d'estudiants, jovent i treballadors per remoure els fonaments del seu país i de les institucions franceses. El contrast era gran amb una Espanya governada per un règim dictatorial i inflexible. Ell va fer una profunda anàlisi de les societats europees i la seva evolució durant la segona mitat del segle xx i com a traductor d'obres de grans pensadors, molt especialment del teòric marxista Antonio Gramsci. Aquest interès el va portar anys més tard, l'any 1985, a ser convidat a Guíllarça (Sardenya), ciutat on Gramsci va viure de 1898 a 1911, per rebre el reconeixement ciutadà com a primer divulgador en castellà i català de l'obra d'aquest pensador. En aquell viatge, va voler que Mollet hi participés amb la presència de la seva alcaldessa Carme Coll.

El 1968, després de complir la sanció, es reincorpora com a professor ajudant a la càtedra de Dret

Figura 9. Jordi Solé Tura, intervenint en un acte del PSUC, amb Gregorio López Raimundo i Jordi Borja. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

138

Polític de la Universitat de Barcelona, dirigida per Manuel Jiménez de Parga, i, alhora, dona classes a l'Estudi General de Lleida.² L'any següent, pels fets de l'ocupació i les destrosses d'estudiants del Rectorat (anomenats "fets del Paranimf") de la Universitat de Barcelona, és detingut i empresonat durant sis mesos a la presó Model. Solé Tura no va ser a les destrosses del Rectorat, i en el moment dels fets donava una conferència a la Facultat d'Econòmiques i part dels seus assistents van tallar l'avinguda Diagonal. A la Model, va coincidir amb Alfons Comín, provinent d'un grup de cristians d'esquerres, i altres detinguts polítics, que més tard van impulsar juntament amb Jordi Borja l'organització Bandera Roja, influïts pels fets del maig del 68.

A la dècada de 1970, amb un règim franquista agonitzat, les formacions polítiques es preparaven per a la transició i recuperació democràtica. L'any 1974, Bandera Roja ingressa al PSUC i Solé Tura hi entra a formar part del Comitè Central,

com a responsable de temes electorals i parlamentaris. Viu de primera mà les mobilitzacions d'aquells anys a Catalunya i porta una intensa activitat d'actes i de reunions per tot Catalunya. Inicia la relació amb la seva esposa, Teresa Eulàlia Calzada, compartint compromís i participant conjuntament en l'activisme polític. Així, l'any 1972 ja va fer una conferència al Casal Cultural de Mollet sota el títol genèric dels "Estats contemporanis" i l'any 1974, sobre "Passat, present i futur de Portugal" amb la sala plena. L'any 1976, participa en la segona Setmana de Cultura Catalana de Mollet al cinema Ateneu parlant sobre "Una perspectiva política per a Catalunya" on va poder exposar les seves idees en un acte molt recordat.

A partir de l'any 1974, recupera la seva carrera acadèmica a la Universitat de Barcelona i obté el nomenament de professor adjunt a la càtedra de Dret Polític, després de presentar-se repetides vegades davant de tribunals on era discriminat per les seves idees polítiques. Un any després de la mort del dictador, el 1976, aconsegueix ser professor agregat de Dret Polític. Al llarg d'aquest període, impulsa aquests estudis entre els joves amb noves recerques i incorpora en el Departament de la Universitat de Barcelona nous professors que van tenir un paper destacat en la transició democràtica i que han fet carrera universitària en diferents universitats, com ara Eliseo Aja, Joan Subirats, Marc Carrillo, Jordi Capo, Francesc Pallarès, Pere Vilanova o Joan Vintró.

² En aquells moments encara no existia la Universitat de Lleida i l'Estudi General, on Solé Tura va coordinar els estudis de dret, va ser l'antecedent de la futura Facultat de Dret de Lleida.

Solé Tura pot desenvolupar durant els darrers anys del franquisme i la transició la seva capacitat acadèmica i pedagògica, i el compromís amb els valors de la recuperació democràtica.

Figura 10. Intervenció de Jordi Solé Tura com a portaveu del grup PCE-PSUC l'any 1981, des de l'escó del Congrés de Diputats, amb Santiago Carrillo al seu costat. Font: El Mundo.

Figura 11. Reunió de la Comissió Constitucional del Congrés de Diputats, el 6 de juny de 1978. D'esquerra a dreta: Gabriel Cisneros, Miquel Roca Junyent, Manuel Fraga Iribarne i Jordi Solé Tura. Font: EFE.

Diputat i ponent de la Constitució i l'Estatut (1977- 1988)

En les primeres eleccions legislatives democràtiques de l'any 1977 va ser elegit diputat per la circumscripció de Barcelona, escollit portaveu del grup parlamentari del PCE-PSUC i nomenat per formar part de la ponència que havia de redactar el projecte de constitució democràtica. Aquesta ponència estava formada per set membres: Gabriel Cisneros, Juan Pérez-Llorca, Miguel Rodríguez de Miñón, Miquel Roca, Manuel Fraga, Gregorio Peces-Barba i Jordi Solé Tura. Després dels diferents tràmits parlamentaris, la Constitució de 1978 va ser validada en referèndum el 6 de desembre de 1978 amb un 87,8 % de suport popular. En aquesta campanya del referèndum de la Constitució, Solé Tura va fer un acte a l'antic cinema Catalunya de Mollet.

Per al molletà il·lustre, “ser nomenat membre de la ponència redactora de la nostra Constitució democràtica és l'honor més gran de la meua vida”. Va defensar molt el nou Estat de les autonomies, com una ruptura amb el passat i una oportunitat per crear una nova estructura política. Va participar molt activament en la ponència redactora de l'Estatut de Catalunya de 1979 i formà part de la comissió que va presentar el text català al Congrés dels Diputats, i, també, va col·laborar en la redacció d'altres estatuts, com l'Estatut del País Basc.

La crisi del PSUC que es va iniciar a principis de la dècada de 1980 el va portar a allunyar-se progressivament dels òrgans de direcció, malgrat que el seu compromís amb militants del sector eurocomunista

Figura 12. El president Josep Tarradellas, amb els diputats Jordi Pujol i Jordi Solé Tura, en un acte institucional al Palau de la Generalitat. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Figura 13. Acte del PSC al Teatre Grec de Barcelona, a les eleccions al Parlament de Catalunya de l'any 1988, amb Jordi Solé Tura, Pasqual Maragall, Raimon Obiols, Lluís Armet i Jordi Font. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

140

el fa acceptar ser cap de llista a les municipals de Barcelona de l'any 1983. Deixa la primera línia política i retorna a la universitat com a catedràtic, i l'any 1985 es escollit degà de la Facultat de Dret, fins l'any 1988.

Participa activament en diversos intents de reagrupament de l'esquerra política a Catalunya, com la "Conferència d'homes i dones d'esquerra" i la "Convenció per una majoria nacional i de progrés". Es presenta com a independent a la llista del PSC a les eleccions al Parlament de Catalunya, on és escollit diputat i senador.

Ministre de Cultura i Consell d'Europa (1988- 1998)

És elegit parlamentari pel PSC-PSOE durant quatre legislatures. Exerceix la presidència de les comissions d'Afers Exteriors i Constitucional del Congrés dels Diputats. Esdevé membre de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa i de l'Assemblea Parlamentària de la Unió Europea

Figura 14. Intervenció de Jordi Solé Tura a l'acte del Partit dels Socialistes de Catalunya a les eleccions del Parlament de Catalunya de l'any 1988 que va tenir lloc al Teatre Grec de Barcelona. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Occidental. És elegit vicepresident primer de la Comissió de Seguiment dels compromisos adquirits pels països membres del Consell d'Europa sobre drets humans. Participa en l'elaboració de la Carta de Drets Fonamentals del Consell d'Europa.

Aquesta trajectòria política el va portar a ser nomenat ministre de Cultura, de març de 1991 a juliol de 1993, del govern socialista presidit per Felipe González. Aquesta va ser una etapa amb molta activitat cultural orientada a la moder-

Figura 15. Jordi Solé Tura, com a Ministre de Cultura, revisant el trasllat del Guernica de Picasso al Museu Nacional Centre d'Art Reina Sofia. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

nització dels museus,³ la promoció de les polítiques culturals entre les comunitats autonòmiques i la coordinació amb altres països europeus.

A Mollet, es multiplica la seva presència i protagonitza molts esdeveniments culturals, històrics, commemoratius, esportius i de planificació municipal. Comença el 5 de maig de 1991 amb la inauguració de l'Escola Municipal de Música i Dansa i del monument *A les persones assassinades als camps nazis*, amb l'alcaldesa Montserrat Tura. El 18 de gener de 1992 presideix l'11è aniversari de Ràdio Mollet. I el juliol de 1992 fa l'últim relleu de la portada de la torxa olímpica

a Mollet, que és subseu olímpica i paralímpica de tir als Jocs Olímpics de Barcelona92. A finals de 1992, presideix l'inici dels treballs del Pla estratègic de la ciutat de Mollet del Vallès amb la presidència de les tres comissions dirigides per Ignasi Riera, Francesc Martí i Josep Gomis. L'11 de febrer de 1993 copresideix la sessió final del procés d'aquest Pla estratègic molletà amb el ministre Alfredo Pérez Rubalcaba. El 3 de novembre de 1993 participa dels actes del Mil·lenari de Mollet amb els reis d'Espanya.

Després de ser ministre, reprèn el seu treball pels drets humans i suport a les democràcies europees; com a

³ Per exemple, la remodelació de la Biblioteca Nacional d'Espanya, la inauguració del Museu Nacional Thyssen-Bornemisza de Madrid o el trasllat del Guernica de Picasso al Museu Nacional Centre d'Art Reina Sofia.

Figura 16. Intervenció de Jordi Solé Tura al plenari del Consell d'Europa, el gener de 1996. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

142

president de la Comissió d'Afers Exteriors del Congrés dels Diputats i membre de les Assemblees del Consell d'Europa i de la Unió Europea Occidental (OSCE), des d'on acompanya els processos democràtics als països de l'est d'Europa i antigues repúbliques soviètiques.

Figura 17. Jordi Solé Tura agraïnt al ple de l'Ajuntament de Mollet, el 24 d'abril de 1998, l'acord unànime per la concessió de la Medalla de la Ciutat i el títol de molletà il·lustre. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Molletà il·lustre i Centre d'Estudis per la Democràcia (1988 - 2009)

L'any 1998, primer amb l'acord unànime del ple municipal el 24

Figura 18. Jordi Solé Tura, amb la Medalla de la Ciutat de Mollet del Vallès, que el distingeix com a molletà il·lustre. Teatre de Can Gomà, 13 de novembre de 1998. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

d'abril i, posteriorment, en un acte el 13 de novembre al Teatre Municipal de Can Gomà, va rebre la Medalla de la Ciutat.⁴ Aquesta celebració i reconeixement va ser acompanyat de la publicació del llibre *Jordi Solé Tura, molletà il·lustre. Apunts d'una biografia*, i de la presentació de un curtmetratge, del seu fill Albert Solé, de recull de retalls de filmacions i fotografies d'etapes de la seva vida. El mateix any, també amb motiu del lliurament de la Medalla de la Ciutat, el 18 de novembre va tenir lloc la taula rodona "Els ponents consitucionals durant la redacció de la Constitució" amb Miquel Roca i

⁴ Són molletans il·lustres les personalitats distingides amb la Medalla de la Ciutat.

Jordi Solé Tura, moderada pel periodista Joan Barril.

La tardor de 1999, Solé Tura va presentar el seu llibre autobiogràfic *Una història optimista*. Unes memòries que abasten des dels orígens fins després de les primeres eleccions de l'any 1977, quan és nomenat membre de la ponència redactora de la nostra Constitució democràtica. L'any 2000 és elegit senador per Entesa Catalana del Progrés, en representació del Partit Socialista de Catalunya. El 2001 impulsa i presideix la creació del Comitè Català de l'Agència de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR). Una agència humanitària, sense ànim de lucre, creada per l'ONU i present en 135 països, amb el mandat de protegir totes les persones que s'han vist obligades a fugir de la violència i de la persecució.

El 23 d'abril de 2003 se signa el conveni on Solé Tura mostra la voluntat de cedir al municipi de Mollet una part del seu fons documental (fotografies, llibres, articles, apunts, vídeos... de la seva activitat personal, docent i política),⁵ sempre amb l'acord de la seva dona Teresa Eulàlia Calzada i del seu fill Albert Solé. Poc després, el 30 de novembre, el ple municipal crea el Centre d'Estudis per la Democràcia – Jordi Solé Tura, per preservar-ne i difondre'n el llegat humà, intel·lectual i acadèmic. Aquest centre d'estudis municipal va acotar el seu treball al món acadèmic i va impulsar diverses activitats, com ara ponències, fòrums, publicacions i un premi a tesis doctorals

pel foment democràtic, des d'un Consell Assessor, conformat per un grup de professors i catedràtics universitaris. Ha estat una dècada per a l'anàlisi i la recopilació bibliogràfica de llibres i articles. A grans trets, el seu balanç recull que Jordi Solé Tura va escriure 18 llibres, va ser coautor de 66 més i en va traduir mig centenar; i molts més articles i publicacions.

Figura 19. Estrena de la pel·lícula documental *Bucarest, la memòria perduda*. D'esquerra a dreta: Pasqual Maragall, Teresa Eulàlia Calzada, Albert Solé, Jordi Solé Tura i José Montilla. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Els primers anys del segle XXI van ser moments d'homenatges, premis i reconeixements arreu d'Espanya i Europa. L'any 2008 es presenta el documental *Bucarest, la memòria perduda*, dirigit pel seu fill, Albert Solé, on es fa públic que pateix la malaltia d'Alzheimer, que va anar limitant-lo i condicionant-lo fins al final dels seus dies, el 4 de desembre de 2009. La ciutadania va poder acomiadar-lo a la capella ardent que es va obrir al Palau de la Generalitat de Catalunya a la plaça de Sant

⁵ El Fons Jordi Solé Tura s'incorpora a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), en diversos lliuraments a partir de 2008, quan n'era alcalde Josep Monràs.

Jaume i que va acollir milers de ciutadans. La Generalitat li concedeix la Medalla d'Or a títol pòstum a l'any 2010 i li reten homenatges el Congrés i el Senat.

Finalment, podem dir que Solé Tura ha estat un molletà que ha protagonitzat en primera línia bona part dels fets més destacats de la segona mitat del segle xx a Catalunya i a Espanya. Un molletà humil que ha fet front a les dificultats des de ben petit, amb una gran capacitat intel·lectual per al dret constitucional i un immens compromís polític amb els seus ideals, amb la curiositat inesgotable per aprendre de les democràcies més avançades i el compromís tenaç d'aplicar les millores als seus espais de responsabilitat. I ho ha fet sempre pensant en el bé comú de

les classes populars, fent gala d'un reconegut tarannà amable, sociable i obert al diàleg, que li ha permès teixir amistats de per vida i complicitats amb les persones amb qui compartia feines i projectes. Tot això, fent participar Mollet, la seva ciutat, en totes les etapes de la seva vida.

Conclusions

El molletà il·lustre, Jordi Solé Tura, ha estat un magnífic exemple de compromís i lluita contra la dictadura franquista i per la recuperació i construcció de la democràcia a Espanya. Ho ha fet amb coherència, amb una vida d'esforç constant i desenvolupament de les seves capacitats acadèmiques i polítiques, des d'uns orígens familiars humils. Amb una actitud generosa

Figura 20. Capella ardent de Jordi Solé Tura al Palau de la Generalitat, el 5 de desembre de 2009, on van assistir destacats càrrecs institucionals i ciutadans anònims que volien acomiadar-lo. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

per recuperar la democràcia en un país enfosquit pel franquisme. Ha tingut la capacitat de ser i protagonitzar els grans esdeveniments catalans, espanyols i europeus de la segona meitat del segle xx. Ho ha fet patint exili, presó i sancions; amb una empatia i bonhomia, reconeguda per personalitats properes i allunyades ideològicament de les seves.

Un itinerari és la descripció d'un camí a seguir. En el cas d'aquest article, l'objectiu ha estat donar a conèixer el camí que ha seguit Solé Tura al llarg de la seva vida, d'una manera breu i sintètica, remar-

cant-ne algunes fites o moments que ens sembla que poden ser significatius i mostrant la relació que ha mantingut amb el seu poble, amb Mollet. La finalitat ha estat donar a conèixer la figura i la trajectòria de Solé Tura a la ciutadania en general i especialment a les noves generacions. En aquest sentit, considerem que seria rellevant que noves recerques aprofundeixin en algunes d'aquestes fites per anar ampliant el coneixement de la història de Jordi Solé Tura, la seva contribució al desenvolupament de la democràcia i la seva relació amb Mollet del Vallès.

Bibliografia

- Ajuntament de Mollet del Vallès (2010). *Jordi Solé Tura, un llegat per a la democràcia*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Centre de Recursos per a l'aprenentatge i la Investigació (CRAI) (2021, 1 juny). *Exposició virtual: Jordi Solé Tura, mestre i pensador*. Recuperat 27 setembre 2024, de <https://crai.ub.edu/coneix-el-crai/biblioteques/biblioteca-dret/exposicio-virtual-jordi-sole-tura>
- González del Pozo, R.D. i Boada, M.R. (1998). *Jordi Solé Tura, molletà il·lustre. Apunts d'una biografia*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Solé Tura, J. (1967). *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*. Edicions 62.
- Solé Tura, J. (1999). *Una història optimista*. Edicions 62.

Jordi Solé Tura.

Tres mirades properes

Ramon Company Estadella*

Resum: A través del testimoni de Teresa Eulàlia Calzada Isern, Marcel Planellas Aran i Josep Monràs Galindo, descobrirem la part més humana de Jordi Solé Tura (Mollet del Vallès, 1930 – Barcelona, 2009), com ara la seva incansable defensa dels més vulnerables i dels drets humans i del pacifisme; la seva lleialtat, empatia, gratitud, integritat; el seu amor per la natura i l'esport, o la seva lluita contra la greu malaltia que va patir. També en coneixerem la part més intel·lectual i política, carregada de saviesa, d'autoreflexió, de perspectiva i de visió global, de moralitat, de compromís, de pedagogia, de respecte envers als adversaris i la seva inescapable defensa per fer justícia.

Paraules clau: Alzheimer, Centre d'Estudis per la Democràcia Jordi Solé Tura, Club Atlètic Mollet, Constitució espanyola, cultura, democràcia, esport, Estatut d'Autonomia de Catalunya, Jordi Solé Tura, Ministeri de Cultura, Mollet del Vallès, PCE-PSUC, política,

transició democràtica espanyola, Universitat de Barcelona (UB).

Jordi Solé Tura.

Three different perspectives

Abstract: Thanks to the testimony of Teresa Eulàlia Calzada Isern, Marcel Planellas Aran and Josep Monràs Galindo, we get a closer look at the more human side of Jordi Solé Tura (Mollet del Vallès, 1930 - Barcelona, 2009). Learn more about his tireless work in defence of the vulnerable, how he championed human rights and pacifism; his loyalty, empathy, gratitude and integrity; his love for nature and sport, and his battle against serious illness. We will also take a look at his intellectual and political side, which was full of wisdom, self-reflection, a global perspective and vision, morality, commitment, education, respect for his political opponents, and his inexhaustible defence of justice.

Keywords: Alzheimer's, Jordi Solé Tura Centre for Democracy Studies, Mollet Athletics Club, Spanish Constitution, culture, democracy, sport, Statute of Autonomy of Catalonia, Jordi Solé Tura, Ministry of Culture, Mollet del Vallès, PCE-PSUC, politics, Spanish democratic transition, University of Barcelona (UB).

147

* Periodista, Mollet Comunicació, Ajuntament de Mollet del Vallès, rcompany@molletvalles.cat

Introducció

Coincidint amb el 15è aniversari de la mort de Jordi Solé Tura (Mollet del Vallès, 1930 – Barcelona, 2009), parlem amb tres testimonis que van mantenir una relació estreta amb Jordi, ja fos sentimental, familiar, personal, d'amistat o a través de la seva obra i el seu llegat. Es tracta de la seva vídua, Teresa Eulàlia Calzada, del seu nebot i gran amic, Marcel Planellas, i del que fou alcalde de Mollet entre 2004 i 2022, Josep Monràs.

Teresa Eulàlia Calzada Isern

La vídua de Jordi Solé Tura, Teresa Eulàlia Calzada Isern (Artesa de Lleida, Segrià, 1942), és llicenciada en Ciències Econòmiques per la Universitat de Barcelona (UB) i en Magisteri per l'Escola Normal de Lleida. Va militar i fou responsable d'ensenyament a l'organització Bandera Roja i al PSUC. L'any 1980, va ser diputada de la primera legislatura del Parlament de Catalunya. Ha estat professora de l'Escola de Mestres de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), en la qual va formar part del Consell Directiu. També fou membre de l'Institut de Ciències de l'Educació de la UAB, de què va ser directora de 1988 a 1994. El 1999, va ser secretària del Consell Escolar Municipal de Barcelona i, posteriorment, comissionada de l'alcalde de Barcelona per al Consorci d'Educació. Com a esposa de Jordi Solé Tura, ha estat una de les principals impulsores per fer arribar el seu llegat a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA) i promoure el Centre d'Estudis per la Democràcia Jordi Solé Tura, impulsat per l'Ajuntament de Mollet del Vallès.

Recorda com es van conèixer amb Jordi Solé Tura? Crec que quan els feien aquesta pregunta a tots dos, reien perquè hi havia versions diferents.

Com ens vam conèixer? Quan vam començar a lligar? Quan vam decidir viure junts? Ens divertíem quan ens ho preguntaven, sobretot, en comprovar que cadascú tenia la seva pròpia versió més o menys coincident.

Ens havíem tractat ocasionalment i esporàdicament el curs 1965-66 a través d'un professor d'econòmiques; vaig contactar amb ell per a una conferència al Col·legi Major Verge de Núria; o més tard, quan va aparèixer en el pis on vivíem tres amigues per fer una reunió clandestina. També havíem coincidit en altres moments, com en la Caputxinada, o en el seu quaranta aniversari en tenir amics comuns. Anys més tard, Jordi explicava aquestes trobades amb molta èpica i fabulació; segurament volia donar un toc més enigmàtic (tot i que no exactament precís) sobre l'inici de la nostra relació.

De fet, vam coincidir a l'organització clandestina Bandera Roja al començament dels anys setanta del segle passat. L'activitat política, tot i que intensa, no exclouïa moments d'oci, que compartíem amb amics comuns. Eren moments apassionants i actuàvem amb molta il·lusió i convenciment. Vàrem començar a caminar junts de manera natural, sense estridències, iniciant un procés de descoberta mútua que es va anar enfortint al llarg de més de 35 anys de convivència, sense ruptures ni sobresalts.

Després de molts anys d'estar junts, em deia: "Em sembla que

estic tant o més enamorat que el primer dia”. A mi m’agradava escoltar aquestes paraules. El trenat s’ha anat forjant al llarg del temps. El camí polític l’hem construït plegats amb un enorme respecte per les posicions i opcions de l’altre. L’activitat professional de cadascú ha estat sempre un bé propi protegit; no ens feia mandra compartir-lo, però era el nostre espai d’autonomia, al qual mai vam renunciar. La quotidianitat era una font de vida i de divertiment; en cas de produir-se algun contratemps, alertaves immediatament, dient que no podíem desapropiar cap minut de la nostra vida en comú.

En la transició democràtica, Jordi Solé Tura porta un ritme de treball frenètic i passats 16 anys de convivència decideixen casar-se...

El canvi polític cap a la democràcia va comportar canvis en la vida i en l’organització familiar. Durant el període constitucional, el treball parlamentari es complementava amb nombroses reunions, xerrades i conferències per Catalunya i Espanya. Portava una activitat frenètica, que amb més o menys intensitat ha mantingut sempre, però ha valgut la pena. Malgrat que comença a ser un home públic, sempre hem estat capaços de mantenir els nostres espais de privacitat.

La distància física no va comportar mai llunyania. Ens inventàvem fórmules per no perdre la connexió del dia a dia. Recordo una nit, a altes hores de la matinada, quan, des d’Extremadura, amb veu profunda, em va plantejar el casament, i malgrat haver-m’ho proposat moltes vegades, jo sempre havia mostrat una certa reticència. Ens casàrem el març de

1990. Havien passat més de 16 anys de convivència. Jordi tenia quasi 60 anys i jo, 47.

Recordo, l’any 1973 o 1974, amb quina il·lusió Jordi em va presentar la seva família de Mollet. El seu estimat germà Joan, Carme i el seu fill Jordi; el seu cosí Joan i Nati de la sabateria Puman; i Marcel i la iaia Angeleta; les seves cosines Neus, amb les filles, i la seva germana Maria. Pepeta i Esteve de cal Pinyonaire, pares d’Esteve, Feliu i Montserrat Tura, que em van oferir un got de llet. Tenien vaques i botiga.

M’incorporava al seu clan i ho feia amb orgull. Va portar-me a veure el bosc dels Pinetons de Mollet, record dels seus anys de joventut on passejava immers en les seves preocupacions i cabòries. En tornar a casa, va intentar deixar constància del dia viscut, però el text no el va satisfer. Estava massa emocionat. Aquest text que guardo és ple de paraules ratllades, cosa gens habitual en ell. Però en reproduïxo un fragment de les que va “salvar”:

Un dia del mes d’agost vaig portar Teresa Eulàlia als Pinetons. Els Pinetons són exactament això, uns quants pins, però vistos de lluny semblen un bosc. I amb bona voluntat podem acceptar que ho són. (...) No és un gran panorama, però és el meu. (...) I si un dia d’agost vaig portar Teresa Eulàlia als Pinetons, quan jo feia ben bé vint anys que no hi anava, és perquè vaig sentir el crit de les arrels i vaig voler compartir-lo amb la dona que estimo, és a dir, amb la meva arrel més sòlida del present.

Figura 1. Jordi Solé Tura i Teresa Eulàlia Calzada amb el seu germà, Joan Solé Tura, i la seva esposa, Carme Flores, al pati de casa seva a Mollet, setembre de 1984. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Jordi Solé Tura.

150

Vàrem començar a compartir els seus orígens, que no ha oblidat mai: la família i Mollet.

Vostès anaven sovint a caminar a la muntanya i Jordi Solé Tura també practicava altres esports. Com que tenia un fort neguit per no perdre el temps, suposo que eren activitats físiques que l'ajudaven a estar en forma...

La seva ment oberta a totes les coses noves, la curiositat per descobrir aquelles que no li eren properes ni quotidianes, el seu to vital i divertit van ser una constant en la seva vida. Va aprendre a valorar les petites coses i va anar construint un equilibri amb les seves responsabilitats polítiques i públiques.

El descobriment de la muntanya i poder ascendir dalt dels pics eren un motiu de satisfacció i d'enorme alegria per a ell. Però Jordi acceptava malament els moments que

haviem de retrocedir pel risc de tempesta, pels mals de peu perquè els mitjons i les sabates no eren les adequades o bé perquè el que havíem previst superava les nostres possibilitats. Vàrem fer llargues i extraordinàries excursions als Pirineus: Mont Perdut, Montardo, Besiberri, Corronco, Pedraforca, Puigmal, Balandrau, Carlit, Peric... fetes amb familiars i amics, especialment amb Rosa Carrió i Adolf Almató... També als Alps, a Noruega, a Islàndia... i a qualsevol lloc que hi hagués un tros de natura no urbanitzada.

L'exercici de l'esport li permetia sentir-se físicament en forma. Els primers anys, jugant a futbol amb amics i companys de la universitat, que encara comenten la passió que Jordi hi posava per intentar guanyar; o en els períodes amb poc temps lliure, fent natació, bicicleta i

Figura 2. Teresa Eulàlia Calzada i Jordi Solé Tura al cim del Puigmal, juliol de 1981. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Figura 3. Jordi Solé Tura i Teresa Eulàlia Calzada amb els seus amics Rosa Carrió i Adolf Almató al Mont Blanc, 1993. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

atletisme pels carrers de Sarrià, com em recorden alguns veïns i veïnes del barri.

Va ser un dels pioners de l'esquí de fons al nostre país i un dels seus màxims propagandistes. L'exercici enmig de la neu li carregava les piles. Com en altres àmbits de la vida, també en els moments lúdics havia de provar-se. Sense preparació prèvia i sense materials adequats, el 1986 va fer la marxa d'esquí de fons d'Engadin, de 42 km. I va arribar a la meta. També participava, sempre que podia, en les marxes dels Pirineus (Beret, Tuixent, Sant Joan de l'Erm...), amb els companys fidels en aquestes aventures

Figura 4. Teresa Eulàlia Calzada, Jordi Solé Tura i la seva amiga Dora Carreras practicant l'esquí de fons a França, 1994. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Figura 5. Recull de dorsals de les travesses d'esquí de fons en las que va participar Jordi Solé Tura al llarg dels anys. Font: Teresa Eulàlia Calzada Isern.

que eren Jordi Sánchez i Dora Carreras.

Les “escapades” es convertien en plaer excepcional quan Jordi i jo fèiem llargs viatges per carretera. El cotxe esdevenia un palau de primera. Era un espai per a nosaltres sols (no hi havia interferències i tampoc telèfons mòbils) on la conversa, la controvèrsia i la cerca de llocs comuns ens feia créixer i compartir ideals i coneixements.

També era una època amb molta activitat política i intel·lectual. Com vivia Jordi Solé Tura la militància de partit? Sembla que a les reunions s'avorria una mica i escrivia poemes i rodolins...

Jordi, durant la clandestinitat i, posteriorment, va ser un militant força disciplinat, sense abandonar mai la seva autonomia i llibertat de pensament i de reflexió. Sempre havia cregut, però, que l'acció per ser eficaç s'ha de fer des del treball col·lectiu organitzat.

Les reunions eren un “peatge” insuportable i moltes vegades sense gaire sentit. En algunes ocasions, intentava “desaparèixer” a través d'escrits, poemes o acudits que després regalava als presents, objecte d'atenció artística i literària. No tenia cap interès per les qüestions orgàniques dels partits polítics i considerava una pèrdua d'energies les discussions de caràcter intern. Sempre havia considerat els partits com un instrument per a l'acció política i per ajudar a resoldre els problemes de la gent.

Era brillant en l'exposició i defensava amb contundència els seus arguments. Era un contrin-

cant difícil, però sempre va tractar amb respecte els qui defensaven altres posicions i criteris. Els debats doctrinaris l'incomodaven, per estèrils i massa vegades incomprendibles.

Jordi va formar part de la direcció dels partits on va militar, però sense ocupar els primers llocs en les organitzacions. No obstant això, va tenir una presència pública constant i en períodes determinats va ser un referent significatiu per a molta gent.

Un moment important va ser quan Jordi Solé Tura va ser nomenat ponent de la Constitució. Com vàreu viure aquest procés i quin impacte va tenir en les vostres vides?

Com a ponent constitucional i representant del PCE-PSUC, va viure en primera fila i de manera intensa la transició cap a la democràcia.

Jordi era conscient del moment i va fer-hi front partint d'algunes premisses: calia evitar els errors comesos al llarg de la nostra història que havien impedit consolidar un sistema polític de llibertats; trobava imprescindible aprofitar l'oportunitat d'acabar amb la dictadura franquista i, en tercer lloc, tenia el ple convenciment que els primers beneficiats en la instauració d'un règim democràtic eren els sectors populars i les classes treballadores.

L'estiu de 1977, uns amics ens van deixar una casa. Amb la màquina d'escriure i un munt de folis en blanc, vam anar cap a Farena.¹ Treballava de 9 del matí a 6 de la tarda. El poble quasi deshabitat només sentia el soroll del te-

¹ Un petit llogarret de les muntanyes de Prades, dins del municipi de Mont-ral (l'Alt Camp).

clat que enviava des de la terrassa. L'atenció i l'amabilitat d'una senyora que ens feia el sopar i ens preparava el te de roca van convertir l'estada en un lloc molt confortable i quasi paradisiac.

La tornada cap a la civilització va ser dura. Els debats eren extremadament difícils i, en alguns moments, crispats. Els baixos resultats electorals, especialment del PCE, havien creat molt desconcert i es consideraven injustos tenint en compte els esforços, fins i tot donant la vida, de molts militants en la lluita clandestina. Començaven les discrepàncies sobre la valoració política del moment i, sobretot, les diferències sobre els camins a seguir.

Els neguits i malsons el van acompanyar per la tensió generada per aquestes circumstàncies. El fet que jo tingués responsabilitats polítiques al PSUC i, posteriorment, com a diputada al Parlament de Catalunya, ens va permetre compartir les mateixes esperances i preocupacions. En tot cas, vàrem mantenir el nostre espai i vam evitar que la situació afectés la nostra vida quotidiana.

I el treball de Jordi Solé Tura a l'interior de la ponència constitucional a les Corts constituents, com va ser? Quines eren les seves principals satisfaccions i els seus temors?

En la ponència constitucional es va sentir còmode. Malgrat que ocupava la posició més a l'esquerra de l'arc parlamentari i amb poca força electoral, no es va sentir mai marginat, tot i que podien tenir la temptació de fer-ho. El seu paper no era fàcil. Els altres ponents tenien més possibilitats d'acords entre

ells, les seves posicions eren més intercanviables. Va posar tot el seu enginy i totes les teves capacitats per introduir i fer acceptar els criteris i les propostes que considerava fonamentals des de les posicions que representava.

Sempre va comptar amb el suport de Santiago Carrillo. Fins i tot, en alguns moments, es va convertir en home pont dins la ponència. Va defensar sempre els principis acordats amb lleialtat i va actuar amb coherència amb ell mateix. Tenia present que representava una part de la societat, però, al mateix temps, calia pensar en tot el conjunt. Malgrat les tensions i les dificultats, no va caure en la temptació d'abandonar la partida i tampoc ho va proposar mai. Era conscient d'estar en un moment crucial de la nostra història col·lectiva. I no es podia defallir.

Miquel Roca Junyent, en una de les seves intervencions a Mollet, comentava que possiblement Jordi tenia més pressió que els altres ponents ja que el PCE i el PSUC eren partits amb una forta i exigent militància. Interpreto que els altres representants de la ponència podien decidir amb consultes en petit comitè.

L'activitat desplegada era d'un ritme frenètic. La direcció del partit en feia un seguiment molt acurat i molt freqüent; el preocupava que milers i milers de persones estaven pendants del seu treball i no volia decebre-les. Tot plegat volia dir reunions, reunions i més reunions... on tothom defensava les seves posicions amb vehemència. En algunes ocasions el clima era tens i dur; els seus problemes d'estómac no van finalitzar fins a l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, el 1979.

Figura 6. Reunió de la ponència constitucional, el 30 d'agost de 1977. En primer terme: Gabriel Cisneros i Jordi Solé Tura. En segon terme, a banda i banda: Gregorio Peces-Barba, dos lletrats del Congrés dels Diputats, Miquel Roca i Miguel Herrero. Al fons: Manuel Fraga. Font: EFE.

154

Hi havia, especialment, una activitat que li produïa gran plaer i satisfacció. Quan viatjava per Catalunya i arreu d'Espanya reclamat pels militants i per institucions cíviques i culturals, que volien conèixer de primera mà les propostes, el contingut i les incidències del debat constitucional. Jo el vaig batejar com el “predicador ambulante”.

Jordi, al seu llibre de memòries, assenyalava: “Després de les primeres eleccions democràtiques de 1977, soc nomenat membre de la ponència redactora de la nostra Constitució democràtica, l'honor més gran de la meua vida”.

Aquest sentiment d'orgull l'ampliava en el treball per a l'elaboració dels estatuts, especialment el de Catalunya. Al mateix temps que es configurava una nova estructura jurídicopolítica, estava convençut

que per avançar en aquest camí eren imprescindibles canvis en la cultura política. Aquests plantejaments els feia sense dogmatismes ni fonamentalismes. Sempre havia mantingut l'esperança en aquest procés. Més tard, però, va tenir por que la dreta intentés fer marxa enrere:

Cada día que pasa se percibe con más claridad el talante autoritario de esta derecha, que se autocalifica de nueva pero que tiene los mismos rasgos de la vieja. En los últimos meses, hemos vivido en el Congreso de los Diputados situaciones que yo no creía que se pudieran volver a ver. Creo, por tanto, que no hay que bajar la guardia ni un minuto, porque en cuanto nos descuidemos, volveremos a encontrarnos con la derecha de siempre.

Aquesta reflexió va començar amb el primer govern del president Aznar i segurament Jordi va ser profètic.

Com va afectar a Jordi la crisi i posterior ruptura del PSUC, després d'un treball tan intens com va ser el període constitucional?

La crisi del PSUC als inicis dels anys vuitanta va ser dramàtica per a la gent que hi participava i, especialment, molt dolorosa per als dirigents i militants, fossin quines fossin les seves posicions.

Des de la meua perspectiva, com a membre actiu de l'organització, se'm fa difícil trobar una explicació coherent. Possiblement van coincidir molts elements: la decepció d'uns resultats electorals on hi havia unes expectatives superiors, l'abisme entre l'objectiu de ruptura amb el règim i la realitat d'haver de negociar per introduir algunes de les propostes considerades imprescindibles, els orígens i les raons diverses per entrar al PSUC durant la dictadura, la diferència de participar en la clandestinitat i la novetat de respondre a la diversitat d'opcions que s'obrien en el nou marc polític, també la necessitat de fer nous plantejaments estratègics i ideològics per part del PCE-PSUC i d'altres partits comunistes europeus, com va ser l'intent de la proposta de l'eurocomunisme.

Cal tenir en compte, també, que la majoria de partits comptaven amb el suport i estaven homologats amb altres organitzacions d'àmbit europeu i internacional, mentre que els euro comunistes, des de feia anys, havien trencat la relació amb la Unió Soviètica i, per tant, tenien poques aliances internacionals.

Per a Jordi Solé Tura, la sortida del PSUC va representar un trencament emocional molt intens, després de 30 anys de militància, però ho va fer amb un fort convenciment que no hi havia perspectives i tampoc marxa enrere.

Uns anys després, Jordi va ser nomenat ministre de Cultura del govern de Felipe González. Què va significar aquesta nova situació per a vosaltres?

Jordi es va reincorporar a la facultat on havia donat classes durant molts anys i on se sentia professionalment molt identificat. Podia exercir el mestratge que li agradava i al qual mai va renunciar. Al cap d'un temps, l'any 1985, va ser elegit degà de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona (UB). La seva *alma mater*.

Tanmateix, l'interès i el compromís per l'acció política més directa i institucional no el va abandonar (amb articles en premsa, conferències, participació en moviments socials i polítics) i va començar a col·laborar amb el Partit dels Socialistes de Catalunya, i formant part d'aquesta organització va ser l'any 1991 quan és nomenat ministre de Cultura del Govern d'Espanya. En aquell moment vàrem tenir la sensació que formava part del mateix compromís que havia anat assumint, amb diverses responsabilitats, al llarg del seu treball polític. Per a nosaltres no va significar un canvi d'estatus, fins al punt que jo no vaig anar a la presa de possessió. Ho vàrem incorporar, simplement, com un canvi de feina; tot i que ens va afectar en el nostre dia a dia, ja que el marge de maniobra era limitat i ens sentíem menys lliures.

Figura 7. Cerimònia de jurament del càrrec de ministre de Cultura al palau de La Zarzuela, el març de 1991. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Figura 8. Com a membre de la Comissió d'Affers Jurídics i Drets Humans del Consell d'Europa, entre 1994 i 2004, Solé Tura va viatjar diverses vegades a Txetxènia. A la fotografia, Jordi Solé Tura i la delegació de l'OSCE parlant al carrer amb la població civil. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

156

Tant al Ministeri com en la seva tasca de membre del Govern, va intentar assumir les responsabilitats que li pertocaven i actuar de la millor manera possible. Des del punt de vista personal i intel·lectual, va ser un excel·lent aprenentatge: Jordi, que havia estudiat acadèmicament sobre “l'Estat”, ara tenia l'oportunitat de viure, conèixer i, també, “patir” directament i en primera persona tot allò que havia teoritzat.

Em sembla important recordar que durant algunes legislatures, Jordi va formar part del Consell d'Europa (l'assemblea composta per diputats i diputades dels parlaments europeus), on va viure un període que li va ser enormement interessant i que va correspondre a la fase de sol·licituds per a l'entrada al Consell d'Europa dels països de l'Est (que havien format part de l'antiga Unió Soviètica).

Jordi va tenir l'oportunitat de visitar i conèixer de prop quina n'era la situació real i, en molts casos, complexa en aquell moment, tal com ho comprovem actualment. En tor-

nar dels viatges, va escriure alguns articles sobre aquestes experiències i sempre he pensat que va ser una llàstima no tenir les seves observacions i reflexions recollides en un text més complet i definitiu.

Davant de les crítiques a la Constitució i el debat sobre la seva reforma, com creu que Jordi Solé Tura s'hagués posicionat? Vàreu escriure un article arran dels primers 40 anys de la Constitució on expressàveu la vostra opinió.

L'any 2018 vaig publicar un article al diari *El País* amb el títol “Consenso constitucional, 40 años después”, en memòria de Jordi Solé Tura. Hi deia que la Constitució va derogar l'estructura jurídica bàsica del règim franquista i va establir un nou sistema institucional democràtic homologable al dels països del nostre voltant, malgrat els condicionants existents durant la transició. Per això els demòcrates hem de sentir-nos orgullosos de com, amb les seves llums i ombres, hem mantingut la democràcia més duradora de la nostra història.

Al llarg dels primers 20 anys hi havia un ampli acord sobre que el consens constitucional va significar optar per una política integradora enfront d'una política partidista. Però a partir de la majoria absoluta d'Aznar el 2000, es va trencar aquest discurs compartit i va començar la manipulació de la transició i la instrumentalització de la Constitució mitjançant una interpretació unilateral, esbiaixada i regressiva.

Així, per art de màgia, les lluites antifranquistes desapareixien; la conflictivitat social i política, impulsada fonamentalment pel moviment obrer, i la repressió per part del règim, semblava que mai havien existit, i la democràcia hauria arribat de la mà de sectors tecnocràtics del règim que amablement ens van concedir les llibertats democràtiques. Aznar oblidava que els intents de reforma del règim franquista havien fracassat perquè mai havien plantejat la construcció d'una democràcia plena.

El llegat que ens han deixat els protagonistes, com Jordi Solé Tura, i el testimoni dels millors historiadors i analistes, no convalida aquesta versió "elitista, idíl·lica i manipuladora". És cert que hi ha elements de ruptura, al costat d'altres de reforma. Però les llibertats i la democràcia no van ser una gràciosa concessió. Va ser una lluita que van guanyar les persones, que van esdevenir ciutadanes i ciutadans.

I repeteixo: no van ser temps de flors i violes. Van ser uns temps de dificultats, d'incertesa i, també, d'esperança. La transició i el retorn de la democràcia va ser el resultat d'un treball col·lectiu on el conjunt de les persones i les

organitzacions que plantejaven un canvi democràtic van posar tots els seus esforços per fer-ho possible i també van tenir la capacitat de contagiar aquesta esperança a la gran majoria de la població.

I la qüestió ara és: com avancem? Doncs fent els canvis i les reformes que la societat reclama avui i per això cal cercar i definir les coordenades, dins l'àmbit que ens ofereix la democràcia i les llibertats, per plantejar-les, debatre-les, i acordar-les. Per respondre a les exigències de les noves generacions.

El 4 de desembre de 2009, Jordi Solé Tura mor a causa de l'Alzheimer. Com vàreu viure aquesta cruel malaltia?

Jordi va morir com a conseqüència de la malaltia de l'Alzheimer. És una malaltia cruel. No hi ha cap moment d'esperança. L'avui és difícil de viure i saps que el demà serà pitjor. No hi ha retorn. Apareix com una ombra que et va envoltant. La malaltia actua de manera indiscriminada, l'impacte és extremadament dolorós. Les emocions són difícils de compartir i de transmetre.

El seu dramàtic lament: "No sé qui soc", "No sé on soc", "Mai més seré el que era", "Em vull morir", "Em mataré"... expressava molt de dolor i molta desesperació. I sobretot, molta tristesa. El cor se'm trencava, tenia la boca seca i em quedava muda. Només podia abraçar-lo amb totes les meves forces. Això és l'Alzheimer. Totes les altres coses són secundàries.

S'inicia el procés de l'absència, de l'acomiadament, de la mort del qui encara hi és present. Malgrat tot, Jordi va intentar mantenir, fins molt avançada la malaltia, la curiositat per la lectura. Sense compren-

No he sido su alumno pero he aprendido mucho de él (anònim)

Estimat Jordi: sempre et recordaré a la facultat de Dret com el millor! Les teves classes eren meravelloses. Amb molta estima (Montserrat)

Colega: luchamos con la misma fuerza para ser libres. Llegaste a conseguirlo. Gracias a hombres como tu que fuisteis líderes, fui del sindicato de Seat (Hermenegildo)

Un home bo, un acadèmic culte i un polític decent! I també un mestre, quan la Modelo es va convertir en una escola de política, l'estat d'excepció del 69. Sempre et recordarem (Oriol)

Molts, en silenci, hem lloat la teva vida i ara ha estat un moment d'emoció incontenible, dient-te adéu. Mai t'oblidarem ni podem tornar-te el que has fet per Catalunya (Carme i Josep)

Ahir li explicava al meu fill d'11 anys que ha mort una persona que va lluitar per la llibertat, la justícia i la democràcia. I que quan la democràcia va arribar, va ajudar a construir-la i a consolidar-la. Gràcies! (Anna Isabel)

Queremos que todos los políticos sean como tu (anònim)

De una companyera del Partido, con todo corazón, que nos guardes desde el cielo (Eli)

Tu vas ser una de les primeres persones que em va parlar de democràcia i de la necessitat de lluitar. Era el 1968/69 a l'escola d'estiu. Gràcies! (M. Antònia)

No ho sé, però crec que pel que vaig aprendre d'ell, hauria estat content i hauria pensat: les millors medalles són la gent. La gent que t'ha estimat. (Txema)

De un comunista a otro, que nos dio la fuerza en los peores momentos de la incipiente democracia. Salud y república! (família RB)

Tinc 9 anys, gràcies per fer la Constitució (Mariona)

Gràcies, company! Jo, soldat de la República, de 91 anys. El que em resta de vida seré agraït pel que servires a la democràcia i a Catalunya (Joan)

Necesitamos personas que escuchen a los que no piensan igual. Eres un ejemplo (R.)

158

Figura 9. Recull de frases escrites al llibre de condol per la mort de Jordi Solé Tura al Palau de la Generalitat. Font: reproducció propietat de l'Ajuntament de Mollet del Vallès (2010, p. 20).

sió, però amb esforç, no volia perdre la seva capacitat d'aprendre, de trobar nous camins... de viure.

Ens vam sentir molt acompanyats per les amistats, per la família de Lleida i sobretot per Albert. Vaig trobar molta estima i respecte per part de persones que tractàvem amb menys freqüència i, en especial, en la gent que ens saludava o mirava quan caminàvem pels carrers de la nostra ciutat i del nostre barri. A tots ells, el meu profund agraïment.

Quins records guardeu de la vetlla al Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat? Què va ser el que us va emocionar més de les persones que van anar a acomiadar Jordi Solé Tura?

Al Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat Jordi va rebre els honors de les autoritats catalanes i de la resta d'Espanya. La seva actitud responia a un sincer reconeixement per la seva trajectòria personal, institucional i política.

Va ser molt emocionant la presència de milers i milers de persones, les que normalment Jordi es trobava al carrer, a la muntanya, al mercat, al futbol, al cinema... que van convertir la litúrgia inicial en un acte entranyable i íntim. Era com si cada una de les persones et parlés de manera espontània i sincera. Hi vaig percebre molta complicitat. Volien compartir amb Jordi allò que els havia ajudat a conquerir: les llibertats per fer desaparèixer, d'una vegada per totes, les tiranies polítiques, ideològiques i mentals. Però també volien agrair-li la seva manera "d'estar en la política": en la lluita clandestina contra el franquisme, en la defensa d'una societat més justa i amb més possibilitats i oportunitats, especialment, per als més desfavorits; en la seva tenacitat per apropar l'activitat política a la gent i fer-la entenedora. Per la seva tossuderia per dignificar la política.

El Saló de Sant Jordi es va convertir en un espai de diàleg, com una àgora. A Jordi li hagués agradat i molt. Però ja no hi podia participar. Només hi era present a través del llegat que ens havia deixat: les seves reflexions i el seu compromís polític i cívic. I també, el seu exemple.

Marcel Planellas Aran

És el nebot i gran amic de Jordi Solé Tura. Marcel Planellas Aran (Mollet del Vallès, 1955) és llicenciat en Història Moderna i Contemporània per la Universitat de Barcelona (UB) i doctor en Ciències Econòmiques i Empresariales per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Va militar a Bandera Roja i al PSUC. L'any 1980, va ser el dipu-

tat més jove del primer Parlament de Catalunya de la Generalitat recuperada. Des de l'any 1986, és professor del Departament de Direcció General i Estratègia d'Esade a la Universitat Ramon Llull (URL), on va ser escollit president del Claustre del Professorat i nomenat secretari general d'Esade (2007-2012). Ha publicat 15 llibres, casos d'estudi i articles en revistes acadèmiques internacionals sobre gestió de les organitzacions. Des de la seva creació, és membre del Consell Consultiu del Centre d'Estudis per la Democràcia Jordi Solé Tura i del Grup d'Amics i Amigues de Jordi Solé Tura.

Quin és el primer record de Jordi que li ve a la memòria?

Un record entranyable és, durant la segona edició de la Setmana de Cultura Catalana a Mollet, l'any 1976, la conferència de Jordi Solé Tura "Una perspectiva política per a Catalunya", que va oferir en un cinema Ateneu ple de gom a gom. Va ser un dels primers actes "tolerats", van anar-hi joves i també persones grans que van atrevir-se a tornar a anar a un acte de caire polític. Em va tocar fer-ne la presentació; estàvem asseguts amb Jordi en una petita taula amb una bandera catalana i amb les pancartes al darrere de "Volem un Institut" i de "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia".

De fet, teniu una relació de parentiu amb ell.

Jordi i el meu pare, Joan, són cosins germans, però tots dos deien que eren "més germans que cosins". Van viure plegats la infància i la joventut a Mollet. Vicenta, la mare de Jordi, i Angeleta, la mare de Joan, eren de la família Tura de

Figura 10. Conferència de Jordi Solé Tura, “Una perspectiva política per a Catalunya”, al cinema Ateneu l’any 1976 en la segona edició de la Setmana de Cultura Catalana a Mollet, amb Marcel Planellas, que va fer de presentador i moderador, en una taula amb la bandera catalana i amb les pancartes al darrera de “Volem un Institut” i de “Llibertat, Amnistia i Estatut d’Autonomia”. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

160

cal Pinyonaire. Una va obrir un forn de pa (Espiga Molletana) al carrer de Berenguer III i l’altra, la sabbateria Puman –sigla de Preus Únics

Figura 11. El petit Jordi Solé Tura (a la dreta) amb els seus cosins Joan (a l’esquerra) i Albert Planellas Tura (al centre) a cal Pinyonaire. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

Models Alta Novetat– al carrer de Barcelona.

Un home de món que mai va deixar de banda els seus orígens, el seu Mollet natal de què sempre feia bandera.

En el seu llibre autobiogràfic i en moltes entrevistes, Jordi s’ha definit com “un forner de Mollet”. Un jove que als 12 anys va haver de deixar l’escola per anar a ajudar al forn familiar on aprofitava les nits a l’obraedor per formar-se de manera autodidacta o estudiar anglès; va aconseguir un diploma de la BBC. Una mostra de la seva inquietud i curiositat pel coneixement. El seu món és Mollet i aquí és on té els amics i participa activament en moltes activitats culturals i esportives. Fins que intenta fer una divisió i no se’n recorda. Aquesta és l’espurna que el porta a reprendre els estudis, aprofitant el servei militar, i en un any i mig va aprovar els exàmens de batxillerat que li obrien la possibilitat d’anar a la universitat.

Al marge dels seus lligams familiars, sentimentals, afectius, de pertinença i amb una àmplia carrera política al darrere, sovint recordava que el seu primer discurs públic va ser a Mollet vestit de rei blanc.

Jordi Solé Tura, juntament amb el meu pare, Joan Planellas, i Antoni Garcia van ser tots tres els Reis d’Orient de Mollet el Nadal de 1948. Jordi, que feia de rei Melcior, va ser l’encarregat de fer el discurs, el que va ser el seu primer discurs en públic però no polític. A la política hi arriba quan es posa en contacte amb el moviment dels estudiants a la universitat. S’afilia al PSUC i s’incorpora a la lluita

Figura 12. Premi de la BBC a Jordi Solé Tura, l'any 1949, de la Listeners competition organitzada pel programa "English to radio". Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

antifranquista. Pateix la repressió i s'ha d'exiliar —a Bucarest, on va fer de locutor en català de la Radio Pirenaica. Quan torna a casa, té dificultats per ser professor a la Facultat de Dret i sobreviu fent traduccions. Mentre segueix amb la seva activitat política, és detingut i passa sis mesos a la presó Model. No és fins a la caiguda del franquisme i les primeres eleccions democràtiques de l'any 1977 que pot tornar a fer discursos en públic, aquest cop ja clarament polítics, i també al Congrés dels Diputats.

Seguint amb aquest lligam amb Mollet, l'any 1998 l'Ajuntament li atorga la Medalla de la Ciutat. D'aquell acte, vostè recordava en un dels seus escrits que els va

Figura 13. Jordi Solé Tura fent de rei Melchior a la Cavalcada de Reis de Mollet de l'any 1948. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

dir que va ser "un dels actes més emotius de la meua vida", quan a aquelles alçades ja havia rebut multitud de reconeixements i lloances arreu.

El ple de l'Ajuntament havia acordat per unanimitat de tots els grups polítics concedir-li la Medalla, però en l'acte de lliurament s'hi van voler incloure un parell de sorpreses per arrodonir l'homenatge. La primera va ser la presentació d'un curtmetratge realitzat pel seu fill, Albert Solé, fet amb retalls de filmacions familiars i altres arxius. La segona sorpresa va ser la presentació del llibre *Jordi Solé Tura, molletà il·lustre*. *Apunts d'una biografia*, un text col·lectiu, il·lustrat amb imatges d'arxius particulars, que volia oferir una visió panoràmica de la seva trajectòria. Com vaig dir en la presentació, és sorprenent el fet que, d'una cinquantena d'escrits amb extensions i estils diversos, s'aconsegueixi que emergeixi al llarg de les pàgines el perfil humà de Jordi. Un mosaic d'humanisme, un collage d'afectes, diu Montserrat Tura en el pròleg.

Vist amb perspectiva, és d'agradar que en aquell acte rebés

Figura 14. Jordi Solé Tura enlaira el llibre *Jordi Solé Tura. Apunts d'una biografia* presentat, per sorpresa d'ell, en el transcurs de l'acte d'homenatge amb motiu de la concessió de la Medalla de la Ciutat. Font: AHMVA, Fons Jordi Solé Tura.

162

el reconeixement de la seva ciutat i de la seva gent estant encara en plenitud de facultats. Crec que quan el visitava a casa seva, quan ja estava malalt d'Alzheimer, Teresa sempre li deia: “Ja són aquí els de Mollet!”.

Alguns dissabtes al matí agafàvem el cotxe amb la mare per anar fins a Sarrià al pis de Jordi. Quan hi arribàvem, Teresa Eulàlia ens anunciava tot dient: “Ja són aquí els de Mollet!”. Després començaven les abraçades i els petons. Per un moment semblava que tornaven els records, però la malaltia de l'Alzheimer és cruel, esborra els records. I malgrat això, queda l'afecta i l'estimació. El seu fill Albert ho va saber fer públic delicadament en el documental *Bucarest, la memòria perduda* (Solé Brusset, 2008)² i amb el Premi Jordi Solé Tura, una iniciativa sorgida per propiciar la creació audiovisual i generar consciència social cap a les persones que pateixen malalties del cervell. Aquesta iniciativa ha evolucionat a través del Brain Film

Fest, un festival anual de cinema organitzat per la Fundació Pasqual Maragall.

L'Alzheimer se'l va emportar el 4 de desembre de 2009. Quin record guarda d'aquells darrers dies i del seu comiat?

La capella ardent de Jordi Solé Tura es va instal·lar al Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat i en les poques hores que va estar oberta, van passar-hi més de set mil persones. Una gernació que aplegava des d'alts representants del món de la política, de la cultura, de la universitat o del sindicalisme, fins a antics alumnes seus de la Facultat de Dret, lectors dels seus articles o ciutadans “anònims” que l'havien conegut en algun dels molts actes públics que havia fet arreu de Catalunya i d'Espanya. Aquestes mostres de condol ens van fer veure que Jordi era una persona estimada i amb una gran capacitat per fer amics, en àmbits i territoris molt diversos. Així va sorgir la iniciativa de crear el Grup d'Amics i Amigues de Jordi Solé Tura i en pocs dies s'hi van adherir més de tres-centes persones. L'acte de constitució es va fer al Teatre de Can Gomà i va comptar amb la interpretació d'un grup de l'Escola Municipal de Música de Mollet, que Jordi va inaugurar quan va ser ministre de Cultura, i amb les intervencions de diferents amigues i amics, la cantant Maria del Mar Bonet amb el pianista Manel Camp, i l'alcalde Josep Monràs.

Ens va deixar la persona, però ens queda el llegat. Un llegat documental immens gràcies al fet que era com una mena de formi-

² Premis Goya i Gaudí (2009) a la millor pel·lícula documental.

gueta, oi? Guardava molts papers intuïnt que en un futur podrien ser d'interès.

Certament, Jordi Solé Tura era una mica formigueta i guardava molts papers que intuïa que podrien ser d'interès en el futur. Així, en unes carpetes tenia els articles de premsa i en unes altres, les notes que va utilitzar en els treballs de la ponència de la Constitució i de l'Estatut de Catalunya. En unes carpetes hi havia la correspondència política i en d'altres, els informes o estudis més acadèmics. Després de ser nomenat molletà il·lustre, va pensar que una manera de mostrar el seu agraïment per aquest reconeixement podia ser cedir a l'Ajuntament de Mollet del Vallès aquest fons documental. Cal dir que en els primers anys s'ha fet una feina callada, però molt important de classificació i d'organització, realitzada per l'editor Jordi Sánchez, que havia estat company de cel·la de Jordi a la presó Model. Posteriorment, s'ha començat el procés de digitalització d'aquest llegat, que està dipositat a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA) per fer-lo més accessible als estudiosos i a la ciutadania.

L'any 2003, cedeix a l'Ajuntament el seu fons documental i el mateix any neix el Centre d'Estudis per la Democràcia Jordi Solé Tura. Això que portés el seu nom, no li feia gaire gràcia, oi? Sempre va defugir del protagonisme.

El mateix 2003, l'Ajuntament de Mollet va voler posar en marxa un centre que tingués la missió de preservar i difondre el llegat humà, intel·lectual i acadèmic de Jordi Solé Tura i, per extensió, desenvolupar i aprofundir en el coneixement

de la democràcia. Com us podeu imaginar, hi va haver moltes reunions i la reacció de Jordi va ser de suport decidit al projecte, però es va negar en rodó que portés el seu nom. En canvi, va suggerir que agafés més força l'aspecte de reflexió sobre el desenvolupament de la democràcia: així va néixer el Centre d'Estudis per la Democràcia. No van ser fins després de la seva mort que es va dedicar el seu nom a l'entitat. El Centre va quedar també vinculat al món universitari amb la creació, l'any 2005, del Consell Assessor, format per un grup de professors i catedràtics, principalment de Dret Constitucional i de Ciència Política, alguns dels quals havien estat companys de Jordi Solé i d'altres, antics alumnes: Eliseo Aja, Jordi Borja, Francesc de Carreras, Marc Carrillo, Francesc Pallarès, Joan Subirats —que ha estat ministre d'Universitats—, Pere Vilanova, Joan Vintró i jo mateix, Marcel Planellas.

La seva trajectòria política i intel·lectual és majúscula. Per sobre de tot, però, què en destacaria? Quina empremta creu que ens ha deixat i que potser serà perdurable?

La trajectòria i el llegat de Jordi Solé Tura es pot valorar des de diferents punts de vista, la seva és una figura polièdrica amb moltes activitats diverses: professor, intel·lectual, polític... La Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona (UB), mitjançant el Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI), va realitzar una exposició virtual amb el títol de "Jordi Solé Tura, mestre i pensador", centrada en el recull de la seva activitat intel·lectual. Jordi Solé Tura fou alumne,

professor i degà de la Facultat de Dret. Escriptor prolífic en matèria de dret constitucional, mestre i divulgador d'idees i pensament, és autor de 18 llibres; coautor de 66 publicacions; assagista i articulista en llibres i en més de 200 articles de revistes de caràcter col·lectiu; traductor de 52 títols de pensament social i ciència; prologuista i introductor en 43 llibres, i impulsor del debat polític i social a través de la premsa diària des dels anys setanta.

Figura 15. Capçalera de l'exposició virtual "Jordi Solé Tura, mestre i pensador". Font: Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI).

164

Com bé es diu al començament de l'exposició virtual, però, és potser un impossible "separar un Solé Tura polític d'un Solé Tura intel·lectual", ja que el seu activisme polític nodria la seva reflexió teòrica i la seva obra acadèmica orientava la pràctica militant. Aquest és Jordi Solé Tura: diputat, ponent de la Constitució espanyola de 1978 i de l'Estatut d'Autonomia, lluitador antifranquista, empresonat, exiliat, dirigent de Bandera Roja i del Partit Socialista Unificat de Catalunya, ministre de Cultura amb el govern socialista de Felipe González, senador, membre del Consell d'Europa i president del Comitè Català de l'ACNUR...

En l'elaboració de la Carta Magna, va treballar braç a braç

amb persones que estaven a les antípodes de les seves creences i dels seus ideals. Considera que és una mostra clara de la seva voluntat pel diàleg i pel consens?

Una persona que va tenir l'experiència de treballar braç a braç amb Jordi en la ponència constitucional és Miquel Roca Junyent. Recordo les seves paraules en l'acte amb motiu de la concessió, a títol pòstum, de la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya a Jordi Solé Tura on va dir que "la transició de la dictadura a la democràcia, el que va ser el pacte constitucional i la primera expressió estatutària de la Generalitat recuperada, deuen a Jordi Solé Tura una part molt important del seu assoliment".

Cal tenir en compte que a la ponència hi havia Manuel Fraga Iribarne, que va ser ministre amb Franco. En aquest sentit, Miquel Roca també valorava que "Solé Tura va tenir el coratge i la valentia de pactar per construir un futur de llibertat i democràcia, de conduir pel camí del diàleg i del consens les reivindicacions dels més castigats per la repressió franquista". I va concloure: "Assumir riscos és propi de valents i Jordi Solé Tura ho era. I la transició, el seu esperit, ve marcada pel que ell hi va aportar".

Després de tants anys, seguim debatent i sense resoldre moltes qüestions històriques (monarquia o república, identitats nacionals, llibertats...). Quin era, al respecte, el punt de vista de Jordi Solé Tura?

El Centre d'Estudis per la Democràcia ha publicat un seguit de llibrets anomenats *Textos per a la Democràcia*. El volum 5 de *Textos* és un

aplec d'articles de Jordi Solé Tura sobre la Constitució, publicats des de l'any 1977 fins al 2003, on es pot veure l'evolució del seu pensament en relació amb la Constitució. Cal tenir en compte que Jordi Solé Tura era catedràtic de Dret Constitucional i, com va dir en alguna entrevista, és una oportunitat única per a un acadèmic en aquesta matèria poder participar en l'elaboració de la Constitució.

Des de feia anys, Jordi Solé Tura havia reflexionat i escrit sobre les grans qüestions històriques que considerava que eren claus per a l'estabilització del sistema i que resumia en aquestes quatre: el relatiu al règim polític (és a dir entre monarquia o república); el de la identitat nacional (Espanya com a nació única o com a nació plural); les relacions entre Església i Estat (entre clericalisme i anticlericalisme), i els drets i llibertats democràtiques (entre reconeixements dels drets i la seva negació).

Com escriu en un dels seus articles, la Constitució va intentar ser una temptativa de solució d'aquests grans problemes històrics (i va dir "temptativa", ja que considerava que calia fer balanç per valorar si s'havien resolt o no). En aquesta balança també cal tenir en compte que estem a un any del 50è aniversari de la Constitució i aquest haurà estat el període més llarg i estable de tota la història del nostre país. S'ha superat un intent del cop d'estat, el 23 de febrer de 1981, i hi ha hagut governs d'esquerres i de dretes, però és evident que segueixen ben vius els debats polítics sobre aquestes quatre grans qüestions històriques que asseynalava Jordi Solé Tura.

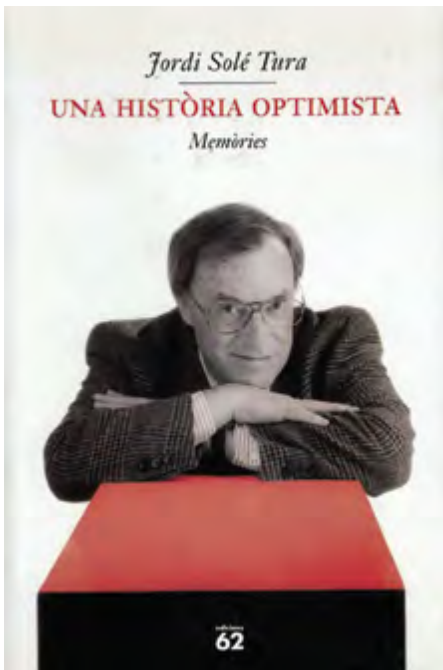
Ara que hem repassat ràpidament la vida de Jordi Solé Tura, podem veure que va fer moltes coses, que era una persona activa, inquieta, molt treballadora, compromesa... Quin altre aspecte podríem destacar de la seva manera de ser?

Potser podríem afegir-hi un aspecte que ell mateix comenta en el seu llibre de memòries, *Una història optimista*, que comença en els seus orígens a Mollet i acaba en el moment que, després de les primeres eleccions democràtiques de 1977, és nomenat membre de la ponència redactora de la Constitució. En les paraules introductòries diu que quan va començar a escriure, capítol rere capítol, va tenir la impressió que narrava una història dura i pessimista, però quan va acabar i ho va rellegir d'una sola tirada va arribar a una altra conclusió:

És certament una història dura en què tant jo mateix com els altres protagonistes rebem cops molt forts, però també és una història sense retrocessos personals ni col·lectius, sense renúncies ni abandonaments. Sovint ens equivoquem i ens fem en carrerons de difícil sortida, però mai no renunciem a continuar endavant i després de cada cop ens guarim les ferides i reprenem el camí. I al final la història acaba bé. Per això crec que, en termes generals, és una història optimista (Solé Tura, 1999, p. 7).

Finalitza aquestes paraules prèvies del seu llibre de memòries recordant el que considera que és l'elogi més gran de la seva vida, que li va fer el seu company de ponència constitu-

onal José Pedro Pérez Llorca, després d'una dura polèmica sobre el text que estaven elaborant. “Tu defenses amb molta força les teves propostes i els teus principis”, li va dir, “però sempre tens en compte les propostes i els principis dels altres”. Jordi Solé Tura conclou aquesta introducció dient que li agradaria que aquesta fos també la conclusió dels lectors i lectores de les seves memòries.

166

Figura 16. Portada del llibre de memòries *Una història optimista*, il·lustrat amb una fotografia de la molletana Judith Vizcarra. Font: Solé Tura (1999).

Hem començat parlant de Mollet i m'agradaria acabar parlant de Mollet. La ciutat ha d'estar orgullosa del seu conciutadà Jordi Solé Tura i del seu llegat?

Personalment penso que per a Mollet és un orgull tenir un ciu-

tadà il·lustre com Jordi Solé Tura i que aquest hagi fet cessió a l'Ajuntament de Mollet del seu fons documental. Això pot fer que qualsevol estudiós o ciutadà que vulgui aprofundir en l'estudi de la persona i l'obra de Jordi Solé Tura haurà d'entrar en contacte amb l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès. Aquest lligam entre Mollet i Solé Tura, que és una cosa única i diferent, també és alhora un compromís i un repte. El compromís de donar a conèixer la trajectòria i el pensament de Jordi Solé Tura a les noves generacions i el repte que el seu llegat perduri en el temps.

El Centre d'Estudis per la Democràcia és una de les eines de les quals disposa Mollet i el seu Ajuntament per preservar i difondre el llegat humà, intel·lectual i acadèmic de Jordi Solé Tura i, d'altra banda, desenvolupar i aprofundir en el coneixement de la democràcia. Cal prendre consciència de l'esforç realitzat per diferents generacions per portar la democràcia a casa nostra i que la democràcia és una cosa fràgil que ens demana que estiguem molt amatents davant de qualsevol risc d'invulsió. En aquest sentit, la contribució del Centre d'Estudis pot ser rellevant per promoure la reflexió i el debat al voltant dels reptes actuals i futurs de la democràcia.

Figura 17. Capçalera de la pàgina web del Centre d'Estudis per la Democràcia Jordi Solé Tura. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

Josep Monràs Galindo

Qui va ser alcalde de Mollet del Vallès de 2004 a 2022, Josep Monràs Galindo (Mollet del Vallès, 1960), és llicenciat en Psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i té un postgrau en Desenvolupament Local. Des de l'any 1984 fins al 1992, va exercir com a docent a l'Escola Sant Gervasi, on a més de responsable del Departament d'Esports, també va ser responsable del Departament de Psicologia, director de BUP i membre del Consell Rector. Amb motiu de la nominació de Mollet com a subseu olímpica i paralímpica en els Jocs Olímpics de 1992, va ser el responsable de la coordinació dels voluntaris de la ciutat i director de l'equip olímpic de la subseu de Mollet. L'any 1991, va ser nomenat regidor d'Esports i, posteriorment, va ser responsable de les àrees de Promoció Econòmica, Comerç, Treball i Hisenda i de Serveis Personals. Va ser escollit alcalde de Mollet del Vallès el 10 de gener de 2004. El 2022, va deixar

el càrrec per facilitar la renovació a l'Ajuntament, i van nomenar Mireia Dionisio Calé alcaldessa de Mollet amb majoria absoluta.

Segurament, un record especial que teniu de Jordi Solé Tura és el darrer relleu que vàreu fer junts per portar la torxa olímpica a Mollet, quan éreu regidor d'Esports i coordinador de la subseu olímpica.

El fet de compartir amb Jordi l'arribada de la torxa olímpica a la plaça de l'Ajuntament és un record absolutament inoblidable. Mai a la vida tornaré a viure una situació com aquella, i amb l'afegit que es va produir amb una circumstància molt especial per a mi, ja que la meva dona estava embarassada de Noa i tot i estar a punt de donar a llum no s'ho va voler perdre. També diria que Jordi estava igual de nerviós que jo per complir amb aquesta arribada de la torxa olímpica a la seva ciutat. Sens dubte, un record inoblidable esportivament, políticament i personalment.

167

Figura 18. Arribada de la torxa olímpica a Mollet, 15 de juny de 1992. El portador del darrer relleu és Jordi Solé Tura, aleshores ministre de Cultura. A la dreta, Josep Monràs, en aquell moment regidor d'Esports de l'Ajuntament. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

Durant la seva joventut a Mollet, Jordi Solé Tura va ser molt actiu, també en l'àmbit esportiu: jugador del Futbol Club Mollet, de bàsquet, excursionista i un dels pioners de la pràctica de l'atletisme. A més, va assolir el rècord de triatló de Mollet.

Sempre explico l'anècdota que encara manté el rècord de triatló, ja que més endavant aquesta especialitat es va reconduir amb altres tipus de proves i, per tant, aquell rècord encara és seu. Més enllà d'aquesta anècdota, era una persona molt vinculada i aficionada al món de l'esport en general i en concret amb els esports que va practicar al llarg de la seva vida. Aquesta vinculació per l'activitat física es va posar de manifest fins i tot quan ja era gran, una etapa en què va practicar sovint l'excursionisme en companyia de la seva dona, Teresa Eulàlia. I fruit d'això, en el seu moment, de mutu acord, vaig proposar al Club Atlètic Mollet que la cursa de Sant Vicenç portés el nom de Memorial Jordi Solé Tura amb el propòsit de seguir deixant la seva empremta en aquest cas vinculada al món de l'esport.

168

Figura 19. Josep Monràs i Teresa Eulàlia Calzada durant el lliurament de premis de la cursa de Sant Vicenç Memorial Jordi Solé Tura, 16 de gener de 2011. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

L'any 2009, es va desenvolupar el Pla Director del Centre d'Estudis per la Democràcia per tal de fixar-ne els objectius i orientar-ne l'activitat. Com podríem resumir les finalitats principals d'aquest Centre d'Estudis impulsat per l'Ajuntament de Mollet?

Es planteja des de dues visions: mantenir viu el record de la seva figura i fer pedagogia del que va significar Jordi per a Mollet i per a la democràcia, no només a Catalunya i Espanya, sinó arreu del món. I vàrem creure que era imprescindible mantenir aquesta figura amb aquests dos vessants, el del mateix Jordi i el de tot el que va aportar des del punt de vista de l'experiència, el coneixement, el pensament i les seves aportacions sobre el concepte de democràcia i de participació democràtica de la ciutadania. A partir d'aquí ens vàrem posar a treballar amb Teresa Eulàlia i Albert, el seu fill, amb l'objectiu de crear un consell assessor, que és un consell creat per diferents catedràtics que tenien una relació directa amb Jordi, bé perquè havien treballat junts o perquè havien sigut deixebles d'ell. I amb tots ells hem anat construint totes les accions que hem dut a terme tots aquests anys i en especial en aquest any que estem celebrant el 15è aniversari de la seva defunció.

De fet, era inevitable vincular aquesta iniciativa amb el món universitari.

Sens dubte. El món universitari és molt present en la figura i la vida de Jordi. Jo sempre diferencio dos aspectes. Siguis a la universitat o a una escola, pots ser professor o mestre. Un professor ensenya, un

mestre deixa empremta. Jordi va ser un mestre. Això tothom li reconeix i, per tant, la vinculació amb el món universitari havia de ser-hi sí o sí. També és cert que la seva figura tenia un munt de particularitats que deien molt del seu compromís i el seu afany per la justícia, com les estretes relacions que va mantenir amb diferents organitzacions humanitàries, o relacionades amb la justícia social i els valors de la democràcia, o la cultura, que en aquest cas fins i tot el van portar a ser nomenat ministre de Cultura. Per tant, al marge del seu vessant acadèmic, va estar molt vinculat amb pràcticament tots aquells àmbits de la vida en què la bandera eren la justícia, la pau social, el consens, la defensa dels més febles i l'empatia.

Quins records té de l'acte de constitució, l'any 2010 al Teatre de Can Gomà, del Grup d'Amics i Amigues de Jordi Solé Tura?

Va ser un dia inoblidable. Jo hi vaig ser present acompanyant moltes personalitats d'arreu i de tots els àmbits i, sobretot, en companyia també dels que van ser els seus veïns i veïnes, aquells i aquelles que coneixien el Jordi forner, el fill de Vicenta Tura i Pere Solé, els que regentaven el forn l'Espiga Molletana, d'aquell noi que veien passejar per Mollet i volien estar presents aquell dia per honorar la seva figura. Sens dubte, va ser un acte molt emotiu que va servir per seguir posant pedres per construir aquest edifici amb què cercar el suport i la complicitat de diferents persones que contribueixin a difondre la seva obra i a mostrar públicament l'estima cap a la seva persona.

Figura 20. Teresa Eulàlia Calzada i Josep Monràs en l'acte de constitució del Grup d'Amics i Amigues de Jordi Solé Tura, al Teatre de Can Gomà el 25 de maig de 2010. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

L'obra que ens ha deixat és molt àmplia, però més enllà de la seva capacitat d'anàlisi i de predicció vers gairebé tots els àmbits de la societat, hi ha un denominador comú: l'optimisme. I segurament on quedà més palesa aquesta facultat és al llibre de memòries que va publicar l'any 1999 i que porta per títol *Una història optimista. Una biografia gens convencional i carregada d'exemples i de vivències que el van ajudar a superar les adversitats.*

Res d'ell era convencional. Jo recomano molt aquest llibre, una història del tot optimista. A Jordi no se l'ha de veure com un mestre que comença a explicar coses que molta gent potser no acaba d'entendre. Al contrari, era una persona molt didàctica, molt planera i sorprenia molt parlar amb ell i observar aquesta visió de futur que tenia. Quan avui llegeixes algunes de les coses que plantejava i fas la reflexió de quan les va escriure, veus que és com si estiguessin passant en aquest precís moment. Això demostra la seva capacitat visionària. El seu cap

treballava constantment. Aquesta obra no és un document acadèmic. Les seves lectures són molt, molt interessants. Si algú les llegeix no es trobarà amb historietes del passat; es trobarà amb històries optimistes i en com es pot preveure un món futur per avançar-se i intentar fer-lo millor.

La família de Jordi Solé Tura va fer una segona donació a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès l'any 2017 que incloïa una gran quantitat de documents i de llibres de la seva biblioteca personal. Quina és la situació actual d'aquest fons documental i del seu procés de digitalització?

Cal agrair enormement la generositat de Teresa Eulàlia i Albert per decidir que aquest llegat immens que Jordi tenia calia regalar-lo a la seva ciutat. A aquest llegat que es posa a disposició de la ciutadania cal afegir-li l'espai propi de la biblioteca municipal que també porta el seu nom. Sens dubte, encara queda molta feina per fer perquè el llegat documental és enorme, però afortunadament Mollet disposa i disposarà d'aquest petit gran tresor.

Una altra col·laboració ha estat el Premi Jordi Solé Tura per a obres audiovisuals sobre l'Alzheimer i altres malalties neurodegeneratives que, a partir

170

Figura 21. Acte d'incorporació del nom de Jordi Solé Tura a la biblioteca Can Mulà, 24 de setembre de 2022. D'esquerra a dreta, regidor Ivan Garrido del grup municipal de Ciutadans, diputat provincial Joan Carles Garcia, regidora Marina Escribano del grup municipal EnComú, regidor Raül Broto del grup municipal Partit dels Socialistes de Catalunya, diputat provincial i regidor Josep Monràs; ministre Miquel Iceta; alcaldessa Mireia Dionisio, Sr. Albert Solé, Sra. Teresa Eulàlia Calzada, regidora Marta Vilaret del grup municipal Esquerra Republicana de Catalunya i regidora Núria Muñoz del grup municipal Podem. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

de 2018, s'integra en el marc del Brain Film Fest, que es fa cada any al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, organitzat per la Fundació Pasqual Maragall i Minimal Films. L'Ajuntament hi ha col·laborat des dels inicis i d'una manera més específica, els anys 2014 a 2018, amb el càtering del Centre Ocupacional del Bosc (IMSD).³

Aquesta és una iniciativa d'Albert, que és "un número u" en les produccions audiovisuals i va crear aquest festival per també a través de les imatges recordar l'existència d'aquests tipus de malalties que moltes vegades són invisibles però que acaben sent molt crues i dures. Nosaltres, l'Ajuntament de Mollet, varem creure que calia donar suport a aquest projecte. Era de justícia fer-ho i lògicament vincular-ho amb aquells serveis que tenim a la ciutat de persones potser no tan vinculades específicament amb aquesta malaltia, però sí amb altres simptomatologies que els fan ser persones amb capacitats diferents.

Un cop deixa l'alcaldia, la seva vinculació amb el Centre d'Estudis per la Democràcia segueix.

En el seu moment, Teresa Eulàlia em va demanar que continués vinculat al projecte i jo, sabent que la meua alcaldessa, Mireia Dionisio Calé, hi estava totalment d'acord, no podia dir que no. De fet, la petició m'honora perquè més enllà del compromís amb la meua ciutat i de les meves vivències amb Jordi, m'uneix una gran amistat amb Teresa Eulàlia i Albert. Per tant, tot allò que puguin fer hu-

milment des de la meua posició ho faré i, per descomptat, també faré tot allò que la meua alcaldessa em demani per la meua ciutat.

Què es pot fer perquè totes aquestes iniciatives, totes aquestes activitats, arribin als més joves?

Tenim diferents iniciatives com ara poder fer algun tipus de contes adreçats a les escoles de Mollet. Contes que visualment siguin atractius i entenedors i puguin servir per apropar als més joves la figura de Jordi. En un model diferent adreçat als i a les alumnes de secundària, en aquest cas més dirigit a la reflexió i sense explicar historietes del passat, hem d'oferir una visió que els permeti donar voltes a la realitat que els envolta. Vivim en una època en què, majoritàriament, el jovent es creu tot el que veu a través d'una petita pantalla i no sempre tot el que es veu ha de ser cert ni tot el que es veu s'ha d'entendre tal com ho explica l'emissor. A través dels missatges i del pensament de Jordi podem aprofitar per despertar l'esperit crític, la reflexió en profunditat i que els nostres joves es formin creant les seves pròpies opinions. Aquesta és la època de la immediatesa, de la resposta ràpida i fàcil, i el que és més preocupant, de les notícies falses per no dir, directament, de les mentides interessades. I si la divulgació de l'obra i el pensament d'una persona compromesa amb el seu temps, com va ser Jordi, ens pot ajudar, farem tot el possible perquè així sigui. Amb aquest propòsit, recordant també la seva relació amb Joan Abelló, i treballant també com dèiem amb la Universitat de Barce-

³ Institut Municipal de Serveis als Discapacitats de Mollet del Vallès.

lona (UB) des del punt de vista acadèmic i intel·lectual, seguirem fent el que calgui perquè l'empremta sigui permanent i l'obra i l'home no caiguin en l'oblit.

Conclusions

En el 15è aniversari de la mort de Jordi Solé Tura, s'han aplegat tres mirades de persones properes, com Teresa Eulàlia Calzada, Marcel Planellas i Josep Monràs, que amb el format de conversa ens han transmès els seus records i les seves reflexions sobre la recorregut vital d'aquest molletà il·lustre per tal de donar-ne a conèixer la trajectòria i el llegat a la ciutadania i especialment a les noves generacions. Aquesta línia és podria continuar amb noves mirades en properes edicions de la revista Notes.

172

Figura 23. Creació de la comissió de treball de la programació del 15è aniversari de la defunció de Jordi Solé Tura, 29 de març de 2023. D'esquerra a dreta: l'exregidor del Centre d'Estudis Molletans, Josep Ramon Bertolin; el fill de Solé Tura, Albert Solé; Teresa Eulàlia Calzada, vídua de Jordi Solé Tura; l'alcaldesa de Mollet del Vallès, Mireia Dionisio; Josep Monràs; el membre del Consell Assessor del Centre d'Estudis per la Democràcia des de la seva creació el 2005 Marcel Planellas; Laura Arnau, exvicepresidenta del Consell de Ciutat de Mollet, i Laia Fortuny (en pantalla) autora del llibre *Les víctimes de la Guerra Civil a Mollet del Vallès* (2011). Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

Figura 22. Presentació del volum 5 de la revista *Textos*, un recull d'articles de Jordi Solé Tura sobre la Constitució, 21 de novembre de 2021. D'esquerra a dreta: el fill de Solé Tura, Albert Solé; Joan Vintró, membre del Consell Assessor del Centre d'Estudis per la Democràcia; Josep Monràs; el periodista Enric Juliana; Teresa Eulàlia Calzada, vídua de Jordi Solé Tura, el membre del Consell Assessor del Centre d'Estudis per la Democràcia Marcel Planellas i l'excap del govern del Principat d'Andorra, Jaume Bartumeu. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès.

Bibliografia

- Ajuntament de Mollet del Vallès (2010). *Jordi Solé Tura, un llegat per a la democràcia*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Calzada, T.E. (2018, 6 desembre). Consenso constitucional, 40 años después. *El País*.
- Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI) (2021, 1 juny). Exposició virtual: "Jordi Solé Tura, mestre i pensador". Recuperat 27 setembre 2024 de <https://crai.ub.edu/coneix-el-crai/biblioteques/biblioteca-dret/exposicio-virtual-jordi-sole-tura>
- González del Pozo, R.D. i Boada, M.R. (1998). *Jordi Solé Tura, molletà il·lustre. Apunts d'una biografia*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Solé Bruset, A. (2008). *Bucarest, la memòria perduda [pel·lícula]*. Bausan Films.
- Solé Tura, J. (1999). *Una història optimista*. Edicions 62.

Andreu Balius, tipògraf. Entrevista al dissenyador molletà que es va enamorar de les lletres

Glòria Arimon Ventura*

Resum: Andreu Balius va començar la seva carrera com a dissenyador gràfic. Va treballar per a l'Ajuntament de Barcelona i per al de Mollet del Vallès (centres culturals, centres cívics, Jocs Olímpics, Mil·lenari, Museu Abelló...) i per a clients diversos. És l'ànima de Typerepublic, una foneria independent fundada el 2003 a Barcelona dedicada al disseny i a la distribució de fonts digitals, que ha experimentat el disseny de tipus des de finals dels anys vuitanta del segle passat. També és un dels creadors de Typecraft, un projecte adreçat a dones que mostra els tipus de lletra basats en la rica tradició d'artesanía tribal i popular del sud d'Àsia, amb la creació de tipografies.

Paraules clau: cartells, disseny gràfic, Himàlaia, Mollet del Vallès, tipografia, Typeware, Typecraft, Typerepublic.

**Andreu Balius, typographer.
Interview with the Mollet-based
designer with a love for letters**

Summary: Andreu Balius started his career as a graphic designer. He has worked for Barcelona City Council and Mollet del Vallès Local Council (in cultural centres, community centres, for the Olympic Games, millennial celebrations, Abelló Museum, and more) and for numerous other clients. He is the heart of Typerepublic, an independent type foundry established in Barcelona in 2003 that is dedicated to the design and distribution of digital fonts, and that has been experimenting with type design since the late 1980s. Andreu is also one of the creators of Typecraft, a project aimed at women that showcases typefaces based on South Asia's rich tradition of tribal and folk craftsmanship, through the creation of typefaces.

Keywords: posters, graphic design, Himalayas, Mollet del Vallès, typography, Typeware, Typecraft, Typerepublic.

175

*Periodista i filòloga, urbietorbe@icloud.com

Article rebut el 9 de setembre de 2024; acceptat el 16 de setembre de 2024.

Introducció

Andreu Balius va exposar per primer cop al Centre Cultural La Marineda en una mostra col·lectiva d'art jove. La primera feina que va fer per a Mollet va ser un cartell de Festa Major l'any 1990. D'aleshores ençà, no ha parat. Durant molts anys, va fer-hi aportacions a través del disseny de cartells, llibres, fulletons, imatge institucional, exposicions..., un munt de creativitat en imatges a la nostra ciutat. Mentrestant, els seus interessos s'anaven decantant cap a la tipografia. Com deia ell: "Jo vull dibuixar lletres!". Les va fer, en un munt d'alfabets. I ho ha aplicat a projectes solidaris amb dones. I, a més a més, ha fet cims, molts, aquí i a l'Himàlaia, la seva font d'inspiració i d'energia.

176

Parlem amb ell un dia de juliol de 2024 al Centre Cultural Can Mulà, al segon pis. Feia anys que no hi entrava i, en seure, fa una mirada a dreta i esquerra, somriu i diu: "Aquí hi 'fèiem' les exposicions!".

Andreu treballa com a dissenyador de tipografia *freelance* i imparteix classes a EINA, Centre Universitari de Disseny i Art de Barcelona.¹

Entrevista

Vas néixer a Mollet i després vas viure molts anys a Martorelles.

Hi vaig néixer el 13 d'octubre de 1962. Soc el fill d'Antònia "la cistellera", perquè el meu avi era cisteller, tenia la botiga als Quatre Cantons a pocs metres d'on hi havia la matalasseria dels Martisella. Els meus avis tenien llogada la botiga i l'habitatge. Vivíem al carrer Berenguer III, 6. A la part del davant de

casa, l'avi hi tenia la botiga, però quan vaig néixer, ja l'havia tancada. Jo anava a escola a ca la Barcala, on vaig fer la primària. Després vaig anar al Divino Maestro (els Col·legis Nous) i més endavant, a l'Acadèmia Montserrat (al carrer Berenguer, 88) a fer el que llavors era l'EGB. Quan tenia 7 anys, ens vam traslladar a Martorelles amb els meus pares, després que morís el meu avi.

Figura 1. Diada de Rams, 1964, al pati del Centre Parroquial. Al fons, la pista i l'escola de cal Viñas. Font: Andreu Balius.

El teu pare era molt manetes. Feia pessebres en capses de mistos. Recordo que el meu pare en tenia una.

Sí, al meu pare li agradava fer pessebres dins de capses de mistos. Li agradava dibuixar. Ell mateix

¹ Per conèixer la seva trajectòria professional, vegeu: <https://www.andreubalius.com>

Figura 2. Andreu Balius el primer dia d'escola a ca la Barcala. Font: Andreu Balius.

Figura 3. Andreu Balius a l'antiga font de Sant Jordi, a l'avinguda de Rafael Casanova, 1965. Font: Andreu Balius.

Figura 4. Andreu Balius als Pinetons, 1965. Font: Andreu Balius.

dibuixava les figuretes i pintava les capses de llumins. Les regalava per Nadal als seus amics. Treballava com a administratiu a la fàbrica de motos Derbi, on Margarita Rabasa tenia també la fàbrica de bicicletes. Quan la secció de bicicletes Rabasa-Derbi es va separar de la de motos, el meu pare va anar a treballar al Polígon de Can Prat, a Mollet.

177

Tu no feies pessebres, però t'agradava molt dibuixar.

M'agradava dibuixar, ho feia sovint, però mai no m'havia imaginat que el dibuix podria convertir-se en un ofici, en una manera de guanyar-me la vida. Establir-me com a dissenyador no va ser gens fàcil. El gener de 1981, quan just havia fet 18 anys, va morir el meu pare. En aquell moment, acabava de completar el COU i havia començat els estudis universitaris a la UAB. La mort del pare va suposar un canvi sobtat en la meua vida, i si volia continuar estudiant, havia de posar-me a treballar. Afortunadament, Margarita Rabasa, que estava satisfeta amb la feina que havia fet el meu pare —gràcies al paternalisme que sovint es donava en aquell temps en el món empresarial—, em va oferir

una feina d'auxiliar administratiu. Això em va permetre guanyar alguns diners i, a més, em va possibilitar fer mitja jornada per continuar amb els estudis. Vivia amb la mare, i em va tocar ocupar-me'n. Ella va trobar feina els caps de setmana com a ajudant de cuina a la casa de colònies de Can Girona, a Santa Maria de Martorelles. Així vam poder tirar endavant.

Va ser una època difícil, però no renunciés a estudiar.

M'havia matriculat a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials (UAB), tot i no tenir clar què era el que volia fer. En aquella època, a la universitat érem 200 persones en una aula, molta gent fumant, classes magistrals llargues de dues o tres hores... Hi havia assignatures que m'agradaven força, eren les que tenien a veure amb la història econòmica i la sociologia. De fet, m'agradava la sociologia més que no pas l'economia. Vaig tenir bons professors, com ara Joan Estruc, Raimon Bonal, Muriel Casals, Salvador Cardús, Jordi Maluquer de Motes... Les seves classes eren molt interessants, però l'economia no m'acabava de fer el pes, i no m'imaginava al cap d'uns anys estar treballant com a economista i ni de bon tros com a administratiu. A la Rabasa-Derbi tenia un contracte indefinit i la feina assegurada, però no em veia treballant allà molts anys. M'hi sentia d'alguna manera lligat emocionalment pel favor que m'havien fet, però era una feina que no m'agradava.

Llavors, et replanteses el futur.

En el temps de lleure em vaig vincular a l'activisme cultural a

Mollet durant els primers anys dels ajuntaments democràtics. Vaig formar part del grup de teatre Quart Creixent i vam fer actuacions a Mollet, a la Sala Fiveller, i al carrer durant la primera Fira d'Artesans.

En algun moment em vaig plantejar el teatre com una possible sortida i vaig arribar a matricular-me en uns cursos d'interpretació al Centre de Teatre de Granollers. Fins i tot vaig fer teatre amb alguna companyia semiprofessional, però tampoc considerava que jo fos gaire bo com a actor. Sempre he estat una persona vergonyosa i tot i que quan estàs actuant d'alguna manera et transformes, no acabava de veure el meu futur dalt d'un escenari. Tanmateix, sí que m'interessava desenvolupar algun tipus de tasca creativa. I aquí és quan, mig per casualitat, descobreixo el disseny gràfic. Vaig deixar els estudis d'econòmiques a la universitat i em vaig posar a estudiar disseny, mantenint la feina a Bicicletes Rabasa-Derbi. Estudiar disseny va ser la millor decisió. Aviat m'hi vaig sentir atrapat i enamorat. Vaig tenir molt clar que allò era el que m'interessava: el món de la comunicació visual. En aquest sentit, el disseny gràfic era el tipus d'estudis que havia desitjat fer des de feia temps, però no es coneixia gaire, eren uns estudis molt nous en aquells moments i el disseny tot just començava a definir-se com a professió a l'Estat espanyol. Ho vaig encertar de ple.

Però llavors els xicots feien la mili.

Els anys posteriors a la mort del meu pare els recordo com una època en què havia d'evitar caure en la depressió i la desesperació. Va

suposar una lluita personal considerable: treballar per mantenir-me jo i la meua mare, i seguir estudiant per poder imaginar-me un futur millor. I entremig, la mili. No va ser fàcil. Durant el temps que vaig fer el servei militar, entre Còrdova i Badajoz, em va ajudar molt la lectura i les cartes que escrivia als meus amics: una manera de connectar amb el món real. La mili va ser un malson. Em va obligar a deixar durant un temps els estudis universitaris.

A Badajoz, parlant amb un oficial, li vaig exposar el meu cas i em va ajudar a moure papers i a demanar un trasllat. Tot i que no vaig poder eximir-me de fer la mili, almenys vaig aconseguir el trasllat a Barcelona, on vaig acabar el servei militar a la caserna del Bruc. Això em va permetre treballar amb el passiu de pernòctació i dormir a la caserna. Alhora, per evadir-me de tanta grisor militar, vaig poder apuntar-me a alguns tallers de teatre amb Johannes Vardar, que era un grup de teatre nòmada que es va instal·lar entre Mollet (can Gomà) i Parets durant uns quants anys. Tot això em va ajudar a superar l'experiència de la mili i a afrontar aquells anys difícils en què la falta de la figura paterna es feia sentir. Vaig aprendre que la vida no és fàcil, sinó que cal lluitar per trobar-hi el teu lloc. Trobar en el disseny una sortida professional va ser com veure la llum al final del túnel.

La tipografia, la llum al final del túnel.

Dins del camp del disseny, l'especialitat que més em va captivar va ser la tipografia. La lletra és la base de la comunicació escrita i per a mi això era el pal de paller de la comunicació gràfica. Pots dibui-

lar, fer il·lustracions o fotografies, però en qualsevol projecte de disseny, la lletra hi és sempre present. Aquesta especialitat em fascinava, i quan van aparèixer els ordinadors, em preguntava: "Com s'instal·len les tipografies aquí? Jo vull fer lletres!". A finals dels anys vuitanta, vaig començar a dibuixar lletres utilitzant eines analògiques com la tinta xinesa, els ròtrings i tot el que s'usava en aquell moment. Després, vaig esbrinar per mi mateix com funcionaven els programes d'edició de tipografia per poder crear les meves pròpies fonts. Això va marcar l'inici de la meua carrera en el món del disseny tipogràfic. Tot i que la meua formació és de dissenyador gràfic, a l'escola no vaig tenir mai una assignatura específica de tipografia. En aquella època, s'utilitzava com una eina més dins del disseny, igual que la fotografia o la il·lustració, però no em van ensenyar a utilitzar-la ni a dibuixar lletres. Això ho vaig haver d'aprendre pel meu compte, llegint llibres i buscant referents.

179

Figura 5. Portada del llibre *Type At Work*. Usos de la tipografia en el disseny editorial, 2003. Font: Andreu Balius.

180

Figura 6. Barna. Publicació sobre aquesta tipografia editada per Typerepublic. Font: Andreu Balius.

Figura 7. Andreu Balius, amb la tipografia Carmen creada el 2007. Font: Andreu Balius.

El primer record que tinc teu és d'una exposició a La Marineta, on vas presentar una obra. La cap de Serveis Personals de l'Ajuntament, Montse Illa, s'hi va fixar i et va fer una proposta.

L'any 1989 vaig acabar els estudis de disseny gràfic. Poc abans havi-

en començar a aparèixer els primers ordinadors a Barcelona. Em vaig apuntar a un curs de disseny assistit per ordinador, que en aquella època feien el que podien, perquè la tecnologia estava just començant. Vaig aprendre a fer anar un programa en què dibuixaves píxel a píxel assignant a cada píxel un color. Les resolucions eren molt baixes i quan havies fet una il·lustració no hi havia manera de desar aquesta informació en un disquet. Llavors, el que feia era una fotografia directament de la pantalla. Podies crear coses, però no les podies exportar de manera fàcil. Així, vaig començar a fer una sèrie d'imatges generades per ordinador, amb un toc crític sobre diversos temes, i després les fotografiava i les ampliava.

Em vaig presentar a un concurs d'art organitzat per la galeria Canals de Sant Cugat. Abans d'això, amb els treballs del meu portafolis, el 1989 em van seleccionar per exposar a la Biennal de Joves Creadors de l'Europa Mediterrània. Va ser un gran pas endavant, ja que vaig exposar al costat de professionals i d'artistes de renom internacional. Aquella exposició va ser un excel·lent aparador per donar a conèixer la meua feina. Hi havia diverses disciplines, incloent-hi el disseny gràfic. L'any 1990, la galeria Canals convoca la Mostra d'Art Contemporani Català i m'hi vaig presentar amb una sèrie d'imatges realitzades per ordinador. Em van seleccionar i l'exposició va ser itinerant per diferents ciutats, incloent-hi Mollet. Segurament era la primera vegada que s'exposaven imatges generades per ordinador en una mostra d'art, si més no, a l'Estat espanyol.

Figura 9. Cartell de Festa Major, 1990. Collage realitzat amb fotocòpies acolorides i paper retallat de colors. Font: Andreu Balius.

182

fic. Vaig treballar com a maquetador per a la revista *Ajoblanc* i també vaig col·laborar amb diferents dissenyadors de Barcelona i amb una agència de publicitat. Així que, tot i que treballava en disseny, em mantenien com a professional autònom. Feia mitja jornada treballant i seguia amb els meus estudis.

Quins treballs vas fer per a Mollet?

De la Festa Major, recordo haver dissenyat uns quatre cartells; de Carnestoltes, un parell o tres en anys diferents. A més de treballar com a “Andreu Balius”, vaig passar un temps associat amb un alumne de l’escola BAU, on vaig començar a donar classes l’any 1993. Ens dèiem Typerware. Tenia l’estudi a Santa Maria de Martorelles, on vaig treballar fins a l’any 2002. Després, em

vaig traslladar a Barcelona per compartir un estudi a Gràcia amb altres dissenyadors. Fins aleshores, havia estat treballant des de Santa Maria i anava baixant a Mollet, perquè aquí imprimia els dissenys amb Gerard (impremta Copia Instant). Vaig fer treballs per a Can Mulà i per al Museu Abelló, que incloïen des del logotip fins a tota la imatge gràfica (fullets, catàlegs, elements de promoció), pràcticament tot, excepte els darrers anys. També vaig col·laborar amb La Marineta, els centres cívics de Can Pantiquet i Lourdes, així com en campanyes de sensibilització de l’Ajuntament. Vaig dissenyar els cartells per al tir olímpic (tir al plat i tir de precisió) i el cartell del Dia de la Dona, que va ser premiat. Bona part d’aquests treballs formaran part d’una donació que faré al Museu del Disseny de Barcelona. Amb el temps, m’he anat especialitzant més en el disseny de tipografia. Ja no faig feines de disseny gràfic en general, només alguna cosa per a aquells clients que he conservat de fa temps i amb qui mantinc un tracte més proper.

Recordo especialment el Mil·lenari de Mollet, el 1993, per al qual vaig fer la imatge gràfica i el disseny de l’exposició final, “Mollet, mil anys”, a Can Mulà, el primer trimestre de 1994. També vaig dissenyar alguns llibres, com el de *Jordi Solé Tura, molletà il·lustre*; Josep Maria Pou; el del Centre Parroquial, i el de Brossa... L’Ajuntament de Mollet va ser un client important perquè, a més de donar-me feina, em permetia treballar amb molta llibertat i confiança, cosa que agraeixo molt perquè així podia oferir el millor de les meves capacitats.

Figura 10. Alguns exemples de treballs fets per a Mollet. Font: Andreu Balius.

Parlem de projectes solidaris.

Sempre, a més de la feina professional, he dedicat temps a fer projectes personals. Aquests projectes et permeten fer allò que sovint no tens temps de fer amb encàrrecs, com ara entrar en una biblioteca per remenar-hi papers, fer recerca o treballar en projectes que potser ningú t'encarregaria. L'expertesa acumulada al llarg dels anys la pots utilitzar per millorar situacions o aplicar-la en projectes amb significat. Actualment, estic treballant en un projecte amb un dissenyador que vaig conèixer a l'Índia, Ishan Khosla. El projecte vincula el disseny amb l'artesanía a través del dibuix de lletres. Ho desenvolupem conjuntament amb dones artesanes, introduint metodologies de disseny en les seves activitats artesanals. A través del treball conjunt, intentem millorar la seva feina mitjançant l'intercanvi d'experiències.

En un taller que vam organitzar a Barmer, al Rajasthan, a l'Índia, on vam tenir el suport d'una ONG local, vam treballar en un projecte de codisseny amb una comunitat de dones artesanes que es dediquen al brodat tradicional. A l'Índia es conserva encara una rica tradició artesana on s'acostuma a aplicar una iconografia que, en la majoria de casos, té un important significat sagrat i simbòlic. Aquestes dones artesanes que han après de les seves mares, i aquestes de les seves àvies, que van traspasant aquesta manera de fer, sovint realitzen la seva activitat sense parar-se a pensar gaire sobre el que estan fent. Per exemple, no es plantegen mai fer un esbós abans de brodar una peça de roba. En disseny, esbossar és una manera de pensar mentre dibuixes. Això

elles no ho fan, reproduïxen els patrons una vegada i una altra, i ben sovint sota les ordres d'un home – que és el mestre–, que els diu el que han de fer i elles es limiten a cosir i obeir. Quan organitzem aquests tallers es dona l'oportunitat a les dones de prendre la iniciativa, de pensar les idees, d'esbossar-les; per tant, de pensar i fer alhora per tal de fomentar la creativitat senzillament embrutant i retallant papers. És una manera de compartir i d'introduir metodologies que són pròpies del disseny en les pràctiques artesanals.

A través de la forma de la lletra, elles apliquen la iconografia tradicional mitjançant el brodat. Fem esbossos retallant paper, decidim què serveix i què no (elles també intervenen en aquest procés de selecció) i al final això es passa a la tela, que serà la peça final amb la lletra brodada. Amb elles fem la part creativa del procés de disseny. Un cop han dibuixat les lletres, escanegem la tela i la part tècnica de producció de les tipografies la faig posteriorment en el meu estudi, convertint aquests dibuixos en traçats vectorials per tal d'obtenir les fonts tipogràfiques, les fonts digitals.

Això es presenta a la pàgina web, on la gent pot descarregar aquestes tipografies a canvi d'un pagament, que correspon a la llicència d'ús d'una tipografia. Els diners recaptats reverteixen en un altre projecte o es destinen a l'ONG o a la comunitat que ha participat en el projecte. Es tracta d'un projecte col·laboratiu sense ànim de lucre. El que es recull de la venda de les llicències serveix per pagar les artesanes i per continuar desenvolupant projectes similars. El projecte es diu *Typecraft Initiative*.

Figura 11. Projecte Typecraft. Grup d'artesanes del Rajasthan, l'Índia, amb els impulsors del projecte: Ishan Khosla i Andreu Balius. Font: Andreu Balius.

185

Figura 12. Projecte Typecraft. Artesana treballant. Font Andreu Balius.

Figura 13. Projecte Typecraft. Artesana mostrant el resultat del treball. Font Andreu Balius.

Vas fer un treball sobre l'alfabet àrab.

El 2003 vaig viatjar a Roma on l'ATypI (Association Typographique Internationale) va organitzar un congrés de tipografia. Va ser allà on vaig començar a adonar-me de la importància d'altres sistemes d'escriptura. Vaig entendre que la tipografia no es pot limitar només

a l'alfabet llatí, sinó que hem de considerar la comunicació escrita en una perspectiva global, especialment en una època en què la tecno-

logia encara tenia un biaix eurocèntric. A mesura que el món s'ha anat expandint i la tecnologia s'ha exportat a altres regions, s'han hagut de repensar i adaptar els sistemes operatius que abans només tenien en compte la cultura occidental. Això ha implicat incorporar-hi nous sistemes d'escriptura molt complexos, com el devanagari, l'àrab, l'hebreu, el japonès i el xinès... En el moment en què aquests nous mercats s'han anat obrint i ampliant, la tecnologia s'ha hagut d'adaptar a tots aquests àmbits geogràfics. Això ha obligat que els sistemes operatius s'ajustin a aquestes realitats culturals i incorporin els seus sistemes d'escriptura. M'adono que és una necessitat i sobretot a l'Èstat espanyol, on tenim —en aquella època comença a ser important— població vinguda del nord d'Àfrica, una cultura àrab, i on la tipografia multiescriptura és una bona manera d'establir ponts de diàleg i connexió entre la cultura occidental i la cultura africana a través de l'escriptura. Alhora també com a reivindicació del passat àrab de la península Ibèrica. Vaig trobar interessant aprendre l'escriptura àrab per ser capaç de dissenyar tipografies en aquest alfabet. Durant un temps, vaig investigar sobre la influència del llegat àrab en la història del llibre i la tipografia hispana. Vaig estudiar els primers tipus de lletra àrabs creats a Espanya, a Madrid, per Jerónimo Gil, un gravador de punxons de la segona meitat del segle XVIII, que venia de la Real Academia de San Fernando i era conegut per la seva feina amb medalles. Se li va encarregar crear tipus de lletra i, a més de l'alfabet llatí, va treballar també amb

l'hebreu i l'àrab. En un moment en què Espanya era il·lustrada, es van realitzar una sèrie de traduccions de tractats a partir de manuscrits àrabs que es conserven a El Escorial, i traduccions i edicions de llibres en què hi havia àrab i llatí, és a dir, la font original i la traducció en castellà. És una època en què es recupera el llegat, la saviesa i els coneixements que s'havien perdut amb l'expulsió dels àrabs els segles XV i XVI.

Però per a això cal saber-ne la llengua.

Vaig estudiar àrab i vaig aprendre a llegir-ne l'alfabet, tot i que no entenia completament el que llegia. En aquell moment, no hi havia molts llocs on estudiar àrab; l'Escola d'Idiomes oferia opcions, però jo volia aprendre ràpidament, no des d'un punt de vista acadèmic. Vaig aprendre'n amb un cal·lígraf de Síria, però amb la guerra va haver de deixar de donar classes. Durant uns mesos, vaig aprendre a escriure i a llegir en àrab, però no sabia el significat de les paraules. Saber com pronunciar els signes és diferent de comprendre'n el significat; és essencial entendre el que es diu, no només com es pronuncia. L'àrab és un sistema d'escriptura utilitzat en diversos països com el Marroc, Síria, Jordània i l'Aràbia Saudita, però les llengües parlades en aquests llocs són diferents. El que tenen en comú és l'Alcorà, que es presenta en àrab clàssic. No obstant això, les llengües quotidianes varien significativament; per exemple, l'àrab parlat al Marroc no és el mateix que el de l'Iraq. Aquestes llengües són molt diverses, tot i utilitzar el mateix sistema d'escriptura. Això és similar a com

el francès i l'anglès utilitzen l'alfabet llatí però són llengües distintes. L'àrab és fascinant perquè funciona de manera molt diferent del llatí. S'escriu de dreta a esquerra, i cada lletra pot tenir fins a quatre formes diferents segons si es troba al començament, al mig o al final d'una paraula. És un sistema d'escriptura complex i cursiu, amb lletres lligades. La tradició cal·ligràfica àrab és molt rica, i això em va fascinar. A la Universitat Americana de Beirut, vaig estudiar disseny de tipografia àrab per entendre millor com funciona aquest sistema. Fent cal·ligrafia, vaig poder comprendre com es construeixen les lletres, la influència de l'eina utilitzada, l'angle d'escriptura i altres aspectes. Això facilita el dibuix de les lletres, permetent un disseny tipogràfic més acurat. El meu objectiu era oferir tipografies en àrab perquè els dissenyadors gràfics tinguessin eines per compondre textos en aquest sistema d'escriptura, facilitant la visualització de la cultura a través del seu sistema d'escriptura. Llegir un text en àrab ofereix una visió única de com es concep el món mitjançant aquest sistema. El disseny de tipografies multiescriptura és fonamental perquè assegura que les lletres comparteixin un mateix ADN visual i mantinguin una coherència harmònica, independentment de l'alfabet utilitzat.

Ets membre de congressos internacionals de tipografia?

Soc soci del TDC (Type Directors Club) de Nova York, de l'AGI (Alliance Graphique Internationale) i de l'ATypI (Association Typographique Internationale). Recentment,

em van proposar si volia associar-me al col·lectiu LetterExchange, de Londres, format per retolistes, cal·lígrafs i dissenyadors de tipografia. Vaig fer una conferència a Londres a la seu d'aquesta associació perquè m'ho van demanar, i fa poc vaig rebre una invitació per associar-m'hi, ja que l'associació funciona per invitació i no s'hi pot unir tothom. En principi, l'associacionisme és positiu, tot i que de vegades algunes associacions poden acabar convertint-se en espais al servei d'interessos particulars.

Vas sovint a l'Himàlaia, on has fet cims com el Kyanjin Ri (4.773 m), el Kanamo (5.960 m) o, fa pocs mesos, el Mera Peak (6.476 m). La muntanya, quin paper té en la teva vida?

El meu pare havia estat guia del CEC (Centre Excursionista de Catalunya) i li encantava la muntanya, una passió que em va transmetre. Possiblement, per això vam anar a viure a Martorelles, al mig de les vinyes, al peu de la serra de Marina, tocant a Santa Maria de Martorelles. La muntanya, o potser la natura en general, sempre ha exercit una gran atracció sobre mi; el fet d'estar a l'aire lliure és essencial. Trobar un lloc fora de la ciutat ha estat molt important per a mi (ara visc en un petit poble de l'Alt Àneu, al Pallars Sobirà). Necessito un refugi, un lloc on em senti bé. A Barcelona, quan vas a veure una exposició de fotografia o de pintura, o vas al cinema, tot això et pot enriquir i inspirar. Però la natura és una altra cosa: em proporciona molta tranquil·litat i em situa en un estat que em permet reflexionar i pensar en nous projectes.

Figura 14. Himàlaia, cim Kyanjin Ri (4.773 m), 2023. Font: Andreu Balius.

Figura 16. Himàlaia, cim Mera Peak (6.476 m), 2024. Font: Andreu Balius.

Figura 15. Himàlaia, cim Kanamo (5.960 m), 2023. Font: Andreu Balius.

Però tu, quan puges un cim, penses en tipografia?

No sempre és així, però caminant em venen al cap moltes idees. La muntanya és un espai natural, un refugi que m'atreu i em dona energia, a l'inrevés de la ciutat, que pot xuclar-te l'energia, tot i que també ofereix moltes coses interessants. A Barcelona, però,

hi tinc un estudi, que és el meu camp base a la ciutat. Amb la feina que faig, és més fàcil que em situïn com a dissenyador a Barcelona que no pas si estigués perdut en un poble del Pirineu.

Les tecnologies també permeten això?

És perfecte perquè faig un tipus de feina que m'ho permet. De fet, quan marxo a l'Himàlaia me n'hi vaig amb un portàtil petit de segona mà, que pesa poc, a dintre la motxilla, i de tant en tant treballo. Si tinc un moment quan arribo a un refugi i espero l'hora de sopar, em poso una estona a treballar, i si fa fred fora, estic a dintre. En alguns llocs, pocs, hi ha connexió. A Katmandú ara hi molts cafès amb internet. Hi ha llocs on tens internet satèl·lit, compres una targeta amb un codi per accedir-hi i ja està. He fet reunions sense que el client sabés que

jo estava a l'altra punta del món. El problema més important és l'electricitat, perquè a la majoria de llocs no n'hi ha, i aleshores no et pots endollar. Si amb la bateria vas justet, fas el que pots. Les bateries solars per als mòbils van bé, però l'ordinador necessita bateries més potents. Si pots endollar, carregues i s'acaba el problema. Però a muntanya no vull dependre de la tecnologia. La puc utilitzar? Bé. Que no? No passa res.

Una persona treballant des del Pirineu pot desenvolupar una tipografia per a SEAT o per a Victoria's Secret o per a una empresa d'Abu Dhabi. És l'avantatge de la tecnologia. És trobar el lloc on et sents còmode per poder treballar a gust. Jo soc bastant nòmada, treballo on sigui. A vegades he anat a Porto i m'he allotjat a casa d'algun conegut i em poso a treballar des d'allà durant una setmana, menjant sardines, i gaudint de la cultura local.

Què és per a tu Mollet?

Mollet va ser el punt de partida de la meua trajectòria professional. Estic molt agraït a l'Ajuntament, al Museu Abelló... a molta gent, perquè van confiar en mi i em van encarregar projectes de disseny en un moment que jo començava a fer els primers passos dins la professió. Va ser una època en què el disseny s'utilitzava com una estratègia per modernitzar les institucions; també era una disciplina molt nova i poc coneguda per a molta gent.

De Mollet en tinc bons records: quan acompanyava la mare a comprar al mercat, "a la plaça" com ella en deia; les sessions contínues al cinema Catalunya (dues pel·lícules al preu d'una); els vermuts al Marfà amb els amics els diumenges al matí; els sopars a La Marieta —torrades i formatges—; les fires d'artesans al carrer Portugal, i els assajos de teatre a Can Gomà... Mollet és una ciutat plena de records i de sensacions agradables. De tant en tant, hi torno.

189

Bibliografia²

Balius, A. (2024). *Andreu Balius*. Recuperat 24 setembre 2024, de <https://www.andreubalius.com>

Solans, J. (2024, 13 gener). Entrevista ampliada amb Andreu Balius [vídeo]. Dins De

la cullera a la ciutat. Recuperat 23 setembre 2024 de <https://www.ccma.cat/3cat/entrevista-ampliada-amb-andreu-balius/video/6260534>

² Balius és autor de nombroses publicacions, que trobareu a: <https://www.andreubalius.com/publicacions-andreu-balius-type-designer>

Memòria oral

Pepita Egea Zaragoza, una odissea d'anada i tornada a la masia de can Lledó

Joaquim Domínguez Montornès*

Resum: Nascuda i criada a la masia de can Lledó, Pepita Egea Zaragoza ens ofereix un testimoni inesqueïtable del dia a dia d'aquest edifici, que va acollir estadants provinents de la migració durant bona part del segle xx. Els seus pares, originaris de la Vila Joiosa (Marina Baixa), hi viuen quatre dècades des de principis dels quaranta.

A partir del seu relat, descobrim els canvis de can Lledó als ulls d'una nena i, posteriorment, adolescent durant les dècades del 1950 i 1960, i com contempla, un cop casada i ja des de fora, la darrera etapa d'aquesta experiència de convivència fins que els pares abandonen la masia. La seva és una autèntica odissea en què l'estimació per l'espai i els records la porten a traslladar-se primer al barri de l'Estació del Nord per tornar, al cap dels anys, al seu barri —els Col·legis Nous—, a escassos metres de la masia, ara reconvertida en equipament municipal.

Paraules clau: equipament municipal, “el Cuartelillo”, estadant, can Lledó, migració, Mollet del Vallès, Pepita Egea Zaragoza, safareig.

193

Figura 1. Pepita Egea, a l'entrada de can Lledó, en una imatge actual (2024). Font: Joaquim Domínguez.

Pepita Egea Zaragoza and her long, close relationship with Can Lledó

Summary: Born and raised in Can Lledó country house, Pepita Egea Zaragoza offers us an invaluable insight into the day-to-

*Periodista, secretari del Centre d'Estudis Molletans, Ajuntament de Mollet del Vallès, jdominguez@molletvalles.cat

day life of this building, which was home to migrant lodgers for much of the 20th century. Her parents, originally from Vila Joiosa (Marina Baixa), lived there for four decades, starting in the early 1940s.

With her story, we discover—through a young girl’s eyes—how Can Lledó changed, her perspective as a teenager during the 1950s and 1960s, and her reflections on the last period of communal living until her parents left the house, when Pepita was

married and living elsewhere. Her story is a true odyssey, in which her fondness for the space and nostalgia for the past led her first to move to the Estació del Nord neighbourhood, and then to return, years later, to the Col·legis Nous neighbourhood, just a few metres from Can Lledó, which has now been converted into municipal facilities.

Keywords: municipal facilities, “el Cuartelillo”, lodgers, Can Lledó, migration, Mollet del Vallès, Pepita Egea Zaragoza, *lavori*.

Introducció

La masia de can Lledó, voltada de terrenys rústics a principis del segle xx, va ser restaurada i subdividida amb estatges, aptes per a l’habitatge, pels seus propietaris d’aleshores, la família Mutgé. Corrien els anys vint del segle passat i Mollet del Vallès rebia onades de migrants de la resta de l’Estat que necessitaven feina i una llar on viure. Una desena de famílies, entre elles els pares de Pepita Egea Zaragoza, s’hi van establir en aquell moment. Per les subdivisions que s’hi havien fet, l’immoble recordava un “cuartelillo”,¹ sobrenom que ha perdurat en la memòria oral. Al llarg del segle xx, els seus inquilins i la resta del veïnat de Mollet van ser testimonis de com el poble esdevenia ciutat i com, en aquest procés, la trama urbana anava transformant l’entorn immediat de la mateixa masia. Pepita Egea, nascuda a

la casa, ens en fa memòria a través d’un relat que és, a més, el d’una dona íntimament arrelada a can Lledó.

L’arribada dels pares

Pepita Egea Zaragoza viu amb Pepitu, el seu marit, en una casa del carrer Comte d’Urgell que fa cantonada amb el carrer Feliu Tura. És el mateix carrer on, una mica més amunt, hi ha la masia de can Lledó, una construcció de planta quadrada, de dos pisos d’alçada, amb un pati central que té, com a element característic, un pou.² Pepita, sempre que pot, fa una passejada i s’hi arriba, i un cop allí ho rememora tot, oberta a compartir records amb aquells qui va trobant:

Jo sempre he entrat aquí. He demanat permís per pujar al que era casa meua i els he explicat els meus records a les noies que han treba-

¹ Les forces napoleòniques van utilitzar la masia fortificada de can Lledó com a punt de resistència durant la invasió francesa. L’origen del sobrenom vindria probablement d’aquí, reforçat a principis del segle xx per la subdivisió en habitatges, que la feien semblar un veritable “cuartelillo”. Vegeu: Blanch (1996) i Renedo (2023).

² Amb l’arribada d’estadants, es va construir el pou amb l’aspecte que encara conserva on abans només hi havia un forat.

llat a la recepció. Fins i tot, m'han arribat a proposar que escrivís un llibre. Sens dubte, seria un llibre gros, amb moltes històries. No per explicar la vida personal dels altres, sinó perquè aquí s'hi han viscut coses molt maques i la gent de Mollet les hauria de saber.

El pare de Pepita, com el seu avi, era guàrdia civil i el van traslladar a Mollet, on va arribar amb la dona i dos fills. El matrimoni tenia poc més de vint anys i els va costar força trobar un habitatge, fos de propietat o de lloguer. L'home va veure ràpidament millors perspectives laborals a la fàbrica de fòrmica Aismalibar (Montcada i Reixac), on va estar fins que es va jubilar. El 8 de

febrer de 1951 naixia Pepita, la mitjana de cinc germans. Els més grans, Antonia i Alfonso, havien nascut abans d'arribar a Mollet. Tot seguit, vindrien Pepita, Rosa i Montserrat, totes tres nascudes a can Lledó:

Quan hi van arribar els meus pares, això ja havia perdut l'aspecte i l'ús de la masia. Ja estava tot fet. El que no s'havia acabat era el pou, que tenia una fusta petita. I respecte el que hi ha ara, l'estructura és la mateixa. El pati no estava cobert, això sí, però la barana de l'escala l'han mantingut. Han tirat a terra algunes parets dels habitatges, però la resta està igual.³

La vida en aquells primers anys era precària, segons el que li havien

Figura 2. Pati interior de la masia, dècada de 1930. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA).

³ La conversió de la masia en centre de serveis va comportar, a principis de la dècada de 1990, l'enderrocament dels edificis annexos i l'afegit d'una cúpula sobre el pati interior i de l'ascensor, en una actuació que es va dur a terme respectant l'estructura i la identitat històrica de la construcció.

explicat a Pepita els seus pares i el que ella mateixa recorda de quan era molt petita:

No hi havia aigua, que l'havien de recollir del mateix pou que hi havia a can Lledó, ni llum. Per veure-s'hi bé, havien d'anar amb la candela o les espelmes. Gairebé no hi havia botigues. Josep i Maria de Can Rabassó eren la botiga més gran que hi havia del voltant. Aquí hi teníem la carnisseria, que només venia carn, però Maria de Can Rabassó tenia de tot. Després, hi havia Pepeta, que tenia la lleteria i a vegades venia ous, però poca cosa més.

A Pepita, li costa ben poc recordar els veïns que coincidien amb ells a la masia, famílies que s'anaven eixamplant i creixent i que convivia com podien en habitatges d'escassos metres quadrats. D'un a un, ens presenta els protagonistes d'aquell fragment de la història local molletana entre les parets de can Lledó:

Quan hi van arribar els meus pares, ja hi eren gairebé tots. A la planta baixa, hi vivien quatre famílies. D'una banda, Amèlia i Benito, el jardiner de l'Ajuntament. Al costat, hi eren Teresa i Diego, el sereno, que tenien tres fills, dos nois i una noia, i Amèlia, família de Diego, que va arribar aquí amb un nen. I Villaescusa, que tenia un quiosc, així com Dolores i la seva família. A dalt, hi vivíem quatre famílies més: Maria, Mariano, que vivia sol, nosaltres i Antonia i Alfonsa. Per rematar-ho, a banda i banda hi havia dues cases, que formaven part de la masia però no del que popularment s'anome-

nava "el Cuartelillo": els de Can Parra i els de Can Molina, i en una casa hi havia Angelina i a l'altra, la safranera.

El paisatge de la infantesa

Amb el bullici que representava aquest entorn, Pepita recorda haver gaudit d'una infantesa molt feliç. Nens i nenes jugaven al carrer en plena llibertat mentre els adults tiraven endavant ajudant-se tant com podien els uns als altres. Eren, tots plegats, una gran família:

Estàvem al carrer i jugant sempre, i es feien deures, però no tants com ara. Al matí fèiem els deures i a les tardes, el que en deien les "labores". La gent s'ajudava molt. No veus que tots eren molt joves? Jo anava als Colegios Nacionales, que ara se'n diuen Col·legis Nous. Recordo que hi havia dos patis. A l'esquerra, hi jugaven els nens, i a la dreta, les nenes. I si passaves on no et tocava, et castigaven.

En aquella època, els voltants de can Lledó anaven adquirint progressivament l'aspecte actual:

El carrer ja hi era i la majoria de les cases, també. El que no hi havia eren els pisos. Era un carrer de terra amb voreres, això sí. Hi havia, fins i tot, un pas a nivell en l'encreuament amb la via del tren, que va treure l'alcaldeessa Montserrat Tura per posar-hi el pont i que la gent hi pogués passar per sota. Després, hi ha coses que s'han mantingut, com la casa del Sol, que se'n diu així perquè té un rellogge de sol i si t'hi acostes, avui en dia encara hi és.

Figura 3. Safareig de can Lledó, dècada de 1900. Font: AHMVA.

Un dels elements patrimonials fonamentals d'aquella època en què la ciutat creixia desordenadament i amb mancances en els serveis públics més essencials eren els safareigs d'ús comunitari. Espais de trobada diària de les dones que hi anaven a feinejar, per a Pepita són un punt d'arrencada dels avenços que els anys van anar portant a la ciutat:

A can Lledó, hi havia dos safareigs, que eren un al costat de l'altre i que estaven situats en el que va acabar sent el carrer Gaietà Vínzia.⁴ Allà, les dones hi feien la tertúlia, però la feina era molt dura. Dones joves i primetes, totes pujaven el carrer carregades amb la roba. Totes, a més, tenien canalla. Eren mares, treballadores i s'ajudaven les unes a les altres. Fins que no ens van posar l'aigua corrent, a principis dels anys seixanta, anaven als safareigs.

Pepita va anar creixent en aquest entorn i es va fer adolescent. El progrés va fer acte de presència a través

de les noves activitats de lleure que anaven arribant:

Quan ja vaig fer els 14 anys, la meva mare i el meu avi em donaven alguna pesseta i l'estalviava per anar al cinema, però no cada diumenge. Recordo les pel·lícules de Marisol, Rocío Dúrcal i Joselito. Valia entre tres i cinc pessetes i hi anàvem la canalla. I quan dic canalla, no dic només la canalla de la casa, sinó la de tot el carrer, perquè al nostre pati hi venien tots els nens i nenes de la zona.

Figura 4. Pepita, adolescent, amb els pares i dues germanes. Font: Pepita Egea.

Un barri i una ciutat dinàmics

Durant l'adolescència i la joventut de Pepita, Mollet va anar guanyant dinamisme i, amb la ciutat, també ho va fer el barri. Corria la dècada de 1960 i la jove era testimoni de tots aquests canvis des de l'atalaia que en certa manera representava la masia de can Lledó, a més altitud que la part antiga de la població:

En aquella època, la ciutat tenia tres cinemes, l'Ateneu, l'Avenida i el

⁴ Per ser exactes, el safareig de can Lledó estava situat al carrer del Comte d'Urgell, entre el carrer de Gaietà Vínzia i el carrer de Sant Llorenç.

Cataluña. I a més, el Tabaran, on es feia teatre i el ball dels diumenges, amb orquestres bones i importants, com la Maravella, que encara s'aguanta. A més, hi havia la pista Trébol, on hi havia actuat gent molt famosa: el Dúo Dinámico, José Guardiola, Los Brincos, Los Salvajes, Los Mustang...

Recordo, a més, que feien una festa molt maca per als avis a principis de maig. Les noies jovenetes acompanyàvem la gent gran, que podien ser els nostres avis i àvies o persones grans que no tenien nets. També se celebrava la proclamació de la pubilla i el Corpus Christi, amb els carrers tots plens de flors i per on passaven els nens i nenes que feien la primera comunió.

Eren anys en què es feien moltes coses que s'han perdut. Aleshores, la parròquia organitzava una excursió a Montserrat el mes de setembre. Feien dos autocars, un per als pares i l'altre, per als joves. Amb 15 anys, va ser la primera vegada que hi anava. I allà va ser on ens vam conèixer amb Pepitu.

Tot plegat, era el revers de la creixent activitat industrial que s'anava implantant a la ciutat i que era una font d'oportunitats per al jovent de Mollet:

Teníem la Tenería Moderna Franco-Española, que era una fàbrica de pells, i també Can Fàbregas, on es va confeccionar la tela del vestit de la reina Fabiola de Bèlgica. A més, hi teníem la fàbrica de cintes de Jaume I, la de Can Mulà, molt important, i la fàbrica Daga, que feia les mantes elèctriques. Allà hi vaig treballar jo.

La primera núvia de can Lledó

Pepita i Pepitu es van conèixer a l'autocar que els portava d'excursió a Montserrat. Ell vivia al barri de l'Estació de França i estudiava a l'Acadèmia Mollet, coneguda popularment com cal Viñas. Pepita tenia aleshores 15 anys i qui seria el seu home acabava de fer la majoria d'edat. Va ser l'inici d'un nuviatge que es va allargar fins que Pepitu va acabar el servei militar, quan ella ja tenia 20 anys. El casament va ser tot un esdeveniment a la masia:

La primera núvia que va sortir de can Lledó, potser l'única pel que crec recordar, vaig ser jo. Hi havia nenes més grans que jo, però van marxar amb 13 o 14 anys. En canvi, jo no en vaig marxar fins que no em vaig casar. I la meva germana, que es podia haver casat abans, no ho va fer. Aleshores, va començar a marxar la gent, i els habitatges es van deixar de llogar.

Figura 5. Casament de Pepita, amb el cotxe de nuvis davant de can Lledó. Font: Pepita Egea.

Amb el casament, Pepita va entrar en l'edat adulta. Es van traslladar a viure a un quart pis, davant de l'Estació del Nord, i va fer realitat el seu somni: estudiar per perruquera, que ha estat el seu ofici fins que es

va jubilar. Deixar la casa on s'havia criat va tenir el seu punt amarg:

Marxar va ser molt trist. Era feliç, perquè em casava amb l'home que estimava, però em sentia buida dins de casa meva. Jo estava acostumada a viure en una comunitat amb molta gent i famílies i que quan sortia per la porta de casa dels meus pares em trobava amb els veïns i veïnes i que a l'hora de dinar o sopar érem set. En canvi, posar-me en un pis amb 20 anys em feia sentir tancada. Els àpats els feia amb el meu marit i quan sortia al carrer em trobava la veïna, però ja està. Em va costar acostumar-m'hi.

Pepita va mantenir el seu vincle amb can Lledó a través dels seus pares. Cada diumenge els anava a visitar amb Pepitu. Més tard, ho faria amb les seves dues filles que, com ella, van poder gaudir de l'entorn de la masia per jugar-hi:

Les nenes gaudien molt amb els conills i les gallines. Venien a buscar els ous al galliner. Jugaven amb la bicicleta i també a l'era. Al pis hi estaven tancades i quan arribaven aquí, se sentien lliures. De fet, alguna vegada treballant, jo les deixava amb els meus pares.

Amb el pas dels anys, Pepita va ser testimoni de com anaven marxant els inquilins de can Lledó i de com la masia s'anava buidant. Arribat el moment, ho van fer els seus pares, que van marxar a principis de la dècada de 1980, i des-

prés la resta, a pisos on, un cop emancipats els fills, podien viure en millors condicions materials:

L'última que en va marxar va ser Maria. No ho volia fer fins que no li donessin diners. S'hi va estar fins que la van fer fora. Aquesta casa l'havia llogada el seu pare, que era vidu. Va reclamar uns diners, que li van donar, i se'n va anar a viure amb la seva filla.

El retorn

Des del vincle intens que sempre ha mantingut amb can Lledó, Pepita ha estat testimoni dels canvis que ha experimentat aquest emblemàtic espai de Mollet. Va estar pendent del que podria passar amb l'immoble un cop es va acabar de buidar del tot, així com de la transformació que hi va dur a terme l'Ajuntament fins a convertir-lo en el centre de serveis que coneixem avui en dia:

Can Lledó va estar tancada durant un temps. I després van venir les obres. Primer, deien que se la quedaria l'Ajuntament, però no se sabia què se'n faria. Quan es va veure que la conservarien, als qui hi havíem viscut ens va suposar una gran alegria.⁵

En els darrers anys, Pepita ha pogut fer realitat el somni de viure al barri on s'havia criat, i això li ha permès estar ben a prop d'una masia transformada en equipament municipal. Hi ha tornat després d'haver-hi insistit força:

⁵ El centre de serveis es va inaugurar el 19 de març de 1993. La restauració va començar el mes de juny de 1989 i va finalitzar el maig de 1992.

No vaig parar fins que vaig tornar a viure al meu barri. M'hi vaig comprar una casa vella, la vam tirar a terra i la vam fer més gran i ara torno a tenir les meves amigues de sempre del carrer. Tot i que algunes han marxat, d'altres s'han quedat a viure aquí i això m'ha permès retrobar-les. En canvi, les que, com jo, van marxar de joves, ja no hi han tornat mai més.

Ara que pot acostar-s'hi més sovint i que li queda més a prop, Pepita reivindica el valor històric i patrimonial de l'antiga masia i ens acomiada amb unes paraules de reconeixement a l'ús que finalment se

li ha donat, probablement el millor que li ha pogut passar a aquest espai:

Jo estic contenta i molt orgullosa que s'hagi mantingut la casa i que s'hi facin moltes activitats, i trobo que se li hauria de donar més difusió. És molt maca. La gent que viu a Mollet, si no hi ha vingut encara, s'hauria d'animar i de conèixer-la. Per a mi, can Lledó, juntament amb can Gomà, són els dos edificis més macos que tenim a la ciutat. De la mateixa manera que s'està mantenint can Gomà, que és un edifici preciós, estic enamorada d'aquesta casa. És un lloc on he viscut i em remou molts records.

200

Figura 6. La masia, transformada en centre de serveis (2024). Font: Joaquim Domínguez.

Bibliografia

- Blanch, J.M. (1996). Can Lledó. *Notes*, 10, 173-184.
- Boter de Palau, R. (2002). Les masies molletanes. Dins *L'Abans. Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965* (pp. 477-484). Efadós.
- Boter de Palau, R. (2002). El carrer del Comte Urgell i les cases de pagès de la rodalia. Dins *L'Abans. Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965* (pp. 545-546). Efadós.
- Boter de Palau, R. (2002). Els safareigs públics: el pou de l'Aigua Viva i el safareig de Can Lledó. Dins *L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965* (p. 570). Efadós.
- Renedo, R. (2023). *La malheureuse affaire de Santa Perpetua ou Mollet*. Noves aportacions a l'estudi de la Guerra del Francès al Baix Vallès. *Notes*, 40, 53-106.
- Quatre Cantons (1993, març). Inauguració de Can Lledó. *Quatre Cantons* 19, 3.

Vicenç Pascual Agudo, records dels darrers anys de l'Hostal la Marinette

Rosa M. Securín Fuster*

Resum: Jaume Marc i Regina Agudo van regentar l'Hostal la Marinette, avui La Marineta, en la seva darrera etapa com a hostel, des de 1959 fins al tancament, el 1968. El seu nebot, Vicenç Pascual Agudo, va viure a l'hostal amb els seus tiets i hi va fer de cambrer. En aquesta entrevista es repassa com eren els espais, les activitats que s'hi feien i curiositats i anècdotes que en recorda Vicenç Pascual.

Vicenç és una persona coneguda a Mollet. Explica que quan era petit se'l coneixia com «el de la Marineta» i que quan es va casar amb Maria Àngela Corominas, de la botiga d'embotits Can Bartalot, va passar a assumir el sobrenom de Bartalot.

Paraules clau: Hostal la Marinette, La Marineta, Mollet del Vallès, Vicenç Pascual Agudo.

Vicenç Pascual Agudo: memories of the final years of Hostal la Marinette

Abstract: Jaume Marc and Regina Agudo ran Hostal de la Marinette—today La Marineta—during the establishment's final years as a hostel, from 1959 until its closure in 1968. Their nephew, Vicenç Pascual Agudo, lived in the hostel with his uncles and worked as a waiter. In this interview, Vicenç Pascual talks about what the spaces were like and the activities that were carried out there, while sharing some interesting facts and anecdotes from the time.

Vicenç is a well-known figure in Mollet. He explains that when he was a child he was known as “the kid from Marineta”. Later, when he married Maria Àngela Corominas, from the Can Bartalot sausage shop, he received the nickname “Bartalot”.

Keywords: Hostal la Marinette, La Marineta, Mollet del Vallès, Vicenç Pascual Agudo.

201

*Mestra i psicopedagoga, rsecurun@xtec.cat

Article rebut el 10 de setembre de 2024; acceptat el 25 de setembre de 2024.

Introducció

La Marineta és un dels edificis més emblemàtics de Mollet. Abans de ser un equipament municipal, va ser un hostal, conegut al segle XIX, com a Hostal d'en Calderó i, al XX, com a Hostal la Marinette. Al llarg dels anys, la gestió de l'hostal anirà a càrrec de diferents arrendadors. Els darrers, a partir de 1959, Jaume Marc i Regina Agudo. El 2 d'octubre de 1963 es converteixen en propietaris¹ i continuen el negoci fins al tancament de l'hostal, a finals de 1968. Aquell mateix any, el 2 de desembre de 1968, el venen.²

202

Figura 1. Targeta de l'Hostal la Marinette. Font: Vicenç Pascual.

Vicenç Pascual Agudo és nebot de Jaume Marc i Regina Agudo. Va viure a l'hostal amb els seus tiets i hi va fer de cambrer. Gràcies als seus records i als documents que conserva, hem descobert alguns aspectes cronològics fins ara dubtosos i, sobretot, moltes anècdotes i curiositats. Aquest article complementa la història dels darrers anys de l'hostal en relació amb les recer-

Figura 2. Regina Agudo a la cuina i a la barra del bar. Font: Vicenç Pascual.

ques anteriors de Blanch (1991), Morera (1998), Boter de Palau (2002) i Macho et al. (2024).

Entrevista

Vas néixer a Mollet? Com van ser els teus primers anys a la ciutat?

No. Vaig néixer a Barcelona, el 8 de desembre del 1950. Amb 9 anys acabats de fer, pels volts de les festes de Nadal, ja érem a Mollet.

A Barcelona, vivíem al carrer de Jonqueres, número 12, al davant de la Casa de las Mantas. Els meus oncles ens feien d'avis per-

¹ La compren a Josefina Bosch Damm, la darrera propietària de la nissaga històrica de l'hostal, la família Bosch de Calderó, que n'era propietària des de 1687.

² Els nous propietaris són Margarita Rabasa i Jaume Masferrer que ho seran fins a 1984, quan la compra l'Ajuntament de Mollet del Vallès.

què la meva tia Regina tenia vint anys més que la meva mare i no havia tingut fills. Així doncs, vam seguir vivint junts com si fossin els nostres avis.

Només arribar a Mollet, els meus pares es van separar. Un cop aquí, vaig anar a escola a l'acadèmia Viñas³ i vaig acabar els estudis al Col·legi Sant Jaume amb el mestre Collazo com a director.

Vaig deixar el col·legi als 12 anys, perquè en estar els meus pares separats això carregava molt. En aquella època, a més, el meu pare va desaparèixer i no el vam veure més i aleshores em vaig quedar a la Marineta servint taules.

Quan van comprar la Marineta els teus oncles?

L'any 1959, Josep Llavina ens va traspasar la Marineta com a llogaters. El 2 d'octubre de 1963 la vam comprar. En tinc les escriptures.

La Marineta era dels amos de la cervesa Damm i aleshores es va acordar un preu, pel que em sembla recordar, d'1 milió de pessetes, tot i que està escripturat en 550.000 pessetes. M'imagino que ho deuriem fer per no pagar tant en impostos. Després això ens va anar a la contra perquè, és clar, no era escrit enlloc el que n'havíem pagat realment.

Hi ha una cosa que potser no sap ningú i és que al costat, on ara hi ha un bloc de pisos i botigues, hi havia un solar de la Marineta que havia estat de dues germanes solteres molt de missa que, en morir, ho van deixar tot a l'Església. D'aquests terrenys, quan vam comprar la Marineta, a les escriptures també hi teníem el pati.

Figura 3. Vicenç Pascual vestit de cambrer.
Font: Vicenç Pascual.

203

Figura 4. L'Hostal la Marineta a la dècada de 1960.
Font: Vicenç Pascual.

Aquest pati era el jardí de la casa on vivia el senyor Ribas, el director de la Caixa d'Estalvis? Recordo que hi havia una escala de caragol que anava de dalt a baix. Et refereixes a aquest tros?

Sí, sí. Tot allò, tot aquell solar, pertanyia a la Marineta i la meva

³ Acadèmia Mollet, coneguda popularment com cal Viñas.

família va anar a veure alguns advocats i recordo que deien que sí, que això estava guanyat. Què passava? Que com que aquestes dues senyores ho havien donat a l'Església, anaves tres vegades a l'advocat i et deia que no es veia amb cor d'actuar contra el clero. I si anaves a un altre advocat, el mateix. Fins que vam trobar un llumeneres d'advocat que ens va dir que l'únic que podíem fer era presentar una reclamació a qui ens ho havia venut perquè, és clar, ens havia venut una cosa que no hi era encara que la tinguéssim escripturada... Doncs bé, van acordar un preu i van dir que, tenint en compte que aquest senyor ens havia venut una cosa que no hi era i donat que pagaven a terminis, els rebaixaven 100.000 pessetes corresponents al pati que no

hi era. Tot això ho explico perquè ho tinc clar i, a més, és curiós.

Recordes com era la Marineta? Ens ho pots explicar?

A baix, quan hi entraves, hi havia el bar, la cuina i dos menjadors. Dels dos menjadors, un era entrant a la dreta i l'altre, a l'esquerra, on ara hi ha sales d'exposicions, és a dir, les mateixes amb finestres que donen al carrer.

Pel que fa a la sala que hi ha al fons, abans de sortir al pati i on ara s'hi fan activitats,⁴ era el celler. Al cantó on hi ha una arcada, aleshores hi havia una petita habitació amb un tancat de fusta, que és on es guardaven les ampolles de vi de marca i el cava. A més, a fora hi havia unes botes sobre les quals m'enfilava. Eren unes botes enormes. En sortir al pati a mà dreta, hi havia una petita

Figura 5. La barra del bar estava a l'esquerra de la sala central de l'entrada, on avui hi ha la recepció. Font: Vicenç Pascual.

⁴ Es refereix a l'auditori.

Figura 6. Els dos menjadors de la planta baixa són avui les sales d'exposicions. Font: Vicenç Pascual.

habitació, que encara hi és, i, a continuació, hi havia els safareigs.

A dalt, hi havia les habitacions. Mirant-ho des de fora, les habita-

cions que donaven a les finestres laterals acollien els dormitoris de la meua mare i dels meus oncles i la central era la dels meus germans i jo. A més, hi havia un gran espai on també es feien banquets, batejos i comunions, i on ja sempre estaven posades unes dues tires de taules en forma de U per quan s'hi feien els convits.

Al darrere hi havia una altra sala que encara hi és, on assajava el cor del Clavé. A més, hi havia el local del Club de Futbol Mollet i també el veterinari, a qui li duïen les mostres i ell es posava allà a mirar-les.

Hi havia un veterinari?

Sí. Era un tal senyor Miquel, que era el que hi havia abans del senyor Codina. Tenia un fill i una filla, i la filla va tenir bessons...

Recordo molt que aleshores els veterinaris anaven pels pobles a posar la vacuna de la ràbia i ell tenia una Motoreta. Com que anava sol,

205

Figura 7. A l'espai central del pis superior també s'hi feien banquets. Font: Vicenç Pascual

em deia que anés a ajudar-lo i anàvem cap a Martorelles de Dalt perquè no se'n fiava. A totes les places dels pobles hi havia una argolla. Així, a la plaça hi passaves una cadena i ell estirava el gos i el punxava. Volia que hi anés jo perquè l'estirés, perquè l'animal no es deixés anar. Jo hi anava perquè de vegades a la persona li feia cosa i deixava anar el gos i sempre em deia que em necessitava.

Però el veterinari tenia el seu espai a la Marineta per mirar les mostres?

Ell hi tenia una habitació llogada. Recordo que per mirar-les bé es posava a la finestra del mig del pis de dalt, que és on hi ha la sala. S'hi posava allà per la llum. En recordo els microscopis. Agafava dos vidres i hi posava la carn que li duien dels porcs que mataven perquè s'havia d'analitzar la mostra de tot el bestiar que se sacrificava.

Després de la sala gran hi havia algunes habitacions per als hostes. Si et situes a la façana principal de La Marineta a la dreta, encara hi ha una porta petita amb unes escales que pujaven a les habitacions.

Com és que hi havia aquesta porta?

Perquè així per fora es podia pujar a les habitacions quan es tancava la Marineta. Jo me'n recordo perquè quan era petit i anava al cinema amb la meva mare al vespre, picàvem i entràvem per aquesta porta perquè ja estava tancada la Marineta.

No sé si ho saps però tocant al pati de la Marineta, per la part de darrere, hi ha un altre pati. Allà hi van fer una granja, amb pollastres i gallines. Després van dir, guaita,

aquí hi farem dos pisos. Es va liquidar la granja i hi van fer dos pisos, on vam viure nosaltres quan es va vendre la Marineta. Vivíem al primer pis i la meva tia, a baix.

Enganxada als pisos, s'hi pot veure una porta frontal al carrer. Pot semblar un element originari, però no ho és. L'hi vam posar nosaltres perquè quan vam venir hi havia una porta de fustes que no era segura i vam veure que amb un simple cop de puny podria saltar. No recordo on, però la vam comprar perquè era antiga i ens van agradar. La pots veure només entrar al carrer, al fons, a mà esquerra.

En aquella època, a més, nosaltres també havíem llogat a la cantonada un altre bar que hi havia allà.

Era un local que després va ser una escola durant un temps?

Allò no va ser una escola. El que va passar és que als Col·legis Nous hi havia massa gent i ens van demanar si els deixàvem l'espai i els el vam deixar. D'això me'n recordo bé. Llavors em sembla que hi havia el senyor Luque de mestre. De fet, la meva dona, Maria Àngela, hi havia anat. Ho teníem llogat nosaltres i com que ho teníem tancat, ens van venir a demanar si els el deixàvem i ho vam fer. El bar feia cantonada i estava tocant a la Caixa de Pensions, on ara hi ha pisos.

Com és que els teus oncles es van vendre la Marineta?

Els meus oncles em van preguntar si volia seguir amb el negoci, però jo als 13 anys ja tenia clar que volia guanyar diners i me'n vaig anar a treballar a un taller. Diria que quan tenia 18 anys em van dir: "O plegues i et quedes o ens ho hem de vendre". Ells ja eren molt vells

i es volien jubilar i no hi havia qui ho seguís però, és clar, jo ja sortia amb Maria Àngela i vaig pensar que si acceptava no tindria ni festes ni festetes ni Nadal ni Reis. Així, vaig decidir no acceptar-ho. Jo volia un altre tipus de vida i a més això ens ho havíem de quedar amb els meus germans. Érem tres i jo soc el mitjà. Llavors la van vendre i això que ja tenien un projecte fet i uns plànols per aixecar pisos allà. La proposta incloïa enderrocar la Marineta i fer-hi 19 pisos i un magatzem. Total, que després van dir que no, que fora, que no volien problemes.

A qui la van vendre i quan?

La van posar a la venda i la va comprar Margarita Rabasa i Negre i Jaume Masferrer, que tenia la representació dels cotxes Morris i el local a l'entrada de Granollers davant de la Bimbo. El pare de Margarita, el Rabasa, venia molt a buscar antiguitats i anava boig per les rajoles de la Marineta. El primer que va fer, ho recordo, és arrencar les rajoles i treure les bigues de la bodega.

Recordes a què es jugava a la Marineta?

Efectivament. S'hi jugava a cartes i a dòmino. Quan vam arribar, hi havia el club de Manilla, i s'hi feien campionats els divendres o dissabtes. Em sembla que eren els dissabtes, en els dos menjadors, amb un grup a cada menjador. Jo ho veia com el grup dels rics i el dels pobres, perquè en un menjador eren treballadors que s'hi jugaven la setmanada i, pobres, els pelaven, i a l'altra banda hi havia la gent més adinerada del poble. I sí, s'hi jugava. La gent més adinerada jugava més i els altres pobres perdien la setmanada a l'altre menja-

dor amb els problemes que això els portava a casa seva.

Quants anys hi va estar la teva família a la Marineta? Què en recordes més?

Hi vam anar a finals de 1959 o principis de 1960 i ens ho vam vendre que jo tenia 18 anys i deuria ser el 1968. Tot plegat són gairebé uns deu anys, que són anys.

Era l'època en què hi havia l'autobús, amb la parada davant de la Marineta. Els autobusos giraven allà, a la baixada de l'església, amb prou feines per maniobrar.

Recordo que tenia uns 12 anys, agafava l'autobús i me n'anava a Barcelona a comprar els gelats. Com que coneixíem els xofers, a nosaltres ens deixaven carregar les caixes. D'allà anava fins a la plaça de Tetuan i comprava els gelats Marisa, a la cantonada del darrere de la plaça. Jo m'hi acostava amb la llista i com que ja em coneixien m'ho preparaven tot ben de pressa perquè, si no, se't desfeien. Tot i que hi ficaven una mena de gel fred que feia com un fum, s'extingia. Allò era una font d'ingressos.

D'altra banda, la gent que esperava l'autobús hi venia a fer el cafè. Era la manera d'anar a Barcelona i sempre es formaven cues llargues. Llavors també es feia el mercat allà al davant, el de l'aviram, i això també anava molt bé.

Nosaltres vam ser els primers de vendre pollastres a l'ast. Es posava la llenya a sota i amb un motor i una cadena es feia girar els pollastres. T'hi acostaves i, amb el suc que anava caient a una safata que hi havia sota, els sucaves. Va ser el lloc on es van fer els primers pollastres a l'ast de Mollet.

208

Figura 8: Els primers pollastres a l'ast de Mollet van ser els que es rostien a l'Hostal la Marinette. Font: Vicenç Pascual.

Com que també va ser el lloc on hi va haver un dels primers televisors (no sé si potser vam tenir la primera tele o una de les primeres de Mollet), l'enceníem a la sala de dalt i quan jugava la selecció la gent venia perquè volia veure el partit. Tot això feia que la Marineta fos rendible, però jo volia un altre tipus de vida. Allò era molt esclau.

Per acabar, també et diré que allà vam descobrir un zulo. Això no t'ho havien dit, oi? No ho sé, crec que era del temps de la guerra, que s'hi havien amagat una o dues persones allà. Era un espai de formigó que

després nosaltres vam fer servir per tirar-hi els fems dels porcs. Donava per viure-hi dues persones bé i per amagar-se, que és el que li tocava en aquell moment a la gent que se sentia en perill i no volia marxar.

Quan vosaltres hi éreu encara teníeu hostes?

Encara n'hi havia i, per cert, n'acollíem de famosos. Àngel Nieto, per exemple. També el cantant Manolo Escobar, que venia amb el també cantant Ramon Calduch, perquè l'empresa que els contractava⁵ per a la Festa Major els enviava a sopar allà abans d'anar a actuar al

⁵ Es refereix a l'empresa que portaven Sarto i Manils, coneguts representants d'artistes del moment.

Tabaran. Tant Manolo Escobar com Ramon Calduch venien cada any.

Àngel Nieto, a més, no tenia ni un duro. Era més gran que jo i em va voler vendre unes medalles i tot. Al cap de pocs dies, vaig veure que baixava amb les medalles i l'esperaven un o dos amics. Se les deuria vendre. Això era el principi que el va fitxar la Derbi. Després recordo que van fer una vegada un reportatge d'Àngel Nieto dels seus principis i es va posar a la porta de la Marineta tot dient: "Jo vaig començar aquí".

Recordo que quan es va vendre la Marineta hi havia moltes fotografies de personalitats que havien estat allà, però no sé on van anar a parar. Sé que va anar-hi una persona que no sé qui era i els va dema-

Figura 9: Entrevista a Àngel Nieto, davant de La Marineta, el 1970, després del tancament de l'hostal. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA).

nar tots aquells quadros que eren fotografies de personalitats perquè els volia exposar al Casal Cultural. No ho va fer i van desaparèixer. Però no sé qui és, aquesta persona, eh? No sé qui és.

Bibliografia

- Blanch, J.M. (1991). L'hostal de la Marinette. *Notes*, 5, 75-85.
- Boter de Palau, R. (2002). La Marinette, l'antic hostal molletà de la plaça de l'Església. Dins *L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965* (pp. 27-33). Efadós.
- Macho, C., Moral, E. i Bertran, J. (2024). Els esgrafiats de La Marineta i la seva restauració. *Notes*, 39, 187-196.
- Morera, A. (1998). Història de l'Hostal la Marinette i origen de la seva propietària, Marinette Damm Calàs. *Notes*, 12, 45-60.

Patrimoni

ARXIU

El Fons Joan Ambròs i Lloreda. Noves incorporacions a l'arxiu de Mollet

Oriol Fort i Marrugat*

Resum: Aquest treball, continuació del publicat a *Notes* 36 (Fort, 2021b), actualitza la relació i la descripció sumàries dels diversos tipus de documents aportats al Fons Joan Ambròs i Lloreda, i en remarca el valor cultural, històric i humà en el context del treball polític i intel·lectual d'un exiliat exemplar que formà part de la "retirada" republicana de 1939. El text exposa les gestions realitzades entre 2016 i 2023, en relació amb la incorporació del fons documental a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMVA), d'acord amb la voluntat expressada per la família Ambròs-Vallès, complint amb el desig de Joan Ambròs. Altrament, informa dels treballs d'inventari i de catalogació a l'arxiu, i proposa l'estudi aprofundit de tota la documentació per poder elaborar nous treballs sobre el pensament i l'obra ambrosiana que complementin allò fet fins ara.

Paraules clau: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), exili republicà, fons documental, Joan Ambròs i Lloreda, Mollet del Vallès, segona donació.

The Joan Ambròs i Lloreda Fund. New additions to the Mollet archives

Abstract: This article, which is a continuation of the one published in *Notes* 36 (Fort, 2021b), provides an update on the list and description of the different documents donated to the Joan Ambròs i Lloreda Fund. The article highlights the cultural, historical and human value of the archives in the context of the political and intellectual work carried out by the remarkable exile, who was part of the Republican retreat of 1939 (known in Spanish as "La Retirada"). The article details the efforts made, between 2016 and 2023, to incorporate the documentary collection into the Mollet del Vallès historical archives (AHMVA) at the request of the Ambròs-Vallès family, to fulfil the wishes of Joan Ambròs i Lloreda. In addition, it provides information on the inventory and cataloguing work carried out at the archives, and proposes that an in-depth study be carried out on all the documentation, with the goal of producing new works on the thoughts and works of Ambròs i Lloreda, to complement the existing content.

Keywords: Mollet del Vallès historical archives (AHMVA), Spanish Republican exile, documentary resources, Joan Ambròs i Lloreda, Mollet del Vallès, second donation.

213

*Humanitòleg, oriol.fort@hotmail.com

Article rebut el 14 d'octubre de 2024; acceptat el 21 d'octubre de 2024.

Nota prèvia

En el decurs de la lectura de la documentació que forma part de la segona donació lliurada al Fons Joan Ambrós i Lloreda trobo, amb profunda alegria, l'anotació següent a l'agenda personal del dia 6 de febrer de 1980: "Que té raó el Jordi [Solé Tura] quan diu que caldria escriure la història de Mollet; joestic disposat a donar tots els meus records per tal feina". Certament la seva filla Francisca (Cisqueta) Ambrós Tugas i la seva neta Yolanda Vallès Ambrós han complert la voluntat d'Ambrós amb les seves dues històriques donacions dels "records" del seu pare i avi.

1. Introducció

Des de fa anys, els historiadors i els estudiosos locals han estat treballant la vida, l'obra i els camins d'exili de tants i tants catalans i espanyols que, sobretot, entre gener i febrer de 1939 van haver de sortir de la seva terra per intentar trobar fora la seguretat, la pau i la llibertat que el cop d'estat franquista contra la República Espanyola feia impossible de tenir a Catalunya i a Espanya.

D'alguns d'aquests exiliats se n'han pogut recuperar retalls de vida, sovint en forma de recull d'alguns documents i, a voltes, de notables fons personals. Documentació servada amb cura i fins

214

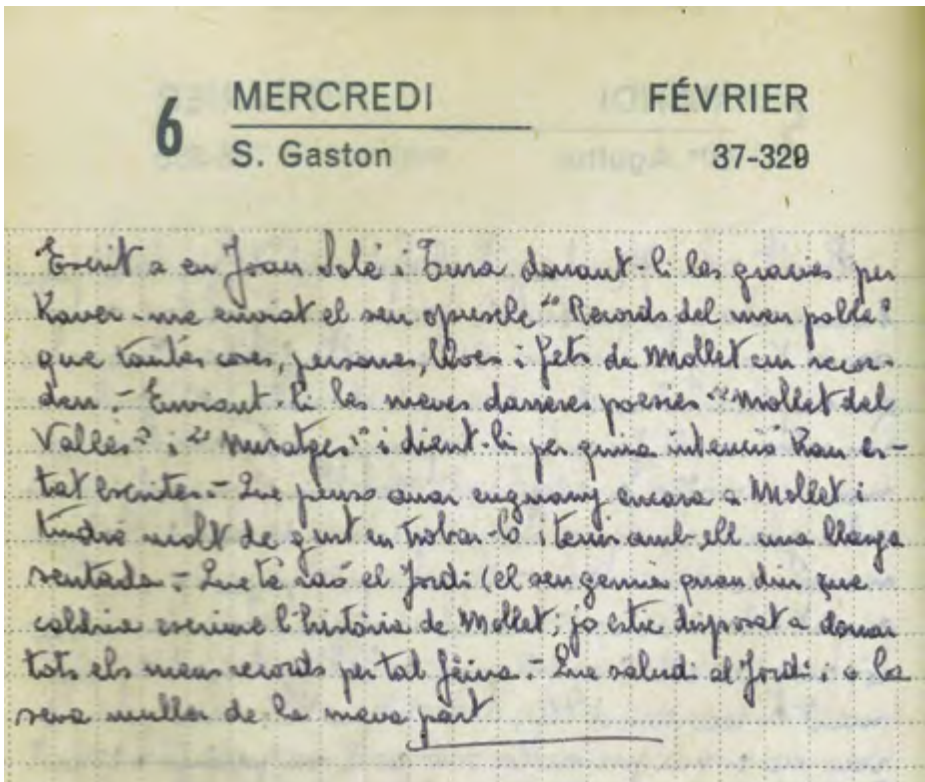

Figura 1. Agenda de Joan Ambrós de 6 de febrer de 1980. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Joan Ambrós i Lloreda.

Figura 2. Joan Ambròs, Francisca Tugas i Cisqueta Ambròs. Primera fotografia junts a l'exili, Montlluís (Conflent), 26 de novembre de 1939. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

i tot amb risc que ens apropa a unes vides i a unes lluites que mai no hauríem d'oblidar. Honor per sempre!

Amb la voluntat de col·laborar, de nou, en aquesta determinació, presento aquest treball en relació amb el fons documental –ara ja complet– constituït a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA) a partir de les donacions fetes pels familiars del molletà Joan Ambròs i Lloreda. Així, aquest treball ja actualitza algunes dades que podem publicar a partir de la catalogació i de la lectura sumària de la segona part del fons.

Amb l'objectiu de facilitar la comprensió del valor de la donació, aquest article conté, també, cites i referències d'altres treballs –més antics o més recents– que mostren la personalitat i l'obra política, social i cultural d'un exiliat

molletà exemple de compromís i de fermesa.

Nogensmenys, cal dir com a nota destacada, que la lectura dels documents que enclouen fets i dades de manera més detallada i precisa –les agendes– esdevé una font d'informació de gran valor sobre la vida a Catalunya i a Mollet. Aquest fet, ens mostra com, malgrat totes les dificultats de l'exili, Ambròs va continuar relacionant-se amb la seva terra i amb la seva gent com a expressió inequívoca del seu “molletanisme” i de la seva catalanitat: ambdós vinculats, intrínsecament, amb els seus valors democràtics i republicans.

Finalment, convé assenyalar que les figures que complementen el text de l'article no pretenen ser una mostra del contingut del fons, sinó que, formant-ne part, són un homenatge a les persones protagonistes de les vivències que el contingut del fons testimonia.

215

Figura 3. Joan Ambròs amb 23 anys, Mollet, 1929. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

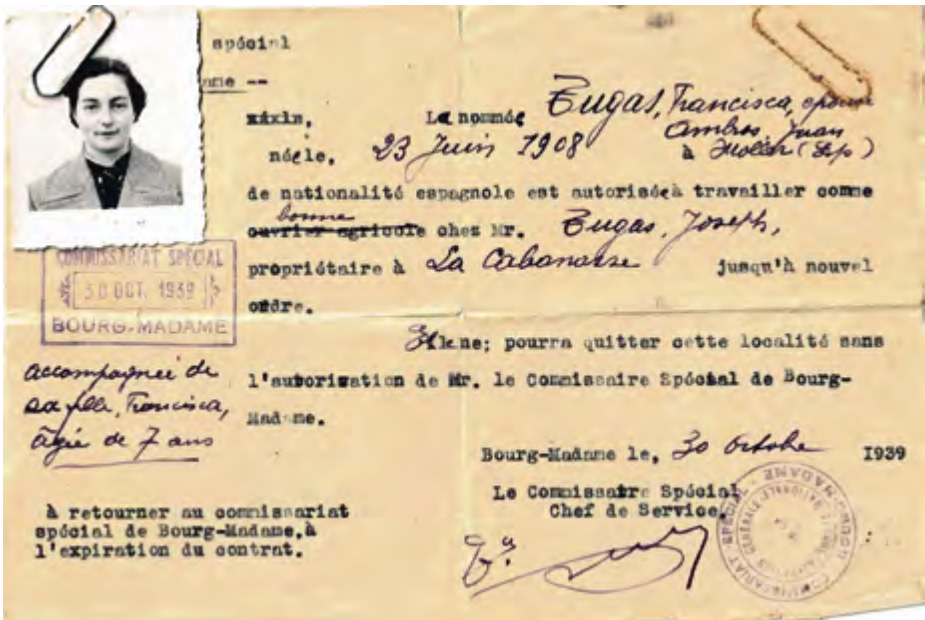

Figura 4. Primer permís de treball de Francisca Tugas, 30 d'octubre de 1939. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

216

Figura 5. Carnet d'Esquerra Republicana de Catalunya a l'exili, 23 de febrer de 1945. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

2. Aproximació a Joan Ambròs i Lloreda

Joan Ambròs i Lloreda neix a Mataró el 3 de maig de 1906 i es trasllada a Mollet del Vallès entre 1914 i 1915. S'exilia a França el 9 de febrer de 1939. Mor a Abbeville (Somme, França) el 15 d'octubre de 1992. Manyà i paleta de professió, va assolir una gran formació política i cultural gràcies al seu enorme desig de saber, al seu amor per la cultura tradicional catalana i a la seva passió per la lectura.

Aquests principis, propòsits i valors, Ambròs els practica incansablement, sigui a la seva terra, sigui a l'exili, a través de dues línies de treball: les diverses formes de participació i d'associacionisme (tradicions, cultura i política), i les diverses formes d'escriptura (cròniques, escrits d'opinió, poemes, i correspondència).

Fou sardanista, cantaire, excursionista, actor, bibliotecari, cronista, articulista, poeta, regidor, soldat, instructor militar, exiliat... I, mentre els alts i baixos de la salut li ho van permetre, un gran paleta, un excel·lent cap d'obra a Catalunya i a França pels camins d'exili vers el nord, on calia mà d'obra per a la reconstrucció d'un país derruït pels uns i pels altres a la Segona Guerra Mundial (1939-1945), redoblant les devastacions de la Gran Guerra (1914-1918).

Joan Ambròs, formant part de la munió d'exiliats espanyols que fugien de la presó o de la mort segures –de la venjança dels franquistes– entra a França el 9 de febrer de 1939. S'allunyaven, apressats, Pirineus enllà, on la gent del nord no va demostrar ser “neta i noble, culta, rica, lliure, desvetlla-

da i feliç” com la volia Salvador Espriu i ens la pregonà Raimon en aquell monument artístic, cultural i social que són les *Cançons de la roda del temps*.

Ambròs sintetitza en els seus escrits, la identitat, la mentalitat i la personalitat d'un incansable pensador, escriptor, cronista i poeta. Unes obres nascudes de la inquietud als anys vint, formades amb il·lusió i dolor en la República i en la guerra, i madurades i consolidades durant els més de cinquanta anys d'exili a França.

Certament, tampoc a l'exili deixa de treballar per la seva terra i pels seus ideals. Ben limitadament mentre va estar en terres ocupades per l'exèrcit alemany, tot evitant ser detingut i deportat, o ser obligat a marxar a la costa atlàntica a construir fortificacions per als alemanys. I, com tants altres exiliats, intentant adscriure's a la Resistència francesa. En el seu cas, la salut el va excloure, a desgrat, de participar en la valerosa Resistència francesa, però també, sortosament, el descartà de formar part de les companyies de treballadors estrangers que l'organització nazi Todt va esclavitzar a França i va deportar a camps de concentració on, milers, van ser assassinats.

Tanmateix, no es va quedar quiet. L'any 1945 Ambròs torna a tenir el carnet d'Esquerra Republicana de Catalunya, mostra de la seva voluntat militant. Pocs anys després, ja als cinquanta, l'agreujament de l'artrosi múltiple el porta a una prematura jubilació i retorna, amb coratge, a l'activitat literària com a eina política i cultural. El Fons Joan Ambròs i Lloreda n'és el més fidel testimoni.

seva personalitat i la seva vida, Ambròs no se'ls queda dins seu o per compartir-los només amb el seu entorn més proper. Ambròs, activista i difusor d'allò social, pedagog, vol i necessita compartir la seva riquesa vital i intel·lectual, també espiritual, amb tots aquells que el desitgin llegir o escoltar. Reflexiona i escriu: dona exemple per ajudar-nos a aconseguir aquells ideals de vida humana que sempre el van moure.

El seu viure, els seus escrits –sobretot d'exili– la seva poesia social i, condensant-ho, l'Himne a Mollet, mostren, sense fissures que el puguin fer trontollar, el noble, social i humà ideari ambrosià. El Fons Joan Ambròs i Lloreda de l'arxiu de Mollet, enclou totes aquestes històriques vivències i creacions. Cal donar-lo a conèixer: l'obra d'Ambròs és una lliçó de llibertat, igualtat i fraternitat.

Figura 8. Signatura de la documentació de la primera donació per al Fons Joan Ambròs i Lloreda per part de Cisqueta Ambròs Tugàs en presència de la seva filla Yolanda Vallès Ambròs. Reims, 9 de febrer de 2020. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

Figura 10. Construcció a Abbeville. Un dels darrers treballs, a finals de la dècada de 1950. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

BU. LETIN DE PAYE établi le

Période du: 14 juillet au 31 juillet 1959

Nom: AMBRÓS J. J.

Adresse: Faverolles J. J.

Cat. Prof: My S.

Emploi: Chef de chantier

Salaire fixe ou journalier	h. - d.	50.000
Heures normales	h. - d.	
Heures supplémentaires	h. - d.	
Heures supplémentaires	h. - d.	

Salaire de base	Salaire brut	50.000
Ass. Soc.		
Retraites		2.700
Cotisations		90
SALAIRE NET		47.210
Indemnité transport		
Acomptes		
NET A PAYER		47.210

SALAIRE PAYÉ LE: 31/7/1959

1600046

Ambrós

SECURITE SOCIALE

34

LE 27-11-1959

FAVEROLLES

Figura 9. Probablement la darrera nòmina d'Ambròs. L'artrosi l'obliga a jubilar-se als 53 anys, 31 de juliol de 1959. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

COLLEGE CLASSIQUE & MODERNE DE JEMMAY VILLEZ D'ABBEVILLE

Bulletin de l'ÉDUCATION - Enseignement D'ABBEVILLE

30 TROISIÈME 1945-1946

ANNÉE : 20

Classe	Notes	Place	Écart	Progr.	OBSERVATIONS
Mathématiques	18,5	15	3,5		
Physique	18,5	15	3,5		
Chimie	18,5	15	3,5		
Biologie	18,5	15	3,5		
Langue Française	18,5	15	3,5		
Anglais	18,5	15	3,5		
Éducation Physique	18,5	15	3,5		
Travaux Pratiques	18,5	15	3,5		
Éducation Artistique	18,5	15	3,5		
Éducation Musicale	18,5	15	3,5		
Éducation Civique	18,5	15	3,5		
Éducation Religieuse	18,5	15	3,5		
Éducation Scientifique	18,5	15	3,5		
Éducation Historique	18,5	15	3,5		
Éducation Géographique	18,5	15	3,5		
Éducation Littéraire	18,5	15	3,5		
Éducation Philosophique	18,5	15	3,5		
Éducation Économique	18,5	15	3,5		
Éducation Sociale	18,5	15	3,5		
Éducation Politique	18,5	15	3,5		
Éducation Juridique	18,5	15	3,5		
Éducation Médicale	18,5	15	3,5		
Éducation Militaire	18,5	15	3,5		
Éducation Sportive	18,5	15	3,5		
Éducation Artistique	18,5	15	3,5		
Éducation Musicale	18,5	15	3,5		
Éducation Littéraire	18,5	15	3,5		
Éducation Philosophique	18,5	15	3,5		
Éducation Économique	18,5	15	3,5		
Éducation Sociale	18,5	15	3,5		
Éducation Politique	18,5	15	3,5		
Éducation Juridique	18,5	15	3,5		
Éducation Médicale	18,5	15	3,5		
Éducation Militaire	18,5	15	3,5		
Éducation Sportive	18,5	15	3,5		

Totals: Moyenne Générale: 18,5

Abbeville le 31 juillet 1946

Le Directeur, M. DUBOIS

Figura 11. Estudis de comerç de Cisqueta Ambròs. Té 15 anys. Primera de la classe: un exemple de superació contra les adversitats de l'exili. 12 de juliol de 1947. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

220

Figura 13. Francisco Vallès tornant de la feina, dècada de 1950. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

Figura 12. Cisqueta a punt de marxar cap a la seva feina de secretària de direcció d'una empresa d'Abbeville, dècada de 1950. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

Figura 14. Carnet de la Confederació General del Treball (CGT), 1948. Francisco Vallès era un convençut militant sindical. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

4. El Fons Joan Ambròs i Lloreda a l'arxiu de Mollet

En una carta, de data 21 de febrer de 1977, Joan Ambròs escriu a Teresa Ros Chacón: “Jo ara voldria recollir tot el que he escrit” (Corbalán i Garcia-Moreno, 2002, p. 466).

4.1. Antecedents

Les visites fetes a Cisqueta Ambròs i Yolanda Vallès, filla i neta respectivament de Joan Ambròs, a Abbeville i a Reims entre el novembre de 2016 i l'octubre de 2019, amb la finalitat d'interviuar la filla

de Joan Ambròs i poder accedir a la documentació que podia ser d'utilitat per als diversos treballs sobre Ambròs que he redactat, van afavorir una relació d'amistat i de confiança mútues que ens va permetre acordar –amb la favorable determinació dels corresponents responsables del govern municipal– una primera donació de documentació de Joan Ambròs a l'arxiu de Mollet, el 2020, que es complementà el 2023 amb la segona donació, motiu d'aquest treball.

4.2. Cronologia sintètica de les donacions

- 27 de novembre de 2016, Reims: Cisqueta Ambròs i Yolanda Vallès m'exposen que, a criteri seu i quan les circumstàncies ho facin possible, una part de la documentació de Joan Ambròs convindria que fos dipositada a l'arxiu de Mollet.
- 10 de març de 2018, Reims: Cisqueta Ambròs i Yolanda Vallès em comuniquen el seu desig de proposar a l'Ajuntament de Mollet del Vallès que estudiï la possibilitat d'acceptar la donació del fons documental de Joan Ambròs per tal de custodiar-lo, conservar-lo i posar-lo a l'abast dels estudiosos.
- 26 d'abril de 2019, Mollet: l'alcalde Josep Monràs dona el vistiplau a les converses destinades a aconseguir un acord amb la família Ambròs-Vallès per a la donació del fons.
- 9 i 10 de juny de 2019, Reims: en nom de l'Ajuntament, presento a la família Ambròs-Vallès la proposta de conveni. S'hi fan diverses modificacions d'acord amb el seu parer.
- 6 d'octubre de 2019, Reims: la família Ambròs-Vallès aprova el text del conveni. Cisqueta Ambròs signa un document de lliurament i trasllat del cos central de la futura donació a l'arxiu de Mollet per tal d'estudiar-lo, inventariar-lo, catalogar-lo i incorporar-lo als annexos del futur conveni de donació. Per delegació de l'alcaldia i com a membre del Centre d'Estudis Molletans, signo conforme he rebut la donació i la documentació i en procedeix al trasllat a Mollet els dies 7 i 8 d'octubre.
- 9 d'octubre de 2019, Mollet: ingressa a l'arxiu la primera i més extensa part de la donació.
- 9 de febrer de 2020, Reims: Cisqueta Ambròs, com a hereva de Joan Ambròs, signa el conveni de donació.
- 25 de febrer de 2020, Mollet: Josep Monràs, alcalde de Mollet, signa el conveni de donació del Fons Joan Ambròs i Lloreda.
- Març 2020, Mollet: s'inicien els treballs d'estudi, inventari i catalogació a la seu de l'arxiu.
- Maig 2022, Reims: lliuro a Cisqueta Ambròs el conveni signat per ambdues parts. S'acorden els criteris per a una segona donació, de gran valor documental.
- Agost de 2023, Reims: desplaçament a Reims per fer, conjuntament amb Yolanda Vallès i d'acord amb allò convingut el maig de 2022, la selecció de la documentació que conformarà la segona part de la donació per al Fons Joan Ambròs i Lloreda.
- 9 d'agost de 2023, Reims: se signa l'escrit de donació de la segona part de la donació

i la relació sumària de la documentació lliurada per al seu dipòsit a l'arxiu de Mollet.

- 11 d'agost de 2023, Mollet: ingressa a l'arxiu la segona part de la donació.

4.3. Relació sumària del contingut del Fons Joan Ambròs i Lloreda, incloent-hi la segona donació

- **Carnets de treball** (11).¹ Amb anotacions d'entre els anys 1962 i 1978.
- **Quaderns de treball** (5).² Amb anotacions d'entre 1965 i 1978. Aquests quaderns –com també algunes agendes i fulls esparsos– contenen tot el procés de redacció d'articles i de poemes fins a arribar al text definitiu. El quadern número 5, amb anotacions d'entre els anys 1968 i 1975 conté, a la pàgina 94, el text definitiu del poema *Mollet del Vallès (Himne)*, amb la dedicatòria al ciutadà molletà senyor Emili Codina i Pou, ferm amic de Joan Ambròs.
- **Agendes. Dietaris** (20). Entre els anys 1964 i 1986 (hi falten les corresponents als anys 1967 i 1968).
- **Correspondència** (170). 80 postals i 90 cartes (fins al 1992).

Correspondència amb familiars (Joan Tugas Parera). Correspondència amb amics (Ponç Fabre, Joan Oller, Jordi Castells, Josep Gallobardes i Pilar Molins, Joan Solé Tura, Miquel Securún i Josefina Fortuny, Pere Fortuny, Joan Mayol, Teresa Ros, Emili Codina, etc.), i correspondència “de debat” (Gabriel Ramos). Correspondència amb l'Ajuntament de Mollet (alcaldia i arxiu).³

- **Documents** (350). Documentació oficial diversa de molt valor (1927-1979). Cartilla militar (1939). Condició de refugiats i de treballadors estrangers. Canvis de residència. Permisos de treball. Naturalització/nacionalitat. Document d'inapte per formar part de les brigades de treball Todt (21/1/1944).
- Altra documentació:
 - Certificats de treball, nòmines, avals de bon treball i de bona actitud a efectes de nacionalització francesa⁴ de 7 empreses diferents (1939-1959).⁵
 - Documents de Francisca Tugas Parera, Concepció Ambròs Lloreda, Francisca Ambròs Tugas,

¹ Carnet: llibreta petita de notes.

² Quadern: bloc amb espiral de mida foli, aproximadament.

³ La família Ambròs vetllarà per aportar nova correspondència que pugui haver-se disgregat degut als trasllats d'habitatge familiar.

⁴ L'aval de l'empresa Robert Dellerieu diu el següent: “Poques vegades he tingut l'oportunitat de trobar-me amb un cap d'obra de la seva competència. Sap, admirablement, llegir i interpretar els plànols que li presenten. Planifica, amb antelació tots els detalls, fins i tot els més petits, cara a evitar rectificacions a posteriori i, així, economitzar mà d'obra. Mostra molta autoritat sobre els seus companys i manobres a les seves ordres que, sentint-se ben dirigits, treballen al màxim tot respectant-lo. D'altra banda, el senyor Ambròs és molt seriós i molt sobri”.

⁵ Aquestes nòmines no només ens permeten saber en quines empreses va treballar, sinó quan i on, tot dibuixant el camí que el va portar des del primer treball a prop de Montlluís –a la Catalunya del Nord– fins al darrer a prop del seu últim lloc de residència a Abbeville –ben al nord-oest de França, passant per Nòuvic i Bordeus, al centre i a l'oest.

- Marcel Ambròs Tugas, Francisco Vallès Planas.
- Documents esparsos. Restauració de la font de la plaça de Prat de la Riba, de Mollet. Escut de Catalunya. Publicitat de comerços de Mollet. Aplecs de la sardana, etc.
- **Escrits.** Nombrosos originals i còpies d'articles, alguns catalogats com a inèdits.⁶
- **Fotografies** (100). Recull de fotografies de Joan Ambròs, dels familiars més directes, dels amics, de grups de companys d'exili i de treball, de paisatges vinculats a les seves vivències, de l'enyor de Mollet, de Catalunya, etc. Són l'acompanyament gràfic a la història que narra la documentació del fons.
- **Reculls de diaris i publicacions diverses:**
- Exemplars de la revista *Lluita*. Mollet (1930 i 1931).
 - Col·lecció quasi sencera de la revista *Mai no morirem*, editada pel Casal Català d'Angulema (França). Joan Ambròs en va ser col·laborador de 1965 a 1986.
 - Exemplars de la revista *Plançó*, editada per Casa Nostra, Associació de Gent de Parla Catalana a Suïssa.
 - Exemplars de la revista granollerina *Vallès*.
 - Exemplars de la revista granollerina *Comarca al dia*.
 - Exemplars de la revista molletana *El Calderí*.
- **Objectes:**
- Placa commemorativa, regal de la Societat Coral Recrea-

tiva El Clavell en l'acte d'homenatge a Can Butjosa amb motiu de la primera tornada a Mollet, el 1978. Es disposa de testimonis gràfics d'aquest acte.

- Dos bustos de Joan Ambròs i Lloreda (c. 1971), d'argila modelada. Diversos estils. Autor: Andreu Ambròs i Lloreda, també exiliat, fou un destacat membre de la UGT de Mollet.

223

Figura 15. Document que certifica la detenció i posterior alliberament del treballador estranger Joan Ambròs atès que és declarat inapte per ser enrolat a les brigades Todt, de treballs forçats per a l'exèrcit alemany d'ocupació, 25 de gener de 1944. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

⁶ Com ja s'ha esmentat, hom pot consultar l'inventari general dels escrits de Joan Ambròs a Corbalán i Garcia-Moreno (2002, pp. 521-525). També, una relació actualitzada a Fort (2022, pp. 104-109).

Figura 16. Certificat de l'arquitecte d'una empresa de construcció com a aval per aconseguir la carta de naturalització francesa, 11 d'agost de 1956. Totes les empreses en què treballà van fer-li avals semblants. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

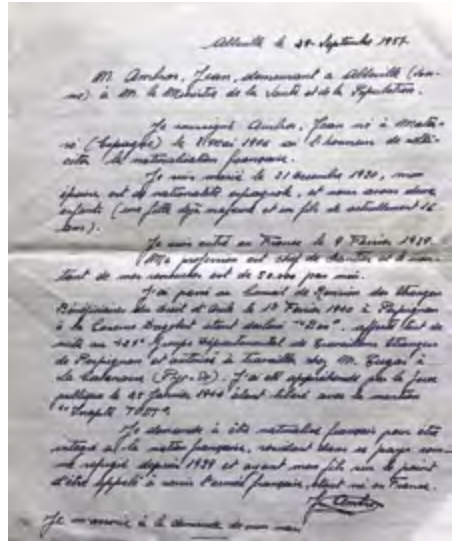

Figura 18. Document mitjançant el qual Joan Ambròs en nom propi i de la seva dona sol·licita la naturalització francesa, 29 de setembre de 1957. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

224

Figura 17. Document francès de refugiada espanyola de Francisca Tugas, 7 de juny de 1957. Passats 18 anys de l'exili, encara són considerats refugiats. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

5. Apunts per a una valoració històrica, cultural i social de la donació

Els quaderns i carnets de treball són el relat emotiu, sincer, apassionat de les seves vivències, sentiments, emocions i opinions. Sempre amb la voluntat de col·laborar per la llibertat i el progrés de les persones i del país, i amb la ferma creença que a través de la cultura s'arriba a la plenitud col·lectiva i individual.

En aquests quaderns hi ha tots els apunts, primeres versions, revisions, etc., de poemes que després publicarà, enviarà a amics o esdevindran la lletra de sardanes, de cançons per a coral, i d'un himne, el de Mollet. I de cròniques periodístiques, d'articles per a revistes culturals, d'articles d'opinió, d'articles de denúncia, d'articles de viatges, etc.

Tenen l'enorme valor de reflectir –amb la mirada única de l'exiliat senzill, humà, culte i polític– un temps que només havent-lo viscut es pot descriure. Ambròs ho fa amb qualitat literària i amb valors humans i socials indestructibles: constància, voluntat, exigència i compromís.⁷

Les agendes d'entre 1964 i 1986 reflecteixen 20 anys seguits pas a pas a través de la quotidianitat d'Ambròs i de la seva família. Un retrat viu d'una època marcada per les guerres, els exilis, el rebuig, la pobresa, les morts... Documents

que enclouen fets i dades de manera detallada i precisa i que esdevenen una font sorprenent, valuossíssima d'informació sobre la vida a Catalunya i a Mollet. La sensibilitat d'Ambròs i els seus valors hi són sempre presents: un dia a dia ple de vida.

Cal destacar, com ha estat assenyalat abans, que les agendes contenen els resums de totes les cartes que envia i que li són enviades. També escau dir que, precisament a les agendes corresponents als anys 1978, 1979, 1980 i 1982, és on està anotat tot el procés de motivació, creació, dedicatòria i opinió d'Ambròs sobre el seu poema *Mollet del Vallès (Himne)* que esdevingué l'himne oficial de Mollet del Vallès l'Onze de Setembre de 1994.

D'entre, aproximadament, els 350 documents, uns 50 són d'un gran valor en relació amb la memòria de l'exili català i espanyol de 1939 a França. L'adquisició de la condició de refugiats, més tard la condició de treballadors estrangers adscrits a un camp de treball, la declaració d'incapte per formar part de les brigades nazis de treball Todt, els canvis de residència i de permisos de treball, la naturalització o adquisició de la nacionalitat francesa, etc. són documents que relaten –malgrat la fredor del paper– les emocions arrelades, les sofrències que sempre

⁷ Ambròs sempre portava a sobre un carnet de notes: un petit bloc o quadern on anotava tots els seus pensaments o idees per a un article, per a un escrit; no sempre amb una destinació prefixada. Era en aquests carnets i quaderns on feia les primeres esmenes i les moltes versions de qualsevol creació. Mostra del seu perfeccionisme, però també de la seva capacitat de reflexió i del no deixar-se portar pel foc o pel plor d'un moment. Ensem, denota la seva passió pel treball ben fet, per la bellesa, per l'ideal. També fent de paleta. Per això fou el cap d'obra d'una resclosa al bell mig de França, a Nòuvic (*le barrage de Neuvic o de la Triouzoune*), camí d'exili cap al nord. Per això va tenir tants reconeixements d'excel·lència professional, que la documentació de la segona donació mostra i demostra a bastament, com ha estat reflectit abans.

deixen cicatrius en unes vides que, en haver de fugir a l'altra banda de la frontera, en haver d'abandonar-ho tot, quasi sense forces partien —encomanats a la voluntat i a l'esperança— vers una vida sense cap garantia de real.

I formen part indestriable de la segona donació i, així, del fons, tot un seguit d'altra documentació que mostra, pas a pas fins a detalls ben senzills (impostos, factures, assegurances, etc.), la quotidianitat de l'arrelament obligat, de la nova vida malgrat les cicatrius: del viure nou gràcies a la vella i ferma voluntat de viure. Testimonis reals que ens mostren, una vegada més, les inhumanes conseqüències dels enfrontaments humans; dels, sempre, fratricidis. Lliçons per aprendre.

226

Fins al moment, algunes de les 100 fotografies que ara l'arxiu rep, havien estat utilitzades a partir de còpies, en treballs fets sobre Ambròs i exposats en conferències, xerrades o en articles publicats. Ara, l'arxiu en disposa dels originals. Són un enorme testimoni de la vida de l'exili, dels camins per França, dels treballs per sobreviure i de la quotidianitat familiar plena de vivències positives malgrat el marc dolorós de l'exili. Seran molt valuoses per a treballs d'aprofundiment o per a noves línies de recerca.

Les postals i les cartes mostren diàlegs amb familiars i amics que omplien i omplen de nostàlgia. El llenguatge escrit a les postals comporta uns límits en la sinceritat — en anar sense sobre— que les fa tot un símbol d'una època: testimoni del llenguatge d'un temps i d'un país.

Dels reculls de diaris i publicacions diverses, cal destacar la col·lecció de la revista *Mai no morirem*, un monument històric que enforteix el fons de revistes de l'arxiu de Mollet amb una publicació emblemàtica dels catalans a l'exili francès. Joan Ambròs hi va col·laborar més de vint anys: dels seus articles se'n pot extreure no només un veritable ideari polític, social i cultural —el de Joan Ambròs— sinó també el seguiment de la realitat social, cultural i política catalana viscuda des de la distància obligada. També mereixen un esment especial els exemplars de les publicacions *Lluita* i *Plançó*, testimonis de Mollet de la preguerra i de l'exili català.

Els dos bustos de Joan Ambròs i Lloreda, modelats amb argila, obra del seu germà Andreu, són un emocionant record artístic: els moments del somriure.

Figura 19. Assemblea de l'associació Casa Nostra, Associació de Gent de Parla Catalana a Suïssa i Alemanya, celebrada a Zúric el 1965. Entre 1964 i 1967, Ambròs va col·laborar amb la seva publicació *Vida Nova*. Un testimoni més de la seva activitat cultural i política a l'exili. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

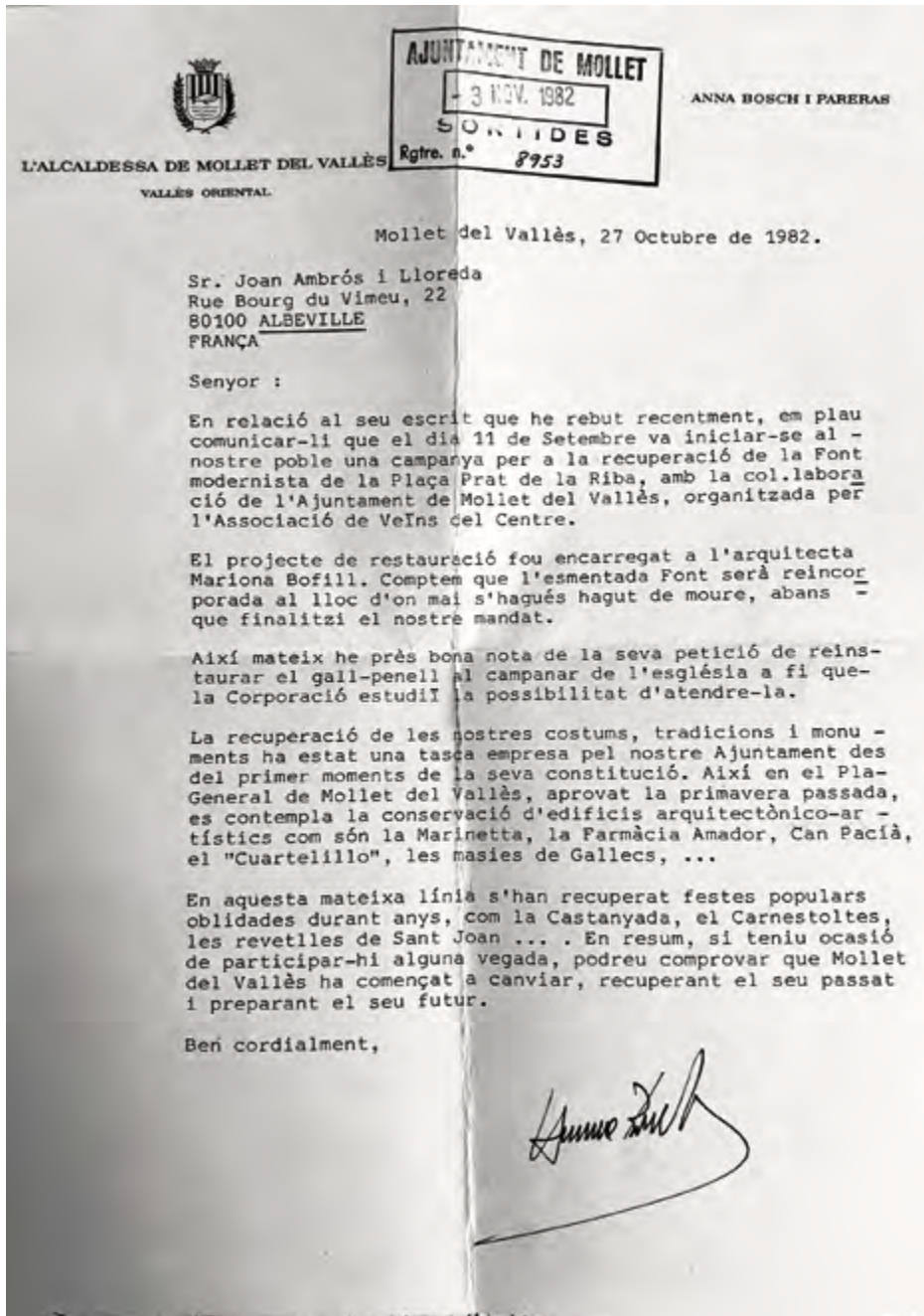

Figura 20. Carta, de 27 d'octubre de 1982, en resposta de l'alcaldeessa de Mollet Anna Bosch als requeriments de Joan Ambrós i Lloreda sobre la recuperació de la font modernista de la plaça de Prat de la Riba i la reinstauració del gall-penell al campanar de l'església de Sant Vicenç. Una mostra de com, malgrat l'exili, Ambrós procurava viure la quotidianitat de Mollet. El campanar continua estant sense el gall-penell 42 anys després. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

Figura 21. Dia de mercat a Mollet. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

Figura 22. El president de la Coral El Clavell, Isidre Butjosa Prat, entrega a Joan Ambròs una placa commemorativa de la seva primera visita a Mollet, 1978. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

228

6. Conclusions. Previsions de treball

Una vegada rebuda la segona donació i realitzat l'escaneig, l'inventari i la catalogació de tota la documentació dipositada a l'arxiu de Mollet, hom estarà en condicions d'analitzar tot el contingut, per revisar i actualitzar allò fet fins ara i, si s'escau, endegar noves recerques, noves anàlisis i nous articles que difonguin l'obra d'Ambròs, l'exili republicà, l'establiment d'exiliats a França, les seves

vides i quotidianitats, la relació dels exiliats amb la seva població d'origen i la gent –familiars i amics– que hi deixaren, etc.

Els treballs –definitiu d'inventari i provisional d'estudi– ja de tota la documentació del fons, estan confirmant l'enorme valor històric, social, cultural i polític de l'obra de Joan Ambròs i Lloreda i del fons, patrimoni humà, cultural i històric de Mollet del Vallès.

Bibliografia

- Corbalán, J. i Garcia-Moreno, C. (2002). *Joan Ambròs i Lloreda. Per Catalunya i la llibertat*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 7.
- Corbalán, J. i Lardín, A. (2000). *Josep Fortuny i Torrens. Una biografia política*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 5.
- Fort, O. (2018). L'Himne a Mollet. Identitat i valors. *Notes*, 33, 9-40.
- Fort, O. (2021a). "Anem a buscar el papa!" Cisqueta Ambròs: l'exili d'una nena molletana (1939). *Notes*, 36, 129-158.
- Fort, O. (2021b). El Fons Joan Ambròs i Lloreda. Història i contingut. *Notes*, 36, 265-269.
- Fort, O. (2022). Joan Ambròs i Lloreda (1906-1992), cròniques, articles i poemes. Dins *Mollet, cronistes, papers i lletres. Fons documentals, recerca, publicacions i producció literà-*

ria (pp. 85-110). Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 14.

Fort, O. (2023). Joan Ambròs i Lloreda. Exili de lluita i d'enyor (1939-1992). Dins *Exilis polítics a l'època contemporània (segles XIX i XX)*. Territoris de partida, territoris d'acollida: Actes del XIII Congrés de la CCEPC (la Jonquera, 4, 5, i 6 de novembre de 2022) (pp. 109-127). Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Institut Ramon Muntaner i Institut d'Estudis Catalans, Col·lecció Publi-

cacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 12.

Garcia-Moreno, C. (2007). *La sardana a Mollet. Un segle d'història*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 10.

Garriga, J. (1990). *Coral El Clavell, 75 anys d'història: 1913-1988*. Ajuntament de Mollet del Vallès.

Suárez, M. À. (2000). *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 4.

Altres fonts

Fonts orals: Joan Ambròs i Lloreda (entrevista, 26/04/1978, amb els mitjans de comunicació de Mollet del Vallès i del Vallès Oriental; enregistrament en casset de Jaume Codina); Francisca Am-

bròs Tugas i Yolanda Vallès Ambròs (converses a Abbeville i Reims, novembre de 2016, octubre de 2017, març de 2018, juny i octubre de 2019, febrer de 2020, maig de 2022 i agost de 2023).

Agraïments

A Francisca Ambròs Tugas, filla de Joan Ambròs i Lloreda que, conjuntament amb la seva filla Yolanda Vallès Ambròs, conscients del valor social i cultural del llegat ambrosià, han tingut, com a objectiu clar i segur, la seva preservació a l'arxiu de Mollet en les millors condicions arxivístiques i amb les millors possibilitats de posar-lo a l'abast dels estudiosos.

A la família Xicola Tugas, de Mollet del Vallès, per la seva donació al Fons Joan Ambròs de 60 cartes de Joan Ambròs adreçades a Joan Tugas Parera, germà de la seva esposa Francisca Tugas Parera, i de 4 exemplars de la revista *Mai no morirem* amb articles de Joan Ambròs en tots aquest exemplars.

D'altra banda, és just i necessari agrair els passos donats per diverses persones que van col·laborar a crear la confiança personal i la certesa del bon ús del patrimoni documental ambrosià. Em refereixo, entre d'altres, als amics molletans de la família Ambròs, Jaume Codina i Joan Codina; a la historiadora molletana Consol Garcia-Moreno; als alcaldes, Montserrat Tura, Josep Monràs i Mireia Dionisio; als regidors, Raúl Broto i Estela Mas; al director del Centre d'Estudis Molletans, Jordi Bertran; i als tècnics municipals, M. Rosa Boada i Dolors González, responsables respectivament de patrimoni documental i l'arxiu.

ARQUEOLOGIA

La làpida romana de Mollet, després d'un segle i mig desapareguda

Míriam Pelayo*

Tipologia: Fragment de placa romana reutilitzada com a làpida en època medieval

Cronologia de la inscripció romana: 125 dC

Cronologia de la inscripció medieval: 1188

Material: marbre de Carrara (Itàlia)

Dimensions: 39,8 x 32,3 x 4,6 cm

Pes: 16,4 kg

Localització actual: Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC)

Número d'inventari: 19011

231

Resum: L'anomenada làpida romana de Mollet és el fragment superior esquerre de la gran inscripció monumental amb què el senador Luci Minici Natal i el seu fill, Luci Minici Natal Quadroni, van obsequiar la ciutat de Bàrcino (Barcelona), dei-

xant així constància de la seva donació d'uns banys públics i de les corresponents conduccions d'aigua en uns terrenys de la seva propietat. Posteriorment, l'Església va dividir la gran inscripció per fer-ne servir els fragments com a ares i taules d'altar.

*Aficionada a l'arqueologia, miriampelayo82.mp@gmail.com

Article rebut el 2 de setembre de 2024; acceptat el 30 d'octubre de 2024.

La particularitat del fragment de Mollet és que el revers va ser reutilitzat com a làpida sepulcral medieval per al levita Raimundo de Mesonrocha, mort el 1188, incloent-hi així una excepcional doble inscripció amb més de 1.000 anys de diferència.

Paraules clau: Associació d'Excursions Catalana, Bàrcino (Barcelona), Centre Excursionista de Catalunya (CEC), làpida romana, làpida medieval, Luci Minici Natal, Mollet del Vallès, Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC).

The Mollet Roman tombstone, after a century and a half missing

Abstract: The Mollet Roman tombstone is the upper-left fragment of a large mo-

nument inscription that Senator Lucius Minicius Natalus and his son, Lucius Minicius Natalus Quadronius, gave the city of Barcino (Barcelona) as a gift, recording their donation of public baths and the corresponding plumbing on land owned by them. In later years, the Church divided the large inscription to use the fragments as altars.

The fragment in Mollet is unique in that the reverse was reused as a medieval tombstone for the Levite Raimundo de Mesonrocha, who died in 1188, resulting in an exceptional double inscription more than 1,000 years apart.

Keywords: Associació d'Excursions Catalana, Barcino (Barcelona), Centre Excursionista de Catalunya (CEC), Roman tombstone, medieval tombstone, Lucius Minicius Natalus, Mollet del Vallès, Archeology Museum of Catalonia (MAC).

Introducció

El 1879 desapareix de Mollet, a causa d'una donació, una peça arqueològica excepcional. Es tracta d'una làpida de marbre amb inscripcions en llatí, que estava situada a la façana de l'antiga església gòtica de Sant Vicenç, concretament a la dreta del portal d'entrada.¹ Aquesta donació causarà una certa polèmica inicial (Plantada, 1884), però el pas del temps n'esborrarà el record. A partir del segle xx, no tenim constància de cap escrit que la recordi i la transmissió oral també es perd. L'historiador Xavier Pérez, a propòsit d'una recerca sobre els orígens de l'excursionisme, redescobreix

documentalment l'existència de la làpida i com se'n va anar de Mollet (Pérez, 1995; Pérez, 1996). La documentació conservada al Centre Excursionista de Catalunya (Arabia, 1879; Fita, 1879a; Fita, 1879b; Fita, 1881) no deixa dubte de la importància de la peça i de com va anar a parar a Barcelona, a la seu de l'entitat excursionista. Després, altres autors (Baldó, 2006; Arimon, 2018; Armangué, 2021; Armangué, 2022) també en seguiran el fil històric, però la peça continuarà en parador desconegut. Gairebé un segle i mig després que marxés de Mollet, sabem on és. De fet, portava anys exposada en un lloc ben visible

¹ L'antiga església gòtica era molt més petita. S'hi accedia per l'actual carrer de l'Església i estava situada exactament on avui trobem la rectoria. La cara visible de la làpida, a peu de carrer, era la que contenia la inscripció sepulcral medieval. La inscripció romana estava oculta.

però calia que algú –en aquest cas, l'autora d'aquest article– la relacionés amb la desaparició de 1879.

Figura 1. Porta de l'antiga església gòtica. La fotografia correspon a la dècada de 1930, quan ja feia molts anys que la làpida era a Barcelona. Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV).

Excursió a Mollet i donació

El 6 de gener de 1879 té lloc el que podem considerar la primera activitat excursionista a Mollet. Una delegació de l'Associació d'Excursions Catalana² fa una sortida a Mollet i Caldes de Montbui. A Mollet els acompanya Mn. Vicenç M. Triadó, que els farà de guia. La làpida de la façana de l'església des-

perta un cert interès en la delegació barcelonina.

Segons Plantada (1884), és Mn. Triadó qui, pocs dies després, ordena despenjar la làpida de la façana per facilitar-ne l'estudi. La traslladen a la rectoria i quan en treuen el morter que en recobria el darrere, hi descobreixen unes lletres molt grosses també en llatí.³ En posar-ho en coneixement dels excursionistes, aquests consideren que la troballa és important i organitzen una nova visita a Mollet, que tindrà lloc el 19 de gener. Aquest dia, Mn. Triadó els compensa amb diferents objectes que passen a enriquir el nou museu de l'Associació: la làpida de la façana de l'església, un finestral de can Borrell, el cos d'una estàtua de pedra de sant Vicenç, a què més tard es va adjuntar el cap, dues bales rases de la guerra de la Independència i dues monedes romanes de coure. La donació despertarà certa polèmica a Mollet i Vicenç Plantada⁴ sortirà en defensa de la bones intencions de Mn. Triadó:

Permeteu-me que doni la més coral⁵ enhorabona a Mossèn Vicenç [Triadó], als iniciadors i demés socis de les associacions d'excursions, que gràcies a ells han salvat (així com salven moltes preciositats) aquella làpida, atès que qui té l'honor de subscriure recorda que quan era noi també més de quatre vegades havia picat amb una pedra

² El 1880, l'Associació d'Excursions Catalana es fusiona amb l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques per formar el Centre Excursionista de Catalunya.

³ Es tracta de la inscripció romana.

⁴ Vicenç Plantada Fonolleda (Mollet del Vallès, 1839-1913), veterinari, mestre, estudiós, erudit i cronista.

⁵ En nom propi i del poble de Mollet.

sobre les lletres de la inscripció cristiana (Plantada, 1884, p. 97).

Estudi de la peça

Després de la incorporació d'aquest element patrimonial al fons d'art del l'Associació d'Excursions Catalana, aquesta entitat va disposar de l'inestimable col·laboració del prestigiós arqueòleg, epigrafista, historiador i filòleg Fidel Fita Colomer (Arenys de Mar, 1835 – Madrid, 1918), que va analitzar totes dues inscripcions i els seus protagonistes. Tant a la carta que va dirigir a l'entitat el 2 de febrer de 1879 com a l'article publicat després (Fita, 1881), hi incorpora un extens relat dels *cursum honorum* dels venerables ciutadans de Bàrcino, Luci Minici Natal⁶ i el seu fill Luci Minici Natal Quadroni,⁷ a més a més de la interpretació de la inscripció sepulcral cristiana del levita Raimundo de Mesonrocha, mort el 30 d'abril de 1188.

Ja aleshores, Fita va relacionar la làpida de Mollet amb el fragment de Barcelona, que en aquell moment custodiava la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. La institució acadèmica havia rebut l'encàrrec per part del governador civil de recollir i de vetllar per la conservació del patrimoni artístic després dels aldarulls i posterior crema de convents del 1835 a la ciutat. Fruit de la bona feina de l'Acadèmia, es va aplegar una notable col·lecció que va esdevenir el fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona, que és el fonament dels actuals

museus d'arqueologia i història de la capital catalana.

Fita també va esmentar el fragment de Mataró en el seu estudi. Malauradament, tot apunta que aquest va ser espoliat per part de les tropes franceses durant la guerra de la Independència.

La inscripció d'època romana està realitzada amb lletra capital

Figura 2. Transcripció del fragment de Barcelona. Font: Pontero, A. de Simón (1752).

quadrada (*scriptura monumental*). El text és ple d'abreviacions i les paraules estan separades per un punt amb forma d'estrella de tres puntes, la qual cosa podria indicar que es va treballar amb un cisell triangular.

El croquis realitzat per Fita va ser incorporat a l'extens *Corpus Inscriptionum Latinarum*, concretament, al volum que l'epigrafista, arqueòleg i historiador alemany Emil Hübner (Düsseldorf, 1834 – Berlín, 1901) va dedicar a la catalogació de les inscripcions de la Hispània romana. La gran inscripció monumen-

⁶ Lucius Minicius Natalis (segles I-II).

⁷ Lucius Minicius Natalis Quadronius Verus (Bàrcino, 96-154 dC).

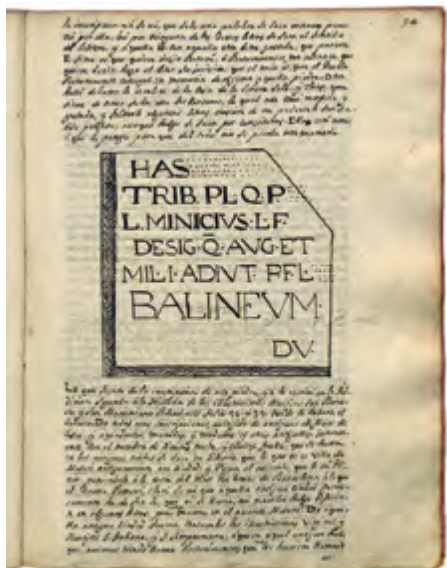

Figura 3. Transcripció del fragment de Mataró. Font: Roig, J.G. (1624 i 1691a).

tal dels banys dels Luci Minici es va referenciar com a CIL II 6145 = 4509, diferenciant el fragment de Mollet, conjuntament amb el fragment de Barcelona, com a CIL II 6145, del fragment de Mataró, com a CIL II 4509.

A la figura 4 hi podem observar, amb lletra majúscula, el text dels fragments documentats, i com, amb lletra minúscula, completa les transcripcions estimades.

Emplaçament originari, dispersió i retorn a Barcelona

Tradicionalment, s'han situat les termes de Luci Minici a la plaça de Sant Miquel de Barcelona, en una ubicació molt propera a l'antic fòrum de Bàrcino. Val a dir que, avui dia, només es tenen docu-

Figura 4. Transcripció de Fidel Fita. En majúscules, el text dels fragments documentats i, en minúscules, la interpretació de les parts desaparegudes. Font: Fita (1879b).

mentats a Barcelona dos conjunts termals públics d'època romana: el de la Porta de Mar i el de la plaça de Sant Miquel.

Desconeixem quan i per quin motiu la placa romana es fragmenta i es reparteix per diferents parròquies per ser utilitzada com a ares i taules d'altar.

Com hem vist, el fragment de Mollet retorna a Barcelona el 1879 i passa a formar part del fons museístic de l'Associació d'Excursions Catalana. A hores d'ara, desconeixem la cronologia del periple que segueix fins que s'incorpora al Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC).

Emplaçament actual

Actualment, la làpida romana de Mollet es troba exposada al Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC),⁸ al costat del fragment de Barcelona. Sorprenentment, però, només en resta la inscripció romana i el gruix del fragment de

⁸ Cal dir que el MAC no disposa d'informació de quan ni en quines condicions va arribar la làpida de Mollet.

localitzi aquest fragment, només disposem de la transcripció que en va fer Fidel Fita:

Transiit á mundo, quem vivens spreuit amando
Christum, Raimundo de Mesonrocha levites.
Qui convertenti veniam Deus et qui fatenti
Novit largiri nimiam, dimittat et illi
Que quondam fragilis timuit. Qui cernitis omnes
Oretis sanctos precatur quod sibi prosint.
Amen.
Obiit secundo Kalendas. Maddi anno Domini
MCLXXXVIII
Era millesima C(entesima) bis septimo nona.

Aquesta en seria la traducció:

Passà d'aquest món, el qual va de-
preciar per amor / de Jesucrist,
Ramon de Mas d'en Roca levita. /
Déu, qui al qui es converteix, y con-
fessa, perdó / sap donar en gran, li
condoni totes las penes / que en el
temps passat va témer per causa de
/ la fragilitat humana. Vosaltres, qui
mireu, / os prega ell que demaneu
á tots els Sants / que intercedint per
ell. Morí el dia / 30 d'abril de l'any
del Senyor de 1188, / era 1226.

Bibliografia

- Arabia, R. (1879). Excursió col·lectiva á Caldas de Montbuy y Mollet lo dia 6 de janer de 1879. *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, 3 (1879, 20 gener), 30-33. Barcelona.
- Aragón, A. (2015). Una relació olímpica de dos mil·lennis: Minicius i Barcelona. *Fundació Barcelona Olímpica*.
- Arimon, G. (2018). *75 anys d'història del Club Muntanyenc Mollet*. Club Muntanyenc Mollet.
- Armangué, J. (2021). Llegendes i excursions de Vicenç Plantada. Delegat a Mollet de l'Associació d'Excursions Catalana (1880-1890). *Notes*, 36, 9-34. Mollet del Vallès.
- Armangué, J. (2022). Arqueologia llegendària a Mollet del Vallès. Vicenç Plantada i Francesc Maspons, dos excursionistes folkloristes (1882-1883). *Dins Mollet, cronistes, papers i lletres. Fonts documentals, recerca, publicacions i producció literària* (pp. 39-52). Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 14.
- Baldó, T. (2006). L'excursionisme a Mollet (1878-1966). *Notes*, 21, 125-143.
- Balil, A. (1964). Las termas de L. Minicio Natalis y las termas de la Iglesia de San Miguel. *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, 1, 69-73.
- Casanovas, J. (2009). *El Museu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Dades per a una història*. Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- Elías de Molins, A. (1888). *Catálogo del Museu Provincial de Antigüedades de Barcelona*. Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos.
- Fita, F. (1876). Lápidas romanas recién halladas en Barcelona. *Revista Histórica*, 3 (1876, 3 maig), 129-138. Barcelona.
- Fita, F. (1879a). Interpretació de la làpida del segle XII trobada á Mollet en la expedició del dia 6 de janer de 1879. *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, 7 (1879, 31 maig), 105-106. Barcelona.
- Fita, F. (1879b). Mollet del Vallès: làpida romana. Carta del soci honorari P. Fidel Fita sobre la làpida descoberta en la excursió dels dies 6 y 19 de janer á Mollet. *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, 4 (1879, 28 febrer), 44-47. Barcelona.
- Fita, F. (1881). Duas làpidas romanes novament descobertes (Mollet i Terrassa). *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana*, 1, 5-12. Barcelona.

- Hübner, E. W.E. (1869). *Corpus Inscriptionvm Latinarvm, Inscriptiones Hispaniae Latinae*.
- Hübner, E. W.E. (1892). *Corpus Inscriptionvm Latinarvm, Inscriptiones Hispaniae Latinae, Supplementum*.
- Mariner, S. (1973). *Inscripciones romanas de Barcelona (lapidarias y musives)*. Delegación de Servicios de Cultura del Ayuntamiento de Barcelona.
- Miró, C. i Orengo, H.A. (2010) El cicle de l'aigua a Barcino. Una reflexió a l'entorn de les dades arqueològiques. *Quarhis*, 6, 69-73.
- Pallarés, F. (1969). Las excavaciones de la plaza de San Miguel y la topografía romana de Barcino. *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, 13, 5-42.
- Pellicer, J.M. (1887). *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro. Antigua ciudad de la España Tarraconense, región Layetana*. Establecimiento Tipográfico de Feliciano Horta.
- Pérez, F. (1995). Els orígens de l'excursio-nisme a Mollet del Vallès (1879-1912). *Notes*, 9, 75-87. Mollet del Vallès.
- Pérez, F. (1996). Una excursió a Mollet l'any 1879. *Notes*, 10, 57-71.
- Plantada, V. (1884). Principi d'una falsa tradició. *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, 6, 96-97.
- Pontero, A. de Simón (1752). *Cuadernillo con dibujo y explicación de las esculturas e inscripciones romanas que se conservan en la Catedral de Barcelona*. Manuscrit.
- Roig, J.G. (1624 i 1691a). *Catálogo paralipomeno de los Santos indígenes, y aduenas del Principado de Cathaluña y sus condados*. Manuscrit.
- Roig, J.G. (1624-1691b). *Noticias de Cataluña*. Manuscrit.
- Tamayo, A. (2012). *Historia de la escritura latina e hispánica*. Trea.
- Vives, J. (1942). *Inscripciones cristianas de la España romana y visigoda*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Agraïments

L'autora agraeix al Museu d'Arqueologia de Catalunya i a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona la predisposició i la informació facilitada per a la realització de la recerca que a manera de

síntesi es presenta en aquest article. El patrimoni són les petjades que el pas del temps deixa en un territori. Si no el protegim, correm el risc de perdre l'ànima dels pobles.

Centre
d'Estudis
Molletans

Ajuntament de
Mollet del Vallès

9 788412 802214